

**T.C İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

GÜNEYDOĞU'DA KENTSEL DÖNÜŞÜM: ŞANLIURFA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Nihan Kahya

Anabilim Dalı: Mimarlık

Programı: Şehircilik

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Evrim Töre

OCAK 2015

**T.C İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

GÜNEYDOĞU'DA KENTSEL DÖNÜŞÜM: ŞANLIURFA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Nihan Kahya

1209341002

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 17 Aralık 2014

Tezin Savunulduğu Tarih: 5 Ocak 2015

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Evrim Töre

Jüri Üyeleri: Prof Dr. Neslihan Dostoğlu

Prof. Dr Murat Cemal Yalçınan

OCAK 2015

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tez çalışmamda bana destek olan, üretim sürecinde bilgi akışıyla ilerlememe yardım eden tez danışmanım Doç. Dr. Evrim Töre'ye;

Tez süreci boyunca gerekli olan bilgileri elde etmemde yardımcı olup bana zaman ayıran Sait Rızvanoğlu, Halil Çakallı, Selçuk Ağanoğlu, Yrd. Doç.Dr Cihat Kürkcüoğlu, Şehir Plancısı Ömer Yetkin, Yusuf Sabri Dişli ve Yüksek Mimar Nilüfer Alık'a;

Çalışmam sırasında bana destek olup her türlü yardımı sağlayan amcam Yusuf Kahya'ya ve arkadaşı Mehmet Barut'a;

Eğitim hayatım boyunca desteğini esirgemeyen değerli aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Fatma Nihan Kahya

Ocak 2015

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
TABLO LİSTESİ.....	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	xii
ABSTRACT.....	xiii
1.GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı	4
1.2 Çalışmanın Kapsamı.....	5
1.3 Çalışmanın Yöntemi	6
2.KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇALIŞMALARDA KENTSEL DÖNÜŞÜM	8
2.1 Kentsel Dönüşüm Kavramı Ve Yaklaşımları	8
2.2 Kentsel Dönüşüm'ün Ortaya Çıkışı	10
2.3 Aktör ve Finansman Yapısı.....	13
2.4 Kentsel Dönüşüm Türleri	15
2.4.1 Emlak-Eksenli Kentsel Dönüşüm	15
2.4.2 Turizm-Eksenli Kentsel Dönüşüm	18
2.4.3 Kültür-Eksenli Kentsel Dönüşüm	21
2.4.3.1 Öncü Projeler	24
2.4.3.2 Etkinlikler	26
2.4.3.3 Kültür Mahalleleri.....	30
2.5 Bölüm Sonucu.....	34

3.TÜRKİYE’DE KENTSEL DÖNÜŞÜM OLGUSU.....	36
3.1 1950 Sonrası Kentsel Dönüşümü Tetikleyen Faktörler	37
3.2 Mevzuat ve Aktörler	43
3.5 Bölüm Sonucu.....	49
4.ŞANLIURFA’DA KENTSEL DÖNÜŞÜM.....	51
4.1 Kentle İlgili Temel Bilgiler	52
4.1.1 Fiziki Yapı.....	52
4.1.2 Nüfus Ve Eğitim Durumu.	55
4.1.3 Temel Ekonomik Veriler.....	59
4.2 Kentin Gelişim Süreci.....	65
4.2.1 Neolitik Dönem Sonundan Osmanlı Devleti Dönemine Kadar Kentin Tarihsel Gelişimi	65
4.2.2 Osmanlı Devleti Dönemi.....	70
4.2.3 Cumhuriyet Dönemi	74
4.2.3.1 1923-1974 Döneminde Şehrin Gelişimi	74
4.2.3.2 1975-1988 Döneminde Şehrin Gelişimi	79
4.2.3.3 1988 Sonrasında Şehrin Gelişimi	80
4.3 Şanlıurfa’da Kentsel Dönüşümü Hazırlayan Koşullar.....	84
4.4 Kentin Dönüşümünde Emlak Sektörü	85
4.4.1 Temel Göstergeler	86
4.4.2 Projeler	88
4.4.2.1 Tamamlanmış Olan Projeler	89
4.4.2.2 Yürütülmekte Olan Projeler.....	90
4.4.2.3 Tasarı Halinde Olan Projeler	93
4.5 Kentin Dönüşümünde Kültür ve Turizm Sektörleri	96
4.5.1 Temel Göstergeler	105
4.5.2 Projeler	110
4.3.2.1 Tamamlanmış Olan Projeler	112
4.3.2.2 Yürütülmekte Olan Projeler.....	116
4.5.3 Aktörler	127
4.5.3.1 Kültür Kurumları	127
4.5.3.2 Geleneksel El Sanatları Üreticileri	131
4.6 Bölüm Sonucu.....	141

5.SONUÇLAR	145
KAYNAKLAR	149
EKLER	162
Ek 1 Necati Akçal Görüşme	162
Ek 2 Yrd Doç Dr. Cihat Kürkçüoğlu Görüşme	163
Ek 3 Cevher İlhan Görüşme	164
Ek 4 Emin İzol Görüşme	165
Ek 5 Ömer Yetkin Görüşme	166
Ek 6 Tablo A.1 Çözüm Önerileri ve Faaliyetlerin Belirlenmesi	168
Ek 7 EDAM Rekabet Endeksi Değişkenleri	172
Ek 8 Sabri Ertekin Görüşme	173
Ek 9 URAK Rekabet Endeksi Değişkenleri	174
Ek 10 Halil Çakallı Görüşme	175
Ek 11 Selçuk Ağanoğlu Görüşme	178
Ek 12 Ramazan Baylan Görüşme	180
Ek 13 Yüksek Mimar Nilüfer Alık Görüşme	181
Ek 14 Sait Rızvanoğlu Görüşme	182
Ek 15 Şanlıurfa'daki Geleneksel El Sanatları	185
Ek 16 Mehmet Emin Güngör Görüşme	187
Ek 17 Ali Gülmezgöz Görüşme	188
Ek 18 Mehmet Gül Görüşme	189
Ek 19 Mustafa Kuş Görüşme	190
Ek 20 İbrahim Durmuş Görüşme	191

Ek 21 Halil Akkuş Görüşme	192
Ek 22 Ömer Bakır Görüşme	194
Ek 23 Filiz Çapar Görüşme	196
Ek 24 Osman Ağan Görüşme.....	197
Ek 25 Mehmet Karader Görüşme	198
Ek 26 Medine Albayrak Görüşme	199
Ek 27 Gökhan Gökmen Görüşme.....	200
ÖZGEÇMİŞ.....	202

KISALTMALAR LİSTESİ

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

CMDP: Cazibe Merkezlerini Destekleme Projesi

ÇEKÜL: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

EDAM: Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırma Merkezi

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

GESEM: Geleneksel El Sanatları Araştırma ve Geliştirme Eğitim Merkezi

İMO: İnşaat Mühendisleri Odası

KİPTAŞ: İstanbul Konut İmar Plan Sanayi ve Ticaret A.Ş

ŞİÇOM: Şanlıurfa İl Çevre ve Orman Müdürlüğü

ŞKTVKK: Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu

ŞTİM: Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü

ŞURKAV: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı

TDK: Türk Dil Kurumu

TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

TOKİ: Toplu Konut İdaresi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

URAK: İstanbul Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1 Kentsel Dönüşüm Tanımları	9
Tablo 2.2 Kentsel Dönüşümün Gelişimi.....	11
Tablo 2.3 Kültür Mahallelerinin Mekan Karakterleri	33
Tablo 4.1 Şanlıurfa Kentsel Arazi Kullanımı ve Kırsal Yerleşim Alanları, 2014	55
Tablo 4.2 Türkiye ve Şanlıurfa'da 1965-2013 Yılları Arasında Nüfusun Değişimi..	56
Tablo 4.3 Şanlıurfa İlçe Nüfusları, 2014	58
Tablo 4.4 2011 Eğitim Durumu 6+ Yaş, 2014.....	58
Tablo 4.5 Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, 2013	59
Tablo 4.6 İhracat 2005-2012, 2013	59
Tablo 4.7 İhracatçı Firma Sayısı 2002-2013, 2014	60
Tablo 4.8 İhracatçı Firmaların Türkiye ve Şanlıurfa'da Değişimi.....	60
Tablo 4.9 İthalat 2005-2012, 2013	61
Tablo 4.10 İthalatçı Firma Sayısı 2002-2013, 2014	61
Tablo 4.11 İthalatçı Firmaların Türkiye ve Şanlıurfa'da Değişimi.....	61
Tablo 4.12 İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları 2012	62
Tablo 4.13 Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı 2012.....	62
Tablo 4.14 Şanlıurfa İline Ait Uluslararası Doğrudan Yatırım, 2010	63
Tablo 4.15 İşsizlik Oranı (15+ Yaş)	64
Tablo 4.16 Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı, 2013	87
Tablo 4.17 Şanlıurfa'da İstihdamın Ana Faaliyet Kolları İçindeki Dağılımı, 2011 ..	87
Tablo 4.18 Kültür Turizm ve Tanıtım Sorunlar Listesi	100
Tablo 4.19 Konaklama Verileri, 2012	105
Tablo 4.20 Turizm İşletme ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler, 2012	106
Tablo 4.21 Yıllara Göre Turist Sayıları	106
Tablo 4.22 Havayolu İstatistikleri, 2011-2012	107
Tablo 4.23 Rekabet Endeksi, 2009	107
Tablo 4.24 İller arası Rekabetçilik Endeksi, 2009- 2010	108
Tablo 4.25 Kültür Göstergeleri, 2012	108

Tablo 4.26 Tescil Gruplarına Göre Şanlıurfa Kültür Varlıkları.....	109
Tablo 4.27 Şanlıurfa İli İlçelere Göre Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları	110
Tablo 4.28 Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Şanlıurfa Projeleri	117

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Guggenheim Müzesi, Bilbao, İspanya	24
Şekil 2.2 Tate Modern, Londra, İngiltere	25
Şekil 2.3 Venedik Sanat Bienali, İtalya	27
Şekil 2.4 Lizbon EXPO 98, Portekiz	28
Şekil 2.5 Atina Yeni Olimpik Stadyum Kompleksi, Yunanistan.....	28
Şekil 2.6 Nottingham Lace Square, Nottingham, İngiltere	31
Şekil 2.7 Temple Bar, Dublin, İrlanda	32
Şekil 4.1 Şanlıurfa İli'nin Haritası	52
Şekil 4.2 Şanlıurfa İli Deprem Haritası.....	54
Şekil 4.3 Şanlıurfa Arazi Kullanım Oranları 2012.....	55
Şekil 4.4 Nüfus Değişimi 1965-2012.....	56
Şekil 4.5 Şanlıurfa Nüfus Piramidi 2012, 2013	57
Şekil 4.6 Türkiye Nüfus Piramidi 2012, 2013	57
Şekil 4.7 Göbeklitepe Kazı Alanı.....	65
Şekil 4.8 Osmanlı Döneminde (1517-1920 yılları arası) Yerleşim Alanı	72
Şekil 4.9 Birinci Dünya Savaşı öncesi şehir planı	73
Şekil 4.10 Şanlıurfa Şehri'nin 1940 Yılındaki Yerleşme Lekesi	75
Şekil 4.11 Şanlıurfa Şehri'nin 1962 Yılındaki Yerleşme Lekesi	76
Şekil 4.12 Urfa Şehir Planı	78
Şekil 4.13 Şanlıurfa Şehri'nin 1983 Yılındaki Yerleşme Lekesi	79
Şekil 4.14 Şanlıurfa Şehri'nin 1990 Yılındaki Yerleşme Lekesi	81
Şekil 4.15 Şanlıurfa Şehri'nin 2000 Yılındaki Yerleşme Lekesi	82
Şekil 4.16 Şanlıurfa Şehri'nin 2010 Yılındaki Yerleşme Lekesi	82
Şekil 4.17 Şehrin Gelişimi ile Arazi Kullanımı Arasındaki İlişki	83
Şekil 4.18 Şanlıurfa'daki Emlak Eksenli Projeler	88
Şekil 4.19 Yenişehir Evleri	89
Şekil 4.20 TOKİ Konutları.....	90
Şekil 4.21 Maşuk Konutları	91

Şekil 4.22 Dağ Eteği Konutları	91
Şekil 4.23 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Alanı.....	92
Şekil 4.24 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Alanın Mevcut Durumu	92
Şekil 4.25 Eski Sanayi Alanı Kentsel Dönüşüm Projesi.....	93
Şekil 4.26 Yeşildirek Kentsel Dönüşüm Alanı	94
Şekil 4.27 Yeşildirek Mahallesi'nin Mevcut Görünümü	94
Şekil 4.28 Yeşildirek Mahallesi'ne Yapılması Planlanan Proje	95
Şekil 4.29. Turizm Çekim Noktaları ve Gelişme Eksenleri	102
Şekil 4.30 Alt Bölgesel Gelişme Stratejileri	104
Şekil 4.31 Şanlıurfa'daki Kültür Eksenli Projeler	111
Şekil 4.32 Hacıbanlar Mutfak Müzesi	112
Şekil 4.33 İbrahim Tatlıses Müzik Müzesi	113
Şekil 4.34 Kent Müzesi	114
Şekil 4.35 Kunduracılar Çarşısı Dönüşümü.....	115
Şekil 4.36 Hacı Kamil Hanı'nın Dönüşümü	115
Şekil 4.37 Proje Uygulama Alanı.....	118
Şekil 4.38 İyileştirilen Sokaklar	119
Şekil 4.39 Proje Alanının Haritası	120
Şekil 4.40 Yıkımlardan Sonra Alanın Görünümü.....	120
Şekil 4.41 GAP Sukay Projesi	121
Şekil 4.42 Alanın Yıkılmadan Önceki Hali	122
Şekil 4.43 Alanın Yıkıldıktan Sonraki Hali	122
Şekil 4.44 Samsat Meydanı Projesi.....	123
Şekil 4.45 Samsat Meydanı Uygulama Aşaması	123
Şekil 4.46 Arkeopark Uygulama Aşaması	124
Şekil 4.47 Tasavvuf Müzesi Restorasyon Öncesi ve Sonrası	125
Şekil 4.48 Şanlıurfa Kültür Merkezi Projesi	126
Şekil 4.49.Göbeklitepe Sosyal Tesis Projesi.....	126
Şekil 4.50 19 yy. Kazzaz çarşısı.....	131
Şekil 4.51 1927 yılında Urfa Mekteb-i Sanayi Çoraphanesi.....	132

Şekil 4.52 Şanlıurfa'daki Son Tarakçı Ustası 1980.....	133
Şekil 4.53 Şanlıurfa'daki Son Kazzaz Ustası 1980	133
Şekil 4.54 Kazzaz Ustası.....	133
Şekil 4.55 Taş ustası.....	134
Şekil 4.56 Ağaç oyma ustası	134
Şekil 4.57 Ağaç oyma ustası	135
Şekil 4.58 Kürk ustası	135
Şekil 4.59 Keçe Ustası	136
Şekil 4.60 Bakır Ustası	137
Şekil 4.61 Gümüş Kıрма Ustası	138
Şekil 4.62 Debbağ Ustası	139
Şekil 4.63 Cülha Ustası.....	140
Şekil 4.64 Kilim Ustası	141
Şekil 4.65 Şanlıurfa Şehri'nin Alansal Gelişimi	142
Şekil 4.66. 1900'lü yıllarda ve bugün Şanlıurfa'nın Kale'den görünümü	143

Enstitü : Fen Bilimler Anabilim

Dalı : Mimarlık

Programı : Şehircilik (Tezli)

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Evrim Töre

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans-Şubat 2015

ÖZET

Türkiye’de süregelen kentsel dönüşüm tartışmalarının akademik yazında daha çok İstanbul, İzmir ve Ankara odaklı ele alınmakta olduğu izlenmektedir. Şüphesiz bu örnekler, dönüşümün boyutları ve olası sonuçları hakkında önemli ipuçları sağlamaktadır. Bu ipuçlarından biri, dönüşümün eksenine emlak sektörünü koymanın ve tüm kentlerde ve kent içindeki bölgelerde özdeş emlak-eksenli dönüşüm modelini tekrarlamamanın orta ve uzun vadede yaratacağı sıkıntıların farkına varmak gerekliliğidir. Bu noktada, yabancı literatürden destek alarak, kentlerin ve kent içerisindeki bölgelerin özgün nitelikleri ve üretici sektörler olan kültür ve turizmin kentsel dönüşümdeki rolü hatırlanmalıdır. Gerek bu özgün değerlerin ortaya konulması, gerekse tartışmalara çeperden bir katkı sağlamak amacıyla, çalışma alanı olarak bir Güneydoğu Anadolu kenti olan Şanlıurfa seçilmiştir. Araştırmada, Şanlıurfa’nın dönüşümüne yön verebilecek başat sektörler olarak kültür ve turizm sektörünün bileşenlerinin, güçlü ve zayıf noktalarının tanımlanması, eğilim ve beklentilerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmaya, birincil kaynakların yanı sıra Şanlıurfa’da kültür sektörü içerisinde doğrudan ve dolaylı olarak var olan aktörlerle yapılan derinlemesine mülakatların bulguları yön vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel dönüşüm, Şanlıurfa, Kültür, Turizm, TOKİ

Institute : Institute of Science and Technology

Department : Architecture

Program : Urban Planning (With Thesis)

Supervisor : Associate Professor Doctor Evrim Töre

Thesis Type and Date : Master of Science – February 2015

ABSTRACT

The debates on regeneration in Turkey are ongoing mostly on Istanbul, Izmir and Ankara cases. No doubt these cases bring up the dimensions and the probable results of regeneration. One of the hints revealed by these cases is the necessity to realize the medium and long term problems that may occur by the overuse of property sector in regeneration and replicating the identical property-led regeneration model in every city and urban areas. Considering the urban regeneration literature, rises the unique and vernacular characteristics of the cities and urban areas and the roles of productive sectors like culture and tourism. The case study of this paper is Şanlıurfa, a city that locates at the periphery, South-East Anatolian Region of Turkey, in order to discuss these characteristics and to make a contribution to regeneration cases in Turkey. This research aims to define the components, strong and weak points, tendencies and expectations of culture and tourism as a dominant sectors that have a potential to lead regeneration. In this study, in addition to mainstream referances, extensive research is conducted with both direct and indirect culture sector employees and employers by the help of in-depth interviews.

Keywords: Urban regeneration, Şanlıurfa, Culture, Tourism, TOKI (Housing Development Administration of Turkey).

1.GİRİŞ

Kentsel dönüşüm, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’da 1970’lerde yaşanan sanayisizleşmeyi izleyen süreçte ortaya çıkmıştır. 1970’ler, sanayinin terkettiği kentlerin işsizliğin etkisiyle ekonomik olarak çökmeye başlaması, kentin fiziksel yapısının da bu çöküşten olumsuz yönde etkilenmesi açısından önemli bir kırılma noktasıdır. Kentin imajını iyileştirmek amacıyla emlak sektörünü harekete geçirmek, kentsel dönüşüm stratejilerinin ilk ayağıdır.

Emlak sektörünün harekete geçmesi, 1980’lerde gündeme gelen neo-liberalleşme politikaları doğrultusunda, inşaat sektörünün kentsel gelişme süreçlerine doğrudan dahil edilmesi ile söz konusu olabilmıştır. Pek çok sektörü tetikleyen inşaat sektörü, kent merkezlerine yatırım yaparak ilk etapta kent ekonomisinin yeniden canlanmasında, ikinci etapta ise kent imajının iyileşmesinde önemli rol oynamıştır. Sanayinin terkettiği alanlarda ortaya çıkan konut yapıları, alış-veriş merkezleri, ofis yapıları büyük yatırım ve risk içerdiklerinden, kamu-özel sektör ortaklıklarıyla hayata geçirilmiştir (Smyth, 1994). Bu projelerin bazıları, deniz üzerinde küçük dalgalar yaratarak büyük dalgaları harekete geçiren “amiral gemisi (flagship)” benzetmesinde olduğu üzere, yerel düzeyde dönüşümü harekete geçirmekte ve bu nedenle “öncü projeler” olarak bilinmektedir. Öncü projelerin diğer bir türü ise, büyük ölçekli ve etkileri uluslararası düzeyde ola(bile)n, gerek yatırımcı profili gerekse yerel dışından gelecek ziyaretçilerin etkisiyle yereli dönüştürme potansiyeli taşıyan, çoğu kez önemli mimarların gösterişli tasarımlarından oluşan “prestij projeleri”dir (Loftman ve Nevin, 1994). Emlak patlamasıyla yaygınlaşan bu projeler, kentin fiziksel altyapısını iyileştirerek, üretim ve tüketime ilişkin yeni talep ve kalıpların oluşmasını sağlayabilirler (Tavşanoğlu ve Healey, 1992). Emlak değerleri kent imajını iyileştirerek yeni yatırımlar çekme amaçlı kullanıldığında, eski sanayi fonksiyonunun yerini yeni, çeşitlenmiş ekonomik aktivitelerin alacağı beklenmektedir (Turok, 1992; Loftman ve Nevin, 1995).

Bununla birlikte, emlak-eksenli dönüşüme ilişkin önemli eleştiriler olduğu görülmektedir. Emlak projeleri, ulusal ve uluslararası emlak piyasalarının

hareketlerine ve ulusal politikalara son derece duyarlı olmaları dolayısıyla, yerelin ekonomik yapısını stabil ve sürdürülebilir biçimde yeniden canlandırabileceklerine ilişkin güvenilir dayanaklar sunmamaktadır (Brownill, 1990; Turok, 1992). Bu durum, kent ekonomisini ve dönüşüm stratejilerini bu sektör üzerine kuran, önemli düzeyde özel sektör yatırımının ve kamu kaynaklarını emlak projeleri üretmek amacıyla kullanan kentler için önemli bir risk unsurudur. Başarılı projelerin bağlamdan uzak bir anlayışla, farklı kentlerde ya da aynı kentin farklı bölgelerinde taklit edilmesi ise, taklit eden kentteki başarının geçici olmasına neden olan (Harvey, 1989; Bianchini ve diğ. 1992) diğer bir risktir. Önemli eleştirilerden bir diğeri, emlak eksenli projelerde sıklıkla benimsenen eğlence, ticaret, konut gibi faaliyetlerin üretimi değil tüketimi desteklediğidir. Dönüşümün üretim faaliyetlerinden uzak bir şekilde, tüketici faaliyetlere dayanması (Turok, 1992), gerek projenin gerekse kent ekonomisinin sürdürülebilirliği açısından son derece tartışmalıdır.

Yukarıda kısaca yer verilen tüm bu eleştiriler, bir tarafta kentlerin dönüşümünde emlak-eksenli yaklaşımı son derece tartışmalı hale getirirken, diğer tarafta emlağın tamamen terk edilmediği dönüşüm süreçlerine “kültür”ün dahil olmaya başlaması ile, sürecin yeni bir yöne doğru evrilmesine neden olmuştur. Kültürün kentsel dönüşümün eksenine yerleşmesi küreselleşme tartışmaları içerisinde; rekabetçilik/yarışmacılık, yaratıcılık gibi kavramların öne çıkmasıyla söz konusu olmuştur. Kimi kentlerde, olimpiyatlar, festivaller, AKB gibi “etkinlikler” ya da Guggenheim Müzesi gibi “öncü projeler” yoluyla, turizm-eksenli dönüşüm stratejileri içerisinde dahil olan kültür, kimi kentlerde hizmetler ve üretim sektörlerinin bileşkesinde, “kültür mahalleleri” yoluyla kentsel dönüşümün eksenine oturmuştur.

Kültür mahalleleri, sanayileşme öncesinde kentlerde var olan gömülü kültürel değerlerin, sanayisizleşme sonrasında, dönüşüm politikaları ile desteklenen yeni ekonomik ve organizasyonel yapılanmalar içerisinde yeniden açığa çıkması olarak görülebilir. Dönüşüm literatüründe kültür mahalleleri; sadece üretimin değil, aynı zamanda sergilemenin, tüketimin ve konaklamanın da yer alabildiği, bu bağlamda turizm sektörüyle doğrudan ilişkili oluşumlar olarak tanımlanmaktadır. Mahalle ölçeğinde olmakla birlikte, etkileri tüm kente yayılan bu mekanları; çoğunlukla kente gömülü olan geleneksel üretim biçimlerinin kümelenildiği ortamlar olarak tanımlamak

da mümkündür. Yerele; istihdam, imaj ve kimlik, fiziksel altyapı gibi çeşitli alanlarda doğrudan ve dolaylı olarak önemli fırsatlar taşıyan, odağında rekabet ve yaratıcılık olan bu endüstrilerin kentsel politikalarla desteklendiği görülmektedir.

Türkiye’de ise kentsel dönüşüm tartışmalarını başlatan önemli kırılma Batı kentlerinde olduğu üzere sanayisizleşme değil, 1999 Marmara depremidir. Deprem riski, kentlerin deprem güvenliksiz yapılardan oluşmuş olan mevcut yapı stoğunun yenilenmesi gereğini gündeme taşımıştır. İroniktir ki söz konusu deprem güvenliksiz yapı stoğu, devletin sanayileşme politikalarıyla eşdeğer konut politikaları ve yatırımları oluşturamamış olduğu 1950 dönemi itibariyle ortaya çıkmıştır. Sanayide çalışmak üzere kentlere göçeden işçi kesimin konut çözümü olarak doğan ve türeyen gecekondular, zaman içinde gecekondular mahallelerini oluşturmuştur. Kentleri sarmaya başlayan kaçak yapıları legalleştiren af yasaları, benzer nitelikli yapıların, apartmanların inşasını meşrulaştırılmıştır.

Dönüşüm uygulamalarının harekete geçmesi 2002 yılında radikal biçimde değişen kentsel politikalar ışığında hızla oluşturulan yasal kurumsal zeminle birlikte mümkün olabilmıştır. Bugün Türkiye’nin gündemindeki kentsel dönüşümün öznesi, 1950’lerden bugüne oluşmuş bu yapı stoğudur ve benimsenen yaklaşım açıkça; söz konusu yapıların ortadan kaldırılarak yerlerine yenilerinin inşa edilmesiyle tanımlı emlak-eksenli dönüşüm modelidir. Uygulamalar, başta İstanbul olmak üzere, ülke ekonomisi içinde majör paya sahip olan ve önemli oranda nüfusun yaşadığı Ankara, İzmir gibi büyük kentlere odaklandığından, kentsel dönüşüm üzerine yapılan çalışmalar da ağırlıklı sayılan kentlere odaklanmakta, emlak-eksenli kentsel dönüşüm eğilimlerine ilişkin önemli bulgular içermektedirler. Temelde, inşaat sektörü üzerinden ekonomiyi canlandırmaya ve değişen kentsel mekansal yapı yoluyla kente yatırımcı çekmeye odaklanan bu yaklaşım bugün, ilk örneklerin ortaya çıktığı Kuzey Amerika ve Batı Avrupa coğrafyalarının yanı sıra, Türkiye’de de oldukça tartışmalı bir noktadadır.

Diğer bir açıdan bakıldığında, Türkiye’de süregelen dönüşüm projeleriyle ilgili gündemde olan tüm bu tartışmalar ve yanısıra Batı’daki kentsel dönüşüm deneyimleri, kentsel dönüşüm süreçlerine henüz radikal biçimde dahil olamamış olan

kentler için önemli bir fırsat ve yol gösterici olabilir. Kentlerin ve kent içerisindeki bölgelerin özgün niteliklerini gözeterek ve üretici sektörler olan kültür ve turizmi eksenine alan dönüşüm yaklaşımları, dönüşümün sürdürülebilirliği açısından da önemli referanslardır. Bu çalışmada, gerek bu özgün değerlerin ortaya konulması, gerekse tartışmalara çeperden bir katkı sağlamak amacıyla, bir Güneydoğu Anadolu kenti olan Şanlıurfa'nın dönüşüm eğilimleri ele alınmaktadır.

Yer aldığı coğrafyanın özgün dinamikleri ve 1950 sonrası Türkiye kentleşmesinde geri planda kalması nedeniyle, sanayileşmenin biçimlendirdiği kentlerde başgösteren sosyo-kültürel ve mekansal yapılardan ayrılan özellikleri, bugün Şanlıurfa'nın hangi ekseninde dönüşeceğine ilişkin önemli bir tartışma zemini yaratmaktadır. Bununla birlikte, ilk bakışta Şanlıurfa'daki baskın dönüşüm eğiliminin İstanbul, Ankara gibi örneklerde sıklıkla görüldüğü üzere emlak-eksenli olduğu izlenmektedir. Bu eğilim, batı kentlerinde deneyimlendiği üzere, kentin ilerleyen dönemlerde karşı karşıya kalacağı problemlere ilişkin önemli ipuçları vermektedir. Yapılan arkeolojik kazılarda, tüm insanlık ve dinler tarihi için çok önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilen Göbeklitepe'nin ortaya çıkması, kentte mevcut olan alternatif turizm türleri, kültürel ve tarihsel öğeler ve bu öğelerin değerlendirilmesine ilişkin yapılmaya başlanan projeler ise, kentin imajını iyileştiren, cazibesini arttıran son dönem gelişmeler arasında sayılabilir. Kentin kültür ve tarih alanlarındaki potansiyelleri, kültür-turizm eksenli dönüşüm potansiyeline ilişkin tartışmaları beraberinde getirmektedir.

1.1 Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı, Şanlıurfa'nın emlak-eksenli dönüşüm eğilimlerini gözeterek, kültür-turizm alanlarında son dönem gerçekleşen projeler ve etkin aktörlerle yapılan derinlemesine mülakatlar ışığında elde edilen bulguları, kültür-eksenli dönüşüm bağlamında tartışmaya açmaktır. Çalışmanın yanıtlamayı hedeflediği önemli araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

- Şanlıurfa'nın dönüşümünde emlak sektörünün yeri nedir?

- Kentin kültür ve turizm potansiyelleri nelerdir? Söz konusu potansiyellerin harekete geçirilebilmesine imkân veren bir aktör yapısı (kişi, kurum ve kuruluşlar) mevcut mudur?
- Şanlıurfa’da mevcut olan (tamamlamış, yürütülmekte olan ve tasarı halinde olan) projeler nelerdir? Bu projeler, kentin potansiyellerine yanıt verebilir nitelikte midir?
- Geleneksel el sanatlarının günümüz Şanlıurfa’sındaki rolü nedir? Bu sanatların icrası (üretim, satış, pazarlama gibi) temel potansiyel ve problemler nedir?
- Özellikle geleneksel el sanatları, kültür mahalleleri çerçevesinde kentin kültür-eksenli dönüşümünde bir strateji olabilir mi?
- Yukarıda verilen sorular ışığında, Şanlıurfa’nın dönüşümünde kültür ve turizm sektörlerinin yeri nedir?

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın omurgasını, girişi takip eden üç ana bölüm oluşturmaktadır. Amaç, kapsam ve yöntemi takip eden ilk bölümde (Bölüm 2) dünyada “Kentsel Dönüşüm” kavramının ortaya çıkışı, süreç ve bu kapsamda sırasıyla emlak, kültür ve turizm eksenli kentsel dönüşüm kavramları irdelenmiştir. Kavramsal çalışmalar ve süreç, kentsel dönüşüm tartışmalarının ve uygulamalarının çıkış noktaları olan Kuzey Amerika ve Batı Avrupa örnekleri üzerinden ele alınmıştır. İlk olarak emlak sektörünün, sonrasında turizm ve kültür sektörlerinin ele alındığı sıralama ise, sözü edilen dönüşüm türlerinin, deneyimler sonucu, zaman içerisinde ve ilişkili olarak gelişmesi bağlamında önem taşımaktadır. Üçüncü alt başlık olan kültür-eksenli kentsel dönüşüm ise; öncü projeler, etkinlikler ve kültür mahalleleri olmak üzere, alt başlıklar halinde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Türkiye’de kentsel dönüşüm olgusuna kısaca değinilen ikinci bölümde (Bölüm 3), ilk olarak Türkiye’de 1950 sonrası için kentleşme dinamikleri incelenmiştir. 1950’ler, Türkiye’nin dönüşüm tarihçesi açısından, bugün emlak-eksenli dönüşümün temel unsurları haline gelmiş olan gecekonduların ve sonrasında kaçak yapıların ortaya çıkması bağlamında önemli bir kırılma noktasıdır. Yine bu tarihsel okumada, bugün kentsel dönüşümün çok temel bir aktörü haline gelmiş olan TOKİ’nin değişen rolleri

de okunabilmektedir. İkinci alt bölümde mevzuat ve aktörlere yer verilmektedir. Bugün Şanlıurfa da dahil olmak üzere Türkiye'nin her yerinde yapılabilecek kentsel dönüşüm uygulamaları için yasal dayanaklar ve temel aktörler, bu alt bölümde ele alınan temel kanunlar bağlamında özetlemektedir.

Şanlıurfa örneğinin ele alındığı üçüncü bölüm (Bölüm 4), beş alt başlıktan oluşmaktadır. Kentle ilgili temel bilgileri ve kentin tarihsel gelişim sürecini takip eden üçüncü alt başlıkta, Şanlıurfa'da kentsel dönüşümü hazırlayan koşullar, kentte özellikle 20.yy sonrası ortaya çıkan kırılmalar paralelinde ele alınmaktadır. Bu bölümde, Şanlıurfa'da başlamış ve sürmekte olan kentsel dönüşüm projelerini tetikleyen siyasal, coğrafi, sosyal ve kültürel dinamiklere, bu dinamiklerin Türkiye'nin batı kentleriyle paralel olan ya da ayrışan noktalarına vurgu yapılmaktadır. Dördüncü ve beşinci alt bölümler ise sırasıyla Şanlıurfa'daki emlak ve kültür-turizm sektörleri üzerinedir. Bu bölümlerde sözü edilen sektörlerle ilişkin temel göstergelere yer verilmiş, devamında, tamamlanmış, yürütülmekte olan ve tasarı halinde olan projeler ve hakim aktörler hakkında bilgi verilmiştir. Kültür ve turizm sektörleri başlığı altında yer verilen aktörler, kurumlar ile geleneksel el sanatları üreticilerini kapsamaktadır.

Elde edilen bulgular, çalışmanın sonuç bölümünde tartışılmıştır.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Çalışma, teorik bir okumayı ve alan çalışmasını bir arada içerdiğinden, nicel ve nitel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Dünyada kentsel dönüşüm, Türkiye'de kentsel dönüşüm gibi kavramlar literatür ve arşiv araştırması yöntemiyle analiz edilmiş, kavramların tarihsel süreçte gelişimi incelenmiştir. Kentsel dönüşüm örneklerinin ve süreçlerinin incelenmesinde elektronik ve basılı kaynaklardan faydalanılmıştır.

Şanlıurfa'nın ayrıntılı olarak ele alındığı bölümde ise, ilk iki alt başlık için nicel yöntemler kullanılarak kentin fiziki, sosyal ve ekonomik özellikleri ile gelişim süreci incelenmiştir. Bu bölümlerde Türkiye İstatistik Kurumu, Ekonomi Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı verileri gibi anaakım kaynakların yanı sıra, Karacadağ Kalkınma

Ajansı, Şanlıurfa Belediyesi web sitesi gibi çeşitli yerel kaynaklardan da faydalanılmıştır. Şanlıurfa'da kentsel dönüşümü hazırlayan koşullar üçüncü alt başlık olarak verilmiştir. Bu bölüm, bir önceki bölümde yer alan tarihsel okumadan destek alınarak hazırlanmıştır.

Bölümün son iki alt başlığını Şanlıurfa'nın dönüşümünde emlak sektörü ile kültür ve turizm sektörlerinin rolleri oluşturmaktadır. Bu başlıklar için nicel ve nitel yöntemler bir arada kullanılmıştır. Emlak sektörü için temel göstergeler TOBB, Kalkınma Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu gibi anaakım kaynaklardan elde edilmiştir. Turizm sektörü için temel göstergelerin edinilmesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü ve Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verileri gibi anaakım kaynaklar kullanılmıştır. Kültür sektörüne ilişkin temel göstergeler Türkiye İstatistik Kurumu ve Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu verilerinden derlenmiştir. Tamamlanmış, yürütülmekte olan ve tasarı halinde olan projelerse yine, merkezi ve yerel aktörlerin anaakım kaynaklarından elde edilmiştir. Emlak aktörleri, projelerde mevcut olan rolleri paralelinde aktarılmıştır. Kültür ve Turizm aktörleri ise kurumlar ve geleneksel el sanatları üreticileri olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmıştır. Bu kapsamda, kurum temsilcilerini ve geleneksel el sanatları üreticilerini içeren toplam 19 yarı-yapılandırılmış derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu mülakatlar çerçevesinde kurumsal aktörlere temel olarak Şanlıurfa'nın tanıtım kapasitesi, bu yönde yapılan teşvikler, kentin kültür-turizm eksenli dönüşebilme potansiyelleri ve süreçteki olası engelleri içeren sorular yöneltilmiştir. Geleneksel el sanatları üreticilerine ise mesleğin bugün ne derece aktif olduğu, mesleğin icrasıyla ilgili temel sorunlar, ürüne olan ilgi düzeyi ve talep ve endüstriyel üretimden etkilenip etkilenmediği yönünde sorular yöneltilmiştir. Aktörlerin yanıtları ilgili alt bölümlerde ortak ve farklı bakış açıları bağlamında yorumlanmış, ekte ayrıntılı mülakat dökümlerine yer verilmiştir.

Çalışmada, raporlar, gazete haberleri gibi ikincil kaynaklara da yer verilmiş, çalışma fotoğraflarla desteklenmiştir. Araştırmanın sonuç kısmında Şanlıurfa'daki kentsel gelişim süreci; kentin emlak, kültür-turizm eksenli dönüşümüne dair bulgular yorumlanarak kısaca aktarılmıştır.

2.KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇALIŞMALARDA KENTSEL DÖNÜŞÜM

2.1 Kentsel Dönüşüm Kavramı Ve Yaklaşımları

“Dönüşüm” sözcüğü TDK’ya göre “olduğundan başka bir biçime girme, başka bir durum alma, şekil değiştirme” olarak tanımlanmaktadır. Dönüşüm kavramına ilişkin literatüre bakıldığında ingilizcede “transformation” ve “regeneration” sözcükleri karşımıza çıkmaktadır. Kelimelerin anlamlarına bakıldığında “transformation” kavramının şekil değişme, dönüşüm olarak, “regeneration” kavramının ise yeniden teşekkül, yeniden doğma anlamları ile yer aldığı görülmektedir. Dönüşüm kavramının ağırlıkla 1980 sonrasında kentsel çalışmalarda yerini aldığı söylenebilir. Lichfield (1992) kentsel dönüşümü, kentsel bozulma süreçlerini daha iyi anlama ihtiyacından doğan ve gerçekleştirilecek dönüşümde elde edilecek sonuçların üzerinde bir uzlaşma olarak tanımlarken, Donnison’a (1993) göre kentsel dönüşüm, kentsel çöküntü alanlarında yoğunlaşan sorunları eşgüdümlü bir biçimde çözümlmek için ortaya konulan yeni yol ve yöntemlerdir (Bkz. Tablo 2.1).

Tablo 2.1 Kentsel Dönüşüm Tanımları (İlgili kaynaklardan yazar tarafından derlenmiştir.)

Kaynak	Kentsel Dönüşüm Tanımları
Lichfield (1992)	“Kentsel bozulma süreçlerini daha iyi anlama ihtiyacından doğan ve gerçekleştirilecek dönüşümde elde edilecek sonuçların üzerinde bir uzlaşma.”
Donnison (1993)	“Kentsel çöküntü alanlarında yoğunlaşan sorunları eşgüdümlü bir biçimde çözümlenmek için ortaya konulan yeni yol ve yöntemler.”
Roberts (2000)	“Alanın ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarının iyileşmesine ve kentsel problemlerin çözümüne yönelik kapsayıcı ve entegre bir vizyon ve eylem.”
Keleş (2004)	“Kent plancıları arasında kentsel dönüşüm, kentlere yeni yerleşim alanlarının eklenmesinden farklı olarak, kentin öteden beri varolan kesimlerinin iç yapısında ve başka yerleşim birimleriyle ilişkilerinde yer alan değişimleri anlatmak üzere kullanılıyor.”
Turok (2005)	“Yerin doğasını değiştirme eğilimi, zaman içerisinde toplulukların ve diğer aktörlerin dahil olmasıyla gelişen işbirlikleri, merkezi hükümetin temel sorumluluklarını aşan çoklu amaç ve eylemler.”
IFACCA (2006)	“Köhneme ya da dejenerasyonun ortadan kalması durumu.”
Hague (2010)	“1970'lerin sonlarında Amerika'da ortaya çıkmış, 1980'lerde İngiltere tarafından kopya edilerek diğer ülkelere ihraç edilmiş bir kavram. Kentsel dönüşümün amacı kentsel arsa ve emlak piyasalarını yeniden canlandırmayı başarabilmektir.”
Tekeli (2011)	“Kentın parçalarının nitelik değiştirmesi ya da biriken dönüşümlerle kentın evrimsel bir oluşum geçirmesi.”

Roberts'a (2000) göre kentsel dönüşüm alanın ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarının iyileşmesine ve kentsel problemlerin çözümüne yönelik kapsayıcı ve entegre bir vizyon ve eylemdir. Turok (2005) kentsel dönüşümü yerin doğasını değiştirme eğilimi, zaman içerisinde toplulukların ve diğer aktörlerin dahil olmasıyla

gelişen işbirlikleri, merkezi hükümetin temel sorumluluklarını aşan çoklu amaç ve eylemler olarak tanımlarken, IFACCA'nın çalışmasında (2006) kentsel dönüşüm köhneme ya da dejenerasyonun ortadan kalması durumu olarak yer almaktadır. Keleş (2004) ve Tekeli'nin (2011) çalışmalarında kentsel dönüşüm, paralel biçimde değerlendirilmiş, kent parçalarındaki değişimler olarak tanımlanmıştır. İncelenen çalışmalar arasında Hague'ın (2010) kentsel dönüşüm tanımı, arsa ve emlak piyasalarına dikkat çekmekte, bu yönüyle diğer tanımlardan ayrılmaktadır.

Bu çalışmada sayılan tanımlar arasından Roberts'ın tanımı benimsenmiş, kentsel dönüşüme kapsayıcı ve entegre bir vizyon ve eylem olarak bakılmıştır.

2.2 Kentsel Dönüşüm'ün Ortaya Çıkışı

1970'lerin ortalarından başlayarak ekonominin yeniden yapılanması sonucunda üretim biçimlerindeki değişim ve sanayisizleşme Avrupa ve Amerika kentlerinde sosyal ve mekânsal açıdan önemli değişimlere neden olmuştur. Bu değişim ile birlikte öncelikle; zamansal ve sektörel açıdan üretim sektöründe geniş kitleleri kapsayan işsizlik sorunu ortaya çıkmıştır. Mekânsal olarak ele alındığında, sanayinin ağırlıklı olarak yer seçtiği Kuzey İngiltere, Avrupa ve Amerika bu değişimden en çok etkilenen yerler olmuşlardır. Bu sanayisizleşme sürecinin en belirgin özelliği, fabrikaların iflas ederek kapanmaları veya ülke içinde ya da dünya ölçeğinde ulaşım teknolojilerinden ve ucuz işgücünden yaralanabilmek için yer seçim kararları olmuştur. Bu değişimlerden en fazla etkilenen sanayi sektöründe eskiden istihdam edilen ileri ve orta yaş grubu, gençler ve etnik azınlıklardır. Finans ve hizmet sektörüne artan talepten dolayı dağıtım, finans, bankacılık, üreticilik gibi servislerin kent içinde ağırlıkları artmıştır (Hall, 2006: 38). 1980 sonrası yükselişe geçen bu sektörler yer seçimleri konusunda eski sanayi bölgelerini değil mekân taleplerine uygun olacak yeni kentleri tercih etmişlerdir. Fakat bu eğilim, ekonomik krize giren kentlerdeki işsizlik sorunlarını çözememiştir (Tallon, 2010: 9-19). Böylelikle kent merkezinde terkedilmiş sanayi alanları artmıştır.

Yeni sektörlerde istihdam edilen işgücü genellikle iki uç noktada toplanmıştır. İlk grupta az sayıda eğitim ve beceri gerektiren ve yüksek ücret sunulan beyaz yakalılar, ikinci grupta ise kalifiye olmayan düşük ücretli ve yarı zamanlı mavi yakalılar yer

almaktadır. Orta- derecede beceri gerektiren, tam zamanlı, yüksek ücretli işlere olan talep azaldığından, genellikle işsizleri bu grup oluşturmuştur (Gordon ve Sassen, 1992). 1980'lerden sonra yeniden yapılanan ekonominin ortaya çıkardığı Tokyo, New York, Londra gibi kentler önemini korurken Paris, Osaka, Seul, Münih gibi kentler yükselişe geçmişlerdir (Short ve diğ., 2009: 697-717).

Kentsel dönüşüm batı deneyimi üzerinden basitçe onar yıllık zaman dilimleri halinde incelendiğinde, 1950'lerde savaş sonrası yıkımların onarılması için yeniden inşanın hakim olduğu (*reconstruction*), 1960'lerde ise 1950'lere paralel olarak yeniden oluşturma (*revitalization*) anlayışının çıktığı görülmektedir. 1970'lerde yenileme (*renewal*) ön plandayken, 1980'lerde yerini yeniden geliş(tir)meye (*redevelopment*) bırakmış, 1990'larda yeniden canlandırma (*regeneration*) politikaları tartışılmaya başlanmıştır (Tablo 2.2).

Tablo 2.2 Kentsel Dönüşümün Gelişimi (Roberts ve Sykes, 2000'dan derlenmiştir)

Dönem ¹	Süreç
1950'ler Yeniden İnşa Etme (Reconstruction)	Çöküntü alanlarının yeniden inşası. Banliyölerin büyümesi. Merkezi ve yerel hükümetin ayrıca özel sektörlerin ve girişimcilerin desteği ile konut ve yaşam standartlarının geliştirilmesi ve yeşil alanların inşa edilmesi gündeme gelmesi.
1960'lar Yeniden Oluşturma (Revitalization)	1950'lerin anlayışının devam etmesi. Özel sektör ve kamu sektörü arasındaki denge. Sosyal koşulların ve refahın geliştirilmesi.
1970'ler Yenileme (Renewal)	Yenileme projelerinde yoğunlaşma, banliyölerde gelişmenin sağlanması. Özel sektörün payının artıp yerel hükümetin etkisinin azaltılması. Şehirlerdeki köhnemiş alanların daha kapsamlı olarak yenilenmesi. Çevresel gelişimin sağlanması.
1980'ler Yeniden Geliş(tir)me (Redevelopment)	Gelişme ve yeniden gelişim projelerinin yapılması, donanma ve şehir dışı projeleri. Özel sektör ve uzman birimlere önem verilmesi, ortaklıkların geliştirilmesi. Daha geniş kapsamlı çevresel yaklaşımlar.
1990'lar Yeniden Canlan(dır)ma/ Dönüşüm (Regeneration)	Daha kapsamlı politika ve uygulamanın olduğu daha hassas planlar. Kamu, özel sektör ve gönüllü fonlar arasında giderek artan denge. Çevresel sürdürülebilirlik açısından daha geniş kapsamlı bir bakış açısı.

¹ Dönemlere karşılık gelen İngilizce ifadeler yazar tarafından, yaygın kullanımlar dikkate alınarak Türkçeleştirilmiştir.

1940-1950 döneminde gecekondu alanlarının temizlenmesi ve yüksek katlı binaların inşa edilmesi konusu hükümetin ve özel sektörün de destek verdiği bir tasarıda ele alınmıştır. 1960 ortalarında önceden yapılan kentsel çözümler birtakım değişiklikler geçirmiştir. Gecekondu alanlarının temizlenmesinde oluşan memnuniyetsizlikten dolayı hükümet desantralizasyon yaklaşımı ile birtakım hukuki düzenlemeler getirmiştir. Burada yeniden oluşturmanın üstünde durulmuştur. 1970'lerde yenileme kavramı üzerinde durulurken, 1980'lerde yeniden geliştirme yaklaşımı öne çıkmıştır. Özel sektörün payı bu dönemde artmıştır. 1990'larda ortaya çıkan yeniden canlandırma süreciyle birlikte sürdürülebilir çevre de ortaya atılmıştır. 2000'li yıllarda kentsel dönüşümler hız kazanırken bu tür çalışmalar "Kentsel Rönesans" olarak tanımlanmaktadır (Roberts, 2000: 10-14).

Roberts'a (2000) göre kentsel dönüşüm 5 amaca göre gerçekleştirilmelidir. Birinci amaç; kentin fiziksel koşulları ile alandaki sosyal sorunlar arasında bir ilişki kurulmasını sağlamaktır. Kentlerin zamanla gelişmesi sonunda cazibesini yitiren eski konut alanlarından yeni gelişen alanlara doğru bir nüfus kayması yaşanmaktadır. Eski konut alanları ise cazibesini kaybederek köhnemiş alanlara dönüşmektedir. Çöküntü haline gelen bu alanlarda işsizlik, eğitimsizlik, sosyal ayrışma, yüksek suç oranları gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. İkinci temel amaç olan konut ve sağlık ilişkisinde ise, alanda yaşayan halkın yaşam koşullarını iyileştirmesine yönelik çalışmalar öne çıkmaktadır. Hızlı kentsel gelişim ile birlikte kentsel çöküntü alanlarının yaşam koşullarını iyileştirici çalışmalar başlatılmıştır. Hastalıklar ile mücadele, yeterli konut temini, temiz suyun verilmesi ve birtakım açık alanların yaratılması öncelikli amaçlar olarak sayılabilir. Sosyal gelişme ve ekonomik ilerleme, üçüncü amaç olarak kentsel dönüşüm sürecini etkileyen faktörlerden biridir. Fiziksel yenileme her zaman mevcut olan problemlerin çözümüne cevap verememiştir. Ekonomik refahın artırılması ve kentsel alanların sağlık koşullarının iyileştirilmesi gereklidir. Kentsel dönüşümü etkileyen, dördüncü etmen kontrollü kentsel büyümedir. Kontrollü büyüme kentsel alanların büyümesinin durdurulmasını ve alanın en verimli şekilde kullanılmasını kapsar. Kentsel alanların yenilenmesi ve büyüme denge arayışı ile yakından ilişkilidir. Değişen kentsel politika Robert'ın (2000) ifade ettiği son etmendir. Değişen kentsel politika, kentlerin gelişimi ve yönetiminde sorumlulukların ve yetkinin değişimi yansıtmaktadır.

2.3 Aktör ve Finansman Yapısı

1980 sonrası, Batı Avrupa’da merkezi-yerel yönetimlerin farklı bir boyuta geçtikleri, yerel yönetimin daha bağımsız bir yapıya büründüğü ve buna karşın merkezi hükümetten gelen destekleri yitirdikleri bir dönem olmuştur. Bu süreçte sosyal devlet politikasının yerini ekonomik büyüme odaklı politikalara bıraktığı görülmektedir. Kuzey Amerika ve İngiltere’de özel sektörün etkin olduğu, tüketim-odaklı politikaların ele alındığı bir süreç başlamıştır. Özellikle Thatcher yönetiminin yükselen servis sektörünü kendine çekme telaşı içinde “girişimciliğin” egemen olduğu kentsel dönüşüm politikalarını örnek alması bu noktada yeni bir süreci başlatmıştır (Keating, 1993: 373-396). Bu süreç, yerel yönetimlerin özel sektör ile ortaklık yapılmasını gerektirmiştir. Bu süreç örneklerine sadece İngiltere’de değil tüm Batı Avrupa coğrafyasında rastlamak mümkündür. Örneğin Hollanda’da 1985-1998 yılları arasında merkezi hükümetin yerel yönetime verdiği ödenek sayısı 485’ten 114’e düşmüştür. Konut stoğunun %40’ını sosyal konutların oluşturduğu Hollanda’da, 2001 yılında bu oranın %20’lere kadar gerilediği görülmektedir (Korthals, 2002: 1439-1452).

Yerel yönetimlerin merkezi hükümetten gelen yardımların azalması ile karşı karşıya kaldıkları sorunlar, 1970’lerden itibaren giderek akut hale gelen ekonomik problemlerle birleşince, bir önceki dönemin sosyal politikaları yerini ekonominin yeniden canlandırılmasına yönelik politikalara ve bu yönde uygulanan projelere bırakmıştır. Bu bağlamda başta İngiltere olmak üzere, 1980 sonrasında birçok Batı Avrupa ülkesinde Kuzey Amerika’daki örneklerden esinlenerek büyük iş ve alışveriş merkezleri, kongre merkezleri, spor tesisleri gibi emlak piyasalarını etkileyecek ve yatırımcıları ve turistleri çekmeyi hedefleyen mega projeler uygulanmaya başlanmıştır (Judd, 1999: 36). Uygulanan bu projelerin birçoğu kamu-özel sektör ortaklığında, sanayinin terkettiği alanlarda, kent ekonomisini canlandırmak için yapılan projelerdir. Bu tip projeler “öncü projeler” (flagship projects) olarak adlandırılmaktadır. Post modern mimari örnekleri yansıtan, büyük ölçekli bu gösterişli yapılara Birmingham ve Glasgow’daki kongre ve sergi sarayları, sanayi parkları ve müzeler örnek gösterilebilir (Hall, 2006).

1997’de İngiltere’de göreve gelen İşçi Partisi, sosyal içerme, mahalle yenileme ve İngiltere’nin kentlerini yenileme kararı almıştır. “Kentsel Rönesans” olarak tanımlanan bu politika sosyo-mekansal ayrışmayı en aza indirmek, kırsal alan üzerindeki yapılaşmayı azaltmak, insanları kent ve kasabasına dönmesi için teşvik etmek, kentsel alanlarda yaşam kalitesini iyileştirmek ve yerel ekonomiyi güçlendirmek olarak tanımlanmıştır (Lupton ve Fuller, 2009: 1014-1028).

Kamu- özel sektör ortaklıkları yeni bir olgu olmayıp, yerel yönetimlerin artan sorumlulukları ve azalan mali destekleri ile ortaya çıkan bu ortaklıklar tarihsel süreçte farklılıklar göstermektedir. 1980 sonrasında sermayeyi biçimlendiren ekonomik ve politik şartlar, yerel yönetimler için avantaj olduğu kadar, sermayeyi yerinde tutabilmenin güçleşmesi nedeniyle dezavantaj oluşturmaktadır. Bu durum devlet ve sermaye arasındaki dengeyi etkilemiş, sermayenin gücünün artmasıyla büyük ölçekli projelere olan yatırımlar çoğalmış ve böylelikle özel sektör daha etkin bir hale gelmiştir (Keating, 1993). Böylelikle büyük ölçekli sosyal amaçlı projeler yerine daha küçük ölçekli yeni emlak piyasalarını tetikleyecek projeler üretilmeye başlanmıştır. Bundan dolayı sadece belli kentsel noktaların iyileştirildiği projelerin uygulanmasıyla, kentsel mekânda farklılaşma ve parçalanma konusu gündeme gelmiştir (Newman ve Verpraet, 1999: 487-491).

İngiltere’deki yeniden canlandırma projelerinde oluşturulan kamu-özel sektör ortaklıklarını incelediği çalışmasında Carley (2000), başarı ve başarısızlığı belirleyen birtakım faktörler saptamıştır. Bu faktörler; politikacı ve idarecilerin liderlik kapasitesi, yeniden canlandırma yönünde vizyon ve uzlaşma kültürü oluşturabilmesi, oluşturulan vizyonun pratikte hayata geçirilebilir olması ve süreç içinde belirlenen amaçların sürekli olarak gözlemlenmesi, yerel ölçekte tüm tarafların temsilinin sağlanması, sunulan hizmetlerin kalitesi, yerel halkın güçlendirilmesi, ortaklık sürecinde rol olan insan kaynaklarının niteliği ve bir ortaklığı yaşatacak/başarılı kılacak “organizasyon” kültürünün geliştirilmesi olarak sıralanmıştır (Carley, 2000: 273-297).

2.4 Kentsel Dönüşüm Türleri

Kentsel dönüşümün gelişim sürecinde ilk olarak emlak-eksenli projelerinin ortaya çıktığı, daha sonra sırasıyla turizm ve kültür-eksenli projelerin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Aşağıda bu üç sektöre, kentsel dönüşüm türleri olarak yer verilmektedir.

2.4.1 Emlak-Eksenli Kentsel Dönüşüm

1970 sonrası üretimin özellikle emeğin yoğun olduğu aşamasının iş gücünün ucuz ülkelere kaymasıyla, Batı'daki sanayi kentlerinin birçoğunun sanayisizleşerek "üretim mekânları" olmaktan "tüketim mekanları" olma yoluna girdiği, yeni üretilen kent politikalarıyla yeniden yapılandırılarak mevcut sermayeye yatırım ve birikim olanakları sağladığı (Fainstein, 1996) görülmektedir. Kentsel mekânın insanlar için "toplumsal tüketim" ve "üretim" alanı olmasıyla kent mekânının "birikim" aracı olması arasında ciddi bir gerilim söz konusudur. Bu gerilim kapitalist kentin oluşumundan itibaren her dönemde mevcut olmakla birlikte neoliberal kent politikalarının hâkimiyetinin arttığı ve kent mekanının büyük ölçüde "değişim değeri" üzerinden yeniden yapılanmasının belirleyicisi olmuştur. Kentleri ve bölgeleri "girişimcilik" ve "rekabetçilik" üzerinden tanımlayan yaklaşım ve politikalar, kamu, özel ve farklı sivil aktörlerin bir arada çalışmasını öngören "büyüme koalisyonlarının" yerel gelişmeyi hızlandıracağı varsayımına dayanmakta ve mekânsal dönüşüme çok önemli bir rol atfedilmektedir (Türkün, 2012: 279-285).

Eski kent merkezinde sanayileşmenin tetiklediği hızlı göçlerle birlikte buradaki üst gelir gruplarının alanı terk etmesiyle boşalan yerler göçmenlere kiralanmış ve sonuç olarak söz konusu alanların köhneleşmesine yol açmıştır. Bu dönemde geliştirilen düşük kaliteli konut alanları çöküntü alanlarına dönüşmüşlerdir. Bundan sonra boşalan eski sanayi ve ofis alanları konut kullanımına yönelik yapılan dönüşümlerden etkilenmiş ve eski yapıların kullanımı tekrar gündeme gelmiştir. Bu noktada emlak eksenli canlandırmanın 2 türünden söz edilebilir;

- Atıl kalmış konut dışı yapıların (depolar, fabrikalar gibi) konut fonksiyonuyla tekrar işlevlendirilmesi.

- Çöküntü haline gelmiş kent merkezlerinin ve buradaki konut stokunun üst gelir gruplarına sunularak soylulaştırma² sürecinin yeniden canlandırmanın bir aracı olarak kullanılması.

Bu bağlamda 1980'lerden itibaren düşük gelirli kesime yönelik konut politikalarını birbiriyle ilişkili olan ve çoğu zaman birkaç tanesi bir arada olabilen beş ana başlıkta tanımlamak mümkündür. Birincisi düşük gelirli kesime kamu destekli konut kredisi vererek “sosyal konut” üretmek; ikincisi mülkiyeti yasallaştırarak çöküntü ya da gecekonduların piyasa malzemesiyle dönüşümünü sağlamak ve aynı zamanda ekonomik gelişmeyi yakalayarak yoksulluğu önlemek; üçüncüsü rantı yüksek alanlarda küresel kent politikaları ile uyumlu kamu-özel ortaklıkları yoluyla kentsel dönüşüm projeleri geliştirmek; dördüncüsü UN-Habitat’ın “en iyi uygulama” olarak önerdiği katılım ve yapabilir kılma yaklaşımlarının esas alındığı gecekondular ya da çöküntü alanlarının iyileştirilmesi projeleri geliştirmek ve beşincisi mikro kredi uygulamalarını yaygınlaştırmaktır (De Soto; 1989; 2000).

1980 sonrası gelişen öncü projeler küresel ölçekte artan rekabet ve özel sektörün daha etkin bir hale gelmesiyle Amerika ve Avrupa’da yaygınlaşmaya başlamıştır. Emlak eksenli projeler çoğunlukla sanayinin terk ettiği alanlarda, eski liman ve dok alanlarında yapılmaya başlanmıştır (Loftman ve Nevin, 1995: 399-312).

Prestij projelerine getirilen eleştiriler, projelerin pozitif etkilerinden daha fazladır. Genellikle bu tip projelerde kaç metrekare ofis olacağı üstünde durulmakta, istihdam edilen kesim çoğunlukla o alanda ikamet etmeyenlerden oluşmakta, yüksek beceri gerektiren kesimin istihdam edilen kişileri karşılamadığı görülmektedir (Loftman ve Nevin, 1995: 299-312). Sadece belirli bir kent parçası projeye dahil edilip, kentin çevresi ve diğer sorunlu bölgeler proje alanına girmediği için bütüncül değil, parçacıl yaklaşım benimsenmektedir. Ayrıca bu süreçte kent merkezindeki yoksullar ihmal edilmektedir (Newman ve Verpraet, 1999: 487-491).

“Kentlerin merkezleri çoğu zaman alışveriş, ofis ve rezidans komplekslerinden oluşan gökdelenlerin inşa edildiği uluslararası iş merkezlerine dönüşmekte, kentlerin

² Bu bakış açısını destekler bir tanım olarak soylulaştırmanın, temelde orta ve üst gelir gruplarındaki ailelerin, dar gelirli olanların yaşadığı şehir içindeki mahallelere yerleşmesini ve buradaki mevcut konut stoğunu (mekansal olarak) iyileştirmelerini ifade ettiği söylenebilir (Griffith, 1995). Bununla birlikte kavram, uygulanma biçimleri ve sosyo-ekonomik sonuçları açısından oldukça tartışmalıdır. Tartışmalar için bkz. Zukin (1987).

havaalanları, iletişim ve ulaşım sistemleri, yenilenmeye çalışılmaktadır. Kapalı siteler biçiminde gelişen konut alanları yaygınlaşırken bir yandan da kentin tarihi bölgeleri hem konut hem ticari işlevleri bakımından bir soylulaştırma yaşamaktadır. Dünya markalarının hızla girdiği alışveriş merkezleri, ofis blokları ve turizm bölgeleri toplumun özellikle üst gelirli kesimlerine hizmet eden özelleşmiş kamusal alanlara dönüşmektedir” (Ünsal ve Türkün, 2014a: 24-25).

Artan rekabetle birlikte özgün projeler üretilmek istenmektedir fakat yapılan başarılı proje taklit edilmekte ve böylelikle birbirine benzer projeler ortaya çıkmakta ve diğerlerini gündem dışı bırakmaktadır. Bu sayede birbirine benzer kent alanları yaratılmaktadır (Hall, 2006).

İngiltere’de Thatcher döneminde her ne kadar emlak eksenli yeniden canlandırma projelerinde parçalanmış mülkiyet yapısından bütüncül bir mülkiyet yapısına geçilmeye çalışılsa da bu süreçte yerel yönetimlerin yetkilerinin kısıtlanmış ve kapsamlı stratejik planlamaya geçilememiştir. Turok (1992) emlak eksenli canlandırma projelerinin tüketime yönelik olduğunu, bu tip projelerin ancak ekonominin diğer sektörlerinde çok dengeli ve pozitif bir gelişme yakalandığı takdirde sürdürülebilir olacağını altını çizmektedir. Ayrıca yapılan projeler kapsamında o alanda yaşayanların eğitim ve becerilerine yönelik programlar geliştirilmediği takdirde, sosyo-ekonomik problemlerin çözümü mümkün olmamaktadır (Turok, 1992: 371-375). Büyük ölçekli yeniden canlandırma projeleri başarısızlığa uğramaları halinde büyük maddi kayıplara yol açmaktadır. Projeler başarısız olmasa dahi özel sektörün yatırımını çekmek için verilen kamu desteği sosyal konut ve diğer yüksek getirisi olmayan projelerden mali olarak geri çekilmektedir (Keating, 1993: 373-396).

1980 sonrasında yeniden biçimlenen ekonomik yapısı içinde kent ekonomilerinin gücünü arttırmak ve sermayeyi çekmek için uygulanan emlak eksenli projelerin çoğu eleştirilmeye başlanmıştır. Eleştiriler dönüşüme karşı çıkmak konusunda değil, kamu kaynaklarının kullanılışı ve uygulama yöntemlerinde yoğunlaşmaktadır. Nüfus kaybeden, ekonomik verimliliğini yitirmiş, kamu kullanımına kapalı kalmış kıyı alanlarında ve tarihi kent merkezlerinde, stratejik planlama ve kamu yararı ilkesine uyarak yapılacak yeniden canlandırma stratejilerine her zaman ihtiyaç vardır (Erden, 2003). 1980’lerin ikinci yarısından 1989’a kadar olan dönemde altın çağını yaşayan

emlak-eksenli kentsel dönüşüm projeleri 1989 yılında dünyada emlak piyasalarının çökmesi ile birlikte, bu tür projelere ve özel sektöre güvenin sarsılması açısından bir kırılma noktası ile karşı karşıya kalmıştır (Loftman ve Nevin, 1995: 305-306). Aşağıda emlak eksenli kentsel dönüşüm tartışmalarını takiben gündeme gelen turizm-eksenli kentsel dönüşüm süreçlerine ve tartışmalarına yer verilmektedir.

2.4.2 Turizm-Eksenli Kentsel Dönüşüm

Dünya turizm endüstrisi, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu gelişme 1980'lere kadar kitle turizmi şeklinde gerçekleşmiş, deniz-güneş-kum ağırlıklı turizm³ öne çıkmıştır. Kitle turizminin yol açtığı sorunlar ve tüketicilerin farklı ürünler talep etmesi sonucu alternatif turizm türlerine yönelinmiş ve bu kültür özellikle 1990'lı yıllardan itibaren hızla gelişme göstermiştir (Gülbahar, 2009: 151).

Geleneksel tatil anlayışının yerine alternatif tatil çeşitlerinin yaygınlaşması ve turizm yönündeki pazarlama çalışmaları, dünya üzerinde birçok kentin festivallerden spor müsabakalarına, olimpiyat oyunlarından, din turizmine kadar çok çeşitli konularda kendisini turistler ve yatırımcılar için pazarlama çalışmalarına sahne olmuştur. Pazarlama stratejilerini güçlendiren bir diğer faktör ise her yıl yenisi seçilen "Avrupa Kültür Kenti", olimpiyatlar, dünya öğrenci turnuvaları, dünya futbol şampiyonası, müzik festivalleri, sanat gösterileri gibi geniş turist kitlelerini çekecek etkinliklerdir (Özdemir, 2003: 391).

1980'lerden bu yana birbirleriyle rekabet ederek turizmden pay alma yarışına girmenin birkaç nedeni vardır. Bunlardan birincisi, üretim süreçlerinde boş zaman kavramının pekiştiği esnekleşme ile birlikte turizme ayrılan zamanın çoğalmasındır. İkinci olarak, iş konularının da uzmanlık gerektirmesi bu konularla ilgili yapılan kongreleri cazip hale getirmiş ve dolayısıyla kongre turizmini geliştirmiştir. Kent merkezlerini canlandırmak amacıyla kongre turizmini genellikle kent merkezlerinde gerçekleştirilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Üçüncüsü, eski sanayi kentlerindeki çöküntü alanları ile işlevsiz alanların turizmde önemli bir potansiyel olarak görülmesidir. Diğer önemli faktörler ise, rekreasyon ya da tatile ayrılacak gelirin

³ Bu turizm kitlesel turizm olarak ta bilinen 3S (*sun-sand-sea*) türünü ifade etmektedir.

artması, eğitim düzeyindeki artış, nüfus, sosyal durum, iletişim teknolojilerinin ilerlemesi (TV, basın, medya, yayın, radyo, internet vb.), paket turlarla sağlanan ucuz turlar ve rekreasyon hizmetlerinin dünya pazarına sunulması olarak sıralanabilir (Hall, 2006). Özdemir (2003: 392), iş amaçlı gezilerin ve kongre turizminin, diğer etkinliklerle (tarih, kültür, din turizmi vb.) birlikte birbirlerini desteklediklerinde kentlerin, turistleri ve yatırımcıları çekmekte başarılı olabildiğinden söz etmekte, bu sürecin stratejik ve uzun erimli bir planlamayı gerektirdiğine dikkat çekmektedir.

Kentte turizm amaçlı kullanılan mekânlar 2 ayrı grupta toplanabilir. Bunlardan ilki doğal güzellikler, tarihi ve kültürel değerler, ziyaretçilere yönelik aktiviteler (müzeler, sanat galerileri, konser salonları, spor karşılaşmaları, eğlence vb.) olarak tanımlanan turistlerin katılımına yönelik birincil turizm ürünleridir. İkinci olarak, birincil turizmi destekleyen turizm olanakları sayılabilir. Turistlerin bir bölgeyi ziyaret ettiklerinde ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeme-içme, konaklama, ulaşım, altyapı olanakları gibi oluşumlar bu grup içerisinde sayılabilir (Law, 1992: 599-618). Hem birincil hem de ikincil turizm ürünleri için kentsel dönüşüm projelerine ihtiyaç vardır.

Yavuz (2003), 1980'lerdeki kentsel turizm politikalarının temel amacını arazi geliştirilmesi yoluyla özel sektörü kullanarak yatırımın gerçekleştirilmesi olarak açıklar. Piyasa tarafından yeniden canlandırılan çevrenin, turizm gibi ekonominin yeni gelişen sektörlerine uygun alan ve ortam yaratmak yoluyla ekonomik ve sosyal yenilenmeye katkıda bulunulacağı savunulmuştur. Bu yolla yenilenen çevre, kent için yeni bir imaj yaratacaktır. Kültürel politikalar, imaj yaratılmasında ve ekonomik gelişmenin sağlanmasında önemli bir rol üstlenmeye başlamıştır. 1990'lara gelindiğinde ise kentsel yeniden canlandırma ekonomik, mekânsal, sosyal, kültürel ve politik boyutları olan karmaşık bir kavram haline gelmiştir. Kültürel politikaların, tam anlamıyla yenileyici ve verimli olabilmeleri için diğer tüm oluşumları olumlu etkilemeleri gerekmektedir. Bu oluşuma göre kentlilerin kültürel, sosyal ve politik yaşamlarını yenileme çabası, fiziksel ve ekonomik yeniden canlandırma stratejilerini de tanımlamak ve gerçekleştirmek zorundadır (Bianchini ve Parkinson, 1993: 212).

Turizm stratejilerine kültür 1980 sonrasında entegre olmuştur. (Bianchini, 1993a: 12-15). Kentin kültürel, eğlence, rekreasyon gibi kaynakların birçoğunun turizm kaynakları gibi algılanmasıyla birlikte kent bir “meta” haline dönüşmüştür. Bu noktada “kenti pazarlama” ve “kenti satmak” gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla birçok kent kendini pazarlamak için birtakım stratejiler geliştirmiş, bu noktada kentler uluslararası rekabete girmişlerdir.

Yerel ve merkezi yönetimler kentlerin dönüşümü için finansman sağlamaktadır. Kentler çevreleriyle birlikte yeniden tasarlanmakta, hatta yerel halkın bile davranışı değiştirilerek çekici bir ürün oluşturulmak istenmektedir (Holcomb, 1999: 56). Kentleri pazarlamak için kullanılan stratejilerin biri de simgesel (landmark) yapılarıdır. Birçok kentte yapılan (Eyfel Kulesi vb.) yapılar sembolik özellikte bir yapı yaratılmasında başarı getirmiştir. Fakat simgesel yapılar her zaman olumlu bir imaj yaratamamaktadır. Öte yandan kültürel ve etnik festivaller, olimpiyatlar gibi aktiviteler hem geçici hem halkın ilgisini çekecek yatırımlardır. Çoğu pazarlama stratejisinde olduğu gibi pazarlamaya da geniş bir bütçe ayrılmaktadır. Kentler görsel ve basılı ortamlarda reklam yapmaktadır. Bu tür reklamlarda genellikle mutlu ve güzel insan tablolarına rastlanmakta fakat kötüleşen çevreler, etnik azınlıklar kirlenen kentsel alanlar gösterilmemektedir. Böylelikle kentin yapay görüntüsünün altında asıl kimliği gizlenmiştir (Holcomb, 1999: 56-62).

Turizmin kente sağladığı faydalar kent ekonomisine sağladığı girdiler fiziksel altyapıya ve çevreye yaptığı katkılar ve kent imajının gelişimidir. Bu bağlamda turizmin ekonomik getirilerinden birisi istihdamdır. Hall (2006), turizmin yüksek oranda istihdam ihtiyacı gerektirdiğinden fakat buna bağlı olarak sağlanan iş olanaklarının yarı vasıflı ya da vasıfsız olduğundan söz eder. Ayrıca çoğunlukla mevsimlik ya da yarı zamanlı iş olanakları sunmakta bu da kentte ekonomik olarak ikili yapının oluşmasına neden olmaktadır. Diğer bir yandan turizm gittiği yerde çoğaltıcı etki yapmakta yani kendisini destekleyen yan sektörlerin de gelişimine etki etmektedir. Turizm-eksenli canlandırma projeleri çöküntü alanlarının iyileştirilmesini sağlamaktadır. Kentin sahip olduğu kültürel mirasın korunmasını ve bakımını sağlamaktadır. “Yapılan bu turizm yatırımları yerel halk ve kentin kendisi için de

faydalıdır. Çünkü fiziksel çevrenin ve altyapının geliştirilmesi turistlerden önce o kentte yaşayanların kalitesini arttıracaktır” (Yavuz, 2003: 324-328). Turizmin kente olumsuz etkileri de mevcut olabilmektedir. Bunların en önemlileri arasında bazı kamu kurumlarının ve düşük gelirli insanların yerlerinden edilmesi, yerel halkın süreçte yer almasının göz ardı edilmesi, benzer özellikteki kentlerin birbirine benzemesi, yapılan birçok inşaattan sonra alanların işlevlendirilemeyerek atıl kalması sayılabilir (Yavuz, 2003: 324-328). Kenti pazarlamak için inşa edilmiş başarılı örnekler emlak eksenli projelerde olduğu gibi kopyalanarak başka yerlerde de uygulanmaya çalışılmıştır. Fakat bu uygulanan yöntemin başarılı olacağına dair hiçbir güvence yoktur. Örneğin Amerika’daki Disneyland’ın açılışından sonra birçok yerde konulu parklar açılmış fakat bunların bir kısmı beklenen ilgiyi görmeyip kapanmıştır (Kotler ve diğ., 1993: 210).

2.4.3 Kültür-Eksenli Kentsel Dönüşüm

Yeniden canlandırma stratejilerine “kültür” kavramı 1990’larda katılmaya başlanmıştır. Avrupa’da 1970’lerin sonlarına kadar kültür politikaları yerel yönetimlerin önem verdikleri bir konu olmasına rağmen, bu konunun yeniden canlandırma projelerinde bir tema olarak kullanılması 1980 sonrasında yeniden yapılanan kent ekonomileri içinde gerçekleşmiştir. Başlarda yerel yönetim özel sektörün kültür projelerine sadece sponsor olmasını sağlarken, ilerleyen zamanlarda kültürün kentin ekonomisine katkıları fark edilince kültür-eksenli yeniden canlandırma stratejilerinin önemi artmıştır. Bunun sonucunda ise, kentlerdeki ekonomik faaliyetleri çeşitlendirme, kent imajının ve kentsel yaşam kalitesinin artırılması ve bu yolla kentler arası rekabette uluslararası sermayeyi çekebilmenin bir aracı olarak kültür ile ilgili yatırım ve politikalar bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır (Bianchini, 1993a: 12-15). Ballenghien’e (2002) göre kültür-eksenli kentsel dönüşüm yeni yatırımları çekmek için “kültür” ögesini kullanarak diğer kentler üzerinde rekabete dayalı bir üstünlük yaratılmasına imkân tanımaktadır. Bianchini ve Parkinson’un (1993) işaret ettiği gibi, kentsel yaşam kalitesinin esas ögesi olan kültür, kentler arasındaki artan rekabet bağlamında stratejik hedeflerin merkezine oturur.

Zukin (1999), 1970'ler boyunca kültürün Amerika'da ve Avrupa'da girişim stratejilerinden öte bir noktaya taşındığını belirtmektedir. 1980'lerde ise kültürel politikalar önem kazanmış, 1990'ların ikinci yarısından itibaren kültürü kentsel ekonomik, sosyal ve mekânsal yapıya katma girişimleri ortaya çıkmıştır. Kültürel aktiviteyi dönüşümün motoru yapan kültür eksenli dönüşüm anlayışıyla birlikte ise kültür, kente turist ve yabancı sermaye çeken bir katalizör olarak ortaya çıkmış, birçok sektörü tetikleyerek yerel ekonomiyi canlandıran, istihdam sağlayan ve böylece kentin yaratıcı kapasitesini geliştiren bir çerçeveye oturmuştur (Evans, 2005; Evans ve Shaw, 2004). "1980'lerden sonra ve 1990'larda kentlerdeki ekonomik faaliyetleri çeşitlendirme, kent imajının ve kentsel yaşam kalitesinin artırılması ve bu yolla kentler arası rekabette uluslararası sermayeyi çekebilmenin bir aracı olarak kültürle ilgili yatırım ve politikalar bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır" (Özdemir, 2003: 393). 20. yüzyıl sonunda kentler geliştirilmiş kültürel donatılar bakımından, sanat merkezlerinden, tiyatrolara hatta müze ve sinemalara kadar bir rönesans yaşar (Evans, 2001). Kent bütçesinden kültüre pay ayrılması artık stratejik bir karardır. Kültür, kenti satmanın araçlarından biri haline gelmiştir (Zukin, 1999). Kültürün kentsel dönüşüme bu şekilde dahil edilmesi süreci 3 ayrı yaklaşım ortaya çıkarmıştır. Bunlar;

- "Kültür ve Dönüşüm"
- "Kültürel Dönüşüm" ve
- "Kültür-Eksenli Dönüşüm" olarak ifade edilmektedir (Evans, 2005; Evans ve Shaw, 2004).

"Kültür ve Dönüşüm" anlayışında, kültür kentsel dönüşüm ile tam olarak bütünleşmemiştir ve kültürü içeren müdahaleler küçük çapta olmaktadır. "Kültür" aktivite bazında veya yerel halkın "katılımcı" anlayışıyla ortaya konulabilir (yerel sanatçıların sokak için yaptığı mobilyalar, müzik gecelerinin düzenlenmesi vb.).

"Kültürel Dönüşüm" anlayışında ise kültürel aktivite; çevresel, sosyal ve ekonomik aktivitelerinin yanı sıra bir strateji olarak ele alınır. Bu noktada birtakım sınırlar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin kültürel dönüşümün oldukça maliyetli olmasından dolayı çoğu zaman kamu sektörünün desteğini alınması gerekmektedir. Aksi halde

yapılan kültürel dönüşüm sosyal kutuplaşmayı ortaya çıkarıp birtakım sosyal eşitsizlikleri doğurabilmektedir. Tamamen turistlere ve ziyaretçilere yönelik yapılan kentsel dönüşüm ise alanda yaşayan halkı dışlayıcı olabilmektedir.

“Kültür-Eksenli Dönüşüm” yaklaşımının kent ekonomisini canlandırmada bir strateji olarak kullanılması 1990’ların ikinci yarısından sonra gerçekleşmiştir. Bu yaklaşımın özünde; avantajlı hizmetlerin, kentsel imajın kültür yolu ile iyileştirilmesi ve kentsel yaşam kalitesinin artırılması ile kente çekilebileceği; böylece ilk etapta ekonomik yapıda, süreçte ise kentin sosyal ve fiziksel yapısında iyileşmenin sağlanacağı yatmaktadır. Temel nokta, kültürün, dönüşüm sürecinde ya da sonrasında etkilenen ve süreçte etkin olan faktörlerden biri olarak değil; bizzat dönüşümün motoru olarak kabul edilmesidir. Kent, “emlak” ya da “turizm”in değil, “kültür”ün egemen olduğu bir yaklaşım çerçevesinde dönüşmektedir (Evans, 2005).

Bu noktada bazı kentler kültür konusunda uyguladıkları strateji ve politikalar ile dikkat çekmektedir. Londra, Paris, Roma, Floransa gibi kemikleşmiş kültür başkentlerinin imajlarında gerileme olurken; Barselona, Lizbon, Budapeşte gibi Avrupa çapında bir dönemin geri kalmış kentleri ön plana çıkmaktadır (Niksarlıoğlu, 2007: 38).

Kültür eksenli projelerin de birtakım olumsuz yanları mevcuttur. Bu tür strateji ve programların uygulanmasında da emlak ve turizm-ksenli projelerde görülenlere benzer sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu projelerde, kent merkezlerinde yaratılan kültür bölgeleri ile çevredeki diğer alanlar arasında fiziksel ve sosyal olarak bir ayrışma ortaya çıkmakta, “soylulaşma” görülmektedir. Özellikle turizm-ksenli stratejilerin içine entegre edilmiş kültür programlarında, projelerin tüketim-ağırlıklı olması turizm, ticaret, otel, yeme-içme gibi fonksiyonlarla yaratılan yarı zamanlı, düşük ücretli, çalışma koşulları uygun olan işlere ağırlık verilmesinden dolayı, yerel kültürün üretimine dayanan yayımcılık, film, tasarım, moda, ve kültür endüstrileri gibi özel beceri ve eğitim gerektiren faaliyetlerin desteklenmesi için gereken alanlara yatırım yapılamamaktadır (Bianchini, 1993b: 201-203).

Kültür-ksenli dönüşüm kültürel aktivitenin; öncü projeler, etkinlikler ve kültür mahalleleri olmak üzere 3 temel araçla kendini göstermesi yoluyla gerçekleşmektedir. Kültür-ksenli dönüşüm yaklaşımının gelişmesi sürecinde

gerçekleşen uygulamalarda bu araçların birinin veya birkaçının bir arada kullanıldığı çeşitli örneklere rastlamak mümkün olmaktadır. Aşağıda ilk olarak öncü projelere yer verilmektedir.

2.4.3.1 Öncü Projeler

Günümüzde kentlerin küresel ölçekte yer aldığı ya da alma amacıyla olduğu yarış, beraberinde kentler için farklı pazarlama mekanizmalarının devreye sokulduğu bir gelecek kurgusunu getirmiştir. Üstelik bu yarışta, birçok kentin planlaması neredeyse tümüyle “kentsel pazarlama stratejileri” üzerinden kurgulanmaktadır (Ashworth ve Voogt, 1990; Smyth, 1994; Ward, 1998). Kentler, kendi rakiplerinden ayırt etmek için yeni yollar bulmak durumundadır. Böylece ünlü mimarların tasarladığı binalar yarışmacı üstünlüğü sağlamada imaj ve marka yaratmada sıkça başvurulan bir kentsel strateji haline gelir. Bu eğilime Bilbao kentindeki Guggenheim Müzesi ve Londra’daki Tate Modern Müzesi örnek verilebilir (Şekil 2.1 ve Şekil 2.2) (Richards ve Wilson, 2004).

Şekil 2.1 Guggenheim Müzesi, Bilbao, İspanya (URL-1)

Şekil 2.2 Tate Modern, Londra, İngiltere (URL-2)

Küresel ağa dahil olmaya çalışan kentleri ciddi bir rekabete sokması ile böyle bir yarışın “parkurlarının” da kalıcılık ve geçicilik üzerinde çeşitlenen iki ana koldan ve küresel ölçekte rekabet edebilirliğin koşulu olan “mega” ölçek üzerinden geliştirildiği gözlenir. Bu kollardan ilki, kentlerin kültür eksenini üzerinden pazarlanma sürecinde Sjaholt’un “uzun vadeli kalıcı çabalar” olarak tarif ettiği ve etki çapı itibariyle tüm dünyaya kendini tanıtmaya hedefini içeren bir çerçeveye karşılık gelmekte ve “mega projeler” olarak adlandırılmaktadır. “Mega projeler” “öncü projelerin” kollarından biridir (Sjaholt, 1999: 339-347). İlgili literatürde “Bilbao Etkisi”⁴ olarak yer alan bir etki çapına erişimin hedeflendiği bu üst ölçekli “öncü projeler” bu yönde çaba sarf eden birçok kente örnek olurken, birçok kentlerin gelişim stratejilerinin “kültür” eksenli gelişmesinde teşvik edici olmaktadır (Loftman ve Nevin, 1995: 229-312). Yazarlar, kentlerin prestij kazanmasını istedikleri bölgelerde ve postmodern mimari örnekler oluşturacak şekilde büyük ölçekli ve gösterişli kentsel mekânlar yarattıklarından, söz edilen projelerin etki çapları kent ölçeğini aşmakta, ulusal ve uluslararası ölçekte yatırımcı çekmek hedeflenmekte, ayrıca ölçeklerinin büyüklüğü oranında kentlerin gelişimleri üzerinde ciddi etkiler yaratmaktadır. Bu projelerin birtakım riskleri ve potansiyelleri mevcuttur. Riskleri arasında;

- kentlerin küresel nimetlerden faydalanma çabasıyla mega projelerin öne çıkmasıyla birlikte benzer projelerin tekrarlanması sonucu "kopyala-yapıştır" yönteminin benimsenmesi ve “klonlanmış kent” oluşumunun ortaya çıkması,

⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız Loftman ve Nevin (1995)

- kendinden söz ettirilebilir olma durumunun sadece belli bir zaman dilimi için geçerli olması, yeni projelerin gelmesiyle birlikte önceki projeler gündem dışı ve eski olarak nitelendirilmesi,
- özel sektörün kâr amaçlı yaptığı projelerin zaman zaman “kamu yararı”nın önüne geçmesi (Loftman ve Nevin, 1995),
- kültür bölgeleri ile diğer bölgeler arasındaki fiziksel ve sosyal ayrışmanın “soylulaştırmaya” neden olabilmesi sayılabilir (Bianchini ve Parkinson, 1993).

Potansiyeller ise şöyle sıralanabilir:

- projenin kentsel imaja katkıları olması,
- kısa vadede uygulanabilmesi,
- kente kimlik kazandırması,
- kente yaptığı katkılar ile refah seviyesinin yükselmesine yardımcı olması (Dündar, 2010).

2.4.3.2 Etkinlikler

Var olan küresel yarışta oluşan parkurların ikinci kolu ise mega ölçekli kültürel etkinliklerdir. Özellikle büyük kentler etkinlikleri mekânı pazarlamak için kullanmaktadır. Farklı ölçeklerde olan bu etkinlikler yapıldıkları kentlerin temsilini ve reklamını sağlarlar. Mega etkinlikler kentlerin imaj yaratmadaki süreçte yeni araçları olarak algılanırken, özgünlük, farklılık, mekân ve zamanda yerellik katkıları tartışılmaktadır (Roche, 2000). Etkinlikler ve dönüşüm arasındaki ilişki; etkinliklerin dönüşümün bir parçası olarak kullanılmasıdır. Ayrıca etkinlik ve turizm arasında da bir bağlantı mevcuttur. Kentte yapılan etkinlik turizmi tetiklemekte ve dolayısıyla dönüşümü sağlamaktadır (Smith, 2012).

Richard ve Wilson’un (2004) Hall’dan aktardığı gibi “büyük etkinliklere modern turizmin imaj yapıcıları” olarak bakılabilir. Mekânsal pazarlama araçlarından olan bu kültürel etkinliklerin kültür ve turizm sektörüne birçok katkıları olmaktadır. Bunlar; kültür ve turizm sektöründe istihdam yaratma, kentlerin turistik altyapı olanaklarının artırılmasını sağlama ve kentlerin küresel arenadaki ulusal ve uluslararası önemini artırma olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla günümüzde uluslararası ve dünya fuar ve sergileri (ticari ve diğer), festivaller, karnavallar ile kültür ve spor etkinlikleri

kentlerin “yaratıcı ortam”larının dört temel silahı olarak anılmaya başlamıştır (Landry, 2000: 153-154).

Sauvage’a (2003) göre “festivalleşme” kentin veya bölgenin bir bakıma vitrine konmasıdır. Benjamin (2005) ise uluslararası sergilerin “özelliklerden” oluşmuş bir dünya inşa ettiğinden söz eder. Dünyanın ilk sanat bienali olma özelliği taşıyan 1895’te açılan Venedik Kenti Uluslararası Sergisi 200.000 ziyaretçi çekmiştir (Şekil 2.3) (Niksarlıoğlu, 2007: 19).

Lizbon Expo 98 (Şekil 2.4.) ise, Lizbon’u uluslararası platforma taşıyan büyük bir olay olmuştur. Etkinlik kentsel işlevler ve formlarda sürekli ve görünür bir etki yaratmıştır (Russo ve Borg, 2002).

Şekil 2.3 Venedik Sanat Bienali, İtalya (URL-3)

Şekil 2.4 Lizbon EXPO 98, Portekiz (URL-4)

2004 yılında yeniden olimpiyat kenti seçilen Atina için yeni yollar, metro ağları ve büyük stadyumlar “Atina Yeni Olimpik Stadyum Kompleksi” altında Santiago Calatrava tarafından tasarlanmıştır (Şekil 2.5). Festivaller, bianeller, karnavallar gibi etkinlikler döngüsel oldukları için “geçicilik” adında kenti “kalıcı” bir şekilde biçimlendirirken, expolar, olimpiyatlar, kültür başkentleri gibi “tek zamanlı” etkinliklerin geçicilikleri “zamanı belirleyen” ve “tarihe damga vuran” nitelikleriyle bir anlamda kalıcılık sağlamaktadır.

Şekil 2.5 Atina Yeni Olimpik Stadyum Kompleksi, Yunanistan (URL-5)

Ancak tıpkı mega projeler gibi mega etkinliklerin de büyümesi, ölçek büyüdükçe riskin de büyümesine mega etkinliklerle birlikte gelen ve kentlerin fiziksel mekânına çöken ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümün her koşulda başarılı sonuçlar getirememesine neden olmaktadır (Dündar, 2010). Özet olarak öncü projelerde olduğu gibi etkinliklerin de birtakım riskleri ve potansiyelleri mevcuttur. Riskler arasında;

- modern sonrası geliştirilen farklı kimliklerin “kültürel” çatı ve evrensellik adı altında eritilme riski,
- ülkelerarası kültürel işbirliğinin, belirli ayrıcalıklı kapsamlarla da zenginleştirilerek kuzey-güney doğu-batı arası gibi kutuplaşan ayrımları daha da keskinleştirici bir hale getirme olasılığı,
- yarışa giren kent sayısı arttıkça, küresel payın azalması,
- kentler arasındaki ilişkilerde “kültür” ilişkileri adı altında aslında “ekonomik” bağlantıların kurulmakta olduğu mega etkinlikler için tasarlanan büyük ölçekli ve maliyetli dev yapıların etkinlik sonrasında işlevsizleşmesi⁵ sayılabilir.

Potansiyelleri ise şöyle sıralanabilir;

- Kültürel mirasın korunması ve geleceğe aktarılması için gerekli süreçler devreye sokulması
- Ülkeler arası kültürel işbirliğinin sağlanmasını büyük bir ölçüde sağlaması,
- Kentsel kimlik vurgusu önem kazanması,
- Turizm gelirlerinin yeni yatırımlara dönüşmesi, (Fainstein ve Gladstone, 1999).
- Kentlerin yenilenmesinin projelerin canlandırılmasında dünyaya açılma aracı olarak işlev görmesi (Dündar, 2010).

⁵ Bkz. *White Elephants* (Warrack, 1993)

2.4.3.3 Kùltür Mahalleleri

Sanayileşme öncesinde, Antwerp, Liege, Cremona, Venedik, Floransa gibi kentlerde gelişmiş zanaat ilişkileri içerisinde üretilen ve tüm Avrupa'ya ihraç edilen resim, müzik enstrümanları, porselen, seramik, mücevher, gümüş eşyalar gibi yüksek derecede uzmanlaşmış endüstriler, büyük ölçekli endüstri ve kitlesel üretimle birlikte önemlerini kaybetmişlerdir. Sayılan bu endüstrilerin yerini çelik, kimya, otomobil gibi kitlesel olarak üretilen ürünler almıştır. Ancak, 1970 kriziyle birlikte ortaya çıkan sanayisizleşme süreci, rekabet güçlerini yeniden kazanmak isteyen eski üretim/tüketim bölgelerindeki sayılan kültürel ürünlerin ve/veya özgün üretim biçimlerinin yeniden canlanmasını gündeme getirmiştir (Montgomery, 1998, 2003; Evans ve Shaw, 2004; URL-6).

Öte yandan, yeni kentsel ekonomilerin gelişmeye başladığı 1980'ler "kùltür ürünleri tedarikçileri"ni yeni ekonominin önemli segmentlerinden biri haline getirmiştir. Bu endüstriler (örn. müzik, film, TV, yeni medya, moda tasarımı...) devasa ve giderek büyüyen çıktılar üretmektedir (Power and Scott, 2004; Scott, 1997; URL-7; URL-8; Landry, 2000; URL-9). İmaj, pazarlama, girişimcilik, markalaşma, yaratıcılık, yaratıcı sınıf gibi kavramların yükselişte olduğu bu yeni dönemde (Evans, 2003; Florida 2002; Landry 2000) rekabetçilik; "fikir", "yenilikçilik" ve "yaratıcılığa" kaymaktadır. Bu bağlamda kùltür mahalleleri, kùltür üretimi ve kentsel mekan oluşumu ile sanat ve kùltürün tüketimi için stratejileri birleştiren bir öge, yeni iş kollarının, dinamizmin ve anlamın yer aldığı, kùltürün üretildiği ve tüketildiği yerler olarak tanımlanmaktadır (Montgomery, 2003: 293-306).

Kùltür mahalleleri, gece ve gündüz boyunca bir dizi kompleks aktivitenin yer aldığı karma kullanım mekanlarıdır. Günlük kullanımlarda perakende ticaret mekanları (kitap dükkanları, müzik dükkanları, avant-gart moda), özel galeriler ve buluşma noktaları, kafeler ve lokantalar yer almaktadır. Sanatın ve yaratıcı aktivitelerin üretildiği ve tüketildiği, sanatçıların ve müşterilerin eğitildiği, ambiyansın olduğu yerler olarak tariflenen kùltür mahalleleri, kültürel çevreler ve canlı sokak hayatının olduğu, zaman geçirmek isteyen insanları çeken mekanların düzenlendiği ve kamusal alanların önerildiği mahallelerdir (Montgomery, 2003: 293-306).

Kültür mahallelerini geliştirmek, bir politika olarak benimsenmiş, çekiciliğini ve gúcünü kaybeden kentlerin dönüşümünde uygulanan bir model haline gelmiştir. Örneğin, Nottingham Dantel Mahallesi (Nottingham Lace Quarter), tarihsel olarak İngiltere'nin dantel işleme ve tekstil sanayisinin parçası olan ve sanayileşme sürecinde yok olma noktasına gelen dantel işlemeciliğinin, sanayisizleşme sonrası politikalarla yeniden canlandırılmasına ve bölgenin, bir üretim ve tktim merkezi haline gelmesine ilişkin önemli bir örnektir (URL-6; Evans ve Shaw, 2004) (şekil 2.6).

şekil 2.6 Nottingham Lace Square, Nottingham, İngiltere (URL-10)

Benzer şekilde Dublin'de yer alan Temple Bar bölgesi, sanatçılar, zanaatçılar, enstrüman yapımıcıları gibi kesimlerin bir arada olduğu ekonomik, sosyal ve fiziksel bir doku iken, 20. yy.da önemini kaybetmiş, 1980'lerde benimsenen politikalarla birlikte sanatçılar, galeriler, stüdyolar, pub-cafe-restoranlar, kitap-müzik satışı yapan dükkanların Temple Bar'a yerleşmesi ve zamanla bölgeye büyük firmaları çekmesiyle yeniden bir kültür mahallesi haline gelmiştir (Montgomery, 2004) (şekil 2.7).

Şekil 2.7 Temple Bar, Dublin, İrlanda (URL-11)

Başarılı kültür mahalleleri için bazı temel içeriklerden bahsedilebilir (Montgomery, 2003: 293-306). Kültür mahalleleri sanatçıların ve tasarımcıların yeni şeyler yaratmalarının mekanları olacaktır. Eski işlere yeni işler eklenerek kültür gelişecek ve ekonomi büyüyecektir. Kültür mahalleleri sanatsal işlerin tüketilmesi için çeşitli mekanlar önerecektir. Bunlar; galerileri, tiyatroları, müzik salonlarını, buluşma noktalarını, kamusal mekanları kapsayacaktır.

Başarılı kültür mahallesinin sırrı, yararlı ve kendini besleyen önerilerle, Aktivite (Activity), Biçim (Form) ve Anlam (Meaning) üçlüsünü birleştirmekten geçmektedir (Tablo 2.3).

Tablo 2.3 Kültür Mahallelerinin Mekan Karakterleri (Montgomery, 2003)

Aktivite	Birincil (konut) ve ikincil(ticaret) kullanımlarındaki farklılık fazla ziyaretçi çekebilmektedir.
	Kültürel olayların ve mekanların çeşitliliği özel önem arz etmektedir. Sokak yaşamının renkli olabilmesi için genellikle küçük ve orta çaplı işletmelerin alanda yer alması gerekmektedir.
	Kültür ekonomilerinin gece ekonomileriyle yakın ilişkisi vardır. Çünkü gün ve gece boyunca devam eden aktivitelerin dengesi önemlidir.
	Küçük ölçekli işletme aktiviteleri kültür mahallelerini ilginç ve canlı kılmaktadır.
	Sanatçı yaratıcı ve üreticiler bilindik yaşam tarzlarını, iş, fikir ve arkadaşlıkların olduğu cafelere, barlara, lokantalara, kulüplere, buluşma noktalarına, galerilere ve diğer yarı-kamusal mekânlara çekmektedirler. Bu yüzden eğitimi destekleyenlere ulaşım daha cazip bir hale gelmektedir.
Biçim Oluşturma	Lynch(1981), iyi kavramını “uygun(fit)” ile tanımlamıştır ve mekânı; aktiviteleri ve yapıları karşılıklı olarak besleyen bir kavram olarak ifade etmiştir. Bundan dolayı sık dokulu kentsel morfoloji biçim oluşturmada önemli bir etkenlerden biridir.
	Bina sokakların çeşitliliği ve adaptasyonu
	Sokak dokusunun sürekliliği
	Okunaklılık
	Kamusal mekanların miktarı ve niteliği
	Hareketli bina cepheleri.
Anlam	Düşünebilirlik kentin okunaklılığından etkilenir; kentin farklı derecedeki elemanlarının (yol, sınır, bölge, nirengi ve referans noktası) kolaylıkla tanınabilmesini ve birbirlerine bağlı modelini düzenlemektedir. Bundan ötürü önemli buluşma ve toplantı mekânları anlam ögesini tamamlayan öğelerden biridir.
	Tarih ve gelişme hissi
	Başarılı kentsel mekânlarda alan kimliği ve tasviri mekanın kimliğini güçlendirmede modern ve yenilik getiricidir.
	Algılanabilirlik
	Tasarımın değeri ve tarzı.

“Aktivite”, ekonomik, kültürel, sosyal durumu; “Biçim”, binalar ve mekanlar arasındaki ilişkiyi; “Anlam” ise, tarihsel ve kültürel mekan hissini vermektedir. Ancak bu çerçevede kültür mahallelerinin başarısını değerlendirmek mümkün olabilir. Ayrıca, bu çerçeve başarılı bir kültür mahallesi oluşumunda atılması gereken adımlar ve yapılması gereken düzenlemeler bağlamında da yol göstericidir (Montgomery, 2003).

2.5 Bölüm Sonucu

1980 dönemi sadece gelişmiş ülkelerde değil ekonomileri küresel ekonominin dinamikleri ve aktörleri ile eklemlenen gelişmekte olan ülkelerde ekonomik, mekânsal ve sosyal problemler ortaya çıkarmıştır. 1980 sonrası yeniden biçimlenen ekonomik yapı içerisinde sermayeyi çekmek ve rekabet gücünü arttırmak amacıyla başta İngiltere olmak üzere Batı Avrupa’da uygulanan emlak-eksenli projeler birtakım eleştirilere maruz kalmışlardır. Özellikle 1980 ortalarından 1990 başlarına kadar yapılan projeler sadece yarattıkları çevreden kopuk bir fiziksel çevre ile değil, uygulama süreçleri konusunda da tenkit edilmişlerdir. Özel sektöre ya da merkezi hükümete bağlı olan yarı-özerk kurumların projelerin uygulanma süresi içerisinde yerel yönetimin birtakım bürokratik süreçleri atlatarak esnek davranmaları ve hızlı çözümler üretmeleri kimi zaman avantaj sağlasa da yerel yönetimlerin gerekli insan kaynakları ve/veya teknik ekiplerini iyi oluşturması ve özel sektörlerle yapılan ortaklıklarda elindeki avantajları kullanması gerekmektedir. Ayrıca hazırlanan projelerin maliyetli servisleri etkin bir biçimde sunabilmeleri için yerel ve merkezi yönetim arasındaki koordinasyonun sağlanması gerekmektedir. Kentsel dönüşüm stratejilerinde yerel halkın sürece katılımını harekete geçiren mekanizmalara her zaman ihtiyaç vardır.

Emlak-eksenli büyük kazançlar ve istihdam olanakları hedefleyen yeniden canlandırma stratejilerinde yatırımların büyüklüğü ile beraber, taşıdığı riskler de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu tür projelerde “başarılı” olmanın ölçütü “yaratıcı ve büyük” olmak biçiminde sunulsa da her güncel projenin kendisinden bir öncekini gölgede bırakma riski vardır. Yerelliğin ön plana çıkarılmadığı ve sadece tüketim kültürünün taleplerine cevap verecek şekilde gerçekleşen dönüşüm projelerinin başarı şansı çok yüksek görülmemektedir. Her ne amaçla yapılırsa yapılsın, uygulanan projelerin kaçınılmaz olarak yarattığı “klonlanmış kentler” benzetmelerini haklı çıkaracak kadar birbirine benzeyen, yerellikten uzak kentsel mekânlar yaratma hedefi bir risk taşımaktadır (Özdemir, 2003: 394-395).

Farklı lke örnekleri incelendiğinde, kentsel dönüşüm uygulamalarının inşaat sektöründeki yeni yatırımların önünü açtığı ve kent toprağında rantın yükselmesine neden olduğu söylenebilir. Bu gelir artışından sadece toplumun orta ve st gelir grubu faydalanmakta, alt gelir grubu dışlanmaktadır (nsal ve Türkün, 2014a: 19).

Ekseninde ister emlak, ister kültür ya da turizm olsun dönüşümde belirlenen amaç ve hedeflerin kurgulanışı, kamu kaynaklarının kullanışı ve uygulama yöntemlerine ilişkin yöntemlerin sorgulanması gerekmektedir. Bundan dolayı nüfus kaybeden, ekonomik rantabilitesini kaybetmiş, kamu kullanımına kapalı kalmış kıyı alanlarında ve tarihi kent merkezlerinde stratejik planlama ve kamu yararı ilkesinden taviz verilmeden yapılacak dönüşüm uygulamalarına her zaman ihtiyaç vardır (zdemir, 2003: 395).

3.TÜRKİYE'DE KENTSEL DÖNÜŞÜM OLGUSU

Türkiye kırdan kente göç olgusuyla 1950'li yıllarda tanışmıştır. 1945 yılında 18.9 milyon olan ülke nüfusu 2013'te 76.6 milyona çıkmıştır. 1945'de kent olarak adlandırılabilir yerleşimlerde 4.7 milyon insan yaşarken, bugün 70 milyonu aşkın kişi kentlerde ikamet etmektedir (TÜİK, 2013). Bu kentleşme süreci sadece nüfusun yer değiştirmesi değil ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel düzeylerde bir dizi çarpıcı değişimlerle birlikte yaşanmaktadır.

Bölgeler arası ekonomik gelişme farklarının giderek büyümesi, eskiden beri göç alan merkezlerin daha fazla göç almalarına neden olurken; sanayi, turizm ve tarım faaliyetlerinin gelişmesiyle ortaya çıkan ve giderek güçlenen yeni çekim merkezleri ortaya çıkmıştır. Sözelimi, GAP ile Şanlıurfa'da, turizmin gelişmesiyle Antalya'da ve sanayi faaliyetlerindeki büyüme ile Tekirdağ'da, son 20 yıl içinde hızlı bir kentleşme olgusu ortaya çıkmıştır. 1985 sonrasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin özellikle kırsal kesiminde yoğunlaşan terör olaylarının etkileri, bu bölgelerin kırsal alanlarından bölge kentlerine doğru yapılan göçlere neden olmuştur. Bu gelişmeler, söz konusu iki bölgenin kentlerinde son derece hızlı bir nüfus artışına yol açarken, gerek Doğu Anadolu gerek Güneydoğu Anadolu Marmara Bölgesi'ni büyük farklarla geride bırakarak, Türkiye'de kentsel nüfusun en hızlı artış kaydettiği bölgeler olmuştur (Keleş, 2000).

Türkiye'nin bu kentleşme deneyiminin en önemli özelliği sürekli olan bir değişim ve yıkıp yeniden kurma sürecini içinde barındırmasıdır. Türkiye'nin kentleşme sorunlarının kolaylıkla üstesinden gelebilmesini sağlayan öge toplumun farklı kesimlerinin kendinden geliştirdiği mekanizmalardır. Bu mekanizmalara örnek olarak ağ türü ilişkiler verilebilir. Bu ağlar sayesinde kente gelen göçmenler yabancı oldukları ortama ayak uydurabilmişlerdir. Göçmenlere refah vaat eden ve çoğu durumda da bu refahı sağlayan korunaklı ilişkiler sistemi Türkiye kentleşmesinin ilk aşamalarından beri varlığını sürdürmüştür. Ancak Türkiye'nin kentleşme sorunlarının üstesinden gelme çözümlerinin bedeli ağır olmuştur. Kent çevresindeki her türlü alan vahşi bir yapılaşmaya açılmış, tarihsel yapıların harcanmasına göz yumulmuştur. Bunun sonucunda ise ortaya çıkan kalitesiz bir çevre olmuştur (Işık ve

Pınarcıglu, 2011). Bugün kentsel dönüşüme konu olan alanların başında 1950 döneminde ortaya çıkarak yaygınlaşan gecekondular ile, 1980 dönemi politikalarının tetiklediği bugün deprem güvenliksiz yapılar olarak tariflenen kaçak yapılar gelmektedir. Aşağıda Türkiye’de kentsel dönüşümün gelişme süreci 1950-1980, 1980-2000, 2000 ve sonrası kentleşme dinamikleri paralelinde tartışılmaktadır.

3.1 1950 Sonrası Kentsel Dönüşümü Tetikleyen Faktörler

1950’yi izleyen yıllar Türkiye’de kentleşmenin çok hızlandığı bir dönemdir. Söz konusu dönemde izlenen ekonomik büyüme politikası, bir yandan mevcut kentlerin nüfusunu hızla artırırken, diğer yandan, çok sayıda yerleşmeye kent statüsü kazandırmıştır. Ekonomik büyüme ilk on yılda sanayileşmeyi, dış yardımları, liberal ekonomi modelini ve tarımsal modernleşmeyi beraberinde getirmiştir (Şenyapılı, 2007). İkinci on yılda planlı ekonomiye geçildikten sonra ithal ikame⁶ modeli uygulanmıştır. 1950-1980 yılları arasında, Türkiye’de sanayileşmeye paralel olarak, kırdan kente göç olgusunun baş göstermesi, kentlerde bazı sosyo-ekonomik değişimlere neden olmuştur. Sözü edilen sosyo-ekonomik değişimler, kent mekânını da doğrudan etkilemiştir. Yatırımların sanayi sektörü üzerinde yoğunlaştığı bu dönemde ne devlet ne de sanayici, sanayide çalışmak üzere kırdan kente göç eden kitleler için konut çözümü üretmemiştir. Böylece konut stoğu yetersiz kalmış, teknik ve sosyal altyapı eksiklikleri ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda “gecekondular”, dar gelirlinin barınma ihtiyacını karşılamak üzere yarattığı bir çözüm niteliği taşımaktadır (Ataöv ve Osmay, 2007).

Gecekondular olgusu ilk olarak Ankara’da ortaya çıkmakla birlikte, İstanbul’da kitlesel olarak görünür olması 1950’li yıllara yani İstanbul’un sanayi gelişimi içinde olduğu döneme denk gelmektedir. Bu dönemde gecekondular, kente göç etmiş ve kentin işçisi olmaya çalışan dar gelirli kesim tarafından ortaya çıkmıştır. İlk olarak hazine arazileri üzerine inşa edilen gecekondular, daha sonra hisseli tapu alanlarında kaçak yapılaşma şeklinde ortaya çıkmıştır. İmar düzeninin dışında kalan bu yapılaşmalar kimi zaman seçim öncesi yapılan aflarla, kimi zaman ise, gecekondular mafyasına ya da

⁶ Daha önce yurt dışında ithal edilmekte olan malların, uygulanan koruyucu ve özendirici önlemlerle yurt içinde üretilmesini öngören bir sanayileşme stratejisidir.

kurumlarda çalışan memurlara verilen rüşvetlerle ayakta kalmayı başarabilmiştir. İlk yıllarda dayanıksız, derme çatma olan bu yapılar, 1980 sonrasında piyasa mekanizması içinde profesyonel işgücü ile çok katlı yapılara dönüşmüştür. Yapılan hesaplamalara göre 1950’de İstanbul’da 8.239 gecekondurken, bu sayı 1963’te 120.000, 1972’de 195.000, 1982’de ise 208.000’e çıkmıştır (Tekeli, 1994b: 381-385). Bu konutlar, kentte kendilerine bir yer edinmek isteyenler tarafından kendi gereksinimlerine göre üretilmektedir. Dolayısıyla kentleşmenin ilk evrelerinde ortaya çıkan gecekondulaşmanın en önemli özelliği, değişim değeri için değil de, kullanım değeri için üretiliyor olmasıdır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011: 113).

1970’lere kadar Eminönü, Bakırköy, Zeytinburnu, Kağıthane, Beyoğlu ilçelerinde yoğunlaşmış olan sanayi köprü ve çevre yolları yardımıyla desantralize olmuş kentte oluşan yeni üretim alanlarının çevresinde planlı ve plansız konut alanları oluşmuştur (Tekeli, 1994a). Yine bu dönemde kent yoksullarının politik denklemler içinde yer alabilmesinin temel araçlarından biri olan gecekonduya benzer şekilde apartmanlaşma da kentli orta sınıfların dönemin sınıfsal ittifaklarına katılmalarında temel bir rol oynamıştır. Orta sınıfın temel yaşam alanı olan apartmanlar formel olarak nitelendirilirken, yoksul sınıfın yaşadığı alanlar enformel kesimin simgesi olarak kullanılmıştır. Yapsatçılık, yaratılan vadeli ödeme kolaylığı gibi imkanlar dolayısıyla konut sahibi olma olanağı sağlamış ve özellikle orta sınıfları bu piyasaya çekmeyi başarmıştır. Yapsatçılar çoğunlukla düşük saat ücretiyle sigortasız işçi çalıştırsalar da, kırdan kopamamış işgücüne yüksek beceri getirmeyen alanda kent ile tanışma olanağı sunmuştur (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011).

1950-1980 döneminde büyük kentlerde yaşayan üst ve orta gelir grupları, kentin genişleme imkanı olmayan yerleşik kesimlerinde sıkışmış durumdadır. Yani orta ve üst sınıflar arasında bu dönemde farklı davranış biçimlerine götürecekt ölçüde belirgin bir ayrışma görülmemektedir. Yine bu dönemde orta gelir grupları gibi üst gelir grupları da büyük ölçüde yapsat eliyle üretilmiş konut alanlarında ikamet etmişlerdir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011).

1970’li yıllarda konutun tek başına değil de çevresiyle birlikte ele alınması ve kent merkezi dışında altyapılı arsaların oluşturulması toplu konut yapımını beraberinde

getirmiştir. 1980'lerin başında yürürlüğe giren Toplu Konut Yasası ile birlikte kooperatifler ve özel konut girişimcileri büyük ölçekli konut üretmeye başlamışlardır (Sey, 1994: 62-65).

1980'de yaşanan askeri darbe sonrasında Türkiye ihracata yönelik sanayi ve neoliberal iktisat politikalarının hakim olduğu yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemin politikaları sanayi ve hizmet alanlarında kamu yatırımlarının azaltılmasını içermektedir. Özelleştirme politikaları hız kazanmış, bu süreç içinde kamu sektörü, ulaşım, iletişim ve enerji alanındaki büyük yatırımlara yönelirken, diğer yandan toplu konut yatırımlarının payı arttırılmıştır. Özel sektör ise sanayi yatırımlarının dışında turizm, inşaat ve finans sektörlerine eğilim göstermiştir. Bu dönemde kent ve turizm rantları, sanayi sektörüne göre çok daha avantajlı konuma gelmiştir (Boratav ve diğ., 1996: 373-393). Tarımın ticaret hadlerinin⁷ gerilemesi sonucu kırdan kente yeni bir göç dalgası başlamıştır ve özellikle ihracatın öne çıktığı kentlere yönelmiştir (Boratav, 2003). Böylece İstanbul'un sermaye çekebilme potansiyeli artmış, bu bağlamda 1980'ler sonrasında, kentin, bir uluslararası "finans, hizmet ve turizm merkezi" olma özelliği öne çıkmıştır.

Yine bu dönemde kentin merkezi iş alanı ulaşım aksları boyunca gelişmeye devam etmiştir. 1980 Nazım Planı'nda, kentin kuzeye doğru gelişmesi sakıncalı bulunarak Büyükdere- Maslak aksı üzerinde bulunan Zincirlikuyu- Maslak arasındaki bölgenin gelişmesi hedeflenmiştir (TMMOB, 2007). Kent makro formu kuzeye doğru genişlemeye başlamıştır. Birinci ve ikinci boğaz köprülerinin yapılmasıyla birlikte bu aks gökdelen formunda rezidans, ofis ve alışveriş komplekslerinden oluşan bir yapılaşmaya maruz kalmıştır. Ayrıca kent merkezindeki tarihi ve doğal öneme sahip olan alanları da lüks otellerin yapımı teşvik edilmiş, kentin merkezi iş alanında ve çevresinde oluşan alışveriş merkezlerinin çoğalması bu döneme damgasını vurmuştur (Öktem, 2005).

1980 sonrası dönemde eskiden olduğu gibi kentin yakın çevresindeki kamu arazilerinin kullanıcılar tarafından üzerinde kaçak yapı yapmak amacıyla işgal

⁷ Çiftçinin eline geçen fiyatlarla çiftçinin üretim yapmak için kullandığı sınıai ürünler için ödediği fiyatlar arasındaki farktır (Boratav, 2003).

edilmesi arsa elde etmenin tek yolu olmaktan çıkmış, ticari ve mafyavari ilişkilerin yer aldığı yeni biçimler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri arsanın sahipleri tarafından küçük parsellere bölünmesi yoluyla satılmasıdır. Bu satışlardan çoğu gecekondulara yöneliktir. Bu satışlarda arsalar ortalama büyüklüğü 200-300 m²'yi geçmeyen parsellere ayrılmakta, sadece geçiş amacıyla bazı yollar için alan bırakılmakta, ortak kullanım için neredeyse hiç alan bırakılmamaktadır. Böylece arazinin azami sayıda parsel bölünmesini amaçlayan kaba bir planlama anlayışı, birinci kuşak gecekonduların organik sayılabilecek planlama anlayışının yerini almış durumdadır. İlk kuşak gecekonduların temel özelliklerinden olan ihtiyaca yönelik konut üretimi 80'lerden sonra yerini alınıp satılabilen niteliksiz metalara bırakmıştır. Bütün bu değişimlerin kanıtlanabilir yanı çevre standartlarında düşüş olmasıdır. Kaçak yapı sahiplerinin birden fazla konut sahibi olması yaygınlaşmış ve kaçak yapı alanlarında kiracılık artmıştır. Gecekondular bölgeyi sistem içine çekilen gecekondular halkından, örgütlü yağmacı ve vurguncuların denetimine geçmiştir. Kentsel ranttan alınan pay ile kaçak yapılaşma ve gecekondular üretimi örgütlü hale getirilmiştir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011).

1980 sonrası dönemde toplum içindeki farklılaşmaların ortaya çıkmasıyla birlikte orta ve üst gelir grupları arasında da belirgin bir ayrışma yaşanmış ve bu kesimlerin kent içindeki yaşama mekânları hızla birbirinden ayrılmıştır. Küçük üreticiler artık orta ve üst gelir grupları için tek alternatif olma özelliklerini yitirmişlerdir. Küçük üretimin azalan payına karşın kooperatiflerin konut üretiminden aldıkları pay artmıştır. 1980'lerin ikinci yarısında başlayan kooperatifleşme, orta sınıfların arkalarına devlet desteğini de alarak kentteki rant paylaşım kavgasına katılmalarıdır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011). TOKİ'nin ürettiği kooperatif türü konutlara ilk başlarda sanayi ve hizmet sektörlerinde güvenceli işlerde çalışan dar ve orta gelirli kesimler ulaşırken, zaman içinde dar gelirli kesimler için konut üretme hedefinden uzaklaşmış, orta sınıfların talep ve isteklerini karşılayacak konutlar üretilmeye başlanmıştır (Türkün ve diğ., 2014b: 94). Eğitim düzeylerine göre mekânsal ayrışma 1990 yılında bir hayli belirgindir; merkeze yakın konut alanlarında en yüksek eğitim düzeyine sahip kişiler yoğunlaşırken okuma yazması olmayanların %67'si ve okul bitirmeyenlerin %64'ü E-5'in kuzeyine yerleşmiştir. 1990-2000 yıllarında kentin

güneyi ve boğaz kıyıları beyaz yakalıların, kuzeydeki üretim alanlarına yakın yerleşmelerde mavi yakalıların tercih ettiği alanlardır (Güvenç ve diğ., 2005).

Türkiye’de, 1980’li yıllarda gelişen tüketim kültürüyle birlikte, dışa kapalı konut yerleşmeleri öncelikle kentleşme problemlerinin ve küresel süreçlerin ilk yaşandığı kent olan İstanbul’da, daha sonra da özellikle göç alan diğer büyük kentlerde oluşmaya başlamıştır. Kent sınıfsal düzlemde ayrışıp, kutuplaşmaya başlarken, üst gelir grubu daha önce yaşamayı tercih ettiği kent merkezinden ayrılarak, kentin etekleri tarafında, kendi yaşam biçimlerine uygun mekânlar yaratmaya yönelmiştir. Buna paralel olarak yeni yapılan alışveriş merkezleri de kent dışında üretilen konut alanlarına doğru yönelmişlerdir. Büyük metropollerde üst kesim sayıca büyümüş, ara grup ise erimiş, zengin ve fakir olmak üzere iki kutuplu bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu kutupsal dağılımın kentsel mekândaki en çarpıcı yansıması zengin kesimlerin etraflarını duvarlarla çevirdikleri konut alanlarına yerleşmeleri, fakir kesimin ise gecekondü bölgelerinde toplanmaya başlaması ve böylece lüks-varoş karşıtlığını oluşturmasıdır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011).

Diğer bir gelişme ise eski tarihi kent merkezlerinde soylulaşma olarak adlandırılan sürecin başlamasıdır. Konutların el değiştirerek restorasyona uğraması ve mahallelerin sınıfsal niteliğinin değişmesiyle yerinden edilmelere yol açan bu süreç İstanbul’daki önemli konut dönüşümlerini temsil etmektedir (Türkün ve diğ., 2014b: 103). Ayrıca 1979 yılında İstanbul Belediyesi ile park ve köşkların ıslahı ve işletmesi konusunda bir protokol imzalayan Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, restorasyon projeleri gerçekleştiren bir diğer kurum olmuştur. İstanbul’un bu dönemdeki yaygın restorasyon yaklaşımı tarihi yapıların “prestij otellerine” dönüştürülmesinin önünü açmıştır. Bunun yapılmasındaki temel neden tarihi koruma anlayışının var oluşu değil, söz konusu yapıların turizme ve zengin yatırımcılara hizmet verecek olmasıdır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011).

2000’li yıllarda Türkiye’de yazılı basında kentlerde mevcut olan sorunların çözümüne ilişkin geliştirilen temel öneri, kentlerin fiziki mekânda gerçekleştirmesi gereken büyük bir operasyon yani “kentsel dönüşümdür”. Kentsel dönüşümün ise genellikle “yıkıp yeniden yapma” şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Başta

gecekondu sahipleri olmak üzere kaçak yapıların, riskli bölgelerdeki binaların, depreme dayanıksız köhnemiş binaların yenilenmesi gerektiği birçok kişi tarafından söylenmektedir. Kentsel dönüşüm uygulamalarının gerçekleştiği örneklerde de gözlemlenebileceği gibi bu dönemde gecekonduya olan bakış daha önce olmadığı gibi katı ve dışlayıcıdır (Türkün ve diğ., 2014b: 107). Gecekonduya yönelik bakış açısının değişimi ve “varoş” olarak tanımlamaya başlanan gecekondu bölgelerinin suç kavramıyla birlikte anılması süreci bu dönemde belirginleşmiştir (Ayata, 1991). 2000’ler sonrasında yapılan araştırmalarda neoliberal iktisat politikalarının arttırdığı kentsel yoksulluk, işsizlik ve güvencesizlik gibi konular gündeme gelmeye başlamıştır. Dönemin TOKİ Başkanı Bayraktar gecekondu alanlarını şöyle tanımlamaktadır: “Terörün, uyuşturucunun, devlete çarpık bakmanın, psikolojik olumsuzlukların, eğitimsizliğin ve sağlık problemlerinin temelini gecekondu bölgeleri, çarpık alanlar olduğu bilinmektedir” (Zaman, 13.11.2007).

1999 Marmara depremi sonrasında gerçekleşen dönüşüm uygulamaların özelliği, sadece deprem güvenliksiz konut alanlarını hedef alan uygulamalarla sınırlı olmayıp, aynı zamanda sermayeyi çekerek ekonomik canlılık yaratmayı hedefleyen emlak eksenli projeleri de devreye sokmasıdır. Kentsel mekânların sermaye birikim aracı haline gelen dönemde, gayrimenkul ve inşaat sektörleri en karlı yatırım alanları olmuştur. Ayrıca kentin finans, turizm, kültür, iletişim, reklamcılık gibi sektörlerde de teşvik edildiği görülmektedir. Bu sektörlerin arazi ihtiyacına karşın, kentte yeni arsa yaratma talepleri doğmaktadır; fakat İstanbul’da bu olanakların sınırına gelmiş durumdadır. Dolayısıyla bazı yerleşik konut alanlarının yeniden yıkılıp yapılması ya da kentin bazı bölgelerinin sektörel taleplere uygun olacak şekilde işlevsel dönüşüme uğraması çözüm seçeneklerinden biri olmuştur. Bu durumda özellikle rantı artmış alanlara yakın gecekondu bölgeleri, tarihi konut dokusunun bulunduğu merkezi alanlar ve birtakım sosyal konut alanları dönüşüm projeleri içinde öncelikli olarak yer almaktadırlar (Türkün ve diğ., 2014b: 82-83).

2000 sonrası dönemde iktidara gelen AKP hükümetinin IMF ve Dünya Bankası’nın yapısal uyum programlarına uyarak, doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi, serbest piyasanın daha iyi işlemesi için gerekli koşulların sağlanarak ekonomideki etkinlik ve verimliliğin artırılması, bu amaçla özelleştirmelere hız verilmesi gibi bir

program izlendiği görülmektedir (Öktem, 2005). 2004 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olan Kadir Topbaş kentsel dönüşüm ile ilgili kararlılığını şöyle belirtmiştir: “Yıkacağım. Varsın beni kötü adam bilsinler. Yıkacağım, kararlıyım. İstanbul modern bir Türkiye için önemli bir basamak ve önemli bir anahtar. İstanbul Türkiye’yi ayağa kaldıracak yerel anlayışın merkezi olmalı” (Milliyet, 06.09.2004).

3.2 Mevzuat ve Aktörler

1950 döneminden bu yana konut yapımında etkili olan aktörlerin, bugün dönüşüm sürecinde de önemli aktörler haline geldiği görülmektedir. Örneğin 1950’li yıllarda ortaya çıkan ilk kuşak gecekondularının temel özelliği yapan ve kullanan arasındaki özdeşliktir. Dolayısıyla kentleşmenin ilk evrelerinde ortaya çıkan gecekondular değişim değeri için değil kullanım değeri için üretilmiştir. Gecekondu yapımı, hemşerilik ve cemaat ilişkilerinden oluşan sosyal ağlar içerisinde yardımlaşarak gerçekleştirilmiştir. Konut sahibi ile kullanıcı özdeşliğinin en somut örneği çevre kalitesinin az gelişmiş ülkelere oranla daha yüksek oluşudur. 1980’den sonra kent çevresindeki yerleşime uygun arazileri işgal edip yerleşime açmanın getirisi çok olup, bu tür araziler için güçleri eskisiyle kıyaslanamayacak çok sayıda aktör rekabete girişmişlerdir. Sürece başından katılan kesimler, kurulan hiyerarşik güç ilişkilerinin tepesinde yer alma imkânını elde edip zenginleşmekte ve kendilerine yakın gördükleri grupları daha imtiyazlı kılacak ilişkileri sürdürmektedir. Sürece sonradan katılan gruplar içinse öncekiler kadar hızlı yükselebilmek kapıları büyük ölçüde kapanmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011).

1980 öncesi dönemde apartmanlaşmanın aktörleri orta sınıf ve yapsatçılardır. Yapsatçıların üretim ile arsa elde etme sürecinde gösterdiği örgütlenme becerisi dikkat çekmektedir. Konut üretimini örgütleyen yapsatçı, arsa sahibi ile üretim öncesinde anlaşmakta ve arsanın bedelini nakit değil de henüz üretilmemiş konuttan pay vererek ödemektedir. Yapsatçılığın altın dönemini yaşadığı 1960’lı ve 1970’li yıllarda yapsatçılığı tanımlayan ilişkiler içinde yer alan aktörler arasındaki güç birliği giderek bir çıkar birliği kurulmasına yol açmıştır. Yapsatçıların başarısının altında yatan etmenlerden biri sermaye ile işgücü arasında kurulan ilişkinin niteliğidir. Öte yandan işgücünün de yapsatçılık üzerine kurulu ittifaktan kısıtlı da olsa bir fayda

sağladığı açıktır. İşçilerin bu dönemde çok düşük saat ücretleriyle çalışmaları ve çoğunlukla sendikasız ve sigortasız olmaları bu faydanın yalnızca kente ilk geldikleri dönemde ayakta durabilme yolunda iş gördüğü söylenebilir (Altınok, 2006: 49).

1980 öncesi küçük ölçekli müteahhitlerinin rekabetçi piyasası ile karşılaştırıldığında 1980 sonrası konut piyasası tamamen farklı aktörlere sahiptir. Bu dönemde arsa bedellerinin artması ile birlikte çıkmaza giren yapsatçılar, lüks konutlar üreterek piyasaya uymaya çalışmış, müşteri kitlelerini daraltmışlardır. Yüksek kâr, büyük holdingler ve büyük inşaat firmalarını harekete geçirmiş ve müteahhitlik işlerine girmelerine neden olmuştur. TOKİ, vermiş olduğu kredilerle inşa edilen kooperatif sayısında patlama yaratmış; 2003'te hükümetin konut seferberliği ilanından sonra ise giderek inşaat sektörünün baş aktörü haline gelmiştir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2011). 6306 Sayılı yasayla (2012) birlikte tanımlanan baş aktörler; TOKİ ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığıdır. Sayılan bu aktörler bugün gerçekleşen kentsel dönüşüm uygulamalarının da baş aktörleri haline gelmiştir.

1995 yılında dönemin İstanbul Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından kurulan KİPTAŞ'ın temel görevi "İstanbul'daki çarpık yapılaşma ve gecekondu probleminde çözüm üretmek" olarak belirlenmiştir (URL-12). Bir dönem lüks konut üretimine ağırlık veren kurum kentsel dönüşüm projelerinin yaygınlaşmasına paralel olarak sosyal konut üretimine de ağırlık vermiştir. Dönüşüm projeleri bazı durumlarda sadece kamu ve özel sektör tarafından bazen de kamu ve özel sektör işbirliği ile gerçekleştirilmekte, küresel sermayenin bu alana çekilmesi beklenmektedir. Bu değişimi gerçekleştirmek için merkezi yönetimin desteğini alan yerel yönetimler, yetkileri arttırılan TOKİ, Özelleştirme İdaresi gibi kurumlar, KİPTAŞ ve özellikle büyük sermaye grupları en önemli aktörler arasındadır. Ayrıca siyasi partiler, büyükşehir belediyeleri, ilçe belediyeleri, bazı bakanlık çalışanları ve bürokratları ile inşaat sektörü başta olmak üzere çeşitli sektörlerin temsilcileri ve ulus aşırı kurumlar kentsel dönüşümde adı geçen aktörlerdendir (Türkün ve diğ., 2014b: 82-106).

Türkiye'de 1950-1980 yılları arasında, gecekondu sorununun "mesken sorunu" çerçevesinde tanımlandığı ve çözüm olarak konut ve arsa üretimini öngören politik bakış açılarının hakim olduğu bilinmektedir. Bu yıllarda çıkarılan yasalara bakıldığında, gecekondu sorununa çare arama kaygısıyla karşı karşıya kalındığı

görülmektedir. Bunlardan ilki Temmuz 1953'te çıkarılan 6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılar Hakkındaki Kanun'dur. Bu yasa ile bu tarihe kadar yapılan gecekondular yasallaştırılmış ve konut yapacaklara arsa sağlanması amaçlanmıştır. Yasanın öngördüğü uygulamalar bazı alanlarda gerçekleştirilebilmiştir; ancak altyapı ve konut için kredi kaynakları sınırlı olduğu için uygulamalar süreklilik kazanamamıştır (Türel, 1987: 55-64).

1960'lı yıllarda kamu arazisi üzerine yapılmış bulunan gecekondulara yönelik yıkım politikasının öne çıkmadığı, aksine bu mahallelerin yasallaştırılması ve kamu hizmetlerinin daha etkin biçimde götürülmesinin hedeflendiği görülür. Bu çözüm arayışları 20.07.1966 tarihinde kabul edilen 775 sayılı Gecekondu Kanunu ile yasal bir zemine kavuşmuştur. Bu yasa ile gecekondu yapımını önlemek ve gecekondu sürecini yönlendirmek adına büyük bir adım atılmıştır. Bu isimle bir kanunun çıkarılması hem sorundaki büyümeye hem de soruna yönelik olan bir yaklaşımı temsil etmektedir (Türkün ve diğ., 2014a: 69-72).

1970'li yılların ikinci yarısından sonra yaşanan önemli bir gelişim de politik nitelikli kentsel hareketler sonucunda kentin çeşitli bölgelerinde kurulan gecekondu mahalleleridir (Aslan, 2004). 1980'li yıllara askeri darbe ve hemen ardından uygulamaya konulan ihracata yönelik sanayileşme politikaları eşlik eder. Bu yılların önemli bir özelliği ise gelen baskıcı askeri bir güç ile toplumsal meselelere müdahale edilmesidir. Bu çerçevede Milli Güvenlik Konseyi 1981 yılında gecekondu yapımını yasaklasa da bunun önüne geçilememiştir. 1980'li yıllar gecekondunun sisteme dahil olduğu bir dönem olmuştur (Türkün ve diğ., 2014a: 74-75).

Ülkemizde kent yenileme konusu 2000'li yıllardan sonra gündemde daha sık yer etmeye başlarken, konunun akademik camiada tartışılmaya başlanması, 2003 yılında TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın (ŞPO) düzenlediği Kentsel Dönüşüm Sempozyumu ile olmuştur. 2004 yılında TMMOB ŞPO ile Küçükçekmece Belediyesinin birlikte düzenlediği "Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu: Küçükçekmece Atölye Çalışması"yla konu, uluslararası örnekler, somut çözüm önerileriyle ilk kez tartışılmıştır (Özden, 2007: 215). 2004 yılı ve sonrasında AB ile uyum yasalarında kentsel dönüşüm/yenileme konusu yoğun biçimde yer almaya başlamıştır. Bu gelişmeler yanında AB adaylık sürecinin de etkisiyle 2000'li yıllarda yapılan kamu yönetimi reformlarında kentsel dönüşüm

konusunu içeren yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan öne çıkan bazıları şunlardır;

- a) 5216 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkındaki Kanun (2004).
- b) 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (2004).
- c) 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu (2004).
- d) 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun (2005).
- e) 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu (2005).
- f) 5393 sayılı Belediye Kanunu (2006).
- g) 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun (2012).

2004 yılında çıkarılan 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu kapsamında büyükşehirlerin sınırlarının belirlenmesine yönelik getirilen düzenlemelerle birlikte büyükşehirlerin yakınında ya da çeperlerinde yer alan birçok belde belediyesi büyükşehir sınırlarına dahil edilmiştir. Büyükşehir çeperindeki yerleşmelere ilişkin yönetsel yapı ve sınırların yeniden tariflendiği bu düzenlemeye yön veren temel düşünce ise belde belediyelerince herhangi bir üst ölçekli plan otoritesinden yoksun ve denetimsiz bir şekilde yürütülen planlama çalışmalarının, büyükşehir belediyelerince denetlenebilmesi ve üst ölçekli planlara uygun bir kentsel gelişme kurgusunun oluşturulabilmesidir (Özdemir ve Meşhur, 2011).

5226 sayılı yasa ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma yasasında yapılan değişiklikler yine 2004 yılında gerçekleşmiştir. Bu değişiklikler korumaya ilişkin politika oluşturma çabasının yanı sıra, kültür mirasının korunmasında kimi uluslararası belgelerde yer alan ve dünya örneklerinde uzun süredir var olan ancak Türkiye için yeni denilebilecek kavramları içermektedir. Koruma amaçlı imar planı ise yasada tanımlanarak bir içeriğe kavuşturulmuş, planın hazırlanma ve onay sürecinde pratikte yaşanan sorunlar bir ölçüde giderilmeye çalışılarak son aşamada koruma kurullarının plan onaylaması olanaklı kılınmıştır. Planların uygulanmasına yönelik olarak büyükşehir belediyeleri, valilik ve Kültür ve Turizm Bakanlığınca izin

verilecek belediyelerde bürolar kurulması sağlanmıştır. Ayrıca korumada finansal araçların çeşitlendirilme çabaları (katkıpayı, toplu konut kredileri, yapılanma hakkı aktarımı) da göze çarpan unsurlardır (Özdemir, 2005).

Aynı yıl onanan ve merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin birlikte çözüm üretmesi anlayışına dayanan 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu doğrultusunda TOKİ ve Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin işbirliği gerçekleştirilerek büyük gecekondü dönüşüm projelerinin önü açılmıştır (md. 6) (Görün ve Kara, 2010).

2005 yılında onanan 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile il özel idaresinin kuruluşu, organları, yönetimi, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esasları düzenlenmektedir. Kanunun "İl özel idaresinin görev ve sorumlulukları" başlıklı 6. Maddesinde ilin çevre düzeni planı valinin koordinasyonunda, büyükşehirlerde büyükşehir belediyeleri diğer illerde il belediyesi ve il özel idaresi ile birlikte yapmakla görevli ve yetkili kılınmaktadır. Stratejik plan ile yatırım ve çalışma programlarını, il özel idaresi faaliyetlerini ve personelinin performans ölçütlerini görüşmek ve karara bağlamak, İl çevre düzeni planı ile belediye sınırları dışındaki alanların imar planlarını görüşmek ve karara bağlamak Meclisin plan ile ilgili yetkileri arasındadır (Can, 2005: 117).

2005 yılında çıkan 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kentsel yenileme uygulamaları gerçekleştirmede en önemli yasal araçlardan biri olarak yürürlüğe girmiştir. Yasanın kapsamı, sadece sit alanları içinde yürütülecek olan yenileme uygulamalarını düzenlemekle sınırlı kalmıştır. Yasa İl Özel İdareleri, Belediyeler ve Toplu Konut İdareleri yenilemeye yönelik olarak yetkili kılmaktadır. Buna göre yenileme alanı, sit ve koruma alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının içinde, sınırları yetkili idarenin teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca kabul edilerek belirlenen alanları ifade etmektedir. Yine yönetmeliğin 34. Maddesi yenileme alanlarında üretilen konut ve işyerlerinin satışını olanaklı kılmıştır. Böylelikle kamulaştırmanın ruhuna tümüyle aykırı bir şekilde

yenileme amacıyla üretilen bir kısım konutların kamulaştırıldıktan sonra tekrar idarece satışına imkân tanınmıştır (Dinçer, 2010: 239-240)

2006 tarihinde 5393 sayılı Belediye Kanunu içinde yer alan iki maddede yapılan değişiklik ile kentsel dönüşüm alanı olarak tanınmıştır. Buna göre bir alanın kentsel dönüşüm ve gelişim alanı olarak ilan edilebilmesi için koşullar iyileştirilmiş, “üzerinde yapı olan ve olmayan imarlı veya imarsız alanlar”ın kentsel dönüşüm alanı olabileceği belirtilmiştir. Bu yasada belediyelere dönüşüm projelerinin karar vericisi ve icracısı olma yetkisi verilmiştir. Bu maddenin getirdiği değişikliklerden biri kentsel dönüşüm ilkelerine aykırı olarak dönüştürülen alandaki insanların ayrılmasına olanak tanıyarak “yerinde dönüşüm” kavramına vurgu yapmamış olmasıdır. Bu değişikliğe karşı meslek odaları ve bazı siyasi partiler tepki koymuşlardır (Özdemir, 2010: 195-199).

2012’de yürürlüğe giren 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, daha önce çıkarılan yasalarda da izlenebildiği gibi “gücün ve yetkinin merkezileşmesinin” son adımı olmuştur; kentlerin dönüşümü ile ilgili neredeyse tüm yetkiler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na ve TOKİ’ ye aktarılmıştır. Dolayısıyla yerleşmenin en önemli aktörleri olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri güç kaybetmiştir. Yasada “riskli yapı⁸”, “riskli alan⁹” ve “rezerv alan¹⁰” tanımları getirilerek bu alanlara ilişkin mülkiyet hakkının üzerine çıkan yeni bir uygulama sürecinin önü açılmıştır. Binaların dayanıklılıklarının belirlenmesi, yıkılması ve dönüştürülmesi süreçlerinin belirli zaman aralıklarında tamamlanması yasayla zorunlu hale getirilmiştir ve bunun tüm mali ve fiziksel yükü vatandaşa bırakılmıştır. Kişilerin bu süre içinde sayılan işlemleri yapmamaları halinde, mülki

⁸Riskli alan içinde veya dışında olup ekonomik ömrünü tamamlamış olan ya da yıkılma veya ağır hasar görme riski taşıdığı ilmi ve teknik verilere dayanılarak tespit edilen yapıyı veya yapıları ifade eder.

⁹Zemin yapısı veya üzerindeki yapılaşma sebebiyle can ve mal kaybına yol açma riski taşıyan, Bakanlık veya İdare tarafından Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının görüşü de alınarak belirlenen ve Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca kararlaştırılan alanı temsil etmektedir.

¹⁰Bu Kanun uyarınca gerçekleştirilecek uygulamalarda yeni yerleşim alanı olarak kullanılmak üzere, TOKİ’nin veya İdarenin talebine bağlı olarak veya resen, Maliye Bakanlığının uygun görüşü alınarak Bakanlıkça belirlenen alanları ifade etmektedir.

amirler tarafından yaptırılacağı da yine bu yasayla karara bağlanmıştır. Dönüşüm kararı için ise üçte iki çoğunluk yeterli görülmüştür (Türkün ve diğ., 2014b: 129)

3.5 Bölüm Sonucu

Sanayileşmenin yanısıra, dünya ekonomisinin yeniden yapılandığı son elli yılda uygulanan tarım politikaları sonucunda tarım sektöründe ortaya çıkan çözüme de kırdan kente olan göçü hızlandırmış, gelişmekte olan bu kentlerde nüfus yığılması sonucunda oluşan bir takım eşitsizlikleri doğurmuştur. İstanbul'da sanayi gelişiminin yaşandığı ya da hizmet sektörünün var olduğu alanların çeperlerinde gecekondu oluşumu gözlenmiştir. 1950'lerde İstanbul'a göç edenler kalıcılaşmanın çözümlerini kısmen bulabilmişken 1990'larda gelenlerin hem geldikleri dönemden hem de hazırlıksız olan göç koşulları yüzünden kente tutunma süreçleri zorlu olmuştur. Kente yeni gelenler kentte iş bulma ve barınma sorununu çözmek için hemşerilik bağlarını kullanıp hemşerilerinin olduğu yerlere gelerek gecekondu yapabilmeyi amaçlamışlardır. İncelenen örneklerde olduğu gibi hazine arazisini "işgal" daha çok 1950'li ve 1960'lı dönemlerde ortaya çıkarken sonraki dönemlerde başkasından satın almak gündeme gelmiştir.

Pek çok gelişmekte olan ülke gibi Türkiye'de de dar gelirli kesime yönelik konut politikaları başarılı olamamış ve üretilen sosyal konutların daha yüksek gelirli kesime hitap etmesi ile sonuçlanmıştır. TOKİ bugün toplu konut üretimi konusunda baş aktördür. Ancak dar gelirli kesimlerin konut sorununa çözüm olarak sunulan TOKİ uygulamaları deprem gerekçesi ile konut alanlarına müdahale etmektedir. Bugün büyük ölçüde TOKİ aracılığı ile gerçekleşen "topyekûn konut seferberliği" mülk sahipliği üstüne kurgulanmakta ve herkesin bu yükü karşılayabileyeceği varsayımıyla hareket edilmektedir. Bu süreçte kiracılar ihmal edilmektedir. Kentsel dönüşüm; dar gelirli insanların yaşadıkları mahaller yüksek katlı TOKİ konutları olarak algılanmaktadır. Söz konusu dönüşümün burada yaşayan insanların ihtiyaçlarını ne derece karşılayacağı tartışma konusudur. İnsanların yaşam koşullarına uymayan bu yaşam biçimini dayatma burada yaşayanların barınma haklarının ihlali anlamına gelmektedir (Türkün, 2014: 392-435). Diğer bir yandan kentsel dönüşüm dar gelirli insanların yaşam alanlarını yok etmekle kalmayıp, bu

mahallelerin sanayileşme ve kentleşme sürecindeki anlamını da belleklerden silmektedir. Kentin tarihi merkezinde yapılan dönüşüm hızlı bir soylulaşma ve yerinden edilmeye yol açarken, gecekondu alanlarında yapılan dönüşüm sonucunda tahliye edilen dar gelirli kesimi kimliksiz konutlara yerleşme ve borçlanmaya maruz bırakmaktadır. Hatta bu süreçte banka ödemesini gerçekleştirmeyenler “mülksüzleşmeye” doğru adım adım gitmektedir. Ayrıca borçlarını ödemeleri için yaşam standartlarını daha da düşürmeleri ciddi sıkıntılar doğurmaktadır. Dolayısıyla bu mahallelerde yaşayanların gelecekle ilgili sürekli kaygı ve güvensizlik içinde olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak Türkiye’de dar gelirli kesimlere uygulanan konut politikasının katı ve dışlayıcı bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir. TOKİ konutları ve düzensiz yapılaşmanın örneği gecekonduların arasına sıkışmış insanların adeta kentle bağlantıları kopmakta, yersizleşme ve yurtsuzlaşmaktadır. Halbuki söz konusu mahalleler dar gelirli insanların konut ihtiyaçlarını karşılamakta ve kente tutunmalarını sağlayan ilişki ağı görevini görmektedir. Bu ağların çökmesi tahminlerin üstünde bir travmaya yol açma potansiyeline sahiptir. Kentte var var olan sosyal, mekânsal, ekonomik fark giderek keskinleşmekte ve aradaki duvarların geçirgenliği giderek azalmaktadır. Kentte birbirine değmeyen yaşam alanları oluşturularak adeta adalar halinde yaşanmasına yol açan bu dönüşüm anlayışı ne yazık ki kent mekânını birçok insan için yaşamın kurulduğu, aidiyet hissedilen bir yer olmaktan çıkarıp yerini “durulan” bir yere bırakmaktadır (Türkün,2014: 392-435).

4.ŞANLIURFA'DA KENTSEL DÖNÜŞÜM

Yukarıdaki bölümde, Türkiye'deki kentleşme dinamikleri paralelinde okunan kentsel dönüşüm süreci, bu bölümde bir Güneydoğu Anadolu kenti olan Şanlıurfa kenti için, kentle ilgili temel veriler, kentsel gelişim sürecini tetikleyen unsurlar ve aktörler üzerinden ele alınmakta, Türkiye'deki yaygın süreç ve uygulamalarla örtüşen ve çelişen noktalar tartışılmaktadır.

Türkiye'nin büyük bir bölümü 1950'li yıllardan itibaren hızla kentleşmesine karşın, Şanlıurfa'nın kentleşme sürecine girmesi 1980'li yıllara rastlamaktadır. 1974'te kentin üretilen ilk imar planında kentin yapılaşma yönü kuzey olarak belirlemiş, şehrin kuzeyindeki Yenişehir ve batısındaki İpekyolu semtlerinde orta ve üst gelir grubuna yönelik konut üretimi başlamıştır. 1989 yılında GAP İdaresi'nin kurulmasıyla birlikte GAP projesi alanında her türlü plan yapma yetkisi idareye geçmiştir. GAP İdaresi 1993 yılında Şanlıurfa için 1/25.000 Çevre Düzeni Planı hazırlamıştır. Bu çevre düzeni planında kentin doğusunda bulunan kıymetli tarım arazilerinin yer almasından dolayı gelişmenin batı ve kuzey yönünde belirlenmesi kararlaştırılmıştır (Karasu, 2014: 182).

1980'lerden sonra girilen hızlı kentleşme sürecinde köylü kesim; terör olayları, baraj göllerinin yapılmasından dolayı köylerinin su altında kalması gibi nedenlerle zorunlu olarak kente göç etmiştir. Ancak, Şanlıurfa'da ve Türkiye'de 1990-2000 döneminde kırsal kesimde yıllık nüfus artış hızlarına bakıldığında, Türkiye'de genel olarak bir azalma eğilimi, Şanlıurfa kırsalında ise artış görülmektedir. Kırsaldaki bu nüfus artışının temelinde, bu dönem içerisinde gerek kamu, gerekse özel sektör tarafından açılan sulama alanlarının artması ve dolayısıyla kırsal kesimde iş olanaklarının sınırlı da olsa artması yatmaktadır (Benek, 2005: 129). Bu tersine göç olgusunun az da olsa başlamış olması GAP'ın çekici özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Aşağıda ilk olarak, Şanlıurfa ile ilgili temel bilgilere yer verilecek, sırasıyla fiziki yapı, nüfus ve eğitim durumu ve temel ekonomik veriler aktarılacaktır.

4.1 Kentle İlgili Temel Bilgiler

4.1.1 Fiziki Yapı

Şanlıurfa ili, 30-36 kuzey enlem ve 37-40 doğu boylamları arasında yer almaktadır. Deniz seviyesinden 518 metre yükseklikte olan il, kuzey, batı ve güneyinde Fırat Nehri, doğusunda ise yine Fırat'ın kollarından olan Habur Irmağı ile sınırlanmıştır. Doğusunda Mardin, batısında Gaziantep, kuzeybatısında Adıyaman ve kuzeydoğusunda de Diyarbakır ile çevrilidir. Güneyinde ise 1921'deki Ankara Antlaşması ile çizilen 223 km'lik Suriye sınırı bulunur (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 Şanlıurfa İli'nin Haritası (URL-13)

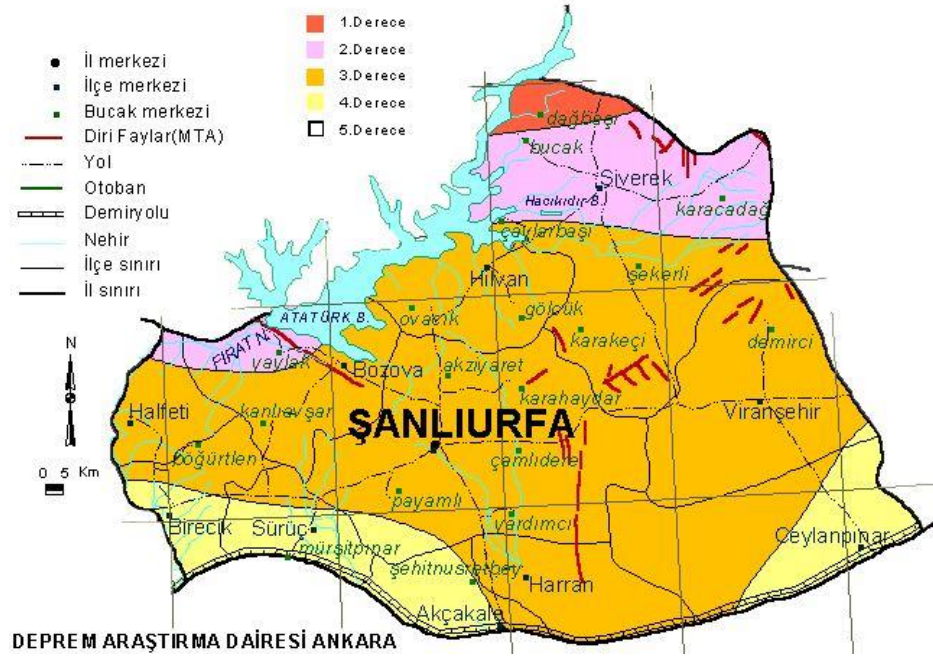
Şanlıurfa kontinental (kara) iklim özelliği gösterir. Yazları çok kurak ve sıcak, kışları bol yağışlı, nispeten ılıman geçmektedir. Şanlıurfa matematik konum itibarıyla Ekvatora daha yakındır. Deniz etkisinden uzak bir bölgede bulunmaktadır. Bu nedenle kontinental iklim özelliği ağır basmaktadır. Bu özellik sıcaklık ve yağış bakımından kendisini göstermektedir. İldeki en yüksek sıcaklık 46.8°C (Temmuz); en düşük sıcaklık ise -12.4°C (Şubat) olarak ölçülmüştür. Yıllık ortalama yağış 462 mm/m², ortalama sıcaklık 18.6°C, yıllık buharlaşma 2048 mm, rüzgar hızı 2.8 m/sn olarak hesaplanmıştır. Karlı ve don olan günlerin sayısı oldukça azdır (URL-14).

Şanlıurfa İli, konum itibarıyla Arap Platformu'nun kuzey bölümleri ile Güneydoğu Torosların orta kısmının güney etekleri üzerinde yer almaktadır. İlin kuzeyinde bulunan dağların yükseklikleri düşüktür. Dağlar arasında geniş ovalar yer alır. İldeki başlıca dağlar; Karacadağ (1938 m), Tektok (449 m), Susuz (801 m), Takur Tukur, Germuş (771 m), Nemrut (800 m), Şebeke (750 m) ve Arat (840 m) Dağlarıdır.

Şanlıurfa İli, genel olarak plato görünümünde olup başlıca ovaları: Harran, Suruç, Viranşehir, Hilvan, Ceylanpınar, Bozova ve Siverek Ovaları'dır. İlin en önemli akarsuyu Fırat Irmağı'dır. Diğer akarsulardan bazıları Cülap, Çeltik, Pınar, Pamuk, Zengeçur, Aslanlı, Karabağ, Bahçecik, Hamdun, Necarik, Titriş, Zadelî, Giresav, Halfeti, Pınarbaşı, Süleyman, Mizar, Bamyasuyu, Kehriz, Germuş, Açık Su, Halilürrahman, Direkli ve Mercihan olarak sayılabilir.

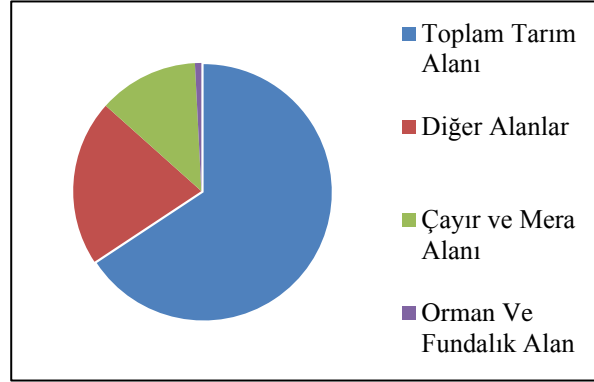
Şanlıurfa kenti içinde Halil'ür Rahman ve Aynzeliha olarak adlandırılan iki göl mevcuttur. Hz. İbrahim'in ateşe düştüğü yerde oluştuğu söylenen bu iki göl, şehir merkezinin güney batısında yer almaktadır. Hz. İbrahim'in düştüğü yer, Halil'ür Rahman Gölü'dür. Rivayete göre; Nemrut'un kızı Zeliha da İbrahim'e inandığından dolayı kendisini onun peşinden ateşe atmış ve düştüğü yerde oluşan göle Aynzeliha Gölü adı verilmiştir. Bu göller içerisindeki balıklar kutsal sayıldığından yenilmemekte, göl alanı dünyanın her tarafından gelen ziyaretçilerin uğrak yeri olmaktadır. Ayrıca GAP Projesi ile yapay olarak oluşturulan Atatürk Baraj Gölü türünün en büyük baraj gölüdür. İl sınırları içinde bulunmaktadır (URL-14).

Şanlıurfa İli ve çevresi depremsellik açısından Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağı'nın güneyinde, duyarlı bir alan içerisinde yer almaktadır. İl merkezi ve İl'in büyük bir bölümü 3. Derece deprem bölgesinde kalmaktadır (Şekil 4.2). İl'de ve çevresinde günümüze kadar yıkıcı deprem yaşanmamıştır. İl'in kuzey kesimlerinde Bozova, Samsat ve Kalecik yerleşmeleri yakınında fay hatları mevcuttur ve İl Bingöl, Lice, Adana, Osmaniye ve Adıyaman-Çelikhan depremlerinin sarsıntılarında etkilenmektedir. İl'in kuzeyinde bulunan 30 km uzunluğundaki fay hattının Bozova İlçesi odaklı oluşan son depremlerde aktif olabileceği düşünülmektedir. Şanlıurfa İli deprem haritası Şekil 4.2'de verilmiştir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013a:31).

Şekil 4.2 Şanlıurfa İli Deprem Haritası (URL-15)

Bölgede kurak iklim, yüksek buharlaşma ve toprak yapısından kaynaklanan güç koşullar orman gelişiminin önündeki en önemli engellerdir. Bu koşullar nedeniyle bölge orman varlığı açısından çok fakir bir durumdadır. Var olan ormanlık alanlar steplerde ve çevresindeki dağlarda, bodur meşe toplulukları şeklinde bulunmaktadır. Kuytu ve sulak vadi tabanlarında ise söğüt, çınar, ceviz, kavak ve menengiç gibi ağaç türlerine rastlanır. Düzensiz aşırı otlatma ve insan faktöründen dolayı bu alanlardaki orman varlığı da azalmış durumdadır (Şekil 4.3) (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013a:33).

Şekil 4.3 Şanlıurfa Arazi Kullanım Oranları 2012 (ŞTİM)

Arazi kullanım yüzdelerine bakıldığında, konut yerleşim alanının toplam alanın %23,5'ini kapsadığı, buna karşılık sosyal donatı alanlarının %9,5'larda kaldığı görülmektedir (Tablo 4.1).

Tablo 4.1 Şanlıurfa Kentsel Arazi Kullanımı ve Kırsal Yerleşim Alanları, 2014 (ŞİÇOM, 2008; URL-16)

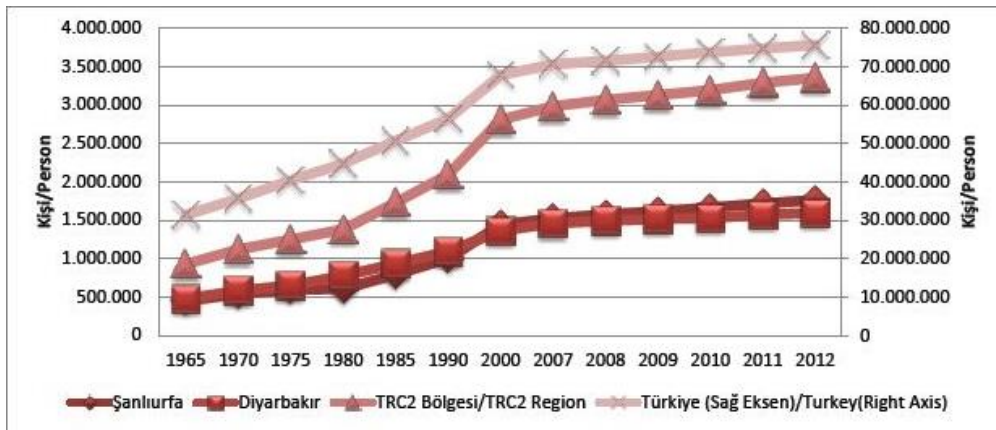
	Kullanım Alanı (ha)	Kullanım Oranı (%)
Konut Yerleşim Alanı	1.106	23,5
Sosyal Donatı Alanları	449	9,5
Çalışma Alanları	717	15,2
Ulaşım Ve Altyapı	965	20,5
Büyük Alan Kullanımı	1.469	31,2
Toplam	4.706	100,0

4.1.2 Nüfus Ve Eğitim Durumu.

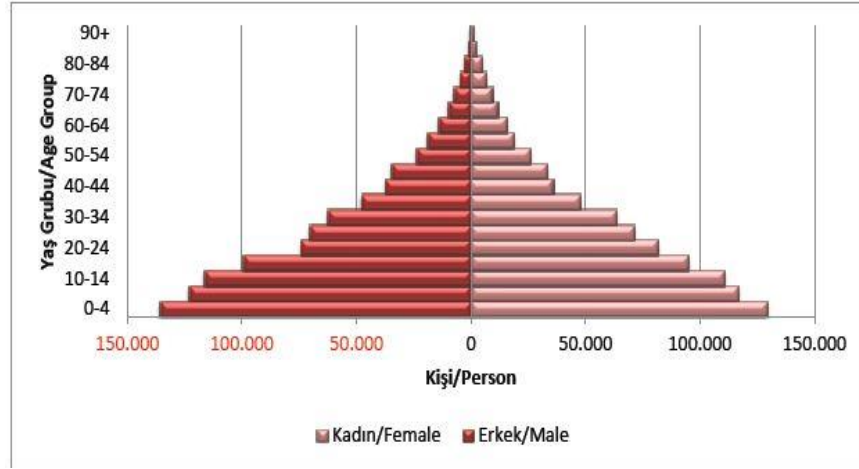
Şanlıurfa'da nüfus değişimi verileri artış hızının Türkiye nüfus verilerine paralel bir artış eğrisi içerisine girdiği görülmektedir. 1965-2013 yılları arasında Türkiye'nin nüfusu 2,5 kat artmasına karşın Şanlıurfa'da 4 kat artmıştır (Tablo 4.2 ve Şekil 4.4). Nüfus piramitleri incelendiğinde Şanlıurfa'da en çok nüfusun 0-4 yaş aralığında toplandığı saptanmıştır (Şekil 4.5). Türkiye'de ise en çok nüfusa sahip olan grup 30-34 yaş grubudur (Şekil 4.6). Bu bulgular Şanlıurfa nüfusunun genç bir nüfusa sahip olduğunu, doğum oranının en yüksek illerden biri olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.2 Türkiye ve Şanlıurfa'da 1965-2013 Yılları Arasında Nüfusun Değişimi, 2014 (TÜİK, 2013)

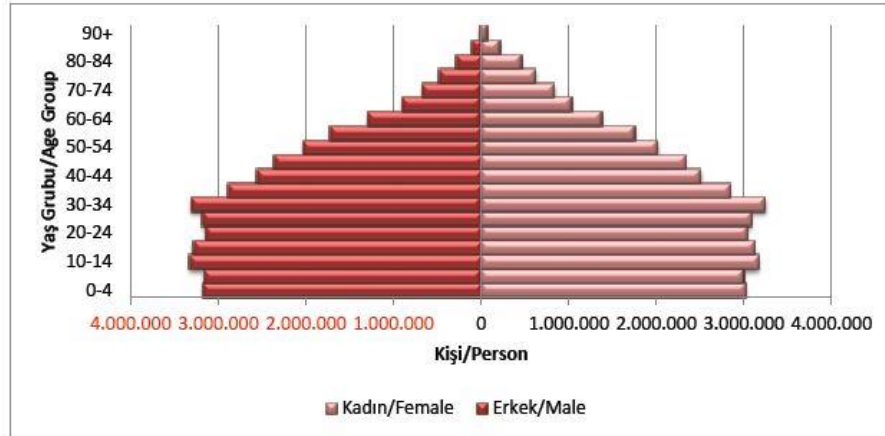
Yıllar	Şanlıurfa	Türkiye
1965	450.798	31.391.421
1970	538.131	35.605.176
1975	597.277	40.347.719
1980	602.736	44.736.957
1985	795.034	50.664.458
1990	1.001.455	56.473.035
2000	1.443.422	67.803.927
2007	1.523.099	70.586.256
2008	1.574.224	71.517.100
2009	1.613.737	72.561.312
2010	1.663.371	73.722.988
2011	1.716.254	74.724.269
2012	1.762.075	75.627.384
2013	1.801.980	76.667.864

Şekil 4.4 Nüfus Değişimi 1965-2012 (URL-17)

Şekil 4.5 Şanlıurfa Nüfus Piramidi 2012, 2013 (URL-17)

Şekil 4.6 Türkiye Nüfus Piramidi 2012, 2013 (URL-17)

Şanlıurfa'nın ilçelerinin nüfus artış hızına bakıldığında en yüksek nüfus artış hızının olduğu yer Akçakale, en düşük olduğu ilçe ise Halfeti'dir. Nüfus sayılarına bakıldığında nüfusun en fazla merkezde (Eyyübiye, Haliliye, Karaköprü) toplandığı saptanmıştır (Tablo 4.3).

Tablo 4.3 Şanlıurfa İlçe Nüfusları, 2014 (URL-16)

Yerleşim Yeri	2012	2013	Nüfus Artış Hızı
Akçakale	91.731	95.709	42,5
Birecik	91.605	92.125	5,7
Bozova	57.400	57.017	-6,7
Ceylanpınar	77.981	78.814	10,6
Eyyübiye	-	360.509	-
Halfeti	39.609	38.737	-22,3
Haliliye	-	347.682	-
Harran	72.939	75.742	37,7
Hilvan	41.064	41.410	8,4
Karaköprü	-	103.495	-
Siverek	227.017	232.290	23,0
Suruç	101.351	101.366	0,1
Viranşehir	172.422	177.084	26,7
Toplam	1.762.075	1.801.980	22,4

Eğitim durumuna bakıldığında, Şanlıurfa'da okuma yazma bilmeyenlerin oranının Türkiye ortalamasının 2 katından fazla olduğu görülmektedir. En yüksek oran okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenlerde toplanmıştır (Tablo 4.4).

Tablo 4.4 2011 Eğitim Durumu 6+ Yaş, 2014 (URL-16)

Eğitim Durumu	Şanlıurfa Toplam (%)	Türkiye Toplam (%)
Okuma Yazma Bilmeyen	9,3	3,9
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	39,9	20,4
İlkokul Mezunu	12,1	21,8
İlköğretim Mezunu	20,3	18,9
Ortaokul Veya Dengi Okul Mezunu	1,5	4,1
Lise Veya Dengi Okul Mezunu	7,9	17,6
Yüksekokul Veya Fakülte Mezunu	4,1	9,8
Yüksek Lisans Mezunu	0,2	0,8
Doktora Mezunu	0,1	0,2
Bilinmeyen	4,5	2,5
Toplam	100,00	100,00

4.1.3 Temel Ekonomik Veriler

Şanlıurfa'da üretilen GSYİH'nin Türkiye içindeki payı %1 gibi oldukça düşük bir rakamdır (Tablo 4.5). Şanlıurfa'nın Türkiye çapında ihracat sıralamasına bakıldığında 2005'ten 2012'ye kadar çok önemli bir değişim yaşanmamıştır (Tablo 4.6). Firma sayıları göz önüne alındığında 2002-2013 yılları arasında Türkiye'de ve Şanlıurfa'da ihracatçı firma sayısı her yıl ivmesel olarak artış göstermiştir (Tablo 4.7). Artış oranları yüzde olarak hesaplandığında 2002-2013 yılları arasında ihracatçı firmaların artış yüzdesi Türkiye'de %192 iken, Şanlıurfa'da yaklaşık %429 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 4.8). Bu veri Şanlıurfa'nın ihracat alanında 7 yılda büyük bir artış gösterdiği biçiminde yorumlanabilir.

Tablo 4.5 Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, 2013 (URL-16)

GSYİH (Milyar Dolar)	Şanlıurfa	Türkiye	Pay (%)
	1.481	147.285	1

Tablo 4.6 İhracat 2005-2012, 2013 (URL-16)

Yıl	Şanlıurfa (Bin Dolar)	Türkiye (Bin Dolar)	Şanlıurfa İl Sırası
2005	32.392	73.476.408	48
2006	45.922	85.534.676	44
2007	86.388	107.271.750	41
2008	147.445	132.027.196	36
2009	128.893	102.142.613	34
2010	173.584	113.899.174	34
2011	147.374	134.907.073	39
2012	110.925	152.536.653	45

Tablo 4.7 İhracatçı Firma Sayısı 2002-2013, 2014 (URL-16)

Yıl	Şanlıurfa	Türkiye
2002	41	31.731
2003	44	35.603
2004	48	39.437
2005	66	42.156
2006	85	44.166
2007	80	48.269
2008	92	48.144
2009	123	48.591
2010	131	50.379
2011	149	53.282
2012	125	56.441
2013	176	60.123

Tablo 4.8 İhracatçı Firmaların Türkiye ve Şanlıurfa'da Değişimi

	Şanlıurfa		Türkiye	
	Firma	Değişim (%)	Firma	Değişim (%)
2002	41	-	31.731	-
2013	176	429	60.123	192

Şanlıurfa'nın ithalat rakamları Türkiye sıralamasında daha üst sırada olmasına rağmen yine 2005 ile 2012 yılları arası kayda değer bir değişim gözlenmemiştir. İl, 2005'te 24. sıradayken 2012'de 26 sıraya gerilemiştir (Tablo 4.9). Aynı yıllar arasında ithalatçı firmalar yine aynı şekilde artarken (Tablo 4.10), Şanlıurfa'daki firmaların artış hızı yaklaşık olarak Türkiye'deki firmaların artış hızına eşittir (Tablo 4.11). Bu durum Şanlıurfa'nın ithalatta ihracata göre daha az bir ilerleme kaydettiğini göstermektedir.

Tablo 4.9 İthalat 2005-2012, 2013 (URL-16)

Yıl	Şanlıurfa (Bin Dolar)	Türkiye (Bin Dolar)	Şanlıurfa İl Sırası
2005	114.511	116.774.151	24
2006	149.177	139.576.174	24
2007	194.932	170.062.715	22
2008	225.761	201.963.574	23
2009	195.541	140.928.421	23
2010	173.584	185.496.717	24
2011	247.412	240.841.697	25
2012	202.967	237.544.494	26

Tablo 4.10 İthalatçı Firma Sayısı 2002-2013, 2014 (URL-18)

Yıl	Şanlıurfa	Türkiye
2002	159	39.110
2003	188	43.392
2004	221	48.119
2005	208	51.302
2006	207	53.768
2007	287	58.936
2008	231	57.796
2009	220	55.101
2010	241	59.262
2011	285	65.678
2012	243	65.076
2013	276	67.089

Tablo 4.11 İthalatçı Firmaların Türkiye ve Şanlıurfa'da Değişimi

	Şanlıurfa		Türkiye	
	Firma	Değişim (%)	Firma	Değişim (%)
2002	159	-	39.110	-
2013	276	173	67.089	171

İş kayıtlarına göre girişim sayıları verilerine bakıldığında Şanlıurfa'da girişim sayılarının Türkiye'deki payının düşük olduğu görülmektedir. İmalat ve inşaat faaliyetleri Türkiye'nin yaklaşık %1'lik kısımlarını oluştururken, gayrimenkul sektörü %0,7, kültür sektörü %0,76, toptan ve perakende ticaret ise %1,66'lık pay almaktadır (Tablo 4.12). Bu durum kentte toptan ve perakende ticaret sektörlerindeki girişim sayılarının diğer sektörlerle göre daha fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.12 İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları 2012 (URL-16)

	Şanlıurfa	Türkiye	Değişim (%)
İmalat	4.722	419.150	1.12
İnşaat	2.444	241.434	1.01
Gayrimenkul Faaliyetleri	213	30.233	0.7
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	310	40.731	0.76
Toptan ve Perakende Ticaret	20.728	1.242.788	1.66

Sanayi işletmelerinin sektörel dağılımına bakıldığında gıda ve tekstil ürünleri imalatı sanayinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır (Tablo 4.13).

Tablo 4.13 Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı 2012 (URL-19)

	Şanlıurfa (%)
Gıda Ürünleri İmalatı	40
Tekstil Ürünleri İmalatı	29
Diğer¹¹	31
Toplam	100

¹¹ Diğer olarak tanımlanan sektörler madencilik ve taşocağı imalatı, metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı, ağaç ve mantar ürünlerin imalatı (mobilya hariç), başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı, fabrikasyon metal ürünleri imalatı, kok kömürü rafine edilmiş petrol ürünlerinin imalatı, kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı, elektrik, gaz, buhar ve havalandırma, mobilya imalatı, motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı, bilgisayarların elektronik ve optik ürün imalatı ve ana metal sanayidir.

Hazine Müsteşarlığı web sitesinden edinilen veriye göre Şanlıurfa'ya yatırım girişleri 1998-2010 yılları arasında 5,1 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türkiye'deki uluslararası sermayeli şirket sayısı 20 bini aşkın iken, Şanlıurfa'da 17'dir (URL-20). Şanlıurfa'da yatırım miktarı olarak tarım, avcılık ve ormancılık sektörleri ön plana çıkmıştır (Tablo 4.14). Ancak bu rakamlar Türkiye'ye yapılan toplam uluslararası doğrudan yatırım verileri dikkate alındığında oldukça düşük kalmaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013a: 133).

Tablo 4.14 Şanlıurfa İline Ait Uluslararası Doğrudan Yatırım, 2010 (URL-20)

Sektör	Yıl	Yatırım Miktarı (ABD Doları)	Uluslararası Sermayeli Şirket Sayısı
Gayrimenkul, Kiralama Ve İş Faaliyetleri	1998	66.802	1
İmalat Sanayi	2005	698.278	3
	2009	33.133	1
İnşaat	2005	91.388	1
	2009	2.954	1
	2010	97.633	1
Madencilik Ve Taşocakçılığı	2006	84.193	1
Tarım, Avcılık Ve Ormancılık	2008	3.582.232	1
Toptan Ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıt, Motosiklet, Kişisel Ve Ev Eşyalarının Onarımı	2000	96.614	1
	2004	4.296	1
	2007	72.982	1
	2008	216.297	3
Ulaştırma, Haberleşme Ve Depolama Hizmetleri	2006	17.436	1

Şanlıurfa'da 15 yaş ve üstü işsizlik oranları incelendiğinde, işsizlik oranı yüzdesinin azalmasına rağmen Türkiye'de il sıralamasının gerilediği görülmektedir (Tablo 4.15).

Tablo 4.15 İşsizlik Oranı (15+ Yaş) (URL-16)

Yıl	Şanlıurfa (%)	Türkiye(%)	Şanlıurfa İl Sırası
2008	12,8	11	20
2009	17	14	15
2010	12,4	11,9	24
2011	10,4	9,8	48
2012	6,2	9,2	54

4.2 Kentin Gelişim Süreci

Tarihsel gelişimi boyunca ekonomik, siyasi, askeri etmenler Şanlıurfa'nın gelişiminde önemli roller oynamıştır. Bu etmenler, kentte yaşamış olan uygarlıklara göre değişim gösterip zaman içinde şehre farklı özellikler kazandırmıştır. Aşağıda tarihsel gelişim süreci üç safhada incelenmekte, ilk olarak neolitik dönem sonundan Osmanlı Devleti dönemine kadar olan sürece yer verilmektedir

4.2.1 Neolitik Dönem Sonundan Osmanlı Devleti Dönemine Kadar Kentin Tarihsel Gelişimi

Şanlıurfa'nın tarihi günümüzden yaklaşık 11.600 yıl öncesine dayanır. İnsanoğlunun avcı-toplayıcı bir yaşam tarzından yerleşik hayata, çiftçi-üretici düzene geçmek üzere olduğu bu geçiş döneminde neolitik dönem olarak adlandırılan sürecin yaşandığı yer Fırat ile Dicle Nehirleri arasında kalan topraklardır. Bu sahnenin odak noktasında Şanlıurfa'nın 18 km kuzeydoğusunda olan "Göbeklitepe" yer almaktadır (Şekil 4.7).

Şekil 4.7 Göbeklitepe Kazı Alanı (Evrin Töre Arşivi)

Mevkii olarak seçilen ve kireçtaşından anıtsal eserlerin yaratıldığı büyük bir buluşma merkezi olan Göbeklitepe, günlük yaşama yönelik mekânlarla değil, törensel amaçlı inşa edilmiş, özel yapılarla kaplıdır (Özbek, 2013). Neolitik Dönemin ardından

burada yeni bir şehirleşme formu ortaya çıkmıştır. İlk şehirlerin Mezopotamya'nın "Verimli Hilal" bölgesinde ortaya çıktığını savunan görüşlere göre şehirleşme hareketleri buradan Nil, İndus ve Hwanh-Ho Vadileri'ne yayılmıştır.

M.Ö. 3000 yılından itibaren bölgede krallıklar kurulmaya başlanmıştır. Bu dönemde Harran'da önemli bir yerleşme olduğu bilinmektedir. M.Ö. 2000 yılında Hurrilerin buralara egemen olmalarıyla birlikte Şanlıurfa ve çevresindeki birçok yerleşim yerinin ortadan kalktığı bilinmektedir. M.Ö. 14. yüzyıl sonlarında Mitanni Krallığı döneminde, Şanlıurfa'nın önemli bir kültür ve ticaret merkezi olması ise Şanlıurfa'nın 13. yüzyılda da var olduğunu göstermektedir. Kargamış hariç tamamen Hititler'in, M.Ö. 1275 yılından sonra da Asur Krallığı hâkimiyetine girmiş, M.Ö.1000. yılından itibaren başlayan Arami göçleriyle birlikte kurulan Arami Devletleri'nden Bit-Adini sınırları içinde yer almıştır. M.Ö.743 yılında Şanlıurfa bölgesi, yeniden Asur Krallığı'nın, daha sonra Asur Krallığı'nın yıkılmasıyla birlikte kısa bir süre için Medler'in hâkimiyetine geçmiştir. M.Ö. 540 yılından itibaren Pers egemenliğine giren Urfa ve Harran, M.Ö. 332 yılında Büyük İskender'in büyük doğu seferi ile Makedonyalılar tarafından alınmıştır (Güler 2002:4-10).

Şanlıurfa'nın şehir olarak tarihte geçmesi İskender'in Kuzey Mezopotamya seferi sırasında başlamıştır (Ross, 2001: 5). Bazı görüşlere göre Edessa'nın şehir olarak kurulması ise 303 yada 302 yıllarında olmuştur (Drijvers, 1980: 9).

Tunç çağında Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile Orta Mezopotamya'da bulunan şehirler arasında ticari ilişkiler hakimdir. Bunun anlamı şehrin Selevkoslar Döneminden önce gelişmiş bir yol şebekesinin olmasıdır. Bu da bu bölgenin stratejik öneminin yüksek olduğunun kanıtıdır.

Bu dönemde şehrin etrafına kalın surlar örülerek şehrin güvenli olması sağlanmıştır. Segal, bir Süryani tarihçisi tarafından "şehrin etrafına dört burçlu güçlü ve yüksek bir sur ve şehrin dört köşesine muhteşem ve tahkim edilmiş iç kale" (Segal, 2002: 20-36) olarak tasvir edilmektedir. Edessa'nın şehirleşmesinin dönüm noktası olarak surların inşa edilmesi belirtilmektedir (Ross, 2001: 19). Günümüzde tarihi şehir surlarının kalıntılarına rastlamak mümkündür.

Edessa M.Ö. II. YY ile MS VII. YY yılları arasında daha çok önem kazanan bir şehir olmuştur. Edessa ve çevresinin Kuzey Mezopotamya Bölgesi içerisinde oluşu buranın sürekli hâkimiyet mücadelesi sürülen bir yer haline dönüşmesini sağlamıştır.

IV. yüzyılın başlarında Hristiyanlığın şehre hakim olması Edessa'ya dini açıdan büyük bir önem kazandırmıştır. Edessa aynı zamanda resmi dini Hristiyanlık olarak kabul eden Osrhoene Krallığı ile büyük bir üne kavuşmuştur (Segal, 2002: 123-165).

Edessa şehri, önceden krallıkların sonra da Roma eyaletinin başkenti olması sebebiyle büyük önem kazanmıştır. Böylece şehre birçok kültürel ve sosyal yapılar inşa edilmiştir (Ross, 2001: 110-111). Bugün mevcut olan iç kaleye M.S. 205-208 döneminde saray yaptırılmıştır (Segal, 2002: 49, 58-59). Şehirde bulunan diğer bir saray ise bugünkü Haşimiye Meydanı civarında bulunan "Belediye Sarayı"dır. Şehrin diğer önemli yapılarından biri hamamlar olup bugünkü Balıklıgöl'ün kuzeyinde yer almaktadır (Segal, 2002.: 65-217).

Bir başka kaynağa göre surların dışında arena ve tiyatro mevcuttur (Ross, 2001: 109; Segal, 2002: 50-217). Şehir, Hristiyanlığın önemli bir merkezi olmasından dolayı birçok kilise inşa edilmiştir. Şehir surlarının içinde bulunan kiliselerin yanısıra şehir surlarının dışında da birçok kilise ve manastır mevcuttur (Duval, 1975: 17). Bu dönemde Eyyub kuyusunun şifalı olduğu bilinmektedir ve bu nedenle bugünkü "Harran Kapı" yakınlarında bir cüzzam hastahanesi inşa edilmiştir (Segal, 2002: 112-113). V. yüzyılda şehirde yönetici ve personeli kadın olan hastahane bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca şehirde çocuk bakım evi ve hapisane yapıları olduğu bilinmektedir (Hayes, 2002: 190-233). Etrafı surlarla çevrili olan Edessa'nın başlıca dört kapısı mevcuttur (Duval, 1975: 14). Kentin şehir surları dış ve ana surlardan oluşmaktadır (Segal, 2002: 241-244). Özetle şehir surlardan başlayarak gelişim göstermiş, daha sonra yayılarak genişlemiştir. Edessa şehri stratejik konumundan dolayı önemli bir ticaret merkezi konumuna gelmiştir. Edessa'nın yakınındaki ticari merkezlerle çok yakın olması buranın sık din değiştirmesine vesile olmuştur. Edessa'nın önemli ticaret merkezlerinden birinin Karakoyun Deresi'nin eski yatağında konumlandığı bilinmektedir (Segal, 2002: 53-109).

Edessa'nın bu dönemdeki diğer bir önemli özelliği de inanç turizmi açısından önemli bir merkez olmasıdır. Kral Abgar'ın Hz. İsa'yı Edessa'ya davet etmesi ve bunun üzerine Hz. İsa'nın gelemeyeceğini belirterek şehre bir havarisini ve yüzüne sürdüğü ve yüzünün şeklinin belirdiği kabul edilen bir mendili (mandylon) ve bir de mektup göndermesi, Edessa'nın Hristiyan dünyasındaki önemini büyük oranda arttırmış ve şehre kutsallık izafe edilmiştir. Bahsedilen bu mektup ve mendil Hristiyanlar tarafından kutsal emanetler olarak kabul edilmiştir. Ayrıca şehrin hemen yakınındaki mezarlarda ve 4. yüzyılın ortasından itibaren de şehirde bulunan kilise mezarlıklarına gömmüş oldukları şehitler ve azizlerden dolayı, şehir Hristiyan dünyasından önemli miktarda ziyaretçi almıştır. Bu durum Edessa'nın inanç turizmi bakımından önemli bir merkez haline gelmesine neden olmuştur. Sahip olduğu bu özellikler nedeniyle Edessa "Müminler Şehri" olarak da ün yapmıştır. Hristiyan dünyasında Edessa önemli bir hac merkezi haline gelmiştir (Segal, 2002: 227-231).

Soylu kesim içinde ticaretle uğraşanların önemli bir yer tutması, şehirde ticarete büyük önem verildiğini ve ticaretten önemli oranda gelir sağlandığını göstermektedir. Bu nedenle Edessa Şehri, bu statüsünden ekonomik olarak büyük ölçüde yararlanmıştı. Şehrin en önemli ticaret alanlarının o zaman için Dayşan olarak adlandırılan Karakoyun Deresi'nin (eski yatağı) etrafında bulunduğu görülmektedir. Burası aynı zamanda çeşitli mesleklere ait zanaatkârların da işyerlerinin bulunduğu bir alandır. Ayrıca şehirde yaşayan kadınların bir kısmı ücret karşılığında bir takım el sanatlarına dayanan işler yapmaktaydılar. Kıl ve yün eğirmek, desen yapımı ve öğreticiliği kadınlar arasında ücretle yapılan işler arasında önemli yer tutmaktaydı (Segal, 2002 53-204).

Edessa'nın 639 yılında Arapların hâkimiyetine girmesiyle Grek kültürü son bulmuş, İslam kültürü başlamıştır (İbnü'l-Esir, 1991: 487; Hayes, 2002: 303; Segal, 2002: 252). İslam Dönemi'nde Edessa'yı "El-Ruha" ismiyle çağırışlardır. Şehir İslam Devleti'nden önce Hristiyanlık için büyük bir öneme sahip olmuştur. Fakat İslam Devleti'nin hakimiyeti ile birlikte şehrin dini ve idari fonksiyonu zayıflamış ve buna bağlı olarak da ekonomik gelişimi duraklamıştır. El-Ruha şehri artık "orta halli bir taşra şehri" olarak adlandırılmaktadır (Demirkent, 2001: 47). Bu durum şehrin

stratejik önemini kayda değer ölçüde azaltmıştır (Güler, 2002: 16; Demirkent, 2001: 52; Segal, 2002: 279-280; Abû'l-Farac, 1999: 279; Urfalı Mateos, 2000: 53-54).

Şehre Müslümanların gelmesiyle birlikte kiliselerin sayısındaki artış durmuş, onun yerine camilerin yapılmasına başlanmıştır. Ancak şehir dört yüzyıl boyunca Müslümanların elinde kalmasına rağmen İslam şehri geleneği ortaya çıkmamış, Müslüman kenti özelliği taşıyamamıştır. Bu dönemde kale ve burçlar şehrin yöneticilerine paylaştırılarak yönetilmiştir. Müslümanların şehrin fiziki dokusunda değişiklik yapmamalarından dolayı eski ticaret merkezleri korunmuştur (Segal, 2002: 254-279).

M.S 750 yılında çıkan Abbasi isyanı ile birlikte El Ruha büyük bir tahribata maruz kalmış ve şehrin etrafında bulunan surlar büyük oranda yıkılmıştır. Yıkılan surlar ancak 814 yılında onarılabilmıştır (Abû'l-Farac, 1999: 212-213).

1031 yılına kadar Müslümanların hakimiyetinde kalan şehir bu tarihten sonra tekrar Bizans hakimiyetine girmiştir. Böylece şehir yaklaşık 56 yıl Bizans hakimiyetinde kalmıştır. Bu dönemde şehir 10 defa kuşatmaya maruz kalıp büyük bir tahribata uğramıştır (Demirkent, 2001: 52-56).

El Ruha İslam Devleti döneminde kaybettiği stratejik önemi III. Bizans döneminde tekrar kazanmıştır. Bölgede yıllardır mücadele veren Arap ve Bizanslıların yanında Türklerin de buraya yönelmesi kentin önemini arttırmıştır (Demirkent, 2001: 54). 1079-1080 yıllarında Mezopotamya'da yaşanan kıtlık binlerce insan Edessa'ya göç etmiştir (Urfalı Mateos, 2000: 156).

1031 yılında başlayan Bizans hakimiyeti Selçuklular'ın buraya girmesiyle birlikte 1087'de son bulmuştur. Bu dönemde şehir surları tamir edilmiş ve surlar üstüne 25 adet kule inşa edilmiştir (Segal, 2002: 286). Selçuklular'ın bölgeye hakimiyeti çok uzun sürmeyip Haçlı Seferler'inden sonra 1098 yılında Haçlı hakimiyeti başlamıştır (Demirkent, 2001:59). 1098 yılından itibaren Suruç ve Samsat'ın da içinde yer aldığı Urfa Haçlı Kontluğu kurulmuştur. Hristiyanların şehirde son hâkimiyetinin sahibi olan Haçlı kontluğu Selçuklular'ın 1144 yılında burayı almaları ile son bulmuştur

(Urfalı Mateos, 2000: 296). Şehir 1115 yılında büyük bir depremden zarar görmüş ve şehrin surları üstünde bulunan 13 adet kule yıkılmıştır (Abû'l-Farac, 1999: 354).

1182 yılında Eyyubilerin, 1244-1260 yıllarında ise Moğolların hakimiyetine giren Edessa XV. yüzyılın başlarında Akkoyunlu hakimiyetine geçmiştir (Demirkent, 2001: 63-64). Şehir daha sonra 1503 yılında Safevi Devletine katılmış, Safevi Devleti'nin hakimiyeti 1517 yılında Osmanlılar'ın şehre hakim olmasına kadar sürmüştür (Güler, 2002: 20-21; Demirkent, 2001: 64-66). Camiler arası ortalama mesafeye bağlı kalarak Osmanlı Devleti öncesindeki alanı 1,48 km² olarak belirlendiğinden, şehir Osmanlı Devleti dönemine kadar bu çekirdek dahilinde gelişmiştir (Sönmez ve Akgül, 2013:54).

4.2.2 Osmanlı Devleti Dönemi

Ruha'nın Osmanlı idaresine girmesiyle birlikte bölge Diyarbekir Eyaleti'ne sancak olarak bağlanmıştır. Ruha Şehri 1586-1587 yıllarından sonra idari yapılanmayla birlikte Rakka Eyaleti'ne bağlı sancak merkezi konumuna getirilmiştir (Şahin, 2001: 69). 1865 yılında ise Halep Eyaleti'ne bağlı sancak merkezi olmuştur. 20. yüzyılda Ruha, Halep Eyaleti'nden ayrılarak bağımsız bir sancak haline getirilmiştir (Güler, 2002: 21).

Ruha Şehri 1517 yılında Osmanlıların eline geçtikten sonra, Selevkoslar döneminde yapılan surların dışına taşmıştır. Diğer Türk-İslam şehirlerinde olduğu gibi, fiziki ve sosyal yapı olarak Ruha'nın da mahallelere bölünmüş olduğu bilinmektedir (Şahin, 2001: 70). Osmanlı Devleti'nin iskân politikası sonucunda fethedilen yerlere Müslümanlar yerleştirilmiştir. Bunun sonucunda şehrin fiziki yapısında değişimler meydana gelmiştir. Şehirde öncede bulunan yapıların yanına yenilerin eklenmesi şehri daha kalabalıklaştırmıştır (Arû, 1998: 12; Çadircı, 1996: 257). XVI. Yüzyılda Ruha Şehri'nin durumu ile ilgili bazı seyyahların vermiş olduğu bilgilere göre Ruha'nın etrafında eski surları bulunan eski ve büyük bir şehir olduğu, yüzyılın son çeyreğinde ise şehrin etrafındaki surların onarıldığı, güzel ve muhteşem görünümlü bir şehir olduğu anlaşılmaktadır (Turan, 1993: 139-140). Türkler dini etkiler vasıtasıyla şehri yeniden şekillendirmeye çalışmışlardır. Şehrin merkezi konumunda bulunan dini yapıların (kiliselerin) camiye dönüştürülmesi bunlardan biridir.

Tarih boyunca din, şehrin fiziksel olarak şekillenmesinde önemli bir unsurdur. Buna binaen, Pagan, Yahudi, Hristiyan ve en sonunda İslam kültürünün hakim olduğu şehir, bu farklı dini inanışlara göre özellikler taşımıştır. Osmanlı Dönemi'nde bir başka unsur ise cadde ve sokakların düzensiz eğri-büğrü ve dar olmasıdır. Bunun sebepleri arasında o zamanlarda şehircilik anlayışının olmayışı ve ev sakinlerinin evlerinin dışarı taşırması gibi nedenler sayılabilir (Can, 1995: 103,113-122).

Dönemin Osmanlı Devleti'nde sur dışında resmi veya gayri resmi binalara rastlanır. O dönemde şehrin kuzeybatısında 2 adet hastahaneye rastlamak mümkündür. Ayrıca kuzeyinde iki adet cami mevcuttur. Surların dışında böyle yapıların olması burada ikamet alanlarının olduğunun göstergesidir (Şahinalp, 2005:157). Osmanlı Devleti'nde çarşılar ve hanlar ticaret açısından önemli yerlerdir. Bu çarşı ve hanların bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Şehrin Osmanlı Dönemi'nde oldukça canlandığı görülmektedir

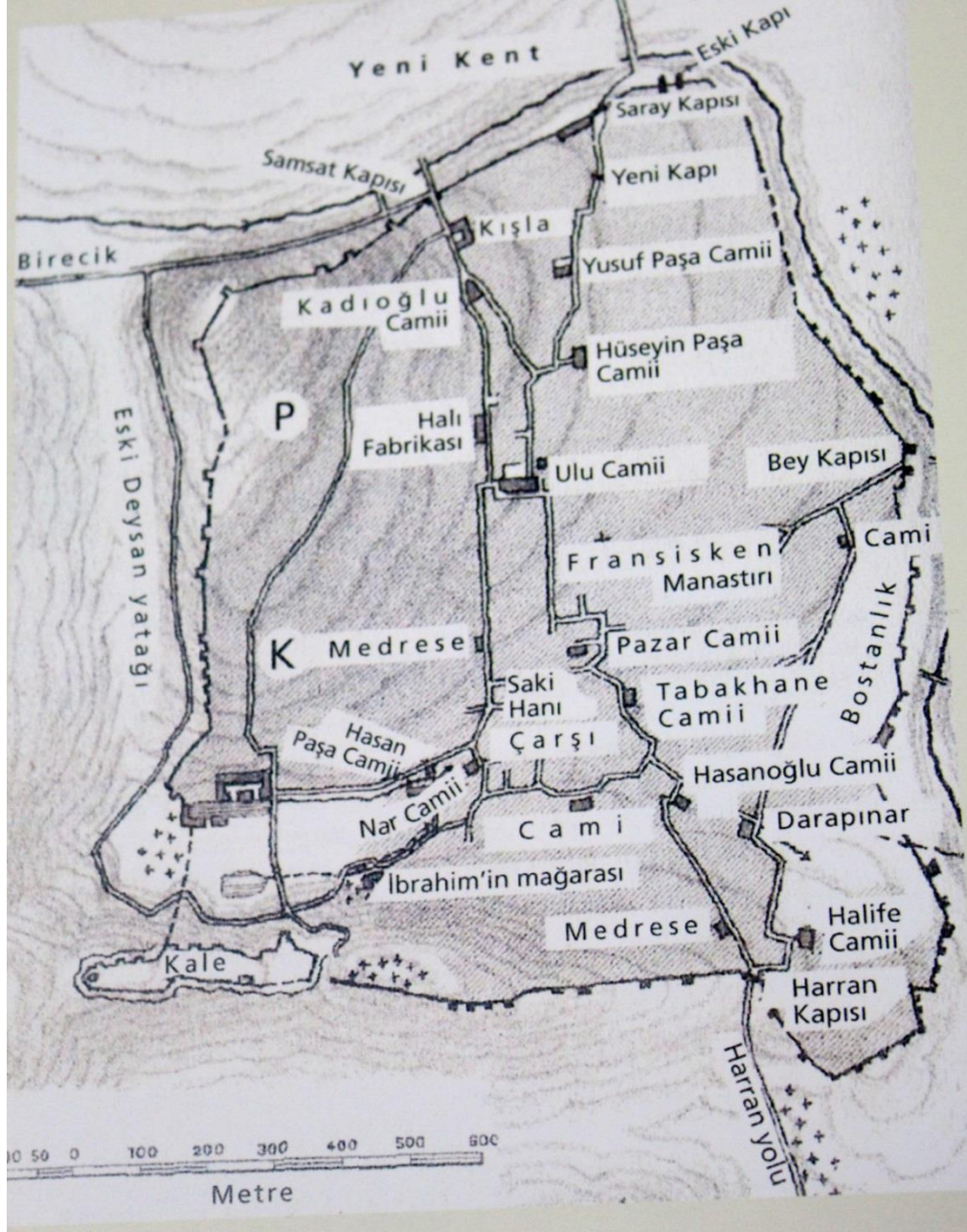
Yine bu dönemin şehirde el sanatları alanında faaliyet gösteren iş kollarının ve atölye tipi sanayinin büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Şehirde bulunan çok sayıda dokuma tezgâhlarında bir çok ipekli dokumaların, halı, kilim, şal, basma, çadır ve benzeri bir çok tekstil ürünü üretilmektedir. Bunun yanında bakır eşya üretimi gözde olan sanatlardan biriydi. Ayrıca gümüş işlemeciliği ve çeşitli süs eşyası yapımıcılığı şehrin önemli sanayi faaliyetleri arasında yer almaktaydı (Salname-i Vilayet-i Haleb, 1327: 406-407).

Şehrin Osmanlı Dönemi'ndeki alanını belirlemek için de camilerin konumundan faydalanılmıştır. Camiler arası mesafeye bağlı kalınarak çizilmiş şehir yerleşim alanı, Şekil 4.8'deki gibi olup, yaklaşık 0,75 km²'dir (Sönmez ve Akgül, 2013: 56).

Şekil 4.8 Osmanlı Döneminde (1517-1920 yılları arası) Yerleşim Alanı (Sönmez ve Akgül, 2013)

Aşağıda verilen I. Dünya Savaşı öncesi şehir planında, altı kapıya sahip şehir surları güneydeki kale ve kuzeyde surların dışında bulunan modern mahalle arasında bulunuyordu. Samsat kapısı Abdülhamit döneminde çeşitli misyon binalarının inşa edildiği “Yeni Şehir”e açılmaktaydı (Şekil 4.9).

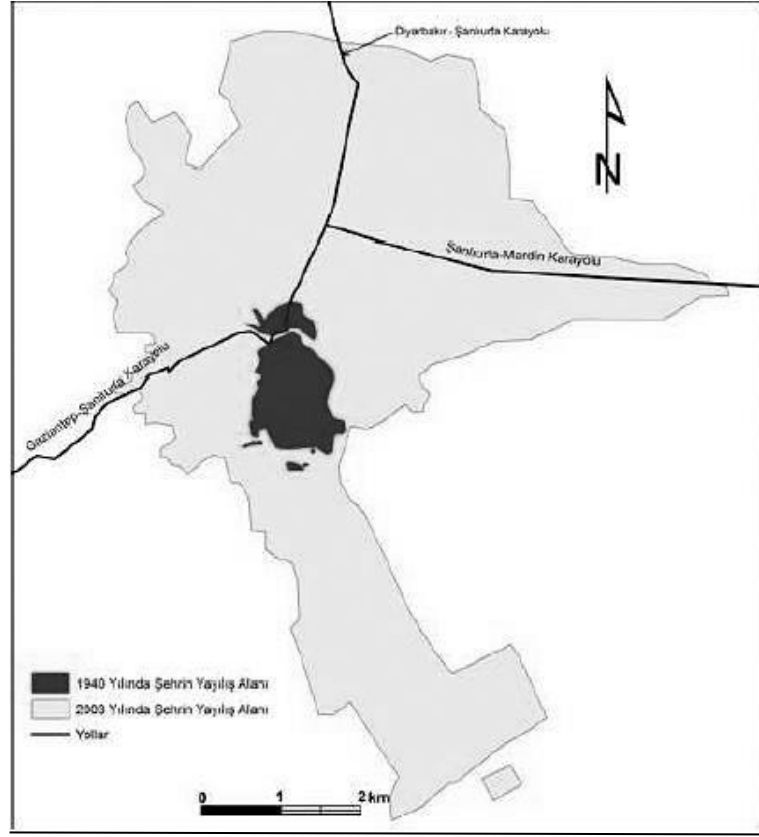
Şekil 4.9 Birinci Dünya Savaşı öncesi şehir planı (Kieser, 2005)

4.2.3 Cumhuriyet Dönemi

4.2.3.1 1923-1974 Döneminde Şehrin Gelişimi

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde önceden "sancak merkezi" olan şehir, 1924 Anayasası'ndan sonra vilayet merkezi haline gelmiştir. Daha önceleri "Ruha" diye tanınan şehir artık "Urfa" olarak anılmaktadır (Arif, 1925: 11). 1927 yılında ise Urfa şehrinin idari etki alanı genişletilmiştir. Osmanlı Devleti döneminde kabaca sur içinde yayılmış halde olan şehir, Cumhuriyet Dönemi'nde kuzey yönüne ve surların dışına doğru gelişme göstermiştir. Şehirdeki mahallelere bakıldığında Osmanlı Dönemi'ndeki mahalle sayısına nazaran azalma görülmektedir (Tuncel, 2001: 81-86).

Osmanlı Dönemi'nde olduğu gibi Cumhuriyet Dönemi'nde de belediyeçilik anlayışın zayıf olmasından dolayı sokaklar ve caddeler düzensizdir. 1940 öncesi dönemin özelliklerinden biri de halka açık yeşil alanların oluşudur (Gabriel, 1940: 277-285). Ülkenin savaştan yeni çıkmasından ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kurulmasından dolayı ekonomik alanda Urfa uzun süre gelişim gösterememiştir (Şahinalp, 2005:202). Şanlıurfa şehrinin 1940 yılındaki alanı 0,9 km²'dir (Şekil 4.10) (Sönmez ve Akgül, 2013:57).

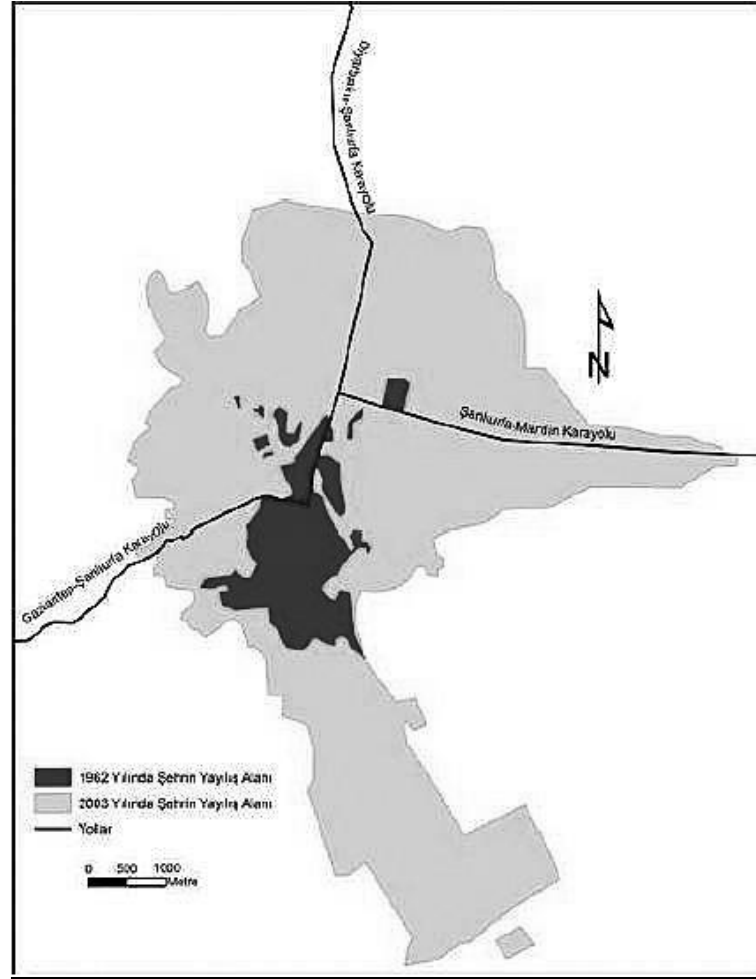

Şekil 4.10 Şanlıurfa Şehri'nin 1940 Yılındaki Yerleşme Lekesi (Sönmez ve Akgül, 2013)

1950'lerden sonra Urfa Şehri'nin nüfus artış oranlarının %20'lerin üstünde oluşu şehrin mekânsal gelişimine yansımıştır. Şehrin gelişme yönü 1960'lara kadar hep kuzey yönünde olmasına karşın 1960'lardan sonra şehrin mekânsal ilerleyişi kuzeydoğuya kaymıştır. Bahçelievler Mahallesi, Yenişehir Mahallesi, Atatürk Mahalleleri bu zamanda oluşan mahallelerdir. Bu dönemde şehrin yayılmaya başladığı yönlerden biri de güney tarafıdır. Bu yönde Yakubiye, Eyyübiye Mahalleleri'nde yeni oturma alanları kurulmuştur. Bu alandan itibaren şehir doğuya doğru yayılma göstermiştir. Fakat şehrin bu tarafa doğru gösterdiği yayılma şehrin diğer yayılma alanlarına göre önemsiz kalmıştır (Şahinalp, 2005: 206-208).

Yine bu yıllarda tarımsal faaliyetlerin desteklenmesi ile birlikte işgücü ihtiyacı artmış ve buna bağlı olarak halk çocuk sahibi olmaya teşvik edilmiştir. Fakat istenilen gelişmelerin sağlanamaması sonucunda nüfus artışı dengelenememiş ve bunun sonucunda 1960'lı yıllara doğru köylerden kentlere göç başlamıştır. Bu gelişme şehrin gecekondulaşma sürecini başlatan hareketlerdendir (Avcı, 1993: 255). Şehrin kuzey yönünde gelişim gösterdiği alanlar hariç diğer bölgelerde inşa edilen konutlar

gecekondu niteliği taşımaktadır. Urfa sadece il içinden göçlere değil il dışından da göçlere maruz kalıp gecekondulaşma sürecine girmiştir. Ayrıca şehrin mekânsal gelişiminin hızlanmasında 1960'lı yıllarda Ortadoğu ile yapılan ticaret nedeniyle artan cazibesi söylenebilir (Şahinalp, 2005:209). Yeni yerleşim alanları ve düzensiz gecekondulaşma ile birlikte şehrin 1960 yılındaki alanı Şahinalp (2005)'in yaptığı çalışmaya göre 3,15 km² civarındadır (Şekil 4.11).

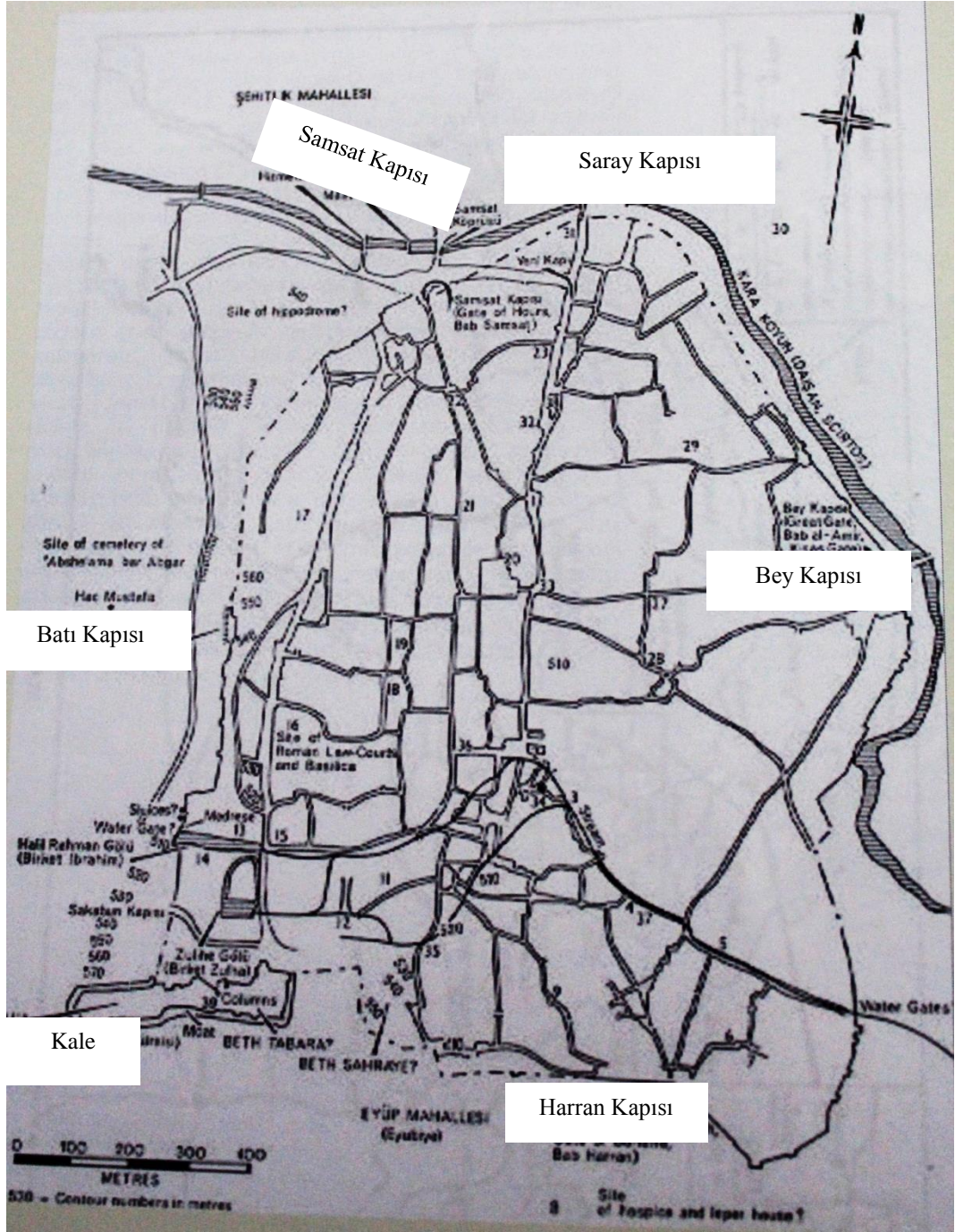

Şekil 4.11 Şanlıurfa Şehri'nin 1962 Yılındaki Yerleşme Lekesi (Sönmez ve Akgül, 2013)

1968 yılında Urfa İli'nin kalkınmada öncelikli 20 il arasına alınmasıyla, uygulanan bir takım teşvik tedbirleri sonucunda endüstri yatırımları başlamıştır. Bu dönemde şehrin cazibesi artmış ve nüfus çekmesine neden olmuştur. Urfa şehrine bu dönemde mekânsal olarak bakılırsa 1962-1974 yıllarında iki kat büyüme gösterdiği söylenebilir (Türkoğlu, 1987: 33). Yine bu yıllar aralığına bakıldığında şehir en çok kuzey ve güney yönünde gelişme göstermiştir. Bu dönemde tarihte hep olduğu gibi şehrin gelişmesinde en önemli faktör ise İpekyolu ve çevresidir. Şehrin gelişme aksının kuzey-güney yönde olması itibarı ile şehrin en çok gelişme gösterdiği taraf kuzey yönünden sonra güney yönüdür. Nispeten Urfa Kalesi'nin güneyinde kalan kısımlar gelişme gösterse de asıl gelişen yerler; Eyyubiye, Şıhmaksut, Hacı Bayram Veli, Onikiler ve Muradiye'dir (Şahinalp, 2005: 218-220).

1963-1974 yılları Urfa'da hızlı nüfus artışından dolayı gecekondulaşma sürecinin hızlandığı dönemdir. Şehre göç edenlerin yaptıkları konutlar çarpık yapılaşmaya neden olmuştur. Bu nedenle 775 sayılı "Gecekondu Kanunu" gereğince Urfa'da 6 adet gecekondu bölgesi tespit edilmiştir (Şanlıurfa Valiliği, 1967: 227). Bu alanlardan 5 tanesinin ıslah çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Ancak başarılı sonuçlar elde edilememiştir. Ayrıca 1984 yılına kadar "Urfa" diye adlandırılan şehir milli mücadelede göstermiş olduğu kahramanlıklar nedeniyle "Şanlı" ünvanı alarak "Şanlıurfa" olmuştur (Şanlıurfa Valiliği, 1988: 4).

Prof. Dr. J.B Segal 1952, 1956, 1959, 1961, 1966 yıllarında Urfa'yı beş kez ziyaret etmiş, aşağıda verilen şehir planını ziyaretleri esnasında çizmiştir. Plana bakıldığında Urfa şehir surlarının Doğu, Kuzeydoğu ve Güneybatı bölümlerinin 1960'lı yıllarda ayakta olduğu görülmektedir (Şekil 4.12).

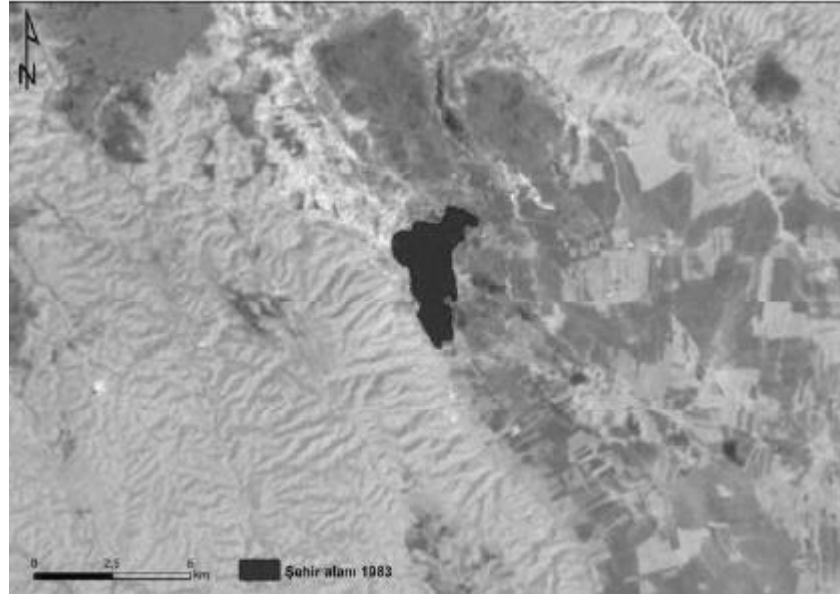

Şekil 4.12 Urfa Şehir Planı (Segal, 2002)

4.2.3.2 1975-1988 Döneminde Şehrin Gelişimi

Bu dönemin başlarında nüfus hızının düşüşüne paralel olarak, Şanlıurfa'nın çok büyük bir gelişme göstermediği söylenebilir. Ancak 1980 yılından sonra başta gıda olmak üzere gelişen yeni sanayi alanlarında çalışmak üzere kente gelenlerle birlikte yaşanan göç, konut ihtiyacını tetiklemiştir. Şehrin yine bu dönemde kuzey yönünde gelişme gösterdiği söylenilebilir. Şehrin kuzey yönüne gelişmesinin topoğrafik sebepleri de mevcuttur. Çünkü şehrin doğu ve güneydoğu yönünde Harran Ovası'nın bulunması şehrin bu yönde büyümesine engel teşkil etmektedir. Ancak buna rağmen bu alanda kurulan küçük sanayi tesisleri nüfusun bir kısmını çekmiştir (Türkoğlu, 1987: 54).

1980'de şehrin alanını hesaplamak için Landsat MSS Uydu görüntüsü kullanılmıştır. Bu görüntüden elde edilen bilgilere göre şehrin alanı 5,8 km²'dir (Şekil 4.13) (Sönmez ve Akgül, 2013: 57).

Şekil 4.13 Şanlıurfa Şehri'nin 1983 Yılındaki Yerleşme Lekesi (Sönmez ve Akgül, 2013)

Yani şehir son 60 yılda üç kat büyümüştür. Şehrin doğu ve batı kesimleri de bu dönemde yeni yerleşmeye açılan alanlardır. Şehrin güney tarafında gecekondu alanları yayılmıştır. Burada bazı tarım alanları yerleşme amacıyla işgal edilmiştir. Şehrin bu yönde gelişim gösterdiği alanlardan birisi Şanlıurfa-Mardin karayolu boyunca gelişmesidir. Bunun nedenlerinden birisi Şanlıurfa İplik Fabrikası'nın buraya kurulmuş olmasıdır. Kuzey tarafında gelişme olan diğer bir alan ise İpekyolu'nun kuzeyinde kalan alandır. Herhangi bir sanayi kuruluşunun olmadığı bu alan, imar planları doğrultusunda gelişme göstermiştir. 1987 yılı analizlerinde şehirsal alanın %28,7'si konut alanından oluşmaktadır (Şahinalp, 2005: 237-241). Tarihsel bir gelişme sürecinden geçen Şanlıurfa, gerek beşeri gerekse ekonomik özellikleri bakımından en ileri seviyeye 1988 yılından sonra ulaştığı için 1988 yılı Şanlıurfa için önemli bir kırılma noktasıdır.

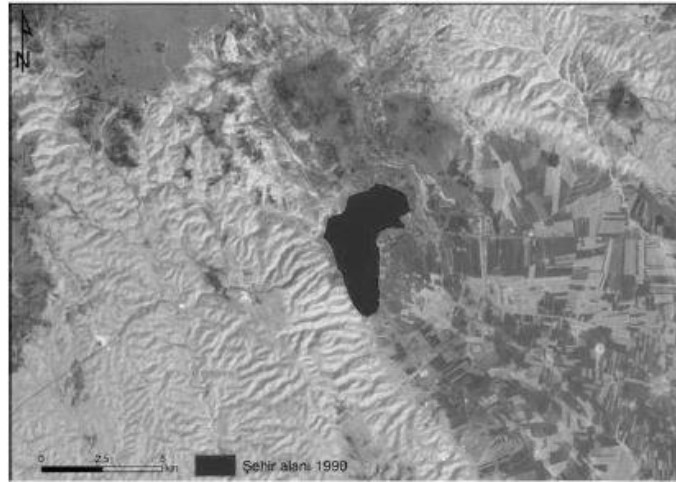
4.2.3.3 1988 Sonrasında Şehrin Gelişimi

1988 sonrasında Şanlıurfa büyük bir ilerleme kat etmiş, yapılan yatırımlar ile yeni istihdam alanları açılmış ve ayrıca şehir nüfusu önemli oranda artmıştır. Bu dönem içinde GAP'ın birçok projesinin gerçekleştirilmesinin Şanlıurfa'ya katkısı olmuştur. Projeye birlikte, şehrin içinde ekonomik ve sosyal aktivitelerin barındırıldığı bazı mekânlar ortaya çıkmıştır (Şahinalp, 2005: 244-245). Kişisel ve sosyal hizmetlerin bulunduğu çarşı alanları ile buna bağlı olarak ticaretin merkezileştiği alanlar belirmiştir. Şanlıurfa'da genelde iş ve ticaret alanlarının konut alanları içerisinde aralarına dağılmış olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca şehirde merkezi iş alanı (MİA) mevcuttur. Şanlıurfa'da merkezi iş alanının sınırlarını çizmek gerekirse, Vilayet binasının bulunduğu kesimden başlayarak, Kadri Erdoğan ve Şehit Nusret Caddeleri'nin Vilayet binasına yakın kesimlerini içine almak üzere, Sarayönü-Divanyolu-Kunduracıpazarı Caddesi ekseninde güneye doğru uzanmakta ve Haşimiye Meydanı etrafında bulunan tarihi çarşılar ile Haşimiye Meydanı'ndan doğuya doğru açılan Koyuncupazarı Sokağı'nın Türk Meydanı'na kadar olan kesimini kapsamaktadır. Bu alan şehrin gelişimine bağlı olarak 1960'lardan sonra kuzeye doğru büyümeye başlamıştır. Şehir hem gelişmekte hem de şehirde yeni ticaret alanları doğmaktadır (Özgür, 2000: 122-124). Şehirdeki bu ticaret alanlarının

günümüze kadar hepsinin ulaştığı söylenemez. Bazı çarşılar gerçek fonksiyonlarından uzaklaşmıştır.

Kent merkezinde oturanlar 1974 yılından sonra bu alanı terk edip şehir dışına taşınmışlardır. Böylelikle kent merkezinde konut yerine iş alanları oluşmaya başlamıştır (Johnson, 1972: 113-114). İmara açılan yeni yerler ile birlikte boş alanlar dolmaya başlamıştır. Şehirde yapılan konutlar homojen değildir. Bunun sebeplerinden biri olarak gelir düzeyindeki farklılıklar gösterilebilir. Konut grubu düşük ve orta gelirli, üst gelir grubu olarak izole edilmiştir. Şanlıurfa'da Carter'in (1973) belirtmiş olduğu gibi üç tip konut alanı mevcuttur. Bunlar:1- Şehrin eski kesimlerini oluşturan tarihi konut alanları, 2-Çarpık şehirleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan gecekondu alanları, 3-Modern şehirleşme sürecinin başlangıcından günümüze kadar devam eden süreçte ortaya çıkan modern konut alanlarıdır (Carter, 1973: 243).

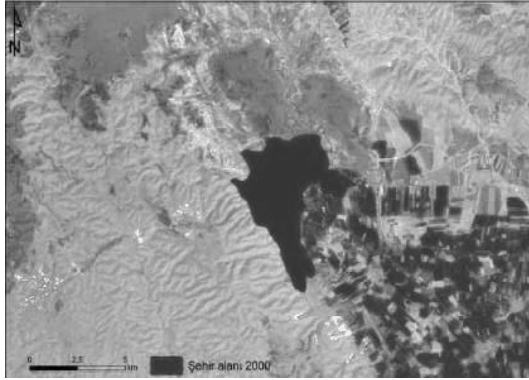
Şehrin kuzeydoğu kesimi 1990'lerden sonra gelişirken güneydoğu kesimi de bu dönemde gelişmeye başlamıştır. Şehrin doğusundan bulunan Harran Ovası'nın bir ucu konut alanları tarafından işgal edilmiştir. Günümüzde bu alan her ne kadar boş olsa da konut işgali tehlikesi ile karşı karşıyadır (Şahinalp, 2005: 342). Şehre yapılan yoğun göçler sonucu Şanlıurfa'da ortaya çıkan yapılaşma hızı büyük boyutlara ulaşmış şehrin yatay olarak büyümesine neden olmuştur. Landsat Uydu görüntülerine göre bu dönemde şehrin kapladığı alan 9,5 km²'dir (Şekil 4.14).

Şekil 4.14 Şanlıurfa Şehri'nin 1990 Yılındaki Yerleşme Lekesi (Sönmez ve Akgül, 2013)

1990 yılında şehir nüfusu göçlerin etkisiyle 1980 yılına göre %87,4 oranında artış göstermiştir. Nüfusun hızlı artışı gecekondulaşmayı da beraberinde getirmiştir. Böylece şehrin çevresinde düzensiz, öbek öbek mahalleler ortaya çıkmıştır. Bitişik nizamda 1-3 kat aralığında 140-200 m² üzerinde yapılar belirmiştir. Şehrin nüfus artışı ve alansal gelişimi GAP projesinin hayata geçirilmesi ve Atatürk Barajı'nın su tutmasıyla birlikte hızlanmıştır. Bu gelişme ile birlikte alansal büyüme 2000 yılında iki katından fazla artarak 20,5 km² civarına ulaşmıştır (Şekil 4.15). GAP ile beraber tarıma bağlı sanayinin gelişmesi üzerine nüfus il merkezine kaymıştır. Arzın konut taleplerine cevap vermemesi üzerine gecekondulaşma hızlanmıştır. Şehrin 2010 yılındaki alanı yaklaşık 11 km² daha artarak 31,5 km²'ye ulaşmıştır (Şekil 4.16).

2000'li yıllardan sonra refah seviyesinin yükselmesi ile birlikte düzenli kentleşme hareketleri Şanlıurfa'da kendini göstermeye başlamış, altyapı büyük ölçüde tamamlanmış, şehir belli ölçülerde yeşil alan ve geniş caddeler üstünde gelişim göstermiştir. Bu dönemde bazı gecekondulu alanları için kentsel dönüşüm projeleri uygulanmaya başlamıştır. Böylelikle şehrin fiziki yapısı olumlu anlamda gelişmiştir.

Şekil 4.15 Şanlıurfa Şehri'nin 2000 Yılındaki Yerleşme Lekesi (Sönmez ve Akgül, 2013)

Şekil 4.16 Şanlıurfa Şehri'nin 2010 Yılındaki Yerleşme Lekesi (Sönmez ve Akgül, 2013)

Şanlıurfa'nın alansal gelişmesi genelde kuzeyde Şanlıurfa-Diyarbakır karayolu boyunca güneyde Fatik platosunun doğu yamaçları boyunca ve doğuda ise büyük oranda Şanlıurfa-Mardin yolu boyunca daha çok ova yüzeyine doğru gerçekleşmiştir. Genel olarak son yıllarda köydeki tarım arazilerinin yerleşime açıldığı belirlenmiştir. Bu alanların gelişime açılması altyapı ile ilgili bazı sorunlara ve şehrin peyzaj bakımından gelişme göstermesine engel olmaktadır. Diğer yandan, köyde yaşayan halkın yaşantılarını devam ettirmek istemesi şehre adapte olmalarını zorlaştırmıştır. Köydeki yapılar ile yeni yerleşim alanları arasında uyum sorunları belirmiş, morfolojik açıdan zıtlıklar baş göstermiştir(Şekil 4.17).

Şekil 4.17 Şehrin Gelişimi ile Arazi Kullanımı Arasındaki İlişki (Sönmez ve Akgül, 2013)

Kentin alansal gelişiminin bu şekilde devam etmesi gecekonduların kentsel dönüşümle düzenlenebilmesine engel teşkil etmekte, bu alanların çevresinde bulunan alanların planlı bir şekilde gelişmesine mâni olmaktadır. Şanlıurfa'da yer alan gecekonduların, sulama kanalları ve köy yerleşmelerinin şehir içinde kalması gibi unsurlar kentsel dönüşüm projelerini zorunlu kılmaktadır (Sönmez ve Akgül, 2013: 58-62).

4.3 Şanlıurfa’da Kentsel Dönüşümü Hazırlayan Koşullar

Şanlıurfa’nın dönüşümünün altında yatan ve önceki bölümlerde temel bilgiler ve kentin gelişim süreci başlıkları altında ayrıntılı olarak verilen unsurlar, aşağıda kısaca özetlenmektedir. Bu unsurlar, kentsel dönüşüm sürecinde kentin taşıdığı fırsatlar ve karşı karşıya olduğu tehditler olarak yorumlanmıştır.

Fırsatlar;

- Şanlıurfa’nın tarihte ve dünya kültür medeniyetinde “Bereketli Hilal” olarak adlandırılan bölge üzerinde yer alması,
- Geleneksel el sanatlarının varlığı,
- Şanlıurfa’nın inanç ve din turizminin önemli bir merkezi olması,
- Stratejik açıdan büyük bir önem taşıması,
- Önemli tarım sahalarını içeren bir bölgede bulunması,
- Şanlıurfa’nın GAP’ın başkenti oluşu,
- Türkiye’nin yüzölçümü bakımından yedinci, nüfus yoğunluğu bakımından dokuzuncu büyük şehri olması,
- Büyük bir tarihi yapı stoğunun oluşu,
- GAP’ın getirdiği imkânlardan dolayı halkın zenginleşmesi ve maddi gücün artması,
- İnsanlık tarihinin yeniden yazılmasını gerektiren bilinen ilk tapınma alanı olan Göbeklitepe’nin ortaya çıkışıdır.

Tehditler ise;

- Nüfus artış hızının Türkiye’de en yüksek olduğu il olması,
- Kırdan kente göç sonucunda gecekondulaşma ve buna bağlı olarak çarpık yapılaşmanın ortaya çıkması,
- Geçmişte birçok tarihi yapının yıkımın gerçekleşmesi,
- Terör olaylarının meydana gelmesi

olarak sıralanabilir.

4.4 Kentin Dönüşümünde Emlak Sektörü

Kent nüfusunda meydana gelen artış konut ihtiyacını doğurmuştur. 1980-2010 yılları arasında Şanlıurfa merkez ilçe nüfusu 147.488'den 498.111'e yükselerek yaklaşık 3,5 kat artış göstermiştir. Fakat bu gelişmelere paralel olarak bölgede konut üretiminde bir artış gerçekleşmemiştir. 1984-2000 yıllarında Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılan araştırmaya göre Türkiye'de her 100 kişiye 12 konut düşerken, Şanlıurfa'da her 100 kişiye 9 konut düşmektedir. Bu oran Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. 2008 yılında Türkiye İnşaat Mühendisleri Odası'nın konut açığı ile ilgili yaptığı bir araştırmaya göre 2000-2008 yılları arasında Şanlıurfa'da 54.335 konut açığı olduğu tespit edilmiştir (TMMOB, 2008: 7). Buna göre Şanlıurfa'da 2000 yılında 134.682 olan konut ihtiyacı 2010 yılında 189.016'ya çıkmıştır (İMO, 2011). Bölgedeki konut ihtiyacından dolayı kentin imar planları yapıldıktan kısa süre sonra delinmekte, verilen konut inşaat ruhsatına aykırı yapılar yapılmaktadır. İnşaat Mühendisi Necati Akçal, Şanlıurfa'da gecekonduların oluşumunun sebeplerinden birini arazilere rant temini için yapılan parselasyonlar olarak değerlendirmiştir (Bkz. Ek 1).

GAP Bölgesi'nin kent merkezi nüfusunun %53,14'ünü Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa oluşturmaktadır. Dolayısıyla GAP nüfusunun yarısından fazlasının bu bölgede toplandığı saptanmıştır (Kayan, 2012). Hızlı kentleşme kentlerin nüfusunu orantısız biçimde arttırmıştır. Sözelimi 1994'te Şanlıurfa'nın Karaköprü Belediyesi 4 bin nüfusla kurulmuş iken, 2010 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre süreçte Karaköprü beldesinin nüfusu 80 bini geçmiştir (URL-21). Hızlı nüfus artışı konut yetersizliğini doğurmuş ve gecekonduların ortaya çıkmasını tetiklemiştir. Şanlıurfa'da önceki dönemde iki kez üst üste belediye başkan yardımcılığı yapmış bir kamu görevlisiyle yapılan röportajda Şanlıurfa'daki konutların %80'inin imar mevzuatına aykırı kaçak yapılar olduğunu belirtilmektedir (URL-22). Şanlıurfa'da kaçak yapılaşmanın olduğu yerler planlı yapılaşmalardan fazladır. Buna karşın kentin kuzeybatısında bulunan mahalleler (Bağlarbaşı, Süleymaniye gibi), güneybatısında bulunan mahalleler (Haleplibahçe, Yakubiye gibi) ve güneydoğusunda bulunan mahalleler (Eyyübiye, Sırrın gibi) gecekondular ile dolmuş durumdadır (Kayan, 2012). Bununla birlikte 2007 yılında Şanlıurfa'da gecekonduda yaşayan çocukların

sağlık sorunları ile ilgili yapılan bir araştırmaya göre kent nüfusunun üçte ikisinin gecekonduda yaşadığı, bu semtlerde tek bir çocuk parkının bile bulunmadığı belirtilmiştir (URL-23).

Hızla büyüyen Şanlıurfa'da aşırı talepten dolayı arsa fiyatları da artmakta, arsalar spekülatif amaçlı boş bekletilmektedir. Arsa spekülâtörleri arsa değerindeki artıştan büyük oranda artış sağlamakta, bu artış belediyelere ek masraf getirmekte ve bu durum konut sorununun çözümüne engel olmaktadır. Şanlıurfa'da merkezi yerlerdeki arsaların metrekare fiyatlarının son yıllarda 150-250 TL arasında değiştiği, kent merkezinde imarlı arsa kalmadığı için arsa fiyatlarının sürekli arttığı, hatta bu fiyatların İstanbul'un birçok lüks semtiyle yarışacak düzeye geldiği belirtilmektedir (Kayan, 2012). Şanlıurfa Tüm Emlakçılar Odası Başkanı Gökhan Gökmen konut sıkıntısının arsa fiyatlarının yüksek oluşundan ve konut üreticisinin azlığından kaynaklandığını söylemiştir (URL-23). Bu durumun ortaya çıkardığı önemli bir sorun imara açılan yerlerin genelde verimli tarım araziler olmasıdır

4.4.1 Temel Göstergeler

Türkiye'de ve Şanlıurfa'da konut sektörü kamu yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı küçük olmakla birlikte, Türkiye ortalaması ile karşılaştırıldığında Şanlıurfa'daki konut yatırımlarının oldukça düşük kaldığı görülmektedir (Tablo 4.16). Fakat istihdamın ana faaliyet kolları arasındaki dağılımı açısından bakıldığında en büyük paya sahip olan sektör inşaat sektörüdür (Tablo 4.17). Bu oran inşaat sektöründe yapılan girişimlerin diğer sektörlerle göre bir hayli fazla olduğunu, bununla birlikte sektör Tablo 4.15'te verildiği gibi özellikle 2009 yılından sonra büyük bir istihdam sağlayarak işsizlik oranını azalttığı söylenebilir. Şanlıurfa konut üretimi bazında Türkiye oranları ile karşılaştırıldığında; başlatılan konut projeleri Türkiye genelinin %1,5'i, biten projeler Türkiye'deki biten projelerin %1,13'ü, devam eden projeler ise Türkiye genelinin %3'ünü kapsamaktadır (URL-24). Halbuki nüfus oranlarına bakılırsa (Tablo 4.2) 2013 yılında Şanlıurfa'nın nüfus oranı Türkiye'nin %2,35'ini kapsamaktadır. Bu oran Şanlıurfa'daki günümüzdeki konut yatırımlarının geçmiş yıllardaki yatırımlara oranla arttığını söylemektedir. TOBB'un

yaptığı araştırmaya göre ise son 4 yılda Şanlıurfa-Diyarbakır bölgesinde konut satışları %27 artmıştır (URL-25). Türkiye’de bu oran %15’tir.

Tablo 4.16 Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı, 2013 (URL-26)

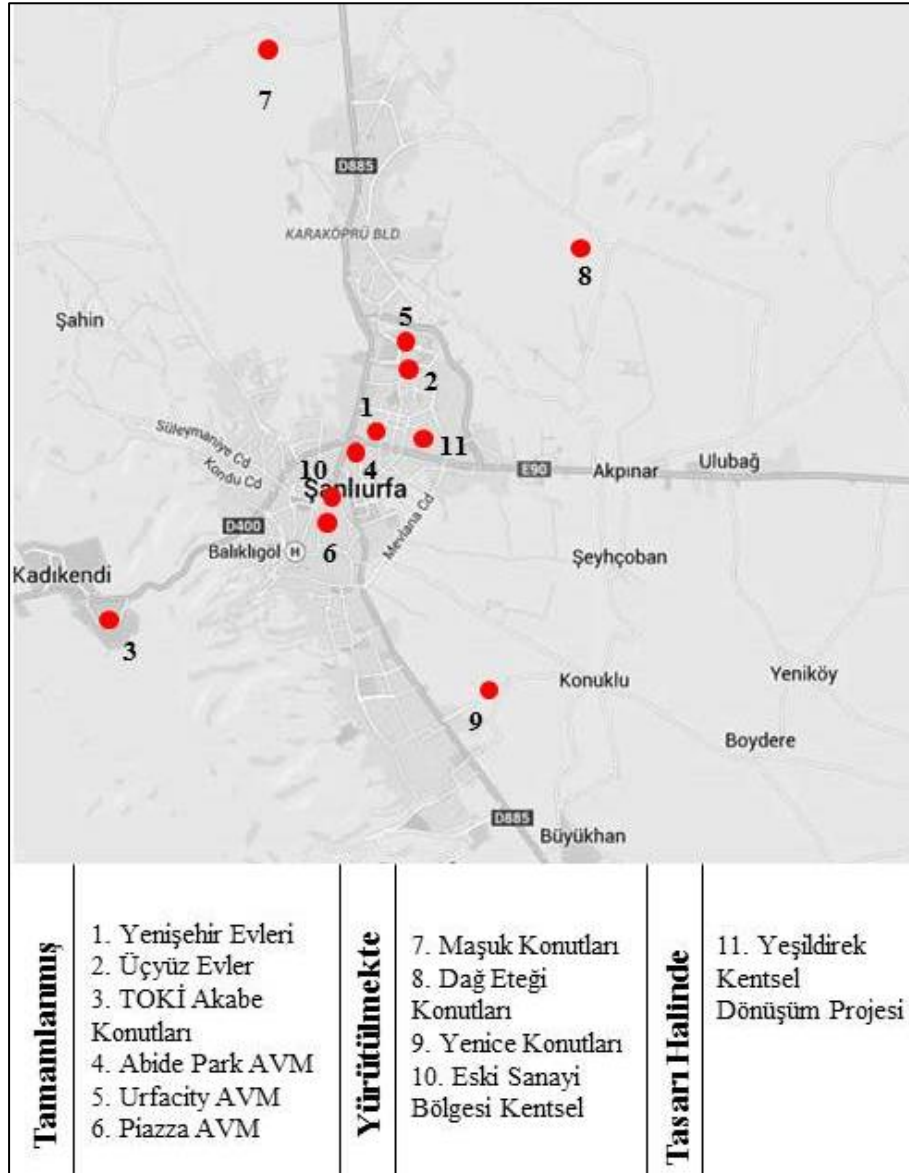
	Şanlıurfa		Türkiye	
	(Bin TL)	Oran (%)	(Bin TL)	Oran (%)
Tarım	418.638	53	6.002.624	11.4
Madencilik	801	0.1	1.790.700	3.4
Enerji	53.590	6.8	4.290.765	8.2
Ulaşım	26.842	3.4	14.967.255	29
Turizm	865	0.1	356.545	0.7
Konut	4.111	0.5	613.250	1.2
Eğitim	93.498	12	8.419.268	16
Sağlık	20.902	2.6	3.169.890	6.1
Diğer	170.339	21.5	12.587.973	24
Toplam	789.586	100	52.881.620	100

Tablo 4.17 Şanlıurfa’da İstihdamın Ana Faaliyet Kolları İçindeki Dağılımı, 2011 (URL-27)

Sektörler	Pay (%)
İnşaat	%21
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	%12
İmalat	%12
Toptan ve Perakende Ticaret	%10
Eğitim	%10
Diğer	%35

4.4.2 Projeler

Şanlıurfa'da emlak sektörü üzerine gerçekleşen 11 proje bu bölümde; tamamlanmış, devam eden ve tasarı halinde olan projeler şeklinde tasniflenerek aktarılmıştır. Aşağıda Şekil 4.18'de sayılan tüm projeler kentteki lokasyonları itibariyle görülmektedir. Tamamlanmış ve devam eden projeler arasında konut projeleri ve AVM projeleri ile bir kentsel dönüşüm projesi bulunmaktadır. Tasarı halinde olan projeler içerisinde ise bir kentsel dönüşüm projesi yer almaktadır.

Şekil 4.18 Şanlıurfa'daki Emlak Eksenli Projeler

4.4.2.1 Tamamlanmış Olan Projeler

Şanlıurfa’da ilk “toplu konut” olarak adlandırabilecek konutlar 1950’li yıllarda “Yenişehir Evleri” olarak faaliyete geçirilmiştir (Bkz. Ek 2) (Şekil 4.19).

Şekil 4.19 Yenişehir Evleri (Cihat Kürkçüoğlu Arşivi)

Dönemin orta ve üst kesime hitap eden Yenişehir Evleri, geleneksel tarzda taş kullanılarak inşa edilmiş, fakat geçmişteki yıkımlar nedeniyle günümüze kadar ulaşamamışlardır. Bu yıkımların sebepleri olarak 1974 yılında yapılan imar planı nedeniyle yapılaşmanın 5 kata, daha sonraki yıllarda ise 7 kata çıkarılması ve böylelikle geleneksel tarzdaki yapıların önemini yitirmesi söylenebilir. Bir başka sebep olarak eski ermeni taş ustalarının göçlerle birlikte kenti terk edip, uzun süre taş ustalarının yetişmemesinden dolayı taş yapıların yerini briket yapıların alması gösterilebilir (Bkz. Ek 3).

1970’li yıllarda 300 Evler adlı 3-4 katlı toplu konut inşaatı yapılmış, bu proje lojman olarak tahsis edilmiş ve orta gelir grubunun ikamet ettiği bir yer haline gelmiştir. Alan, Şanlıurfa Belediyesi’nin Mayıs 2014’te aldığı kararla “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı” ilan etmiştir (URL-14).

1997 yılında TOKİ Şanlıurfa’nın batı tarafında bulunan Akabe’de alt gelir grubu için konut inşa etmiştir. 2014 yılına kadar Akabe’nin dışında başka bir yere konut yatırımı yapmayan TOKİ, 2014 yılında Karaköprü Mahallesi’ne gazeteciler için 229 adet konut yapmıştır. Bu konutların geleneksel tarzdaki uzak, TOKİ’nin Türkiye’nin hemen hemen her yerinde yaptığı konut tipleri olduğu görülmektedir (Şekil 4.20).

Şekil 4.20 TOKİ Konutları (F.Nihan Kahya Arşivi)

Şanlıurfa'nın ilk alışveriş merkezi Abide Park (Yimpaş AVM) 2000 yılında hizmete girdikten sonra, beraberinde inşasına başlanan 24 katlı otel maddi imkânsızlıklar nedeniyle 12 yıl atıl durumda kalmış, 2013 yılında açılabilmiştir. Bu durum birçok emlak-eksenli dönüşüm projesinde olduğu gibi büyük maddi kayıplara neden olmuştur. Ayrıca şehrin önemli bir noktasında bulunan proje aynı zamanda bir nirengi noktası niteliğindedir. 2009 yılında açılan Urfacity AVM ise (Mozaik AVM), kentin kuzeyinde bulunan, üst gelir kesiminin yaşadığı Esentepe Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Dolayısıyla, yapının hizmet verdiği kesimin üst gelir grubu olduğu söylenebilir. Öte yandan, 2013 yılında açılan eski şehir merkezine yakın olan Piazza AVM, bugün çoğunlukla alt gelir grubuna hizmet vermektedir. Böyle bir tüketim mekânının tarihi şehir merkezinin içinde oluşu ve alt gelir grubunun yaşadığı mekanda kurulması soylulaşma tehlikesini beraberinde getirmektedir.

4.4.2.2 Yürütülmekte Olan Projeler

Şanlıurfa'daki konut sorununa ilişkin 2013 yılına kadar büyük çapta proje yapmamış olan Şanlıurfa Belediyesi 2013 yılından sonra üç tane toplu konut inşasına başlamıştır. Bugün Maşuk'ta orta gelirli vatandaşlar için yapılan 600 konutun inşaatı devam etmektedir. Kentteki daire fiyatlarının yüksek olmasından dolayı harekete geçen Şanlıurfa Belediyesi birçok bölgede imara açtığı alanlarda vatandaşa ucuz konut üretme hedefindedir. Yaklaşık 250 bin liraya mal olacak dairelerin 120 bin

liraya satılacağı belirlenmiştir. Daireler 140 metrekare olup 3+1 tipindedir. (Şekil 4.21).

Şekil 4.21 Maşuk Konutları (URL-14)

Yine belediye tarafından Yenice bölgesinde 1.250, Dağ Eteğinde 300, (Şekil 4.22) ayrıca Maşuk bölgesinde 600 daire olmak üzere toplam 2.150 dairelik konut üretimi gerçekleştirilmektedir (URL-14). Dönemin belediye başkan yardımcısı Emin İzol Maşuk'ta ve Yenice'deki daireleri makul fiyatına sattıkları halde alıcı bulamadıklarından yakınmaktadır (Bkz. Ek 4). Bunun asıl sebeplerinden biri yapılan projelerin şehir merkezine uzak oluşudur. Bu konutların ortak özellikleri TOKİ'nin konutları gibi tek tip, kentin morfolojik yapısıyla uyuşmayan, kimliksiz olmalarıdır.

Şekil 4.22 Dağ Eteği Konutları (URL-14)

Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi

Şanlıurfa Belediyesi'nin yürüttüğü Kentsel Dönüşüm Projesi, Kamberiyeye Mahallesi'nde yer almakta toplam 42 hektarlık bir alanını kapsamaktadır (Şekil 4.23).

Şekil 4.23 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Alanı (Yetkin, 2013)

Bölge mevcut durumda AVM ve bağımsız bölümlerden oluşan iş yeri ve dükkânlardan oluşmaktadır (Şekil 4.24).

Şekil 4.24 Eski Sanayi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Alanının Mevcut Durumu (Yetkin, 2013)

TOKİ ve Şanlıurfa Belediyesi işbirliğinde hazırlanan proje alanı yönetim ve ticaret merkezi olarak geliştirmeyi hedeflemektedir (Şekil 4.25). Projede ofislerin yanı sıra 74 adet ticari birim bulunmaktadır. Projenin yıkım aşaması tamamlanmış uygulama aşamasına geçilmiştir. Şehir Plancısı Ömer Yetkin bu projeyi “kent içinde rantın yüksek olduğu alandan eski sanayi hizmeti veren (hurdacı vb.) dükkânların temizlenmesini gerektiren bir kentsel dönüşüm projesi” olarak ifade etmektedir (Bkz. Ek 5). Proje, birtakım anlaşmazlıklar ve hukuki sorunlar nedeniyle askıya alınmıştır (Bkz. Ek 4).

Şekil 4.25 Eski Sanayi Alanı Kentsel Dönüşüm Projesi (Yetkin, 2013)

Kent bütünüyle uyuşmayan projenin, sadece belirli bir alanı iyileştirmesinden dolayı parçacıl bir anlayış benimsediği gözlemlenmekte, projeye birlikte fiziksel iyileşme sağlanması beklenen alanda, ranttan dolayı küçük meslek gruplarının yerlerinden edilmesi, birtakım psikolojik sorunlara yol açma tehlikesi yaratmaktadır.

4.4.2.3 Tasarı Halinde Olan Projeler

Yeşildirek Kentsel Dönüşüm Projesi

Bugün Şanlıurfa’da tasarı halinde olan projeler arasında Yeşildirek kentsel dönüşüm projesi sayılabilir. Yeşildirek Mahallesi şehir merkezine oldukça yakındır ve Şanlıurfa-Mardin Yolu ile güçlü bir bağlantı noktasında, yeni konut alanları içerisinde bulunmaktadır (Şekil 4.26).

Şekil 4.26 Yeşildirek Kentsel Dönüşüm Alanı (Yetkin, 2013)

Alanın çevresinde imar uygulaması gerçekleştiğinden ötürü yaşam kalitesi gelişme göstermiş, fakat proje konusu olan çalışma alanı bölge içerisinde dönüşmeye muhtaç bir çöküntü alanı haline gelmiştir (Şekil 4.27).

Şekil 4.27 Yeşildirek Mahallesi'nin Mevcut Görünümü (Yetkin, 2013)

TOKİ ve Şanlıurfa Belediyesi'nin ortak çalışması olan Yeşildirek Kentsel Dönüşüm Projesi ile “niteliksiz” olarak tasvir edilen gecekonduların yıkılarak o bölgenin konut alanına dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Yaklaşık 27 ha olan alanda mevcutta bulunan 2-3 ve 4 katlı yapılardan farklı olarak 8-9-12 katlı yapılar yapılması öngörülmektedir (Şekil 4.28).

Şekil 4.28 Yeşildirek Mahallesi'ne Yapılması Planlanan Proje (Yetkin, 2013)

Alanda tasarlanan yapıların mevcut dokuya göre daha yüksek olmasının nedenini Şehir Plancısı Ömer Yetkin “sakinlerin hak ediş oranına göre hesaplanarak yoğunluğun buna paralel olarak artırılması” olarak açıklamıştır. Ayrıca alanda yaşayan yoksul kesime kentsel dönüşüm süreci boyunca kira yardımı yapacaklarını açıklamıştır (Bkz. Ek 5). Alana yerleşecek olan sakinlerin bölge halkı olması hedeflenmektedir. Alanda yaşayan halk TOKİ'nin kendilerini kentsel dönüşüm uğruna aylarca oyaladığını, projeden dolayı evlerinin içine tamirata bile izin verilmediğini ve mahalle sakinleri olarak mağdur olduklarını belirtmişlerdir (URL-28). Şanlıurfa'daki kaçak yapı stoğunun fazla olmasından ötürü gündeme alınan bu proje, alanda yaşayan halka alıştıkları yaşam tarzından farklı olarak kapalı site yaşam tarzını sunmaktadır. Bu durum birtakım uyumsuzluklar yaratacak, sakinleri şehirden güvenli sitelerle ayrıştırarak adeta izole edecektir.

4.5 Kentin Dönüşümünde Kültür ve Turizm Sektörleri

Kültür turizmi uluslararası turizm pazarında yükselen alanlardan biridir. Bunun en önemli nedenleri arasında deniz turizminin pazarına yönelik kitle turizminin doyuma ulaşması, çevre ve çevre dengesi konusunda yapılan tartışmalar, doğal güzellikler ve kaynaklardan yoksunluk ve bireylerin tarihi değerler ve kültürel miras hakkında bilinçlenmeye başlamış olması gibi unsurlar gelmektedir. Medeniyetlerin filizlendiği Bereketli Hilal içinde, Yukarı Mezopotamya bölgesinde yer alan Şanlıurfa binlerce yıllık kültürel birikimi günümüze taşımıştır. Bu nedenle bu bölge kültür turizmi için önemli bir potansiyele sahiptir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013a:174).

Bölüm 2.4.2’de açıklandığı gibi 1980’li yıllardan sonra yaygınlaşan alternatif turizm, birçok kent için büyük bir potansiyele sahiptir. Bu kentlerden biri de birçok alternatif turizm türünü içeren Şanlıurfa’dır.

Kültür Turizmi: Tespit edilen taşınmaz kültür varlıkları kapsamındaki eser sayısı ile Türkiye’nin ilk 4 şehri arasında giren Şanlıurfa, il genelinde yapılan 35 arkeolojik kazı sayısı ile Türkiye’de en çok arkeolojik kazı yapılan il olarak “Müze Şehir” adıyla anılmaktadır. İl merkezinde Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca tescil edilmiş birçok yapı bulunmaktadır.

İnanç Turizmi: Peygamberler Şehri olarak anılan Şanlıurfa inanç turizminin önemli merkezlerinden biridir. Bölge, geçmişten günümüze ilkel dinlerden çok tanrılı dinlere ve semavi dinlere uzanan bir yelpazede pek çok inanç için önemli bir yere sahiptir. Şanlıurfa şehir merkezine 15 km uzaklıkta bulunan Göbeklitepe’de yapılan arkeolojik kazılarda günümüzden 11.600 yıl öncesine ait dünyanın en eski tapınak kalıntılarının bulunmuş olması Harran ve Soğmatar’da Asur, Babil dönemlerinde ay, güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı Pagan dininin tapınaklarının yer alması, İbrahim Peygamber’in doğduğu, Yakub, Eyyub, Elyesa, Şuayb ve Musa peygamberlerin yaşadığı şehir olduğuna inanılmış olması Urfa’ya “İnançlar Diyarı” ve “Peygamberler Şehri” denilmesine sebep olmuştur. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 belgesinde (URL-29) Şanlıurfa, Tarsus’tan başlayarak Hatay, Gaziantep ve Mardin yörelerini de kapsayan İnanç Turizmi Koridorunda yer almaktadır. ED.5.2 nolu eylemde, “Şanlıurfa’nın inanç ve kültür turizmi için çekim merkezi olması

amacıyla gerekli düzenlemeler, altyapılar ve tanıtım çalışmaları yapılacaktır” tespitine yer verilmiştir (Özbek, 2010: 6).

Kış Turizmi: Siverek sınırları içerisinde yer alan Karacadağ Kayak Merkezi, Şanlıurfa'nın ve bölgenin kayak yapılan kış turizmine yönelik hizmet veren tek tesisidir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013a: 174-175).

Su Sporları Turizmi: Bölgenin su sporları için uygun alanları Şanlıurfa'nın batı ve kuzeybatısında yer alan Karkamış, Birecik ve Atatürk Baraj Gölleri'dir. Atatürk Barajı ile oluşan göl, ülkenin 3. büyük gölüdür. Atatürk Baraj Gölü'nde yılda bir kere Su Sporları Şenliği düzenlenmektedir. Bozova ve Halfeti ilçelerinde su sporları yapmak için uygun alanlar bulunmaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013a: 174-175).

Sağlık Turizmi Ve Termal Turizm: Şanlıurfa'nın 40 km güneydoğusunda bulunan Karaali Köyü'ndeki sıcak su kaplıcasında 90 ha alan sıcak su rezervi tespit edilmiştir. İl Özel İdaresi tarafından 1997 yılında açılan kaplıca otel tesisleri ve kapalı havuz tesisleri 34 odalı 68 yataklıdır ve 150.000 m³/ saat sıcak su kapasitelidir. Ayrıca 2000 yılında açılmış olan 54 daireli bir apart otel tesisi bulunmaktadır. 49-55 °C sıcaklığındaki suyun, sinir sistemi, eklem, cilt, dolaşım ve benzeri hastalıklar için şifa özelliği taşıdığı tespit edilmiştir.

Gurme Turizmi: Yemek kültürü oldukça zengin olan Şanlıurfa markalaşmış yöresel yemeklere sahiptir ve bu özellik Şanlıurfa kenti için kimlik ögesi durumundadır. Bu özelliklerinden dolayı Şanlıurfa, Kültür Ve Turizm Bakanlığının Turizm Eylem Planı'nda (2013) “Güneydoğu Anadolu Gurme Aksı” nda yer alan iller arasındadır.

Ekoturizm: Şanlıurfa merkez ilçede yer alan Tek Tek Dağları Milli Parkı, Kızılkuyu Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, Ceylanpınar ilçesindeki Ceylan Üretme Çiftliği, Birecik Kelaynak Üretme Çiftliği, kuş gözlemciliği yapabilecek sulak alanlar gibi ekolojik öneme sahip alanlar, Halfeti geleneksel kent dokusu, Harran'da kovan evler olarak da adlandırılan Kümbet Evleri bölgede ekoturizm potansiyelini öne çıkarmaktadır. Pirinç ve buğday tarımının dünyada ilk kez yapıldığı ve bu ürünlerin gen merkezi olan Karacadağ etekleri bazalt taşların temizlenmesi durumunda

kimyevi gübre ve zirai ilaç kullanılmamış toprağıyla organik tarım ve agro-turizm için uygun alanlar oluşturacaktır. Karacadağ yayla turizmi ve ekoturizm olanakları değerlendirilecek alanlardandır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013a: 174-175).

Bölge kalkınmasının çerçevesini çizen GAP Eylem Planında, GAP Bölgesi'nin turizm altyapısının iyileştirilmesine, turizm çekim merkezleri oluşturulmasına ve turizmin çeşitlendirilmesi yoluyla turizmin bölge ekonomisi içindeki payının artırılmasına vurgu yapılmaktadır. GAP Eylem Planı Faaliyetleri “Kültür Turizm” başlığı içerisinde ED.5.1 nolu eylem “Kültür varlıkları korunacak ve geliştirilecektir” şeklinde tanımlanmıştır. Bu eylem çerçevesinde Şanlıurfa’da yapılacak işlemler;

- Sokak Sağlıklaştırma Projesi
- Koruma Amaçlı İmar Planı Ve Kentsel Tasarım Projesi
- Harran Kenti'nin Restorasyon Projesi
- Şanlıurfa'nın değişik yerlerinde 24 eski eser onarımı

olarak belirlenmiştir (Özbek, 2010:6).

Geleneksel El Sanatları¹²: Şanlıurfa’da Abacılık, Ağaç Oymacılığı, Bakırcılık, Cülhacılık (Bez Dokumacılığı), Çulculuk (Semercilik), Dabbaklık, Kazzazlık (ipek işlemeciliği), Keçecilik, Kürkçülük, Saraçlık, Tarakçılık ve Taş Süslemeciliği sürdürülmekte olan geleneksel el sanatlarıdır. Günümüzde tarihi han ve çarşılarında icra edilen bu sanatlardan önemli bir kısmı halen yaşatılmaktadır.

Halkoyunları Ve Müzik: Şanlıurfa İl’inde sıra geceleri¹³ geleneklerinin yaşatıldığı bir “Halk Konservatuarı” olarak nitelendirmektedir. Sıra gecesi kültürü Şanlıurfa’nın kimlik öğelerinden biri haline gelmiş önemli bir marka niteliğindedir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013a: 95). Ayrıca Sıra Geceleri 2011 de Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu’nun (UNESCO) Dünya Kültür Mirası Temsili Listesi’ne girmiştir.

¹² Geleneksel el sanatları bölüm 4.5.3.2’de ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

¹³ Şanlıurfa iliyle özdeşleşen halk kültüründe ses, saz ve söz üzerine sohbet yapılan toplantı ve aktüalite meclisine sıra gecesi adı verilmiştir. Sıra gecesi tam anlamıyla baştan sona musiki, muhabbet ve edebiyat bütünü olarak ele alınabilir (URL-30).

22 Eylül 2010 tarihinde gerçekleşen Kültür, Turizm ve Tanıtım Çalıştayı'na kurum ve kuruluşlar, yerel yönetimler ve ilçe belediyeleri, meslek odaları ve örgütleri ile turizm sektörü temsilcileri davet edilmiştir. Çalıştayda kültür ve turizmde kültürel mirasın korunması ve yaşatılması konusu ile turizm altyapısının geliştirilmesi gereği üzerinde durulmuştur. Yapılan tartışmalar sonrasında Şanlıurfa'da kültür turizm ve tanıtım alanında karşılaşılan 13 sorun belirlenmiştir. Paydaşlar tarafından belirlenen 13 soruna 1'den 5'e kadar puan verilmiş, en yüksek puanı alan 6 sorun sektörün öncelikli sorunları olarak belirlenmiştir. Katılımcıların birçoğu "kültür envanteri eksikliği" ve "kültür varlıklarının koruma kullanma dengesinin yeterince sağlanamaması" sorunlarını öncelikli olarak belirlemişlerdir. Sektöre ilişkin temel sorunlar listesi aşağıdaki gibidir:

- Turizme yönelik altyapı eksiklikleri,
- Turizm sektöründeki nitelikli personel eksikliği, hizmet kalitesinin düşük olması,
- İlgili kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği;
- Kültür varlıklarının ve sit alanlarının yeterince korunamaması,
- Kültürel mirasın yeterince bilinmemesi ve tanıtılmaması,
- Kültür-turizm alanında hizmet veren kamu kurumlarındaki personel ve kaynak yetersizliği (Tablo 4.18).

Tablo 4.18 Kùltür Turizm ve Tanıtım Sorunlar Listesi (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013b)

NO	KÙLTÜR, TURİZM ve TANITIM-SORUNLAR LİSTESİ	Puan Listesi
1	Kùltür envanteri çalışmasının tamamlanmamış olması, kùltürel mirasın yeterince bilinmemesi ve tanıtılmaması	102
2	Kùltür varlıklarının ve sit alanlarının koruma-kullanma dengesinin yeterince sağlanamaması-Kùltür varlıklarının /tescilli yapıların korunamaması ve erişilebilirlik sorunları-Baraj ve sulama çalışmalarının kùltürel mirası tehdit etmesi	100
3	Kùltür-kongre ve sanat merkezleri ile Müze gibi kùltürel tesislerin sayısının yetersizliği-Turistik alanlarda sosyal donatı yetersizlikleri	96
4	Tanıtım materyallerinin yetersizliği, Şanlıurfa'nın turistlere ve turizm yatırımcılarına yeterince tanıtılmaması	90
5	İlde turizmin çeşitlendirilmesi-Farklı turizm seçeneklerine yönelik yatırım eksikliği	88
6	Kùltür turizm alanında hizmet veren kamu kurumlarındaki personel ve kaynak yetersizliği	88
7	Turizm sektöründeki nitelikli personel eksikliği, hizmet kalitesinin düşük olması	86
8	Turizme yönelik altyapı eksiklikleri(ulaşım altyapısı, tesis yetersizliği vb.)	85
9	İlin markalaşamama sorunu	85
10	İmaj ve güvenlik sorunu	80
11	Sektöre yönelik eğitim ve bilinç eksikliği-Kùltürel değerlerin sahiplenilmemesi ve tanıtım eksikliği	78
12	İlin ortak bir turizm stratejisinin bulunmaması ,Bölgedeki turizm plan-politika ve projelerin birbirinden kopuk olarak oluşturulması ve uygulanması, il ve ilçe bazında temsiliyetin sağlandığı bir platformun olmaması	75
13	Sektöre yönelik veri tabanının oluşturulmaması-kurumlar arası veri akışının sağlanamaması	71

Çalışmada tüm bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri ile faaliyetler tamamlanmıştır. (Bkz. Ek 6) (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013b: 84).

Şanlıurfa'nın Turizm Açısından Önemi

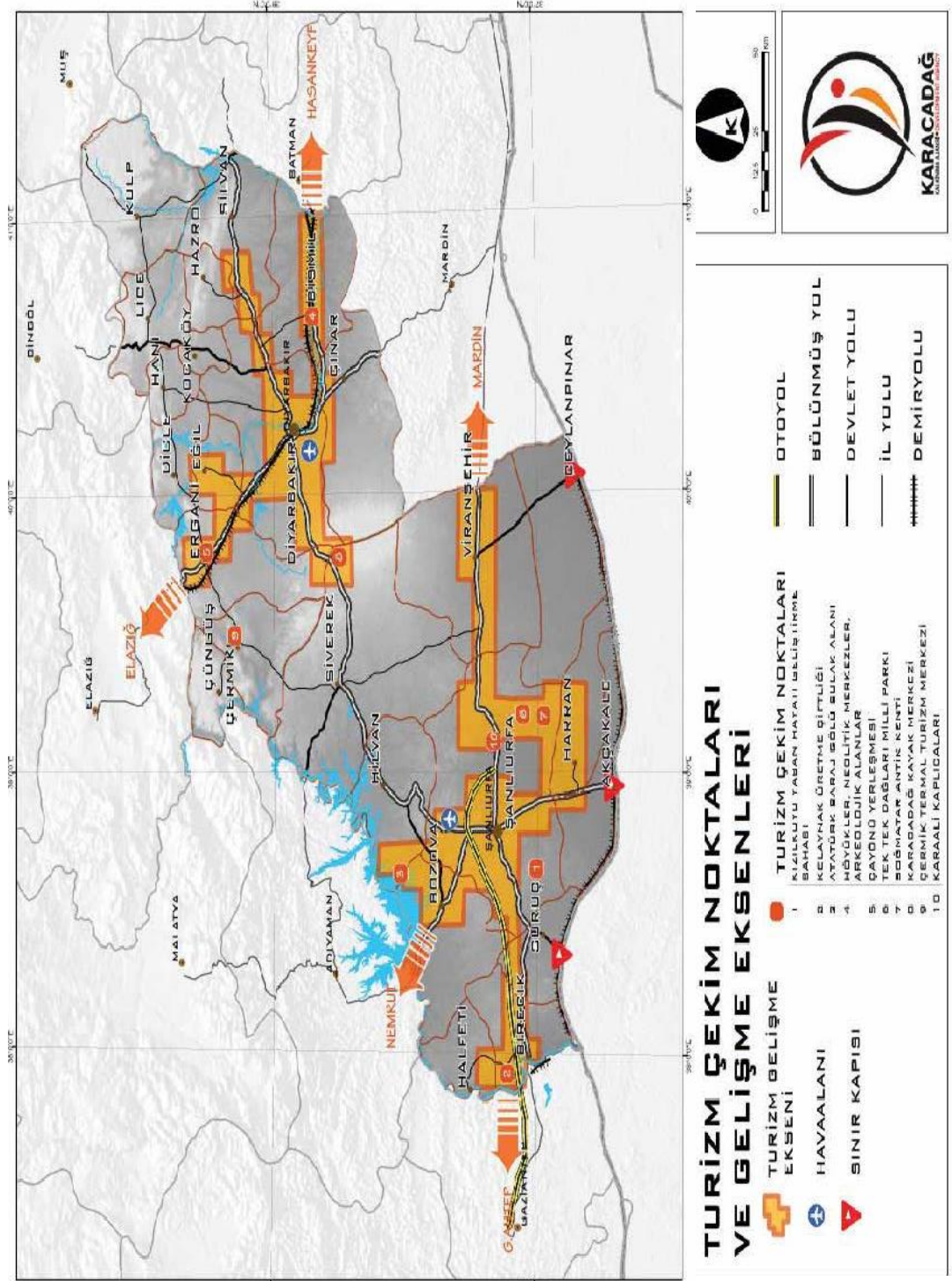
Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Belgesi'nde Kentsel Ölçekte Markalaşma Stratejisinin temel amacı "zengin kùltürel ve doğal değerlere sahip kentlerimizin markalaştırılarak turistler için bir çekim noktası haline getirilmesi" olarak tanımlanmış ve 2023 yılı hedefleri içinde yer alan maddelerden biri şöyle belirtilmiştir:

- Adıyaman, Amasya, Bursa, Edirne, Gaziantep, Hatay, Konya, Kütahya, Manisa, Nevşehir, Kars, Mardin, Sivas, **Şanlıurfa** ve Trabzon illerinde kùltür turizmi canlandırılarak marka kùltür kentleri oluşturulacaktır.

Turizm Gelişim Bölgeleri Stratejisinde ise;

- Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, **Şanlıurfa**, Şırnak illerini kapsayan bölgenin kültür turizminin yanı sıra golf turizmi, sağlık turizmi, gençlik turizmi, ekoturizm, yamaç paraşütü, trekking, su sporları, kanoculuk, kuş gözleme ve kongre turizmi gibi turizm türlerinin il odaklı gelişiminin sağlanacağı belirtilmektedir.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Belgesi'nde, Turizm Gelişim Koridorları Stratejisi "belli bir güzergâhın doğal ve kültürel dokusunun yenilenerek belli temalara dayalı olarak turizm amacıyla geliştirilmesi" olarak belirlenmiştir. Strateji kapsamında ülke genelinde 7 tematik turizm gelişim koridoru önerilmiştir. Gelişim koridorlarından İnanç Turizmi Koridoru olarak adlandırılan koridor, Tarsus'tan başlayarak Hatay, Gaziantep, **Şanlıurfa** ve Mardin yörelerini kapsamaktadır. Turizm Gelişim Koridorları stratejisi çerçevesinde İnanç Turizmi Koridoru üzerinde Tarsus'tan Mardin'e kadar uzanan bölünmüş yol yapımının inanç aksını güçlendireceği, kısa ve orta vadede turistlerin bu bölgeye varışlarını ve tercihlerini etkileyeceği vurgulanmaktadır (Şekil 4.29). Ayrıca, Şanlıurfa'ya kadar ulaşan demiryolu bağlantısının Mardin'e ve oradan bir koldan Diyarbakır'a diğer bir koldan ise Siirt'e bağlanmasının İnanç Aksında ulaşımın çeşitlenmesi açısından önemli olduğu belirtilmektedir (Özbek, 2010: 4-5).

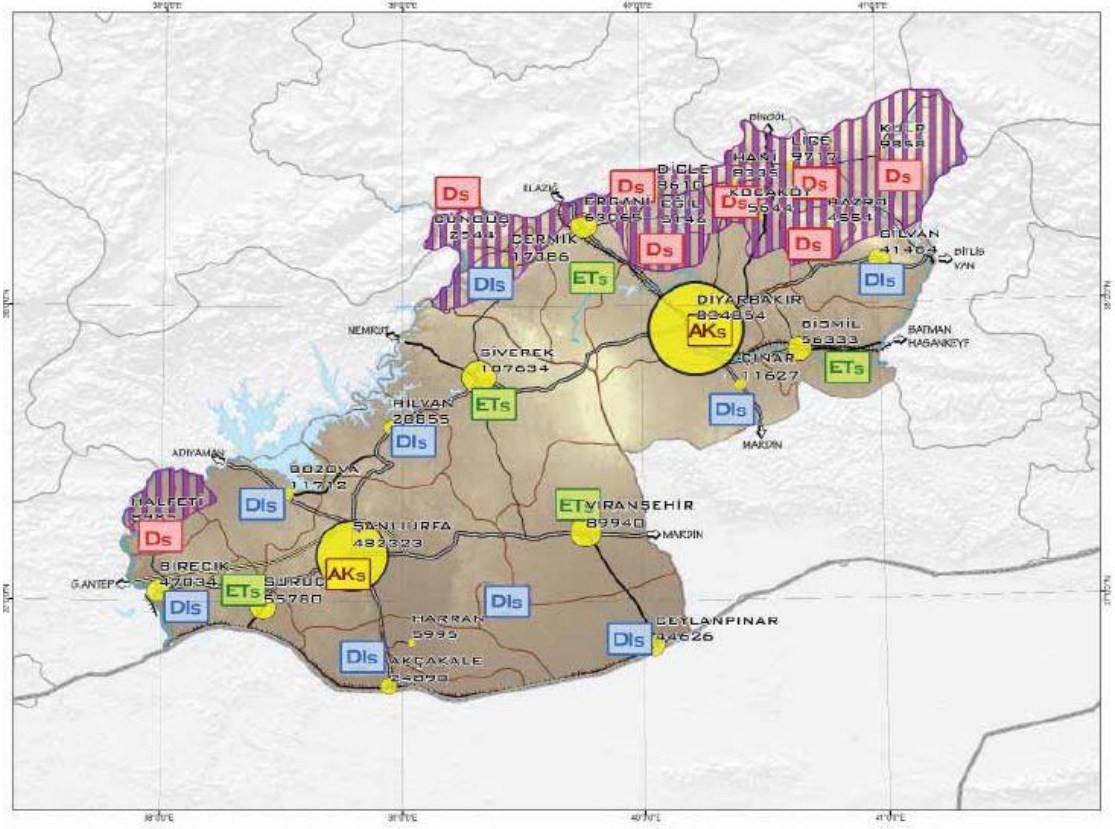

Şekil 4.29. Turizm Çekim Noktaları ve Gelişme Eksenleri (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013c)

Hedeflere ulaşılması için; tarihi yapıların restore edilerek pansiyonculuğun ve küçük otellerin destekleneceği, bölgede, mevcut konaklama kapasitesinin kültür ve ekoturizme yönelik yapılacak planlama ve uygulamalarla artırılacağı, koridorlarda belli temalar çerçevesinde turizm gelişim planlamaları yapılacağı ve planlamalarda turizm kentleri mantığında olduğu gibi geniş alanların turizm gelişimine açılmasının hedefleneceği ifade edilmektedir (Özbek, 2010: 4-5).

2013 Turizm Eylem Planında mimari düzenlemeler başlığı altındaki Eylem No 66'da "Adıyaman, Amasya, Bursa, Edirne, Gaziantep, Hatay, Konya, Kütahya, Manisa, Nevşehir, Kars, Mardin, Sivas, **Şanlıurfa** ve Trabzon illerinde kültür turizmi canlandırılarak marka kültür kentlerinin oluşturulması sağlanacaktır" ifadesi kullanılmaktadır.

Alt Bölgesel Gelişme: Bölge Mekân Organizasyonu, Yaşam ve Mekân Kalitesi gelişme ekseninde belirlenen Alt Bölgelerin Konumsal ve Beceri Potansiyellerini En Üst Düzeyde Kullanmak amacı doğrultusunda belirlenen gelişme önlemleri Alt Bölgesel Gelişme Stratejileri Haritasında gösterilmiştir (Şekil 4.30). Farklı kaynak, potansiyel ve dinamiklere sahip olan, sosyo-ekonomik gelişmede farklı engellerle karşılaşan yerleşme gruplarında; 1. alt bölge için Destekleme Stratejileri (DS), 2. grup yerleşmeler için Destekleme ve İyileştirme Stratejileri (DS), 3. grup yerleşmeler için Ekonomik ve Toplumsal Kalkınma Stratejileri (ETS) ve 4. grup yerleşmeler için Ana Kent Stratejileri geliştirilmiştir. Buna göre Şanlıurfa merkez 4.grup yerleşmeler içindeyken, Viranşehir, Siverek, Suruç 3. grup yerleşmeler, Akçakale, Harran, Ceylanpınar, Birecik, Bozova, Hilvan 2. grup yerleşmeler, Halfeti ise 1. grup yerleşmeleri içerisine alınmıştır. Bu kapsamda Şanlıurfa Merkez ilçesi için öngörülen ana faaliyetler arasında kentsel donatı ve hizmet sunum çeşitliliği, dış ticaretin gelişmesi, imalat sanayi, teknoloji, hizmetler, ulaşım ve haberleşme sektörlerinde gelişmeler, kültür turizm alt faaliyetlerinde atılımlar yer almaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013c: 89).

ALT-BÖLGESEL GELİŞME STRATEJİLERİ

Ds 1. ALT-BÖLGE - DEZAVANTAJLI YERLEŞMELER VE BUNLARIN YOĞUNLAŞTIĞI ALT-BÖLGELER:

ÖNGÖRÜLEN ALT-FAALİYETLER

- * HAYVANDILIK,
- * OLANAKLAR ÖLÇÜSÜNDE MADENLİK,
- * TAŞ VE TOPRAĞA DAYALI İMALAT SANAYİ V.B.
- * EKO-TURİZM.

ETs 3.GURUP YERLEŞMELER

ÖNGÖRÜLEN ALT-FAALİYETLER

- * ALT-MERKEZ, TARIMSAL ÜRÜNLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE PAZARLANMASI KONUSUNDA UZMANLAŞMA, GECİTLENMİŞ HİZMET VE TİCARİ FAALİYETLER, BÖLGENİN İKİ BÜYÜK YERLEŞMESİNE DESTEK VERİLMESİ
- * BAŞTA TARIMA DAYALI SANAYİ ÖLMÜŞ ÜZERE İMALAT SANAYİ GELİŞMESİ,
- * HİZMETLER SEKTÖRÜNDE GELİŞMELER.

DIs 2. GRUP YERLEŞMELER VE ALT-BÖLGELER

ÖNGÖRÜLEN ALT-FAALİYETLER

- * ALT - MERKEZ, TARIMSAL İŞLENME VE PAZARLANMA MERKEZİ,
- * OLANAKLAR ÖLÇÜSÜNDE TARIMA DAYALI SANAYİ,
- * HİZMETLER SEKTÖRÜNÜN UYGUN ALT-FAALİYET KOLLARINDA GELİŞMELER

AKs 4.GURUP YERLEŞMELER

ÖNGÖRÜLEN ALT-FAALİYETLER

- * KENTSEL DONATI VE HİZMET SUNUM ÇEŞİTLİLİĞİ, DİS TİCARETİN GELİŞMESİ,
- * İMALAT SANAYİ VE TEKNOLOJİDE GELİŞMELER,
- * HİZMETLER SEKTÖRÜNDE GELİŞMELER; ÖRNEĞİN BİLİŞİM VE TEKNOLOJİ ÜRETİMİ ÖZELLİKLE YÜKSEK ÖĞRENİM EĞİTİM, SAĞLIK, FİNANSAZ HİZMETLERDE UZMANLAŞMALAR.
- * KÜLTÜR VE TURİZM ALT-FAALİYETLERİNDE ATILIMLAR,
- * ULAŞIM VE HABERLEŞME SEKTÖRÜNDE GELİŞMELER.

Şekil 4.30 Alt Bölgesel Gelişme Stratejileri (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013c)

4.5.1 Temel Göstergeler

Kültür ve Turizm Bakanlığının yayımladığı istatistiklere göre Şanlıurfa'yı ziyaret eden turistlerin ortalama kalış süresi 1,5 gündür. Bu oran Türkiye'de ortalama 3,5 gün dolayındadır. Şanlıurfa'da otellerin doluluk oranları %30'u bulmakla birlikte bu oran %40 olan Türkiye ortalamasının altındadır (Tablo 4.19). Şanlıurfa'daki turizm işletme belgeli tesis sayısı Türkiye'deki tesis sayısının yaklaşık %0,41'ini karşılamaktadır. Belediye işletme belgeli tesislerde ise bu oran %0,35'e düşmektedir (Tablo 4.20).

Tablo 4.19 Konaklama Verileri, 2012 (URL-31)

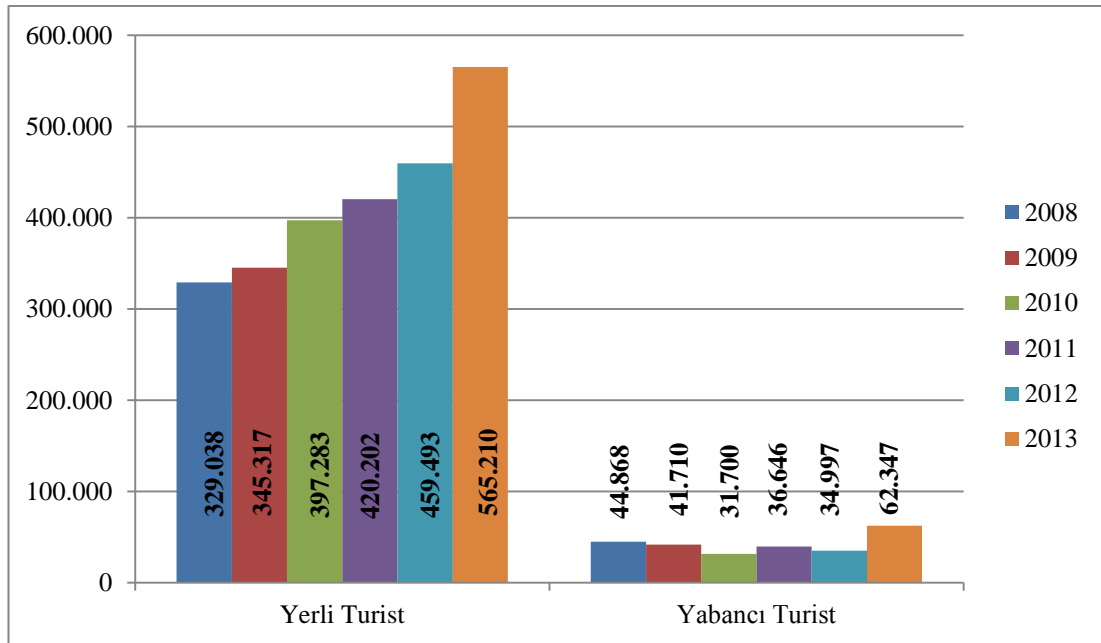
Turizm İşletme Belgeli		Şanlıurfa	Türkiye
Tesis Geliş Sayısı	Yabancı	13.245	20.481.308
	Yerli	138.596	15.701.931
	Toplam	221.290	36.183.239
Geceleme Sayısı	Yabancı	21.964	90.822.045
	Yerli	199.326	30.332.132
	Toplam	221.290	121.154.177
Ortalama Kalış Süresi(Gün)	Yabancı	1,70	4,43
	Yerli	1,40	1,93
	Toplam	1,46	3,35
Doluluk Oranı(%)	Yabancı	3,42	40,74
	Yerli	31,03	13,61
	Toplam	34,45	54,34
Belediye İşletme Belgeli			
Tesis Geliş Sayısı	Yabancı	6.615	6.388.684
	Yerli	126.646	16.249.597
	Toplam	133.261	22.638.281
Geceleme Sayısı	Yabancı	14.041	22.508.367
	Yerli	190.280	28.656.168
	Toplam	204.321	51.164.535
Ortalama Kalış Süresi(Gün)	Yabancı	2,12	3,52
	Yerli	1,50	1,76
	Toplam	1,53	2,26
Doluluk Oranı(%)	Yabancı	2,08	15,04
	Yerli	28,18	19,15
	Toplam	30,26	34,20

Tablo 4.20 Turizm İşletme ve Belediye İşletme Belgeli Tesisler, 2012 (URL-31)

	Turizm İşletme Belgeli			Belediye İşletme Belgeli		
	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Şanlıurfa	12	859	1.717	25	555	1.145
Türkiye	2.870	336.447	706.019	7.033	17.632	395.671
Yüzde (%)	0.41	0.25	0.24	0.35	3.14	0.28

Şanlıurfa’da yıllar itibarı ile turist sayısına bakıldığında öncelikle yerli turistlerin yabancı turistlerden yaklaşık 8 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Yıllara göre özellikle yerli turist sayısında istikrarlı bir artış yaşanmıştır. 2013 yılında yerli ve yabancı turist sayılarındaki artış maximum düzeyde olmuştur (Tablo 4.21).

Tablo 4.21 Yıllara Göre Turist Sayıları (Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014)

Devlet Hava Meydanları İşletmesinden elde edilen verilere göre, 2007 yılında hizmete giren Şanlıurfa GAP Havalimanı’nda 2011-2012 yılları arasında yolcu sayısı %50, uçak sayısı ise %38 artmıştır. Bu artış Türkiye’de gerçekleşen artışın oldukça üzerindedir (Tablo 4.22).

Tablo 4.22 Havayolu İstatistikleri, 2011-2012 (URL-32)

	2011		2012		Değişim (%)	
	Yolcu Sayısı (Kişi)	Uçak Sayısı (Adet)	Yolcu Sayısı (Kişi)	Uçak Sayısı (Adet)	Yolcu Sayısı (Kişi)	Uçak Sayısı (Adet)
Şanlıurfa	231.323	2.474	347.326	3.426	50	38
Türkiye	117.620.469	1.042.369	130.351.620	1.093.047	10.8	4.9

Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırma Merkezi'nin (EDAM) yaptığı çalışma, Türkiye'de illerin rekabet güçlerinin ortaya çıkarılmasını amaçlayan ilk çalışmadır. Buna göre rekabet gücünün etmenleri, ekonomik etkinlik ve canlılık, emek piyasaları, insan sermayesi, yaratıcı sermaye, sosyal sermaye ve fiziki altyapı altbaşlıkları altında toplanmıştır. Bu alt başlıklar altında yer alan parametrelerin her biri rekabet gücünü etkilemektedir (Bkz. Ek 7). Buna göre Şanlıurfa'nın genel rekabet endeksi Türkiye'nin illerin arasında oldukça geride kalmaktadır. Şanlıurfa'nın sıralamasının en yukarıda olduğu endeks ekonomik etkinlik ve canlılık endeksidir. Bunun nedenlerinden birisi özellikle GAP ile birlikte yapılan teşvikler ve bunun sonucunda sermayenin artış göstermesidir (Bkz. Ek 8). Kentteki hızlı nüfus artışı, kişi başına düşen öğretmen, doktor ve hastahane sayılarını azaltmış, hızlı kentleşme kentte birtakım fiziki altyapı sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Şanlıurfa, yaratıcı sermaye açısından birçok kentin gerisinde kalmıştır (Tablo 4.23).

Tablo 4.23 Rekabet Endeksi, 2009 (EDAM, 2010)

	Şanlıurfa Türkiye Sıralaması
Genel Endeks	74
Ekonomik Etkinlik Ve Canlılık	52
Emek Piyasası	75
Fiziki Altyapı	69
İnsani Sermaye	78
Yaratıcı Sermaye	60
Sosyal Sermaye	74

Aynı yıl Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu'nun (URAK) yaptığı araştırma illerin rekabetçilik düzeyini ölçmektedir. Bu endeks oluşturulurken birtakım parametreler ve bu parametrelere ait değişkenler saptanmıştır (Tablo 4.24) (Bkz. Ek 9). Şanlıurfa'nın en ileride olduğu endekslerden biri ticaret becerisi ve üretim potansiyeli endeksidir. Bunun başlıca sebeplerinden biri Şanlıurfa'nın son yıllarda ihracat ve ithalatta Türkiye ortalamasından daha fazla artış göstermesidir. Şanlıurfa'nın erişilebilirliği yüksek bir kent olması kentin turizm potansiyelini arttırmaktadır.

Tablo 4.24 İller arası Rekabetçilik Endeksi, 2009- 2010 (URAK, 2011)

	Şanlıurfa Türkiye Sıralaması
Genel Endeks	39
Beşeri Sermaye Ve Yaşam Kalitesi	74
Markalaşma Becerisi Ve Yenilikçilik	51
Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli	7
Erişilebilirlik	37

Kültür göstergelerine bakıldığında Şanlıurfa'daki sinema ve tiyatro salonu sayısının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Kütüphane sayısı Türkiye ortalamasının altında olmasına rağmen kütüphanelerden yararlanma sayısının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu veri kütüphanelere olan ihtiyacı doğrulamaktadır (Tablo 4.25).

Tablo 4.25 Kültür Göstergeleri, 2012 (URL-16)

	Şanlıurfa	Türkiye	Şanlıurfa İl Sırası
Sinema Salonu Sayısı	14	1.834	33
Tiyatro Salonu Sayısı	3	430	33
Kütüphane Sayısı	10	1.136	49
Halk Kütüphanelerinden Yararlanma Sayısı	496.188	18.826.715	5

Kültür varlıkları açısından önemli bir mirasa sahip olan Şanlıurfa kentinde M.Ö. 9.600. yüzyıldan itibaren günümüze kadar birçok medeniyet egemenlik kurmuştur (Bkz. Bölüm 4.2). Kentin kültür varlıklarının tescili için yapılan çalışmalar devam etmekle beraber Şanlıurfa Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünden alınan verilere göre ildeki tescil gruplarına göre taşınmaz kültür varlıkları aşağıda verilmiştir. Buna göre Tablo 4.26'da belirtildiği gibi Şanlıurfa'da mevcut olan kültür varlıkları içinde en çok %57,6 ile sivil mimarlık örnekleri ve %19,1 ile arkeolojik sit alanları bulunmaktadır (Tabloda %1'in altında kalan örneklerin yüzdesi verilmemiştir). Şanlıurfa'da yer alan taşınmaz kültür varlıklarına ilçelere göre bakıldığında; sit alanı ve tescilli yapılar açısından merkez ilçesinin öne çıktığı görülmektedir. Merkez ilçesini sırasıyla Harran, Halfeti ve Birecik takip etmektedir (Tablo 4.27).

Tablo 4.26 Tescil Gruplarına Göre Şanlıurfa Kültür Varlıkları (ŞKTVKK, 2010)

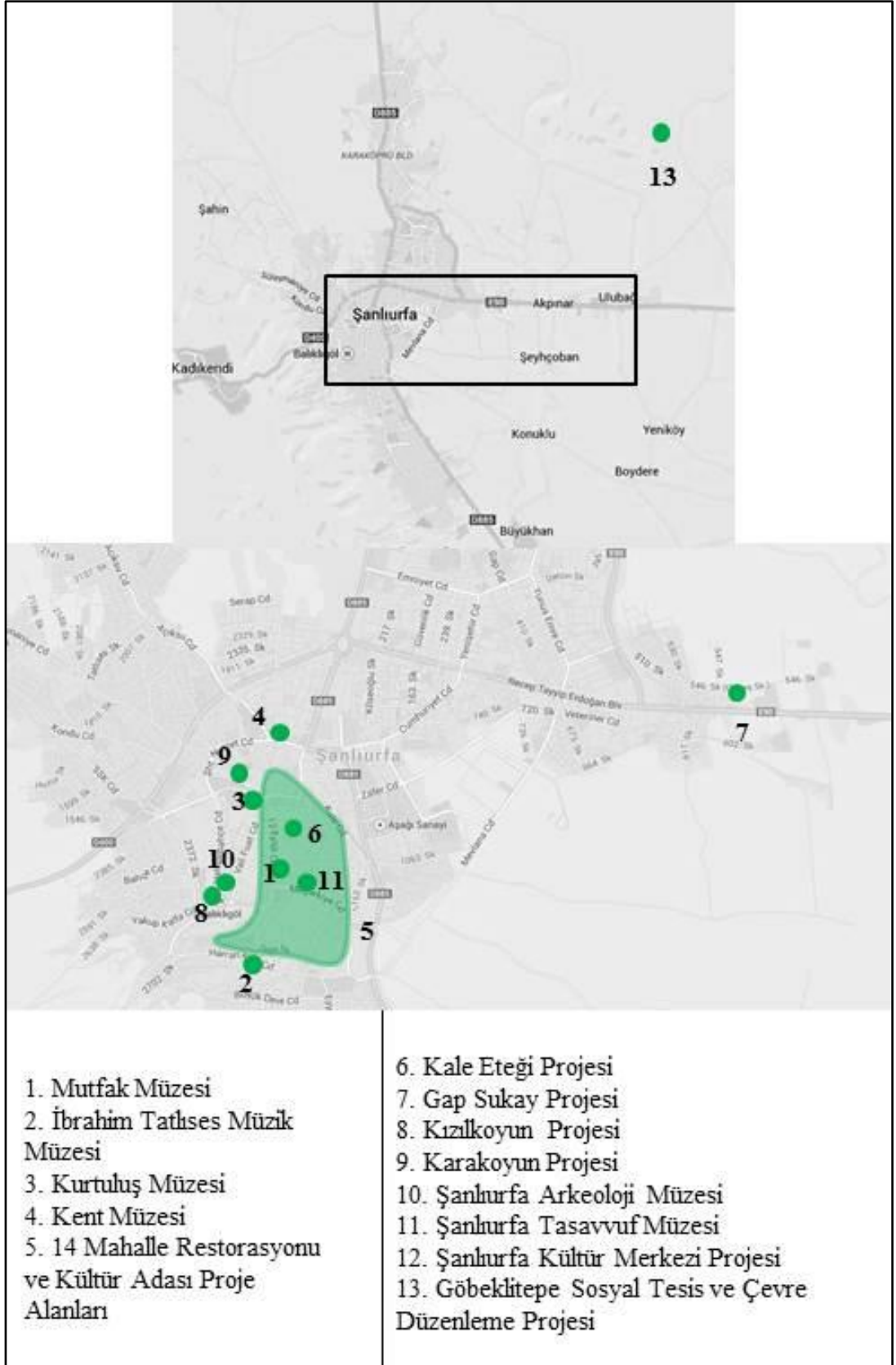
		Oran (%)
Arkeolojik Sit Alanı	350	19,1
Doğal Sit Alanı	3	-
Kentsel Sit Alanı	6	-
Tarihi Sit Alanı	1	-
Sivil Mimarlık Örneği	1054	57,6
Anıtsal Yapı Ve Abideler	3	-
Antik Yerleşme	1	-
Askeri Yapı	10	-
Çeşme	1	-
Dinsel Yapı Ve Türbe	110	6
Doğal Varlık	4	-
Endüstriyel Ve Ticari	16	-
Han	2	-
İdari Yapı	16	-
Kalıntılar	6	-
Kültürel Yapı	102	5,6
Kümbet Ev	108	6
Mezarlar	21	1,1
Şehitlikler	2	-
Roma Yerleşim Yeri	3	-
Su Yapısı	7	-
Ticaret Yapısı	1	-
TOPLAM	1827	100

Tablo 4.27 Şanlıurfa İli İlçelere Göre Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları (ŞKTVKK, 2010)

İlçe Adı	Arkeolojik Sit	Doğal Sit	Kentsel Sit	Tarihi Sit	Toplam Sit Alanı	Tescilli Yapı
Merkez	105	1	3	1	110	1110
Akçakale	10				10	4
Birecik	25	2	1		28	65
Bozova	30				30	10
Ceylanpınar	2				2	1
Halfeti	13		1		14	82
Harran	105		1		106	121
Hilvan	15				15	2
Siverek	15				15	40
Suruç	13				13	4
Viranşehir	17				17	28
TOPLAM	350	3	6	1	360	1467

4.5.2 Projeler

Şanlıurfa'da kültür ve turizm sektörleri üzerine gerçekleşen 13 proje bu bölümde; tamamlanmış, devam eden ve tasarı halinde olan projeler şeklinde tasniflenerek aktarılmıştır. Aşağıda Şekil 4.31'de sayılan tüm projeler kentteki lokasyonları itibarıyla görülmektedir.

Şekil 4.31 Şanlıurfa'daki Kültür Eksenli Projeler

4.3.2.1 Tamamlanmış Olan Projeler

TUIK'in yaptığı çalışmalara göre Şanlıurfa'da kültür ve sanat alanına yapılan yatırımlar Türkiye ortalamasına göre çok düşük kalmaktadır. Bu nedenle Şanlıurfa İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü ve Şanlıurfa Belediyesi ortaklığında, kültür ve turizm eksenli projeler yaygınlaşmıştır. Söz konusu projeler aşağıda; kültür yapıları ile restorasyon ve yenileme çalışmaları başlıkları altında irdelenmektedir.

1) Kültür Yapıları: Şanlıurfa'ya özellikle son 5 yılda bu alanda birçok yatırım yapılmış ve Şanlıurfa'nın kültürel değerleri müzeler yardımıyla öne çıkarılmak istenmiştir.

a) Hacıbanlar Mutfak Müzesi: 2008 yılında Şanlıurfa Belediyesi tarafından kamulaştırılan yapının, Şanlıurfa Belediyesi tarafından Mutfak Müzesi olarak hizmete açılması amaçlanmıştır. Proje, Güneydoğu Anadolu Gurme Aksı'nda bulunan Şanlıurfa'nın yemek kültürünü Türkiye'ye ve dünyaya tanıtmak için önemli bir araç olarak görülmektedir (Şekil 4.32).

Şekil 4.32 Hacıbanlar Mutfak Müzesi (URL-14)

b) İbrahim Tatlıses Müzik Müzesi: Bir zamanlar Yasin'in Kahvesi olarak bilinen Şanlıurfa müziğinin kalbinin attığı yeri kamulaştırarak restore eden Şanlıurfa Belediyesi, bu mekânı 2011 yılında müzik müzesine dönüştürmüştür. Müzik müzesinde günümüzde sanat hayatına devam eden sanatçıların yanı sıra bugün hayatta olmayan sanatçıların resimleri ve mumyadan yapılmış heykelleri sergilenmektedir. Ayrıca geçmişten günümüze kullanılan çalgı aletleri, sanatçıların fotoğraf ve arşivleri yer almaktadır (URL-14) (Şekil 4.33). Müze, UNESCO Kültür Mirası Temsili Listesi'ne giren sıra geceleri geleneğini ve Şanlıurfa'nın köklü müzik geçmişini tanıtmak için büyük bir fırsat olarak görülmektedir.

Şekil 4.33 İbrahim Tatlıses Müzik Müzesi (F. Nihan Kahya Arşivi)

c) Kurtuluş Müzesi ve Kent Müzesi

1903 yılında inşa edilen Kurtuluş Müzesi önceden konak olarak kullanılmıştır. Şanlıurfa Kurtuluş Savaşı'nda Fransız işgaline uğramıştır ve duvarlarında top izlerini görmek mümkündür. Şanlıurfa Valiliği tarafından restorasyonu gerçekleştirilmiş olan yapı 2009 yılında hizmete açılmıştır (Şanlıurfa Valiliği, 2014).

Restorasyonu tamamlanan Mahmutoğlu Kulesi'nin Kent Müzesi'ne dönüşümü 2014 yılında tamamlanmıştır (Şekil 4.34). Bu yapının finansmanının %25'i Karacadağ Kalkınma Ajansı, geri kalanı Şanlıurfa Belediyesi tarafından karşılanmıştır (Şanlıurfa Belediyesi, 2013). Türkiye'nin en büyük 5 müzesi arasına giren Kent Müzesi'nde Osmanlı dönemine ait hayvan figürleri, çeşitli dönemlere ait hanlarla ilgili görüntüler, Şanlıurfa'da yetişen tarım ürünleri, at kültürü, Şanlıurfa'nın geleneksel

hayatını gösteren bir çok tarihi eserin tanıtımı yapılmaktadır. Bu ve bunun gibi birçok müzenin inşası son yıllarda Şanlıurfa'da hız kazanmıştır. Müzeler, Şanlıurfa kültürünü ve tarihi geçmişini tanıtmak için önemli bir etmen olarak görülmektedir.

Şekil 4.34 Kent Müzesi (ÇEKÜL Arşivi)

2)Restorasyon Ve Yenileme Çalışmaları

Şanlıurfa Belediyesi, özellikle dönemin belediye başkanı Ahmet Eşref Fakıbaba döneminde kültürel kimliğe önem vermiş ve restorasyon-yenileme çalışmaları hız kazanmıştır. Bu dönemde 14 mahalle¹⁴, Harran Kapı, doğu surları, hanlar, kabaltılar, çeşmeler ve hanlar bölgesindeki çarşıların restorasyonu gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.35 ve Şekil 4.36). Restorasyon çalışmalarında gösterilen başarıdan dolayı Şanlıurfa Türkiye Tarihi Kentler Birliği tarafından “Tarihi Yaşatan Şehir” ödülüne layık görülmüştür (Şanlıurfa Belediyesi, 2013). Bu tür projelerle çarşı kültürü tekrar öne çıkarılmak istenmiş, kent kimliği vurgulanmıştır.

¹⁴ Yeni Mahalle, Kadıoğlu Mahallesi, Bıçakçı Mahallesi, Camiikebir Mahallesi, Göller Mahallesi, Tepe Mahallesi, Gümüşkuşak Mahallesi, Kendirci Mahallesi, Pınarbaşı Mahallesi, Türkmeydanı Mahallesi, Kurtuluş Mahallesi, Beykapısı Mahallesi, Hekimdede Mahallesi, Yusufpaşa Mahallesi.

Şekil 4.35 Kunduracılar Çarşısı Dönüşümü (Şanlıurfa Belediyesi, 2013)

Şekil 4.36 Hacı Kamil Hanı'nın Dönüşümü (Şanlıurfa Belediyesi, 2013)

4.3.2.2 Yürütülmekte Olan Projeler

1) Cazibe Merkezlerini Destekleme Projesi (CMDP)

Cazibe merkezleri yaklaşımı; 1982 yılında yapılan Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışması esas alınarak geliştirilen, “Büyüme Kutupları Teorisi”ne dayanan, 9. Kalkınma Planı ve YPK kararları ile yasal dayanağını bulan, merkezlerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine göre Kalkınma Bakanlığı tarafından belirlenen ve bu ünvanı elde eden merkezlere yapılacak kilit müdahalelerle kalkınma ivmesinin yakalanması nihayetinde bu ivmenin çevrelerine de yayılması ile iç göçün bölge içerisinde tutulmasının amaçlandığı bölgesel bir stratejidir.

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda, CMDP’den bahsedilmektedir. Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan CMDP, “büyüme kutupları teorisi”nden hareketle oluşturulmuştur. Söz konusu teori, sınırlı olan ulusal kaynakların ülke genelinde eşit biçimde dağıtılamayacağı düşüncesi ile belirli merkezlerin seçilmesi ve yatırımların bu merkezlerde yoğunlaştırılmasını öngörmektedir. Büyüme kutuplarına yapılacak yatırımlar ile ekonomik hareketliliğin başlaması; ölçek ekonomisi ve yığılma ekonomilerinden kaynaklanan pozitif dışsallıklar ile sürekliliğin sağlanması ve çevresindeki bölgelerin de olumlu yönde etkilenmesi hedeflenmektedir. Programlar, kent merkezi hedef alınarak hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. 2007–2013 yıllarını kapsayan 9. Kalkınma Planı’nda yer alan cazibe merkezleri belirlenirken, 2004 yılında DPT’nin hazırlamış olduğu “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması” esas alınmıştır. Bu seçimde; nüfus kriteri, hizmet sektöründeki istihdam oranı kriteri, havaalanı kriteri, üniversite kriteri, coğrafi bölge kriteri gibi kriterler belirleyici olmuştur. Sıralanan bu kriterler esas alınarak DPT tarafından 12 Cazibe Merkezi belirlenmiştir. Bu cazibe merkezleri; Malatya, Elazığ, Erzurum, Van, Gaziantep, Diyarbakır, **Şanlıurfa**, Samsun, Trabzon, Konya, Kayseri ve Sivas’tır. CMDP’nin uzun dönemli genel amacı; cazibe merkezinde gerçekleşen sosyo-ekonomik kalkınmanın çevre merkezlere yayılması ile birlikte, ulusal düzeyde bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına katkıda bulunmaktır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013d: 44).

CMDP'nin temel amacı ise; "görece az gelişmiş bölgelerde, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek kent merkezlerine sağlanan stratejik desteklerle, söz konusu kent merkezlerinin ekonomik kalkınmasına ivme kazandırılması ve nihayetinde kalkınmanın çevre merkezlere de yayılarak iç göçün kendi bölgesi içinde tutulmasıdır". CMDP, "Pilot İl" olarak seçilen Diyarbakır'da 2008 yılında başlatılmış olup 2008-2010 döneminde toplam 17 projeye 47.291.603,15 TL destek sağlanmıştır. Bu projelerin uygulaması tamamlanmıştır.

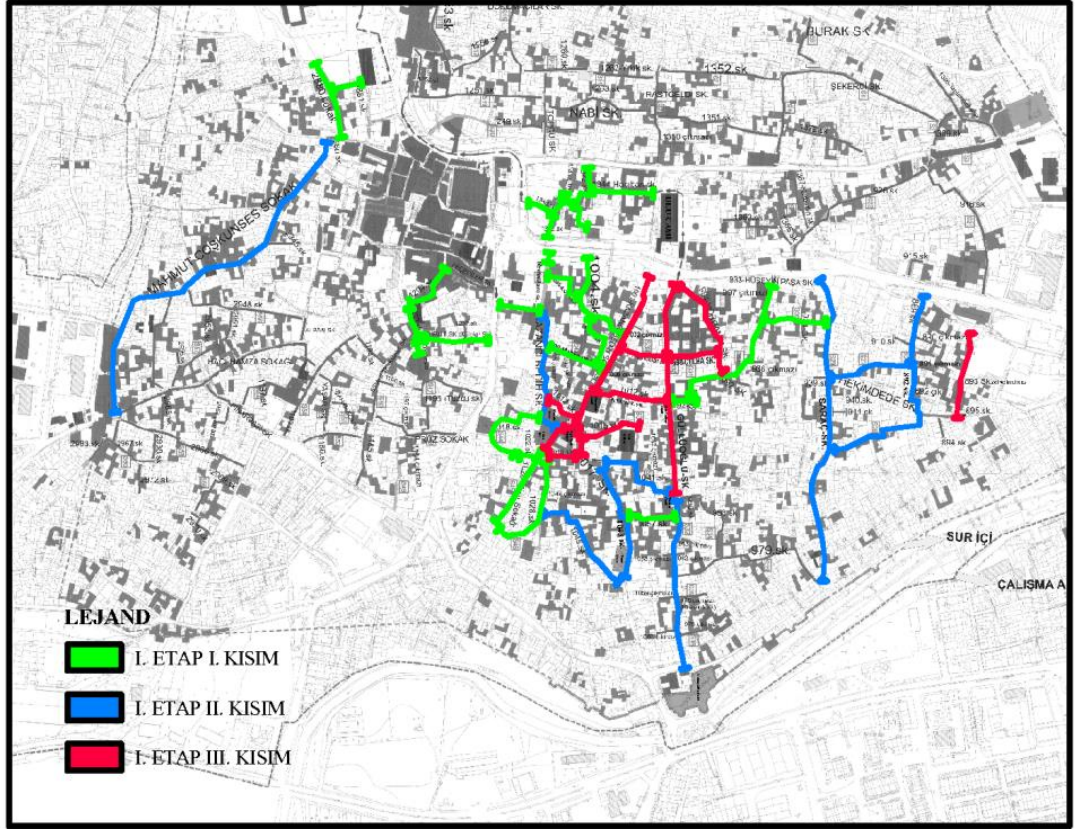
Daha sonra, 2010 yılında Erzurum, Şanlıurfa ve Van İlleri programa dahil edilmiş, diğer illerde cazibe merkezi uygulamasına henüz geçilmemiştir. Şanlıurfa CMDP proje bütçesi 50 milyon TL'nin üzerindedir. 2013 yılında gerçekleşen toplam harcama, proje bütçesine oldukça yakındır (Tablo 4.28). Bu veri Şanlıurfa'nın tanıtımı için ciddi bir çabanın harcandığının göstergesidir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013d: 44).

Tablo 4.28 Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Şanlıurfa Projeleri (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013d)

S.N	Proje Adı	Proje Bütçesi	Toplam Gerçekleşen Harcama
1	Sokak Cephe İyileştirme ve Kültür Adası Projesi	21.021.200,00	9.145.635,00
2	Kale Eteğinin Turizme Kazandırılması Projesi	25.922.565,55	22.933.713,00
3	Şanlıurfa Kültürel Mirasının Tanıtımı Projesi	2.730.400,00	199.899,22
4	Şanlıurfa GAP Vadisi Proje Çizimi (GAP Sukay Projesi)	500.000,00	-
Toplam		50.174.165,55	32.279.247,22

1a) Sokak Cephe İyileştirme ve Kültür Adası Projesi

Projenin amacı Şanlıurfa merkezde sur içinde bulunan ve yaklaşık 5 km²'lik alanı kapsayan tarihi dokunun korunarak mevcut mahalledeki sokakların dış cephelerinin iyileştirilmesi, turizme kazandırılıp, turizm alanında istihdam edilebilirliğinin artırılmasıdır. Projeye, Şanlıurfa Valiliği tarafından 21.021.200,00 TL'lik bütçe ayrılmıştır. Etaplar halinde planlanan (Şekil 4.37) ve bir kısmı tamamlanan projeye (Şekil 4.38) devam edilmektedir (Şanlıurfa Valiliği, 2014).

Şekil 4.37 Proje Uygulama Alanı (Şanlıurfa Valiliği, 2014)

Şekil 4.38 İyileştirilen Sokaklar (Şanlıurfa Valiliği, 2014)

Projenin amaçlarından bir diğeri, sokak cephe iyileştirmesi yapılacak bölgede bulunan Çulha, Yorgancı, Güllüoğlu Sokak'ın çevrelediği 12 evden oluşan ve kültür adası olarak bilinen tarihi dokusu bozulmamış alanı 200 yataklı butik otel olarak örnek proje şeklinde hizmete koymak ve bölgeyi cazibe merkezi haline getirmektir (Şanlıurfa Valiliği, 2014). Halil Çakallı bu projenin amacının “eski kent merkezi” olarak adlandırılan bölgeye ziyaretçi çekip kalış sürelerini arttırmak, ayrıca kentin tarihi dokusunu öne çıkarıp alanı turizme kazandırmak olduğunu ifade etmiştir (Bkz. Ek 10).

1b)Kale Eteğinin Turizme Kazandırılması Projesi

Projenin amaçları arasında 3. Derece Arkeolojik sit alanı üzerinde bulunan gecekonduların yıkılarak tarihi yapıların ortaya çıkarılması, tarihi dokunun korunarak turizme kazandırılması ve mevcut kale eteği projesinin devamının sağlanması, yeni iş sahalarının ve istihdam olanaklarının yaratılması, genelde bölge turizminin gelişmesi ve Antik Edessa Mağaraları'na ulaşma ve turizmin hitap alanının genişlemesinin sağlanması yer almaktadır (Şekil 4.39), (Şekil 4.40). Proje bedeli 25.922.565,55 TL'dir. Projeden sorumlu olan kurum Şanlıurfa Valiliği'dir. Projenin %80'lik kısmı

gerçekleşmiştir (Şanlıurfa Valiliği, 2014). Projede henüz sadece gecekonduların yıkımı gerçekleştirilmiştir. Proje bitiminde Kale Eteği'nin, yeni istihdam olanakların sağlanması için turizme hizmet edecek üretim-tüketim alanlarına ihtiyacı karşılayacak önemli alanlardan biri olacağı düşünülmektedir.

Şekil 4.39 Proje Alanının Haritası (Şanlıurfa Valiliği, 2014)

Şekil 4.40 Yıkımlardan Sonra Alanın Görünümü (F. Nihan Kahya Arşivi)

1c) GAP Sukay Projesi

Cazibe Merkezleri Projesi kapsamında olan GAP Sukay Projesi (Şekil 4.41) çizilmiş ve ihalesi yapılmıştır. Sırrın Mahallesi'nde gerçekleştirilecek olan projenin üstlenicisi Şanlıurfa Valiliği'dir. 51.000 m²lik bir alan üzerine yapılacak olan projede 30.000 m² alana sahip, derinliği 1,5 m olan büyük bir su göleti ve bu göletin ortasında 5.000 m²lik bir ada yer alacaktır. Bu adanın üzerinde eğitim havuzu, restoran, kafeterya ve satış mağazaları yapılması planlanmaktadır (Şanlıurfa Valiliği, 2014). Projeye birlikte Fırat Nehri'nin sularının su sporlarının yapıldığı bu alanda kullanılmasının su sporları turizmini tetikleyeceği öngörülmektedir.

Şekil 4.41 GAP Sukay Projesi (Şanlıurfa Valiliği, 2014)

2)Kızılkoyun Projesi

Şanlıurfa Belediyesi'nin yürüttüğü Kızılkoyun Projesi'nde şehir surlarının ortaya çıkarılması, 59 mağaranın restore edilerek 50.000 m²lik alanın turizme kazandırılması amaçlanmaktadır (Şekil 4.42). Proje kapsamında 389 ev ve işyerinin kamulaştırma işlemleri tamamlanmış ve binaların yıkımı gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.43). 23.748.534 TL. ihale bedeli ile gerçekleşen projenin yer aldığı alanında büyük bölümü yapıların altında kalan farklı niteliklerde 59 adet mağara bulunmaktadır (Şanlıurfa Belediyesi, 2013). Projenin daha uzun soluklu olabilmesi için mağaraların hem yerel halka hem de ziyaretçilere hizmet edecek fonksiyonlar ile işlevlendirilmesi gerekmektedir.

Şekil 4.42 Alanın Yıkılmadan Önceki Hali (Şanlıurfa Belediyesi, 2013)

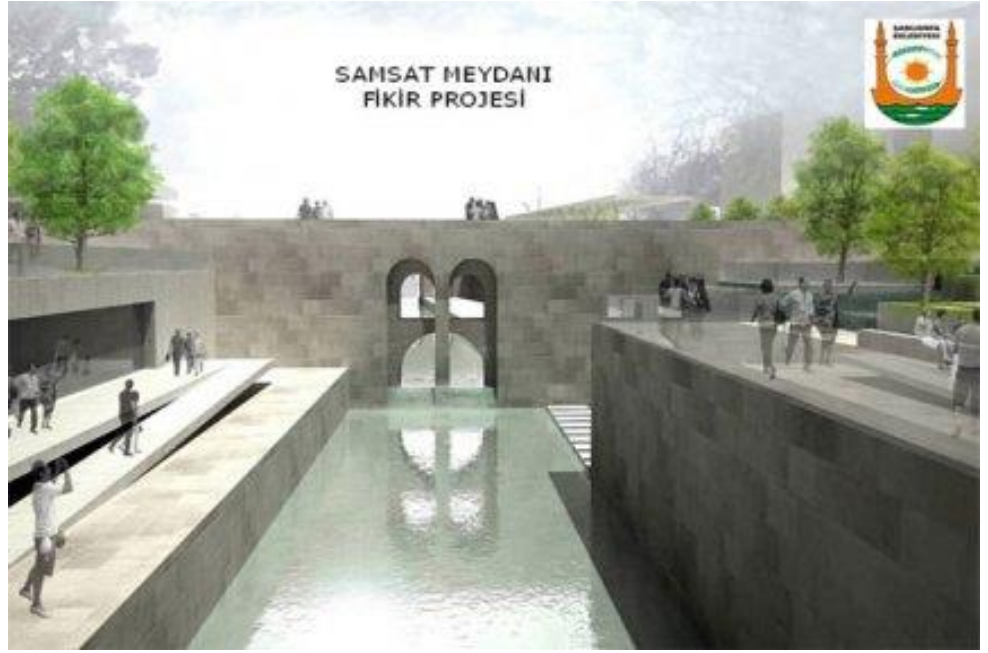

Şekil 4.43 Alanın Yıkıldıktan Sonraki Hali (F. Nihan Kahya Arşivi)

3) Karakoyun Ve Samsat Meydanı Projesi

Görüntüsü nedeniyle şehrin imajını zedeleyen Karakoyun Deresi'nde Fırat Nehri'nin suyunun akmasını hedefleyen 2.753.584 TL ihale bedelli projenin çalışmaları devam etmektedir. Karakoyun Deresi'nin üzerinde yer alması planlanan Samsat Meydanı, kentte adeta bir kilit noktası gibidir. Şanlıurfa Samsat Meydanı, Balıklıgöl dışında rekreasyon alanı bulunmayan kent için alternatif bir kentsel kamusal mekan olarak geliştirilmiştir. Kanal kıyısının canlandırılması, proje arazisine komşu olan Kurtuluş Müzesi ile kurulan mekânsal ilişkiler ve alanın sürekli yaşamasını sağlamak için önerilen ticari fonksiyonlu yapılar şehirde yaşayanların günlük hayatlarına katkıda bulunmak üzere bir araya getirilmiştir (Şanlıurfa Belediyesi, 2013) (Şekil 4.44 ve

Şekil 4.45). Proje, Şanlıurfa Belediyesi tarafından uygulanmaktadır. Projenin, Şanlıurfa gibi rekreasyon alanları yönünden yetersiz olan bir kente yeni bir soluk getireceği düşünülmektedir. Kentte buna benzer daha çok kentsel boşluklar yaratılmalıdır.

Şekil 4.44 Samsat Meydanı Projesi (Şanlıurfa Belediyesi, 2013)

Şekil 4.45 Samsat Meydanı Uygulama Aşaması (F Nihan Kahya Arşivi)

4)Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, Tasavvuf Musiki Müzesi ve Şanlıurfa Kültür Merkezi Projeleri

57.000 m²den oluşan alanda; 26.000 m²lik alana sahip ve 3 kattan oluşan, Şanlıurfa'nın arkeoloji ve mozaik potansiyelinin değerlendirileceği Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, Haleplibahçe'de ortaya çıkan mozaiklerin yerinde sergilenmesi amacıyla yapılan ve 4.000 m²den oluşan Haleplibahçe Mozaik Müzesi ile iki müze arasında kente ait bazı eserlerin imitasyonunun yapılacağı Arkeopark yapılacaktır (Şekil 4.46). Ayrıca Şanlıurfa Belediyesinin 143.000 m²lik alanda yapacağı Amfi Tiyatro, Kültür ve Sanat Merkezi, hediyelik eşya reyonları, kafeteryalar, rekreasyon alanı, Arkeoloji Araştırma Merkezi ve Çok Amaçlı Tanıtım Merkezi, 1.050 araçlık açık ve kapalı otopark projeleri yapılacak olan müze kompleksini tamamlayıcı unsurlar olacaktır. İhale bedeli 38.703.489 TL olan Arkeoloji Müzesi Projesi 2015 yılında tamamlandığında 200.000 m² alanda oluşturulacaktır (Şanlıurfa Belediyesi, 2013).

Şekil 4.46 Arkeopark Uygulama Aşaması (F Nihan Kahya Arşivi)

İl Özel İdaresi tarafından kamulaştırılan Şeyh Saffed Çeşmesi ve Şeyh Abdülkadir Kemalettin Erbili Türbesi restorasyon projesinde Tasavvuf Musikisi Müzesi olarak tasarlanmıştır (Şekil 4.47). Şanlıurfa İl Özel İdaresi %35, Karacadağ Kalkınma Ajansı %65 paya sahip olmak üzere iki kurum arasında Ekim 2011 yılında 506.946,00 TL bütçe ile imzalanan sözleşmede müzenin iç mimari, dekorasyon ve tefrişatının yapılması öngörülmektedir (Şanlıurfa Valiliği, 2014). Bu projeler kenti kültür aracılığı ile pazarlama araçlarından biri olarak benimsenmektedir.

Şekil 4.47 Tasavvuf Müzesi Restorasyon Öncesi ve Sonrası (Şanlıurfa Valiliği, 2014)

Başbakanlık GAP Eylem Kapsamındaki Şanlıurfa Kültür Merkezi Projesinde (Şekil 4.48) yaklaşık 10 bin m² alan üzerine çok amaçlı salon, sergi salonu, kent müzesi kültür sokağı, atölye ve dersliklerden oluşacak Kültür Merkezi'nin proje ihalesi gerçekleştirilmiştir. Projenin üstlenicisi Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'dür. Proje Bedeli 116.000,00 TL'dir (Şanlıurfa Valiliği, 2014). Tablo 4.25' te açıklandığı gibi kentte kültür yapıları yok denecek kadar azdır. Bu proje uzun yıllardan sonra ilk kez kente büyük ölçekli bir kültür yapısı kazandıracak, gelecekte kültürel etkinlikler yapılmasını teşvik edecektir.

Şekil 4.48 Şanlıurfa Kültür Merkezi Projesi (Şanlıurfa Valiliği, 2014)

5)Göbeklitepe Sosyal Tesis Ve Çevre Düzenlemesi Projesi

Dünyanın en eski tapınaklarından biri olan Göbeklitepe’de kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkan eserleri yerinde görmek için gelen ziyaretçilere, Göbeklitepe’nin tarihi hakkında bilgi verilmesine imkân sağlayan ve dinlenme olanakları sunan bir sosyal tesis projesi yapılması planlanmıştır (Şekil 4.49). Proje bitmiş olmasına rağmen yer teslimi konusunda Bakanlık’tan cevap beklenmektedir. Sözleşme bedeli 278.576,00 TL olan projenin üstlenicisi Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’dür (Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014). “Tarihin başlangıç noktası” olarak tasvir edilen Göbeklitepe’ye böyle bir proje yapılması hem gelecekte daha fazla ziyaretçi çekecek hem de Göbeklitepe’nin daha iyi bir biçimde tanıtılmasına imkân sunacaktır.

Şekil 4.49.Göbeklitepe Sosyal Tesis Projesi (Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014)

4.5.3 Aktörler

Tarih boyunca zengin kültürlerin harman olduğu Şanlıurfa günümüzde, tarihi evleriyle, sokaklarıyla, hanlarıyla, hamamlarıyla, camileriyle, çeşmeleriyle, köprüleriyle, kapalı çarşıları ve geleneksel el sanatlarıyla adeta bir açık hava müzesi görünümüne sahiptir ve bu nedenle "Müze Şehir" olarak da tanınmaktadır. Kültür alanında faaliyet gösteren resmi ve sivil kuruluşlar ve geleneksel el sanatları üreticileri, Şanlıurfa'yı her yönüyle korumak ve kültürünü yaşatmak için çeşitli çalışmalar içerisine girmişlerdir. Bu bilgiler bağlamında aşağıda, kültür aktörleri kapsamında, kültür kurumları ve geleneksel el sanatları üreticilerinin görüş ve eleştirilerine yer verilmekte, kültür sektörünün temel zayıflıklarına ve güçlü noktalarına değinilmektedir.

4.5.3.1 Kültür Kurumları

Şanlıurfa'da etkin kültür kurumları arasında Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, Karacadağ Kalkınma Ajansı, Şanlıurfa İl Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) ve Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu sayılabilir. Şanlıurfa'nın kültür ve turizm potansiyelini saptamak açısından bu kurumların temsilcileriyle yapılan görüşmeler, el sanatları açısından Şanlıurfa'daki en etkin ve en yetkili kurumun Şanlıurfa Valiliği'ne bağlı olan ŞURKAV olduğuna işaret etmektedir.

ŞURKAV'ın amaçları arasında; kaybolmaya yüz tutmuş mesleklerin ihyası ve devamı için gerekli zemini hazırlamak, tarihi, folklorik, turistik, sanatsal ve sosyal değerlerinin topyekün yaşatılması ve tanıtılması için gerekli araştırma, derleme, inceleme, eğitim ve benzeri çalışmaları yapmak, bu alanda çalışma yapan özel ve resmi kurum ve kuruluşlar ile kişilerin faaliyetlerine maddi ve manevi katkıda bulunmak yer almaktadır (URL-33). Kurum birçok restorasyon projesinde maddi destek sağlayarak şehrin kültür-eksenli dönüşümde büyük bir rol oynamıştır. 2010 yılında geleneksel el sanatları kursları açarak unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarının yeniden canlanmasını sağlamıştır. ŞURKAV' a bağlı olan Geleneksel El Sanatları Araştırma ve Geliştirme Eğitim Merkezi'nin (GESEM) müdürü Selçuk Ağanoğlu en büyük sorunlardan birinin ürünlerin üretilmesi değil satılması olduğunu söylemiştir. Bu sorunun aşılmasına yönelik olarak tur şirketleriyle görüşülmekte, Şanlıurfa'ya

yapılan turistik geziler kapsamında GESEM'in de programa dahil edilmesi, böylece ürünlerin tanıtılması sağlanmak istenmektedir. Ayrıca internet ortamından da satışın gerçekleştiğini ifade eden Ağanoğlu, üretilen ürünlerin geleneksel çizgiden uzaklaşmadığını belirtmiştir. Ağanoğlu, tasarımların endüstrileştirmesine yönelik birtakım çalışmalar mevcut olmakla birlikte, bürokrasi nedeniyle önemli bir yol kat edilemediğinin altını çizmiştir. Çin ürünlerinin piyasaya girmesi ve fabrikasyon ürünlerin yaygınlaşması gibi sebepler el sanatları üretiminin sekteye uğramasına neden olmaktadır. Yurtiçinden ve yurtdışından gelen stilistler ile ortak çalışmalar yaptıklarını belirten Ağanoğlu, bu çalışmaların, Şanlıurfa'nın tanıtımında büyük bir rol oynadığını belirtmiştir (Bkz. Ek 11).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3386 sayılı kanunla değişik 51. Maddesi kapsamında, Bakanlık Makamının 15/03/2005 tarih ve 31895 sayılı oluru onayı ile Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü kurulmuştur. Kurulun başlıca görevleri arasında; taşınmaz kültür varlıklarının tespit-tescil işlemlerini yürütmek, taşınmaz kültür varlıklarının tadilat, onarım, işlev verme işlemleri, rölöve, restorasyon, restitüsyon projeleri ile çevre düzenleme projelerini incelemek, kurul gündemine almak vardır. Kurul sanat tarihi, hukuk, mimarlık, şehir bölge planlama ve arkeoloji bilim dallarından Bakanlıkça belirlenen 7 daimi üye ve ilgili kurum temsilcisi üyelere oluşmaktadır (URL-34). Şanlıurfa Koruma Kurulu'ndan sanat tarihçisi Ramazan Baylan, Şanlıurfa'nın en büyük eksiklerinden birinin tanıtım olduğunu belirtirken (Bkz. Ek 12) Harran Üniversitesi Öğretim Görevlisi Yrd. Doç. Dr Cihat Kürkçüoğlu, Şanlıurfa'da turizm açısından büyük bir altyapı eksikliğinin olduğunu, kentin turizme mevcut durumu ile hazır olmadığını, bu tür projelerin işlenmesi ya da işlerliğinin artırılması için uzman kadrolarla çalışılması gerektiğini söylemiş bu anlamda Göbeklitepe'nin Şanlıurfa için büyük bir potansiyel taşıdığını ifade etmiştir (Bkz. Ek 2).

Şanlıurfa Belediyesi Koruma Amaçlı İmar Müdürlüğü 2004 yılında kurulmuştur. Kurum genellikle restorasyon, iyileştirme ve tarihi yapılarda altyapı çalışmaları yürütmektedir (URL-14). Şanlıurfa Belediyesi Koruma İmar Biriminden Yüksek Mimar Nilüfer Alık, Şanlıurfa'yı marka şehir haline getirmek için "Tarih Yeniden Canlanacak" sloganıyla hareket ettiklerini, amaçlarından birinin Şanlıurfa'yı

UNESCO asıl listesine almak olduğunu ifade etmiş, Avrupa Birliğinden koruma amaçlı imar sınırları için 9.6 milyon euro hibe aldıklarını belirtmiştir (Bkz. Ek 13).

5449 Sayılı Kanuna dayanılarak¹⁵ İstatistikî Bölge Birimleri Düzey 2 olarak tanımlanan 26 bölgede kurulan Kalkınma Ajanslarından biri de TRC2 Bölgesi'nde (Diyarbakır-Şanlıurfa) faaliyet göstermek üzere Kalkınma Bakanlığının bünyesinde 2009 yılında kurulan Karacadağ Kalkınma Ajansı'dır. Kurumun başlıca görevleri arasında; bölge planları hazırlama, araştırma ve strateji geliştirme, teknik, mali ve yatırım destek hizmetleri sağlama, tanıtım ve kurumsal işbirlikleri yapma bulunmaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2011). Kurum Müdürü Halil Çakallı ise, Şanlıurfa'nın Göbeklitepe ile özdeşleşerek diğer illerden farklı konuma geleceğini, bu özdeşleşmenin gelecekte Şanlıurfa'yı marka şehir haline getireceğini söylemiştir. Çakallı, şu an Şanlıurfa'nın marka değerini düşüren ana unsurun göçe bağlı gelişen çarpık kentleşme olduğunu ifade etmiştir. Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın kuruluşundan bu yana kültür ve turizme büyük katkıları olduğunu belirten Çakallı, bu katkılar arasında yatırımcılara yön vermek, danışmanlık hizmeti yapmak, yatırımcıları teşvik etmek ve gerekli finansmanı sağlamak gibi görevlerin önde geldiğini belirtmiştir. Şanlıurfa'nın gelişimine bu güne dek sanayi ve tarımın yön verdiğini söyleyen Çakallı, kentin bugün kültür ve turizm ekseninde dönüştüğünün altını çizmiş, gelecek yıllarda Şanlıurfa'nın marka değerini Göbeklitepe'nin arttıracığını söylemiştir (Bkz. Ek 10).

Kültür- turizm alanındaki etkin aktörlerden bir diğeri Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüdür. Kurumun başlıca görevleri;

- a)** Millî, manevî, tarihî, kültürel ve turistik değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek ve bu suretle millî bütünlüğün güçlenmesine ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak,
- b)** Kültür ve turizm konuları ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek, bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak,
- c)** Tarihî ve kültürel varlıkları korumak,

¹⁵ Madde 30: Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan bölgelerde kurulacak kalkınma ajansları üzerindeki koordinasyon görevini, Devlet Planlama Teşkilatının belirleyeceği usûl ve esaslara göre yürütmek.

- d)** Turizmi, millî ekonominin verimli bir sektörü haline getirmek için yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını değerlendirmek, geliştirmek ve pazarlamak,
- e)** Kültür ve turizm alanlarında her türlü yatırım, iletişim ve gelişim potansiyelini yönlendirmek,
- f)** Kültür ve turizm yatırımları ile ilgili taşınmazları temin etmek, gerektiğinde kamulaştırmak, bunların etüt, proje ve inşaatını yapmak, yaptırmak,
- g)** Türkiye'nin turistik varlıklarını her alanda tanıtıcı faaliyetler ile her türlü imkân ve araçlardan faydalanarak kültür ve turizmle ilgili tanıtma hizmetlerini yürütmek,
- h)** Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmaktır (URL-35).

Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden Sait Rızvanoğlu, Güneydoğu ve Doğu bölgelerinde siyasi ortamın ılımanlaşmasının etkisiyle, doğudaki yaşam biçimine bakışın değiştirmeye başladığını, bu gelişmeyle birlikte Şanlıurfa'ya olan ilginin attığını ve buna bağlı olarak kentin kültür ve turizm alanlarında dönüşmeye başladığını ifade etmiştir. Rızvanoğlu, kırılma noktası olarak kültür-turizm alanında özellikle 2007 yılından sonra ciddi bir oranda artan sayısal verileri¹⁶ dile getirmiştir. Kültür ve turizmi tetikleyen başka bir faktör ise hükümetin bu konuda birinci dereceden aktör olarak yer alması ve teşvikler vermesi olarak yorumlamaktadır. Kurum ve kuruluşların kültür ve turizm alanında eskisine göre daha aktif rol oynadıklarını, maddi açıdan geri dönüşümü mümkün teşviklerin arttığını belirten Rızvanoğlu, "Kültür para ister ama turizm para kazandırır. Kültür ve turizm beraberdir. Turizm de meyve olarak geri döner" ifadesiyle, bu süreçlere otellerin ve acentaların da katıldığını, yerel halkın da katılması gerektiğini vurgulamıştır. Şanlıurfa'daki turist istatistiklerinin içinde gününbirlik gelen turist sayısı olmadığını söyleyen Rızvanoğlu, yeni kültürel destinasyonların ortaya çıkarılması, tanıtılması yönünde çaba harcanması gerektiğinin altını çizmiştir (Bkz. Ek 14). Bu yönde Karacadağ Kalkınma Ajansı ve Şanlıurfa İl Kültür Turizm Müdürlüğü gerek yurtiçi gerekse yurtdışı fuarlarda Şanlıurfa'nın tanıtımına odaklı çalışmalar yürütmektedir.

¹⁶ Şanlıurfa Kültür Turizm İl Müdürlüğü Verilerine Göre 2007-2008 yılları arasında yerli turist sayısı %244, yabancı turist sayısı ise %392 artmıştır (Şanlıurfa Kültür Turizm İl Müdürlüğü 2011Briefing Dosyası).

4.5.3.2 Geleneksel El Sanatları Üreticileri

Şanlıurfa'nın geleneksel el sanatları arasında; abacılık, ağaç oymacılığı, bakırcılık, cülhacılık (bez dokumacılığı), çulculuk, (semercilik), dabbaklık, kazzazlık (ipek işlemeciliği), keçecilik, kürkçülük, saraçlık, tarakçılık ve taş süslemeciliği sayılabilir (Bkz. Ek 15). Kentin geleneksel el sanatları oldukça köklü bir geçmişe dayanmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde Urfa, Anadolu'yu Halep'e bağlayan kervan yolu üzerinde önemli bir ticaret merkezi konumundadır. Zanaatkârlar kervanların taşıdığı başka yöreye ait sanat ürünleriyle tanışmış, kendi ürünlerini de başka yörelere gönderebilmişlerdir. Konaklayan kervanların hayvanları için gereksinim duyulan hamut, eğer, semer takımları üretmiş ve onarmışlardır. Bu nedenle şehirde saraçlık ve semercilik oldukça gelişme göstermiştir. Çarşılarda erkekler tarafından sürdürülen el sanatlarının yanında kadınlar da çeyiz sınıfına girebilecek ürünler üretmişlerdir (Kürkçüoğlu, 2010: 153-154) (Şekil 4.50).

Şekil 4.50 19 yy. Kazzaz çarşısı (Kürkçüoğlu, 2010)

17. yüzyıl ortalarında Urfa'yı ziyaret eden ünlü gezgin Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Urfa çarşılarından; “Çarşısı dörtyüz dükkandır. Her türlü değerli eşya bulunur. Saraçhanesi İbrahim Halil Irmağı kıyısındadır. Onun için Bağdat Serdabı gibi soğuk su ile sulanmış ana yolun iki tarafı mamur ve güzel, mevsiminde türlü çiçeklerle süslü olup geçenlerin içini açar. Oralarda bütün bilgi sahiplerinin toplandığı, dinlendiği yerler vardır” cümleleriyle bahseder (Kademoğlu, 2002: 261). 1883 tarihli Halep Vilayet Salnamesi'nde iki debbağhaneden söz edilmektedir (Salname-i Vilayet-i Haleb, 1883).

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte el sanatları Urfa'da “Mekteb-i Sanayi” ve “Sanatlar Ocağı” adlı okullarda öğretilmeye başlanmıştır. Bu okullarda terzilik, demircilik, çorapçılık, kunduracılık gibi atölyeler mevcuttur (Şekil 4.51).

Şekil 4.51 1927 yılında Urfa Mekteb-i Sanayi Çoraphanesi (Kürkçüoğlu, 2010)

Şanlıurfa'da bugün el sanatları üretiminin geleneksel yöntemlerle, az sayıda gerçekleştirildiği ve küçük ölçekli olduğu saptanmıştır. Üretim ve satış bir arada, aynı fiziksel ortamda gerçekleşmektedir. Üretim birimlerinin farklı sanatlar bağlamında bir araya toplandığı görülmektedir. Keçeciler Çarşısı, Neccar Pazarı, Bakırcılar Çarşısı gibi, ürünün adıyla anılan mekânlar bunun önemli bir göstergesidir. Bugün çarşı bölgesi olarak adlandırılan yerde birçok sanatın eskisi gibi aktif olmadığı gözlemlenmiştir (Şekil 4.52 ve Şekil 4.53).

Şekil 4.52 Şanlıurfa'daki Son Tarakçı Ustası 1980
(Cihat Kürkçüoğlu Arşivi)

Şekil 4.53 Şanlıurfa'daki Son Kazzaz Ustası 1980
(Cihat Kürkçüoğlu Arşivi)

Geleneksel mesleklerin Şanlıurfa'da eskisi kadar aktif olmadığı görülmüştür. Örneğin önceki yıllarda 50'den fazla kazzaz ustası varken bugün birkaç usta aktif olarak çalışır durumdadır. Geleneksel ürünlere olan talep geçmişe kıyasla oldukça azalmış, talepteki düşüşle bağlantılı olarak çarşı tarafında aktif olarak çalışan usta sayısında da belirgin bir azalma yaşanmıştır. Keçe ustası, kazzaz ustası, kürk ustası, ağaç oyma ustası, cülha ustası, kilim dokuma ustası ve debbağ ustası sözü edilen ustalar arasında sayılabilir. ŞURKAV bünyesinde ustalık yapan Mehmet Emin Güngör (Bkz. Ek 16) konuyla ilgili görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

„Geçim sıkıntısından veya sermayenin dar olmasından biraz unutuldu biraz bırakıldı biraz da benimsemi mesleklerini.” Mehmet Emin Güngör, kazzaz ustası, ŞURKAV (Şekil 4.54).

Şekil 4.54 Kazzaz Ustası (F. Nihan Kahya Arşivi)

Ustaların dönem dönem; kaplama, kalıp sektörü, cami restorasyonu, küpeşte gibi inşaat elemanlarının üretimini içeren farklı alanlarda da çalışmakta oldukları saptanmıştır (Bkz. Ek 17, Bkz. Ek 18) (Şekil 4.55 ve Şekil 4.56). Talebin azalmasında teknolojinin değişmesi ve değişen yaşam biçimleri kırılma noktası olmuştur. Ağaç oymacılığı, kilim dokumacılığı, cülhacılık, keçecilik gibi bazı sektörler değişen piyasa koşullarından olumsuz biçimde etkilenmişlerdir. Çarşı bölgesinde mesleğini icra etmeye çalışan ağaç oymacısı Mustafa Kuş (Bkz. Ek 19), teknolojiadaki değişimin ürüne olan talebe yansımaları şöyle ifade etmiştir:

“Şimdi teknoloji değişti plastikler çıktı. Mesela kürsünün plastiği çıkmış. Plastik çıkana kadar işlerimiz iyiydi plastik çıkınca işler öldü.” Mustafa Kuş, ağaç oymacısı (Şekil 4.57).

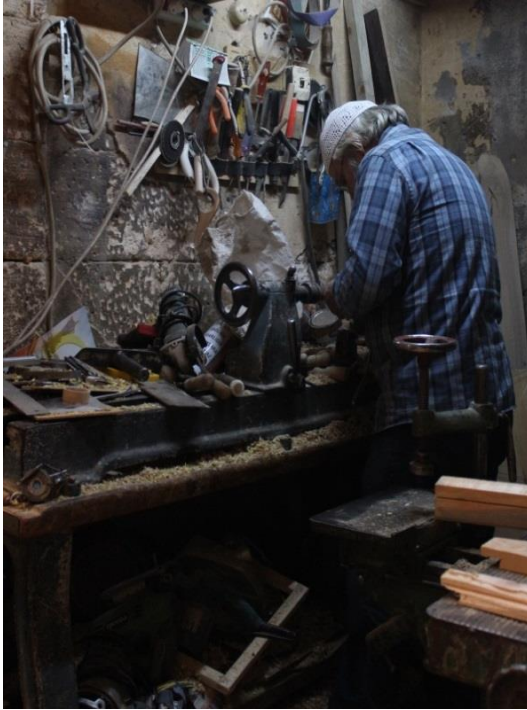
Şekil 4.55 Taş ustası (F. Nihan Kahya Arşivi)

Şekil 4.56 Ağaç oyma ustası(F. Nihan Kahya Arşivi)

Keçecilik, kürkçülük gibi bazı alanlarda çalışan üreticiler değişen piyasa koşullarından dolayı eskisi kadar kazanç sağlayamamakta ve maddi sıkıntı çekmektedir. Kürk ustası İbrahim Durmuş (Bkz. Ek 20), emek yoğun bir süreçte ortaya çıkan ürünlerin ederiyle ilgili sıkıntılarını şöyle dile getirmiştir:

“Şimdi bu yelek 50 lira ediyor. Satsan da para kazanmazsın.” İbrahim Durmuş, kürk ustası (Şekil 4.58).

Şekil 4.57 Ağaç oyma ustası (F. Nihan Kahya Arşivi)

Şekil 4.58 Kürk ustası (F. Nihan Kahya Arşivi)

Özellikle çarşı bölgesindeki birkaç usta mesleklerini bırakıp tamamen fabrikasyon ürünler satan mesleklere yönelmiştir. Keçe ustası Halil Akkuş (Bkz. Ek 21), bu süreçten etkilenen ustalardan biridir.

“Bazı işçilerim keçe yapıp satıyor çarşıda. Çoğunu ben emekli ettim. Şuan çadır branda üretiyoruz.” Halil Akkuş, keçe ustası (Şekil 4.59).

Şekil 4.59 Keçe Ustası (URL-36)

Ancak bazı sektörlerde son yıllarda geleneksel ürünlere bir geri dönüş olduğu görülmektedir. Örneğin plastiğin, ahşabın yerini aldığı dönemde bitme noktasına gelen ağaç oymacılığı, son yıllarda yeniden hayat bulmuştur. Geleneksel kıyafetler ya da bakır ev eşyaları da süreçten benzer bir şekilde etkilenmiştir. Çarşı bölgesinde bakırcılık yapan Ömer Bakır (Bkz. Ek 22), bakır işlerine olan geri dönüşü şöyle ifade etmiştir:

“Eskiden bakır mutfaktan çıkmıştı. Şimdi tekrar mutfığa döndü. Ama şu an yapacak kimse yok.” Ömer Bakır, bakır ustası (Şekil 4.60).

Şekil 4.60 Bakır Ustası (F. Nihan Kahya Arşivi)

Bugün kimi geleneksel ürünün özellikle turistler tarafından tercih edildiği, kimilerinin ise daha endüstriyel amaçlarla diğer sektörler tarafından satın alındığı ifade edilmiştir. Geleneksel yöntemlerle icra edilen yenilikçi tasarımların da talep gördüğü belirtilmiştir. Fakat, taş ustacılığı, oymacılık, gümüş kırma gibi bazı sektörlerde eskiye kıyasla talebin daha çok olduğu dile getirilmiştir. ŞURKAV’da çalışan gümüş kırma ustası Filiz Çapar (Bkz. Ek 23) gümüş işçiliğine olan talepteki artışa işaret etmektedir.

“Talep eskisine göre daha iyi. Gümüşü daha çok Türkiye’nin batısından tercih ediyorlar. Geleneksel takıları merak edenler alıyor.” Filiz Çapar, gümüş kırma ustası, ŞURKAV (Şekil 4.61).

Şekil 4.61 Gümüş Kıрма Ustası (F. Nihan Kahya Arşivi)

Şanlıurfa'nın turist çekme potansiyeli de ürünlerin talebine ve satışına dair önemli bir fırsat olarak görülmektedir. Bununla birlikte ürün sayısının artan talebi karşılayamayacağına ilişkin endişeler söz konusudur. Bu ürünlerin üretiminde yer alan ustaların sayısının giderek azalması, bu endişeleri haklı çıkarmaktadır. Ustaların yanı sıra, yanlarında yetiştirmekte oldukları, kendilerinden sonra mesleği sürdürebilecek çırakların da az sayıda olduğu ifade edilmiştir. Geleneksel sanatlara ilgi ve becerileri olan gençlerin, günlük yevmiye yerine, gelir açısından süreklilik sunan daha garantili işlere yöneldiği belirtilmiştir. Konuyla ilgili çarşı bölgesindeki debbağ ustası (Bkz. Ek 24) şöyle demiştir:

“İki tane oğlum var bugün ben işi bıraksam yarın da onlar işi bırakır kaçar. Bir nevi benim zorumla yapıyorlar. Bunlarda heves yok başka meslek yapacaklar. Çok yorucu bir meslek. Para da kazanmadın mı...”, Hacı Osman Ağan, debbağ ustası.(Şekil 4.62)

Şekil 4.62 Debbağ Ustası (F. Nihan Kahya Arşivi)

Sadece ürünler değil, üretim süreçleri de yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Süreci izlemek isteyen turistlerin yanı sıra, yurtiçi ve yurtdışından çeşitli televizyon kanallarından gelerek ropörtaj yapmak, belgesel çekmek isteyenlerin mevcut olduğu ifade edilmiştir. Yeniden hayat bulan bu ilgiye paralel olarak, Türkiye’de yakın illerin, İstanbul gibi büyük kentlerin yanısıra, az da olsa yurtdışına da satışlar söz konusudur. Bakır ustası, cülha ustası gibi bazı ustaların internetten de satış yapmakta oldukları tespit edilmiştir. ŞURKAV’da cülhacılık yapan Mehmet Karader (Bkz. Ek 25), ulusal ve uluslararası pazara ilişkin görüşlerini şöyle belirtmiştir:

“Ürünlerimizi Amerika’ya gönderiyoruz daha nasıl olacak? Kapalıçarşı’ya gönderdik.”

Mehmet Karader, cülha ustası, ŞURKAV (Şekil 4.63).

Şekil 4.63 Cülha Ustası (F. Nihan Kahya Arşivi)

Üreticiler, ürünlerine kurumlar bazında teşviğin olduğunu, fakat sektör durma aşamasına geldiği için yapılan teşviklerin yeterli olmadığını ve daha fazla teşviğe ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir. Bu ustalardan ŞURKAV dahilinde çalışanlar, hem kurs verme hem de maaş alma imkânına sahiptirler. Bu nedenle bu mesleğin kendilerine maddi açıdan büyük ölçüde katkı sağladığı belirtilebilir. ŞURKAV'daki kilim ustası (Bkz Ek 26) konuyla ilgili görüşlerini şöyle belirtmiştir:

“İlmek karşılığı ücret alıyoruz. Aylık ihtiyaçlarımız karşılıyor hem de bu mesleği geliştirmemizi sağlıyor.”, Medine Albayrak, kilim dokuma ustası. (Şekil 4.64).

Sayılan aktörlerin yanı sıra, sponsorluk bağlamında açılan kurslar da Şanlıurfa'daki kültürel ürünlerin ve üretimin yaşatılması açısından önem taşımaktadır. Kaybolmaya yüz tutan meslekleri canlandırmak ve el sanatları üreticilerini desteklemek amacıyla Anadolu Sigorta tarafından “Bir Usta Bin Usta” projeleri¹⁷ çerçevesinde Şanlıurfa'da açılan “Kehribar Taşı İşlemeciliği” kursları bu kapsama örnek verilebilir.

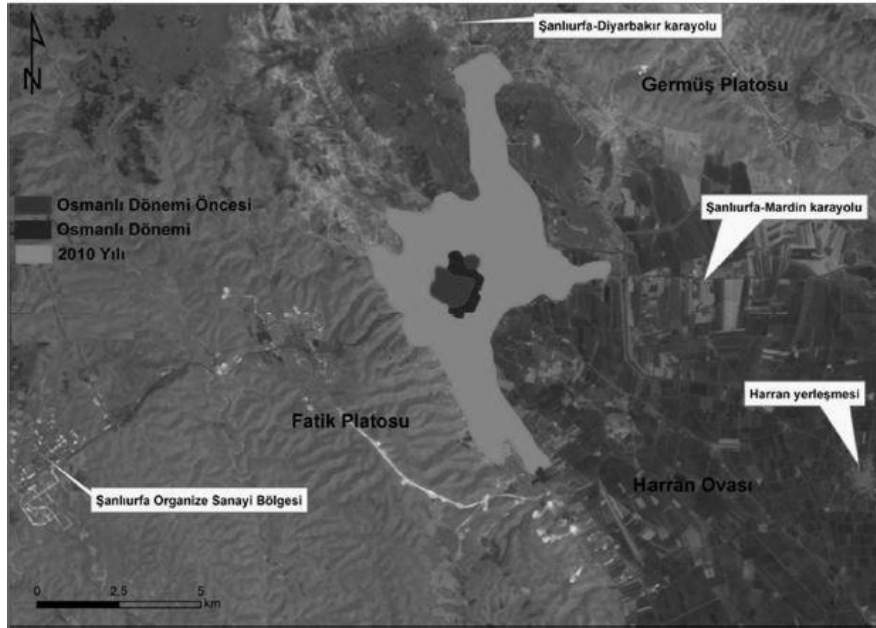
¹⁷ Proje kapsamında her yıl Kültür Bakanlığı'nın önerdiği iller arasından 5 il ve meslek seçilmekte ve her meslek için 15 ile 20 arasında kursiyer eğitilmektedir. Proje ile 10 yıl boyunca 50 mesleğin ve toplam 1.000 usta adayının desteklenmesi hedeflenmektedir. Proje, Kültür Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Müdürlüğü'nün teknik danışmanlığında yapılmaktadır. Proje süresince Kültür Bakanlığı; iller ve illerdeki kaybolma riski olan meslekleri önermekte, STK'ları belirlemekte ve İl Kültür Müdürlükleri'ni yönlendirmektedir (URL-37).

Şekil 4.64 Kilim Ustası (F. Nihan Kahya Arşivi)

4.6 Bölüm Sonucu

Şanlıurfa'nın alansal gelişimine genel olarak bakıldığında, şehrin Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra hem nüfus hem de alansal olarak geliştiği görülmektedir. 16.-20. yüzyıllar arası %50 büyüyerek 2,2 km²lik alana yayılan Şanlıurfa'nın, Cumhuriyet döneminde (1980'li yıllara kadar olan süreçte) büyümesi ise daha yavaş seyretmiştir. Buna bağlı olarak şehrin 1962 yılındaki alanı 3,15 km² civarındadır. 1980'li yıllarda tüm Türkiye'de yaşanan kırdan kente olan göç, terör olayları gibi sebeplerden dolayı Şanlıurfa göç alamamaya başlamıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise GAP'ın etkisi ile tarıma bağlı sanayinin ortaya çıkışı şehrin çekiciliğini arttırmıştır. Nitekim şehrin alanı 1983 yılında 5,3 km² civarında iken, 2000 yılında 20 km²'yi, 2010 yılında ise 30 km²'yi geçmiştir (Şekil 4.65) (Sönmez ve Akgül, 2013).

Şekil 4.65 Şanlıurfa Şehri'nin Alansal Gelişimi (Sönmez ve Akgül, 2013)

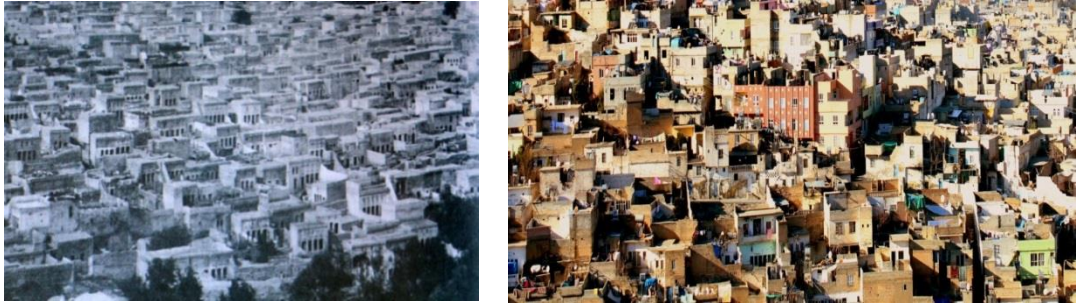
Yapılan görüşmelerde, bu hızlı büyüme sürecini takiben günümüzde Şanlıurfa'da ortaya çıkan temel sorunlar arasında arsaların pahalı olması, yeşil alan azlığı, hızlı nüfus artışı, kentiçi ulaşım sorunları, düzgün bir imar yapısının olmayışı, sosyal yapıların eksikliği ve sanayileşmenin yetersiz olması sayılmıştır (Bkz. Ek 3, Ek 4, Ek 27, Ek 10). Sanayi sektörü ile emlak sektörü arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiş, arsa ticaretinin vergilendirilmemesinden dolayı sanayiye rağbet olmadığı, yerel yönetimlerin buna teşvik vermedikleri dile getirmiştir (Bkz. Ek 8).

Sayılan sorunların çözümü için belediyenin tek başına yeterli olmadığı, merkezi hükümetin de sayılan sorunlarla ilgili aktif rol oynaması gerektiğinin altı çizilmiş (Bkz. Ek 4), kültür-turizm eksenli dönüşümden önce çarpık kentleşmenin getirdiği mevcut yapı stoğunun düzeltilmesi gereksinimi üzerinde durulmuştur. Şehirdeki mevcut gecekondular için yerinde dönüşümün gerekli olduğu vurgulanmış, yeşil alan sorunu için kat yoğunluğunu arttırıp geri kalan boş alanlarda kentsel boşluklar yaratılması gerektiği ifade edilmiştir (Bkz. Ek 5).

Arsaların pahalı olmasından dolayı birçok turizm yatırımının engellediği, bu nedenle ucuz arazi temin edilmesi gerekliliği yine, belirtilen unsurlar arasındadır (Bkz. Ek 27). Ayrıca kent planının kentin geçmişten gelen değerler ve birtakım sosyolojik ihtiyaçlar çerçevesinde revize edilmesi önemsenmektedir. Kentsel dönüşüm

projelerinin yapılabilmesine imkan veren teknik altyapının henüz mevcut olmadığı, dönüşüme destek verebilecek kurumların ve kişilerin yetersizliği (Bkz. Ek 27) konuyla ilgili diğer problemler arasında sıralanmıştır.

1960'lardan sonraki hızlı nüfus artışıyla birlikte ortaya çıkan gecekondulaşmayla birlikte yaygınlaşan çarpık yapılaşma, kentsel dönüşüm konusunu bir daha gündeme getirmiştir (Şekil 4.66).

Şekil 4.66. 1900'lü yıllarda ve bugün Şanlıurfa'nın Kale'den görünümü (F. Nihan Kahya ve Cihat Kürkcüoğlu Arşivi)

Şanlıurfa'da son yıllarda en hızlı büyüyen sektörlerden birisi inşaat sektörü olmasına karşın kamu, inşaat sektörüne beklenen yatırımı yapmamaktadır. Bu da konut ihtiyacının yeterince karşılanamadığına işaret etmektedir.

Emlak-eksensiz dönüşümün ana aktörü olan TOKİ, Şanlıurfa'ya toplu konut ihtiyacını karşılamak amacıyla son beş yılda girmiştir. TOKİ'nin Şanlıurfa'da inşa ettiği yapıların Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi tekdüze ve kimliksiz yapılar olduğunu söylemek mümkündür. Toplu konut projesi üretimine son zamanlarda Şanlıurfa Belediyesi de dahil olmuş, belediye de nitelik olarak, TOKİ'nin ürettiği yapılardan farksız yapılar üretmiştir.

Şanlıurfa, 2023 Türkiye Turizm Stratejisi, Turizm Bölge Stratejisi ve Turizm Eylem Planı içinde yer almakta, bu veri kentin Türkiye genelinde kültür ve turizm olanaklarına sahip olduğu önemi doğrulamaktadır. Şanlıurfa'yı ziyaret eden turist sayısının geçmiş yıllarla kıyaslandığında artış gösterdiği daha önceki bölümlerde verilen istatistiklerle anlaşılmaktadır. Bu artışın nedenleri arasında; Göbeklitepe'nin bir turizm destinasyonu haline gelmesi, Şanlıurfa'nın geçmişe nazaran kendini daha

iyi tanıtılabilmesi, terör olaylarının bitmesi ile birlikte kente bakış açısının değişmesi,kültür ve turizm ile ilgili kurum ve kuruluşların açılması, resmi ve sivil kurumların bu alanda birlikte çalışması, kültür ve turizm projelerine ağırlık verilmesi sayılabilir.

Turizm ile birlikte düşünülmesi gereken kültür olgusu, Şanlıurfa'da gerek mekansal yapıda, gerek kültürel ürünlerde, gerekse üretim biçimlerinde kendisini göstermektedir. Bu çalışmada Şanlıurfa'daki dönüşüm olgusunun eksenine konulan kültürün önemli bir kolu olan geleneksel el sanatları 1980'li yıllardan sonra makinalaşma ile birlikte düşüşe geçmiştir. 1990'lı yıllardan sonra kurulan ŞURKAV, el sanatları merkezi açarak bu mesleklerin devam etmesini sağlayan baş aktörlerdendir. Eskiyle karşılaştırıldığında geleneksel el sanatlarını icra edenler, sanatlarını öğretecek imkanın olmadığını bunun sonucunda sektörün geriye doğru gittiğini belirtmişlerdir. Özellikle sanatlarını endüstrileştirememiş el sanatları üreticileri bu durumdan yakınmaktadır. Sanatlarını eskisi gibi çarşıda icra eden üreticilerin birçoğu işini bırakmış, geriye kalanlar ise kazanç elde edemez hale gelmiştir. ŞURKAV ustalara kurs verme imkanı sağlayarak sanatlarını hem gelecek nesillere aktarmalarına, hem de gelir sağlamalarına önayak olmuştur. Giderek cazibesi artan Şanlıurfa'da özellikle yerli ve yabancı turistlerin geleneksel el sanatlarına olan ilgisi dikkat çekicidir. Bu ilgi Şanlıurfa'da el sanatlarına olan talebi arttırdığından geleneksel üretimi de tetiklemektedir.

5.SONUÇLAR

Dünyada 1980'lerden bu yana değişerek gelen kentsel dönüşüm eğilimleri, izleyen dönemlerde farklı sektörleri öne çıkarmıştır. Bunlar arasında, ölçek ve yaygınlık açısından en önde gelen emlak sektörü, bu bağlamda ortaya çıkarılan projeler ise emlak-eksenli kentsel dönüşüm projeleridir. Emlak-eksenli kentsel dönüşüm projeleri, tüketim odaklı bir dönüşüm anlayışının ürünüdür. Örnekler ve deneyimler, ağırlıklı olarak özel sektöre yaslanan ve büyük yatırımlarla ortaya çıkan bu tür projelerin büyük risk içerdiğine, yerellikten uzak ve tekdüze, bir başka deyişle "klonlanmış kentler" yarattığına işaret etmektedir.

Turizm-eksenli dönüşüm projeleri ise kentin imajının yenilenmesine, turist ve yatırımcı çekmesine vesile olmakta, öte yandan bölgenin soylulaşmaya açık olması ve benzer stratejiler güden kentlerin giderek birbirine benzemesi ve özgünlüklerini yitirmesi gibi birtakım riskler içermektedir. 1990'lardan sonra kültürün uluslararası rekabette sermayeyi çekmek için bir politika olarak kullanılmasıyla "kültür-eksenli dönüşüm" gündeme gelmiştir. Kültür-eksenli dönüşüm türlerinden biri, kentsel kimlik vurgusunun önem kazandığı "kültür mahalleleri"dir. Kültür mahalleleri anlayışında, dönüşümün eksenine oturan önceki sektörlerden farklı olarak kültür, tüketime değil üretime odaklı bir anlayış içerisinde ele alınmaktadır. Kentte gömülü olan geleneksel ürünlerin ya da üretim biçimlerinin yeniden canlanması anlayışına dayalı olan kültür mahalleleri, üretimin yanısıra, turizmi de tetikleyerek konaklama, yeme-içme, alış-veriş gibi hizmetler üzerinden bölgede tüketimi harekete geçirmektedir. Yeni iş sahaları ve istihdam alanları yaratmakta, imajı iyileştirmekte, toplumsal refah düzeyini arttırmaktadır.

Dünyadaki bu süreç ve deneyimlerden farklı olarak Türkiye'de, başta büyük kentler olmak üzere pek çok kentte yürütülen dönüşüm projelerinde emlak-eksenli kentsel dönüşüm yaklaşımı benimsenmektedir. Yaklaşım, yukarıda da kısaca özetlendiği üzere kentlerin sosyal, ekonomik ve fiziksel yapılarında ortaya çıkardıkları ya da derinleştirdikleri problemler nedeniyle oldukça tartışmalıdır.

Yapılan kentsel dönüşüm projeleri tarihi geçmişi olan alanlarda soylulaşmaya yol açarken, gecekondularında ise dar gelirli kesimi yerlerinden edip, yaşam biçimlerine aykırı kimliksiz konutlara yerleşmeye zorlamaktadır.

1980'lerden bu yana toplu konut politikalarının baş aktörü olan ve başta orta ve dar gelirli kesime konut vaadiyle ortaya çıkan TOKİ, 2003 yılında gerçekleştirilen yasal düzenleme sonrasında şirket statüsü kazanmıştır. Çalışmalar, bu değişikliklerle birlikte TOKİ tarafından tüm Türkiye'de üretilen konutların sadece %9'unun dar gelirli kesime yönelik olduğunu ortaya koymaktadır. TOKİ, lüks konutlara ağırlık vermesi, yoksullara kalitesiz konut üretmesi, ağırlıklı siyasi iktidara yakın sermaye gruplarına büyük bütçeli işler sağlaması, denetimden muaf tutulması, tarafsız ve sınırsız yetkiyle donatılması ve haksız rekabete dayalı politikalar yürütmesi gibi nedenlerle eleştirilmektedir.

Bu çalışmada, söz konusu deneyimlerden referans alınarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük illerinden biri olan Şanlıurfa'da kültür-turizm alanındaki güçlü ve zayıf noktalara yer verilmiş, bu bağlamda kentin dönüşümünde, yakın zamanda başlamış olan TOKİ projelerinden bağımsız bir bakışla, kültür-eksenli dönüşüm yaklaşımı tartışmaya açılmıştır. Şanlıurfa'da 1960'lardan itibaren gerçekleşen göçler sonucunda meydana gelen gecekondulaşma sorunu kentsel dönüşüm tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Kentte özellikle son 4 yılda inşaat sektörünün yükselmesi, hızlı nüfus artışı ve köyden kente göçle gelen kitlelerin ortaya çıkaracağı konut ihtiyacı emlak-eksenli dönüşümü hızlandırmıştır. TOKİ ve Şanlıurfa Belediyesi'nin hazırladığı kentsel dönüşüm projelerinde diğer kentlerdeki benzer problemler öne çıkmaktadır. Yıkılacak olan gecekonduların yerine kent morfolojisi ile uyuşmayan, tekdüze ve kimliksiz yapılar yapılması öngörülmektedir.

Kentte önemli düzeyde konut ihtiyacı olduğu açıktır. Şüphesiz ki bu talebi karşılayacak, yaşam biçimlerine, iklime, topoğrafyaya uygun, nitelikli konut alanları tasarlanması önem taşımaktadır. Bununla birlikte, Şanlıurfa'da kentsel dönüşümün eksenine emlak sektörünü koymak, bir yandan kentin geçmişini ve kültür-turizm potansiyelini indirgeyici iken, bir yandan da tüm dünyada oldukça tartışmalı

süreçlerden geçen ve 1990'lardan bu yana terkedilmekte olan bir yaklaşımı sorgulamadan kabul etmek anlamına gelmektedir.

Oysa kentin 11.600 yıl öncesine dayanan köklü geçmişi, kültürü, tarihi yapı stoku birçok alternatif turizm türü için önemli nüanslar taşımaktadır. Kentin bu yönde dönüşümüne sadece “etkinlik” ya da “tüketim” bazlı olarak bakmamak önemlidir. Nitekim bu tezde ortaya konulmaya çalışılan özgün değerlerin başında **geleneksel ürünlerin üretimi** ile **geleneksel üretim biçimleri** gelmektedir. Şanlıurfa'da 1980'lerden sonra makinalaşma ile birlikte eski cazibesini kaybeden özgün üretim biçimleri bugün yeniden hayat bulmaktadır. Abacılık, ağaç oymacılığı, bakırcılık, cülhacılık (bez dokumacılığı), çulculuk, (semercilik), dabbaklık, kazzazlık (ipek işlemeciliği), keçecilik, kürkçülük, saraçlık, tarakçılık ve taş süslemeciliği kültür ürünleri ve kültürel üretim kentin gömülü değerleri arasındadır. Bu tür üretim odaklı dönüşüm stratejileri istihdam sağlamak, genç nüfus için önemli iş kolları açmak ve ekonomiye katkı sağlamak açısından son derece önemlidir. Geleneksel üretim, kentin turizm potansiyeli ile buluşarak tüketimi tetikleyecektir.

Şanlıurfa'da, geleneksel el sanatları açısından bakıldığında, günümüzde çarşı bölgesinin fazla aktif olmadığı, birçok ustanın ise maddi problemler nedeniyle işini terk ettiği gözlemlenmiştir. Şanlıurfa'da bu değeri yaşatmaya çalışan ŞURKAV baş aktör konumundadır. Bugün az sayıda ustanın yürütmekte olduğu üretim biçimleri; üretim, sergileme ve satışın bir arada olduğu “kültür mahalleleri” oluşumu ile önemli benzerlikler göstermektedir. Verilen bu desteğin, rekabetçi gücü yüksek ürünler ve üretim biçimleri dikkate alınarak, sadece fiziksel altyapıya değil, insan kaynaklarına da yatırım yaparak sağlanması, çalışmaların başarısında belirleyici olacaktır.

Kişi ve kurumlardan edinilen temel veriler, Şanlıurfa'nın kültür ve turizm alanında sahip olduğu özgün değerlerin korunması ve geliştirilmesi yolunda adımlar atılmaya başlandığını göstermektedir.

Belediye ve kamu kurumu destekli projelerin varlığı, özel sektörün de işin içinde faal olarak bulunmaya başlaması bu adımların önemli göstergeleridir. Bununla birlikte, bu adımların başarısı ve sürekliliği; projelerin tüm aktörlerinin ve hedef kitlelerin belirlenmesi, ihtiyaç ve taleplerin katılıma imkân veren anlayışla tespit edilmesi ile mümkün olacaktır. Dolayısıyla Şanlıurfa için gerçekleştirilecek dönüşüm vizyonunda

kültür mahallelerine yer vermek kentin kültürel değerlerini yaşatma, kenti tanıtabilme anlamında gerekli bir hamle olacak, geceleme sayısını arttırarak turizme katkı yapacaktır. Bu mahallelerin üretim, eğitim, hizmet, konaklama gibi çeşitli sektörleri bir araya toplayarak ekonomiyi harekete geçiren merkezler olarak değerlendirmesi önemlidir.

KAYNAKLAR

Abû'l-Farac. G. Abû'l-Farac Tarihi, (Çev: Ömer Rıza Doğrul), Türk Tarih Kurumu Yay., Cilt I, Ankara, 1999.

Altınok, E. Yasadışı Yapılaşan Alanlarda Dönüştürme Kapasitelerinin Tükenişi ve Kentsel Yoksulluk-Çeliktepe Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2006.

Arif, S. Türkiye'nin Sıhhi, İçtimai Coğrafyası: Urfa Vilayeti, T.C. Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1925.

Arû, K. Türk Kenti, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1998.

Ashworth ve Voogt. Selling the City: Marketing Approaches in Public Sector Urban Planning, Belhaven Press, Londra, 1990.

Aslan, Ş. 1 Mayıs Mahallesi 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Ataöv, A., Osmay, S. Türkiye'de Kentsel Dönüşüm'e Yöntemsel Bir Yaklaşım METU JFA Dergisi 2/2007, 2007.

Avcı, S. Türkiye'de Şehir ve Şehirli Nüfusun Dağılışı, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 28, İstanbul, 1993.

Ayata, A.G. Gecekonduarda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşerilik, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı 51/52, İstanbul, 1991.

Ballenghien, M. Histoire d'un groupe de travail entre six villes, Urbanisme, Hors Série: Régénération Urbaine en Europe, Numéro: 16, 2002.

Benjamin, W. Paris, capitale du XIXe siècle, Editions Allia, Paris., 2005.

Benek, S. Gap'ın Şanlıurfa İlinin sosyo-ekonomik yapısında meydana getirdiği değişim/gelişmeler Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 11 Ocak, İstanbul, 2005.

Bianchini, F., Dawson, J. ve Evans, R. "Flagship projects in urban regeneration", *Rebuilding the City: property-led urban regeneration*, ed. P. Healey, S. Davoudi, M. O'Toole, D. Usher ve S. Tavşanoğlu, E. & F. N. Spon, Londra, ss. 245-255, 1992.

Bianchini, F. Remaking European cities: the role of cultural policies, ed. Bianchini, F. ve Parkinson, M., *Cultural Policy and Urban Regeneration*, Manchester University Press, Manchester ve Newyork, 1993a.

Bianchini, F. Culture, conflict and cities: issues and prospects for the 1990's, ed. Bianchini, F. ve Parkinson, M., *Cultural Policy and Urban Regeneration*, Manchester University Press, Manchester ve Newyork, 1993b.

Bianchini, F. ve Parkinson, M. The West European Experience, ed. Bianchini, F. ve Parkinson, M., *Cultural Policy and Urban Regeneration*, Manchester University Press, Manchester, 1993.

- Boratav, K.** Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002, İmge Yayınevi, Ankara, 2003.
- Boratav, K., Türel, O. ve Yeldan, E.** Dilemmas of Structural Adjustment and Environmental Policies Under Instability: Post-1980 Turkey, World Development, Vol: 24 No: 2, Ankara, 1996.
- Brownill, S.** *Developing London's Docklands, Another Great Planning Disaster.* London: Paul Chapman, 1990.
- Can, N.** İmar Hukuku, Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını Sayı:31, İstanbul, 2005.
- Can, Y.** İslâm Şehirlerinin Fiziki Yapısı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İlmî Eserler Serisi 39, Ankara, 1995.
- Carley, M.** Urban partnerships, governance and the regeneration of Britain's cities, International Planning Studies, Vol: 5 No: 3, Cardiff, 2000.
- Carter, H.** The Study of Urban Geography, Edward Arnold (Publishers) Ltd., Londra, 1973.
- Çadırcı, M.** Anadolu Kentlerinde Mahalle (Osmanlı Dönemi), Tarihten Günümüze Konut ve Yerleşme, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.
- De Soto, H.** The Other Path: The Invisible Revolution in the Third World, I. B. Taurus, Londra, 1989.
- De Soto, H.** The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else, Basic Books, Newyork, 2000.
- Demirkent, I.** Ortaçağ'da Urfa, ed. Filiz Özmen, Uygarlıklar Kapısı Urfa, Yapı Kredi Yayınları, No: 1732, İstanbul, 2001.
- Diñer, İ.** Türkiye'de Kent Ölçeğinde Koruma ve Kent Planlamanın Yollarının Kesişmesi ve Yeniden Ayrılması: Protokol Alanından Kentsel Yenileme Alanına, ed. Özdemir, D., Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama, Nobel Yayınları, İstanbul, 2010.
- Donnison, D.** The Challenge of Urban Regeneration for Community Development, Community Development Journal Vol: 28 No: 4, Oxford, 1993.
- Drijvers, H. J. W.** Cults and Beliefs at Edessa, E. J. Brill, Leiden, 1980.
- Duval, R.** Historie d'Édesse. Politique, Religieuse et Littéraire, Philo Press, Amsterdam, 1975.
- Dündar, Ş.** Ünvan Peşindeki Kentler: Mega Projeler ve Mega Etkinlikler Üzerinden Bir Bakış, Mimarlık 353 Dergisi, Sayı: Mayıs Haziran, Ankara, 2010.
- EDAM,** Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi, İstanbul, 2009.
- Erden, D.** Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri, M.S.G.Ü, Doktora Tezi, İstanbul, 2003.

- Evans, G. and Shaw, P.** The Contribution of Culture to Regeneration in the UK: A Review of Evidence, A report to the Department for Culture Media and Sport, LondonMet, Londra, 2004.
- Evans, G.** Cultural Planning, and Urban Renaissance?, Routledge, Londra, 2001.
- Evans, G.** Hard-Branding the Cultural City from Prado to Prada, International Journal of Urban and Regional Research Vol: 27 No: 2, Londra, 2003.
- Evans, G.** Measure for measure: Evaluating the evidence of culture's contribution to regeneration, Urban Studies, Londra, 2005.
- Fainstein, S.** The Changing World Economy and Urban Restructuring, ed. Fainstein, S. ve Campbell, S., Urban Theory, Blackwell, UK, 1996.
- Fainstein, S. Ve Gladstone, D.** Evaluating Urban Tourism, ed. Judd, D. ve Fainstein, S., The Tourist City, Yale University Press, New Haven ve Londra, 1999.
- Florida, R.** The Rise of the Creative Class: And How it is Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life, Basic Books, NewYork, 2002.
- Gabriel, A.** Voyages Archéologiques Dans La Turquie Orientale, I Texte, E. De Boccard, Paris, 1940.
- Gordon ve Sassen,** Restructuring the urban labour markets, ed. Fainstein, S., Gordon, I. ve Harloe, M., Divided Cities, Blackwell, Oxford ve Cambridge, 1992.
- Görün, M. ve Kara, M.** Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Konusunda Çalışmalar, Yönetim Bilimleri Dergisi Cilt:8 Sayı:2, Çanakkale, 2010.
- Griffith, J.M.** Gentrification: Perspectives on the Return to the Central City, Journal of Planning Literature Vol: 11 No: 2, Ohio, 1995.
- Gülbahar, O.** 1990'lardan Günümüze Türkiye'de Kitle Turizminin Gelişimi ve Alternatif Yönelimler, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt.14, Isparta, 2009.
- Güler, S.** Eskiçağ'dan Kurtuluş Savaşına Kadar Urfa Tarihi, Şanlıurfa-Uygarlığın Doğduğu Şehir, Şurkav Yayınları No:26, Şanlıurfa, 2002.
- Güvenç, M., Eraydın, Z., Yoncacı, P. ve Özbay, Z.** İstanbul'un Eylem Planlamasına Yönelik Mekânsal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme Çalışması, Bölüm 1/B, ODTÜ, Ankara, 2005.
- Hall, T.** Urban Geography 3rd Edition, Routledge Contemporary Human Geography Series, Oxon, 2006.
- Hague, C.** "Küresel Krizde Kentsel Dönüşümü Yeniden Düşünmek", ed. D. Özdemir *Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama (pp. 98-104)*, İstanbul: Nobel Yayınları, 2010.
- Harvey, D.** *The Condition of Postmodernity*. Blackwell, Oxford, 1989.
- Hayes, E. R.** Urfa Akademisi (Çeviren: Yaşar Güneç), Yaba Yayınları. İstanbul, 2002.

- Holcomb, B.** The Tourist City “ Marketing Cities for Tourism“, ed. Judd, D. ve Fainstein, S., Yale University Press, New Haven ve Londra, 1999.
- IFACCA.** Arts and Culture in Regeneration, *D’Arts Topics in Arts Policy*, No. 25, The International Federation of Arts and Culture Agencies, Sydney, 2006.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M.** Nöbetleşe Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- İbnü’l-Esir.** El Kâmil Fi’t-Tarih (Çeviren: Köşe, A.), Bahar Yayınları, İstanbul, 1991.
- İstanbul Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu,** İller Arası Rekabetçilik Endeksi Sıralaması 2009-2010, İstanbul, 2010.
- Johnson, J.H.** Urban Geography, Pergamon Press, Londra, 1972.
- Judd, D.** The tourist city, Yale University Press, Connecticut, 1999.
- Kademoğlu, O.** Urfa El Sanatları, ed. Filiz Özmen, Uygarlıklar Kapısı Urfa, Yapı Kredi Yayınları, No: 1732, İstanbul, 2001.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı.** Stratejik Plan (2011-2015), Şanlıurfa, 2011.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı.** TRC2 Diyarbakır-Şanlıurfa Bölge Planı (2011-2013) Mevcut Durum Analizi, Şanlıurfa, 2013a.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı.** Bölge Planları Çalıştayları Raporu (2011-2013), Şanlıurfa, 2013b.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı.** TRC Bölgesi Diyarbakır-Şanlıurfa 2011-2013 Bölge Planı, Şanlıurfa, 2013c.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı.** 2013 Yılı Ara Faaliyet Raporu, Şanlıurfa, 2013d.
- Karasu, M.A.** Şanlıurfa’da Kentsel Gelişme ve 6360 Sayılı Büyükşehir Kanunu, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 1, Özel Sayı (Sf:178-193).
- Kayan, A.** Gap Bölgesinde Kentleşmeden Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt: 2 Sayı: 3, Diyarbakır, 2012.
- Keating, M.** The politics of economic development: political change and local development policies in the United States, Britain and France, Urban Affairs Review March 1993 Vol: 28 No: 3, Newyork, 1993.
- Keleş, R.** Kentleşme Politikaları, İmge Kitapevi, Ankara, 2000.
- Keleş, R.** «Kentsel Dönüşümün Tüzel Altyapısı», *Mimarist, Dosya: Kentsel Dönüşüm ve Katılım*, Yıl 4, Sayı 12, Yaz 2004, Mimarlar Odası süreli yayını, 2004.
- Kieser, H. L.** Iskalanmış Barış (çev: Atilla Dirim), İletişim, İstanbul, 2005.
- Korthals Altes, W.K.** Local Government and Decentralization of Urban Regeneration Policies in the Netherlands, Urban Studies, Vol: 39 No: 8, Newyork, 2002.

Kotler, P., Haider, D.H. ve Rein, I. Marketing Places: Attracting Investment, Industry and Tourism to Cities, States and Nations, The Free Press, New York ve Totonto , 1993.

Kürkçüoğlu, C. El Sanatlarının Yaşatıldığı Mekanlar: Şanlıurfa Çarşıları, ed. Sodes, Uluslararası Türk ve Dünya Kültüründe Şanlıurfa Sempozyumu, Şanlıurfa, 2011.

Landry, C. The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators, Earthscan, Londra, 2000.

Law, C.M. Urban Tourism and its Contribution to Economic Regeneration, Urban Studies, Vol: 29 No: 3/4, Newyork, 1992.

Lichfield, D. Urban Regeneration for the 1990s, London Planning Advisory Commitee, Londra, 1992.

Loftman, P. ve Nevin, B. “Prestige project development: economic renaissance or economic myth? A case study of Birmingham”, *Local Economy*, 8(4), ss. 307-325, 1994.

Loftman ve Nevin. Prestige projects and urban regeneration in the 1980’s and 1990’s a review of benefits and limitations, Planning Practice and Research, 1995.

Lupton, R. ve Fuller, C. Mixed communities: A new approach to spatially concentrated poverty in England, International Journal Of Urban and Regional Research, Vol: 33 No: 4, Londra, 2009.

Lynch, K. A Theory of Good City Form, MIT Press, Cambridge, 1981.

Montgomery, J. Making a city: urbanity, vitality and urban design, Journal of Urban Design, Vol: 3 No: 1, Londra, 1998.

Montgomery, J. Cultural Quarters as Mechanisms for Urban Regeneration. Part 1: Conceptualising Cultural Quarters, Planning, Practice & Research, Vol: 18 No: 4, Londra, 2003.

Montgomery, J. Cultural Quarters as Mechanisms for Urban Regeneration. Part 2: A Review of Four Cultural Quarters in the UK Ireland and Australia, Planning, Practice & Research, Vol. 18, No. 4, November 2003, Londra, 2004.

Newman, P. ve Verpraet, G. The impact of partnership on urban governance: conclusions from a recent European research, Regional Studies, Vol: 33 No: 5, Londra, 1999.

Niksarhoğlu, A. Kültür Eksenli Kentsel Dönüşüm: 2010 Avrupa Başkenti Olarak İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Disiplinler Arası Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Öktem, B. Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere Maslak Aksı, ed. H, Kurtuluş., İstanbul’da Kentsel Ayrışma, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2005.

Özbek, A. Kent Merkezli Turizm Stratejisi, Karacadağ Kalkınma Ajansı Raporları, Şanlıurfa, 2010.

- Özbek, A.** Göbeklitepe Dünyanın İlk Tapınağı, Karacadağ Kalkınma Ajansı Raporları, Şanlıurfa, 2013.
- Özdemir, D.** Yeniden Canlandırma Projelerinde Kültür, Turizm Ve Emlak Piyasaları Üzerine Kurulu Stratejilerin Başarı(sız)lıkları Koşullarının İncelenmesi, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, YTÜ, İstanbul, 2003.
- Özdemir, D.** Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış, Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını Sayı:31, İstanbul, 2005.
- Özdemir, D.** Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Mevzuatına Eleştirel Bir Bakış, ed. Özdemir, D., Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama, Nobel Yayınları, İstanbul, 2010.
- Özdemir, S. ve Meşhur, M.** 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası’nın Belde Belediyelerinin Planlama Süreçleri Üzerinde Yarattığı Etkiler, Megaron Dergisi Cilt: 6 Sayı: 3, İstanbul, 2011.
- Özden, P. P.** Belediyelerin Sosyal Programları ve Kentsel Yenileme, Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar, ed. M. Kösecik, H. Özgür, Nobel Yayınları, Ankara, 2007.
- Özgür, E. M.** Türkiye Coğrafyası, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara, 2000.
- Power, D. ve Scott, A.J.** A Prelude to Cultural Industries and the Production of Culture, ed. Power, D. and Scott, A. J., The Cultural Industries and the Production of Culture, Routledge, Londra, 2004.
- Richards, G. and Wilson, J.** The impact of cultural events on city image: Rotterdam, cultural capital of Europe 2001, Urban Studies, Vol. 41/10, Londra, 2004.
- Roberts, P ve Sykes, H.** Urban Regeneration A Handbook, SAGE Publications Ltd. Londra, 2000.
- Roche, M.** Mega Events and Modernity: Olympics and Expos in The Growth of Global Culture, Routledge Press, Londra, 2000.
- Ross, S. K.** Roman Edessa, Routledge, Londra, 2001.
- Russo, A. P., Borg, J.** Planning considerations for cultural tourism: a case study of four European cities, Tourism Management, 23, 2002.
- Salname-i Vilayet-i Haleb.** 1327.
- Salname-i Vilayet-i Haleb.** 1883.
- Sauvage, A.** Fête la ville!, Revue Urbanisme, n331, 2003.
- Scott, A.J.** The Cultural Economy of Cities, International Journal of Urban and Regional Research, Vol: 21 No: 2, Londra, 1997.
- Segal, J. B.** Edessa (Urfa)-Kutsal Şehir, (Çeviren: A. Arslan), İletişim Yay., İstanbul, 2002.
- Sey, Y.** Konut, İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, Cilt:5, İstanbul, 1994.

- Short, J.R., Kim. Y, Kuus, M. Ve Wells, H.** .The dirty little secret of world cities research: data problemsin comperative analysis, International Journal of Urban and Regional Research, Vol: 20 No: 4, Londra, 2009.
- Sjoholt, P.** Culture as a Strategic Development Device: The Role of ‘European Cities of Culture’, With Particular Reference to Bergen, European Urban and Regional Studies, Cilt: 6, Sayı: 4, 1999.
- Smith, A.** Events and Urban Regeneration The Strategic Use of Events to Revitalise Cities, Routledge, Newyork, 2012.
- Smith, N.** Gentrification the Frontier, and the Restucturing of Urban Space, ed. Smith, N.ve Williams, P., Gentrification of the City, Allen and Unwin, Londra, 1986.
- Smyth, H.** Marketing the City: The Role of Flagship Developments in Urban Regeneration, E&FN Spon, Londra, 1994.
- Sönmez, M.E, Akgül. V.** Şanlıurfa Şehrinin Alansal Gelişiminin Tarihi Yapıların Konumları Ve Uydu Görüntüleri İle Belirlenmesi, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 61, İstanbul, 2013.
- Şahin, İ.** Osmanlı Klasik Dönemi Urfası, ed. Filiz Özmen, Uygarlıklar Kapısı Urfa, Yapı Kredi Yayınları, No: 1732, İstanbul, 2001.
- Şahinalp, M. S.** Şanlıurfa Şehrinin Kuruluşu Ve Gelişmesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2005.
- Şanlıurfa Belediyesi.** Koruma Amaçlı İmar Birimi, Şanlıurfa, 2013
- Şanlıurfa İl Çevre ve Orman Müdürlüğü.** Briefing Raporu, 2010.
- Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.** Kültür ve İnançlar Diyarı Şanlıurfa, Uzerler Matbaası, Ankara, 2013.
- Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.** Briefing Dosyası, 2014.
- Şanlıurfa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu,** Briefing Raporu, 2010.
- Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü,** Briefing Raporu, 2010-2012.
- Şanlıurfa Valiliği.** Urfa İl Yıllığı, Doğu Matbaası, Sivas, 1967.
- Şanlıurfa Valiliği.** Her Yönüyle Şanlıurfa (İl Yıllığı), İstanbul, 1988.
- Şanlıurfa Valiliği.** Briefing Raporu, 2014.
- Şenyapılı, T.** Charting the “Voyage” of Squatter Housing in Urban Spatial “Quadruped”, European Journal of Turkish Studies, 2007.
- Tallon, A.** Urban Regeneration In UK, Routledge, Londra, 2010.
- Tavşanoğlu, S. & Healey, P.** “Editorial”, *Rebuilding the City: property-led urban regeneration*, ed. P. Healey, S. Davoudi, M. O’Toole, D. Usher ve S. Tavşanoğlu, E. & F. N. Spon, Londra, ss. 117-124, 1992.
- Tekeli, İ.** The Development of the Istanbul Metropolitan Area: Urban Administration and Planning, IULA, Kent Basınevi, İstanbul, 1994a.

- Tekeli, İ.** Gecekondu, İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, Cilt: 3, 1994b.
- Tekeli, İ.** Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011.
- TMMOB Mimarlar Odası** İstanbul Büyükşehir Şubesi, Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995, İstanbul, 2007.
- TMMOB.** Konut Raporu, Teknik Güç Dergisi, TMMOB Yay, Ankara, 2008.
- Tuncel, M.** Urfa'nın Tarihi Coğrafyasının Son Halkası: Cumhuriyet Dönemi, ed. Filiz Özmen, Uygurluklar Kapısı Urfa, Yapı Kredi Yayınları, No: 1732, İstanbul, 2001.
- Turan, A. N.** XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1993.
- Turok, I.** Property-led urban regeneration: panacea or placebo?, Environment and Planning Journal Vol: 24, 1992.
- Turok, I.** Urban Regeneration: what can be done and what should e avoided?, in Istanbul 2004 International Urban regeneration Symposium: Workshop of Kucukcekmece District, Istanbul: Kucukcekmece Municipality Publication, 57-62, 2005.
- TÜİK.** Genel Nüfus Sayımı 1965-2013, TÜİK Yayınları, Ankara, 2013.
- Türel, A.** Ankara'da Konut Yapım Süreçleri, ed. Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara: 1985'den 2000'e, Ankara, 1987.
- Türkoğlu, K.** Şanlıurfa Araştırma Raporu, İller Bankası, Ankara, 1987.
- Türkün, A.** Kentsel Ayırışmanın Son Aşaması: Kentsel Dönüşüm, 24. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi: Dönüşüm Yaşama ve Mekâna Etkileri, 5-7 Nisan, TMMOB Mimarlar Odası, Bursa Şubesi, 2012.
- Türkün, A.** Sonuç: Mevcut "Dönüşüm ve Yenileme Politikaları" Dar gelirli Toplumsal Kesimlerin Barınma Sorununu Çözebilir mi?, ed. Türkün, A., Mülk, Mahal, İnsan İstanbul'da Kentsel Dönüşüm, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.
- Türkün, A. ve Yapıcı, M.** Kentsel Dönüşüm ve Yasaların Araçsallaşan Rolü, İktisat Dergisi No:499, 2009.
- Türkün, A., Aslan, Ş. ve Şen, B.** 1923-1980 Döneminde Kentsel Politikalar ve İstanbul'da Konut Alanlarının Gelişimi: Mevzuat, Aktörler ve Hakim Söylem, ed. Türkün, A., Mülk, Mahal, İnsan İstanbul'da Kentsel Dönüşüm, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014a.
- Türkün, A., Ünsal, B. ve Yapıcı, M.** İstanbul'da 1980'ler Sonrasında Kentsel Dönüşüm: Mevzuat, Söylem, Aktörler ve Dönüşümün Hedefindeki Alanlar, ed. Türkün, A., Mülk, Mahal, İnsan İstanbul'da Kentsel Dönüşüm, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014b.
- URAK,** İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2009-2010 Raporu, 2011.

- Urfalı Mateos.** Urfalı Mateos Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli (Çeviren: Andreasyan, H. D.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Ünsal, B.Ö. ve Türkün, A.** Neoliberal Kentsel Dönüşüm: Kentsel Alanlarda Sınıfsal Tahliye, Yoksullaşma ve Mülksüzleşme, ed. Türkün, A., Mülk, Mahal, İnsan İstanbul'da Kentsel Dönüşüm, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014a.
- Ünsal, B.Ö. ve Türkün, A.** Tozkoparan: Bir Sosyal Mesken Alanının Tasfiyesi, ed. Türkün, A., Mülk, Mahal, İnsan İstanbul'da Kentsel Dönüşüm, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014b.
- Warrack, A.** Megaproject Decision Making, Lessons and Strategies, Number, Western Centre for Economic Research Information Bulletin, 16/May, 1993.
- Ward, S.** Selling Places: The Marketing and Promotion of Towns and Cities 1850-2000, E&FN Spon, Londra, 1998.
- Yavuz, Ö. Ö.** Kent Turizmi: Bir Kentsel Dönüşüm Stratejisi; Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, YTÜ. İstanbul, 2003.
- Yetkin, Ö** Kentsel Dönüşüm Sunum Dosyası, Şanlıurfa, 2013.
- Zukin, S.** Gentrification: Culture And Capital in the Urban Core, *Annual Review of Sociology*, Vol. 13 (1987), pp. 129-147, 1987.
- Zukin, S.** The Cultures of Cities, Blackwell Publishers, Oxford, 1999.

Elektronik Kaynaklar

URL-1 Guggenheim Web Sitesi.

<http://www.guggenheim-bilbao.es/en/the-building/>, Erişim Tarihi 03/08/14.

URL-2 Artfund Web Sitesi.

<http://www.guggenheim-bilbao.es/en/the-building/> Erişim Tarihi 03/08/14.

URL-3 Artmag Web Sitesi.

<http://db-artmag.de/en/56/news/artists-awarded-at-the-venice-biennale>
Erişim Tarihi 12/11/14.

URL-4 MilanExpoTours Web Sitesi.

<http://www.milanexpotours.com/previous-expo/lisbon-expo-1998.html/>
Erişim Tarihi 12/11/14.

URL-5 Apada Web Sitesi. <http://www.apada.com/> 12/11/14

URL-6 Cities Institute Web Sitesi. Evans, G. (t.y.). From cultural quarters to creative clusters creative spaces in the new city economy.
http://www.citiesinstitute.org/fms/MRSite/Research/cities/079cultural_quarters_and_urban_regeneration-090722-evans.pdf Erişim Tarihi: 11/08/14

URL-7 Urban Affairs Web Sitesi

Scott, A.J. "Cultural Products Industries and Urban Economic Development", 2004. Urban Affairs Review, 461-490.

<http://129.3.20.41/eps/urb/papers/0511/0511005.pdf>. Erişim Tarihi 31/10/14

URL-8 Siena Üniversitesi Web Sitesi.

Porter, M.E. "Clusters and the New Economics of Competition", Harvard Business Review, 76, (6 Nov/Dec),1998.

<http://www.econ-pol.unisi.it/didattica/ecreti/Porter1998.pdf>, Erişim Tarihi: 30/11/14

URL-9 Powershow Web Sitesi

Waits, M.J. Advantages of the Industry Cluster Approach to Economic Development, presentation, 2003

http://www.powershow.com/view/3bd70MDgyN/Advantages_of_the_Industry_Cluster_Approach_to_Economic_Development_powerpoint_ppt_presentation,

Erişim Tarihi 22/11/14

URL-10 National Archives Web Sitesi

<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110118095356/http://www.cabe.org.uk/case-studies/design-nottingham?photos=true&viewing=6667/> Erişim Tarihi 12/11/14

URL-11 Temple Bar Pub Web Sitesi

<http://www.thetemplebarpub.com/> Erişim Tarihi 12/11/13

URL-12 Kiptaş Web Sitesi. www.kiptas.com.tr Erişim Tarihi 17/09/14

URL-13 NKFU Web Sitesi.

<https://www.nkfu.com/guneydogu-anadolu-bolgesi-ozellikleri/>

Erişim Tarihi 10/07/14

URL-14 Şanlıurfa Belediyesi Web Sitesi

<http://www.sanliurfa.bel.tr/> Erişim Tarihi 10/07/14

URL-15 Urfahaber Web Sitesi

www.urfahaber.net Erişim Tarihi 30/07/14

URL-16 Türkiye İstatistik Kurumu Web Sitesi

İstatistikler <http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do> Erişim Tarihi 08/08/14

URL-17 TÜİK Web Sitesi

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

<http://TÜİKapp.TÜİK.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> Erişim Tarihi 15/08/08/14

URL-18 Ekonomi Bakanlığı Web Sitesi

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=EE4E7DE2-D8D3-8566-4520C9A5A5C65EAD> Erişim Tarihi 10/08/14

URL-19 Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Web Sitesi

81 İl Durum Raporu, <http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/81-il-durum-raporu-2012-11052012113452.pdf> Erişim Tarihi 10/07/14

URL-20 Hazine Müsteşarlığı Web Sitesi

Türk Sigortacılık Sektörüne İlişkin İstatistikler <http://www.hazine.gov.tr>

Erişim Tarihi 04/07/14

URL-21 Karaköprü Belediyesi Web Sitesi

www.karakopru.bel.tr/news_detail/ Erişim Tarihi. 11.01.14

URL-22 Olay Gazetesi Web Sitesi

www.olay.com.tr/ Erişim Tarihi 11.01.14

URL-23 Milliyet Haber Web Sitesi

www.milliyet.com.tr/ Erişim Tarihi 03/04/14

URL-24 Ak Parti Web Sitesi

<http://www.akicraatlar.com/> Erişim Tarihi 05/12/13

URL-25 TOBB web sitesi

www.gen.tobb.org.tr/ggnot/images/bilgi_notu/643_242013IVDONEM.pdf,

Erişim Tarihi 06/02/2014

URL-26 Kalkınma Bakanlığı Web Sitesi

<http://esk.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCF5902B8DCC31F672582E23BA44F9F3967C41C60D276DD6EC>
/ Erişim Tarihi 01.04.2014.

URL-27 Sosyal Güvenlik Kurumu Web Sitesi

SGK 2011 İstatistik Yıllığı <http://www.sgk.gov.tr> Erişim Tarihi 01/04/2013.

URL-28 Haberler Web Sitesi

<http://www.haberler.com/yesildirek-e-kentsel-donusum-yok-6213674-haberi/> Erişim Tarihi 20/04/14

URL-29 T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü Web Sitesi Turizm Stratejisi

<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0>

URL-30 T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Web Sitesi E kitap <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,80845/sanliurfada-sira-gecesi-gelenegi.html>

Erişim Tarihi 01/04/2013.

URL-31 Kültür ve Turizm Bakanlığı Web Sitesi

İstatistikler <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/belge/1-63765/istatistikler.html>
Erişim Tarihi 04/03/14

URL-32 Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü Web Sitesi Havaalanları <http://www.dhim.gov.tr> Erişim Tarihi 01/04/2014

URL-33 ŞURKAV Web Sitesi

www.surkav.org.tr Erişim Tarihi 06/02/2014

URL-34 Koruma Kurulları Web Sitesi

<http://www.korumakurullari.gov.tr/> Erişim Tarihi 11/10/2013

URL-35 T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Web Sitesi

www.kultur.gov.tr/ Erişim Tarihi 10/06/2014

URL-36 Şehriurfa Web Sitesi

<https://www.google.com.tr/#q=sehriurfa+ke%C3%A7ecilik> Erişim Tarihi 22/11/14

URL-37 Bir Usta Bin Usta Web Sitesi

<http://www.birustabinusta.com.tr/> Erişim Tarihi 22/11/14

Gazete ve Dergi Haberleri

Zaman, 13.11.2007, “Gecekondu Sorununu Çözmeden Kalkınmadan Bahsedilmez”

Milliyet, 06.09.2004, “Yıkacağım, Varsın Beni Kötü Bilsinler”

Görüşmeler

- 1.Selçuk Ağanoğlu, ŞURKAV M¼d¼r¼, 30/01/14
- 2.Yrd.Doç.Dr Cihat K¼rkç¼ođlu (Harran Ünv)- 03/02/14
- 3.Halil Çakall¼(Karacadağ Kalkınma Ajansı)- 06/02/14
- 4.Y¼ksek.Mim Nil¼fer Al¼k (Şanlıurfa Bel.)- 03/02/14
- 5.Ramazan Baylan(Şanlıurfa Koruma Kurulu)- 05/02/14
- 6.Sait Rızvanoğlu(Şanlıurfa K¼lt¼r-Turizm M¼d¼)-05/02/14
7. Şehir Planc¼s¼ Ömer Yetkin (Şanlıurfa Belediyesi)-06/02/14
8. Mimar Cevher İlhan (Şanlıurfa Belediyesi)- 06/02/14
9. Mehmet G¼l (Ağaç Oyma Ustas¼), ŞURKAV 30/01/14
10. Mehmet Karader (C¼lha Ustas¼), ŞURKAV 30/01/14
11. Filiz Çapar (G¼m¼Ő K¼rma Ustas¼), ŞURKAV 30/01/14
12. Medine Albayrak (Kilim Ustas¼), ŞURKAV 30/01/14
13. Mehmet Emin G¼ng¼r (Kazzaz Ustas¼), ŞURKAV 30/01/14
14. Mustafa Kuş (Ağaç Oyma Ustas¼), 30/01/14
15. Ömer Bakır (Bakır Ustas¼), 30/01/14
16. Halil Akkuş (Keçe Ustas¼), 30/01/14
17. İbrahim Durmuş (K¼rk Ustas¼), 30/01/14
18. Osman Ağan (Debbağ Ustas¼), 30/01/14
19. Ali G¼lmezg¼z (Taş Ustas¼). 01/02/14

EKLER

Ek 1 Necati Akçal Görüşme (İnşaat mühendisi, 06.02.14)

Nihan Kahya: Urfa'da gecekondunun oluşumunun nedenleri neler?

Necati Akçal: Rant teminin için yapılan parselasyonlar. Birde şu var hazine arazilerini kimse sahiplenemedi. Bir nevi zapt ettiler.

N.K: Eskiden tarihi yapılara bakış nasıldı şimdi nasıl?

N.A: Eskiden tarihi yapılar önemli değildi yıktılar. Mesela 12 Eylül caddesini açarken tarihi yerler, Urfa'nın en eski evlerini yıktılar. 90'lı yıllarda yıkıldı yanlış hatırlamıyorsam.. Halil Çelik döneminde yıkıldı. 20-25 sene evvel biz de ya nedir bu Urfa evi yıkalım yerine beton yapalım o görüşteydik fakat sonradan farkına vardık ki eski tarihi değerler bambaşka, kültürümüz bambaşka. Benim en çok üzüldüğüm nokta aşağı çarşıya indiğim zaman komşulukları görüyorum ne güzel kapı çalınırdı herkes birbirine ikramlarda bulunurdu. Fakat şimdi onlar bitti. Derlerdi apartmanda kimse kimseyi görmüyor baktım haklılar. Kimse kimsenin yüzünü gördüğü yok. Sosyal ilişkiler tamamen bitti. Tarihi dokuları yok ettik şimdi tarihi dokulara önem veriyoruz ama iş işten geçtikten sonra. Bir kapı kolu, değirmen görüyoruz hoşumuza gidiyor.

N.K: Tarih koruma bilinci nasıl oluştu?

N.A: 5-10 yıl içinde iyi gelişti. Daha doğrusu devlet de işe el attı. Devlet el atmasaydı bu sıkıntı olurdu yani. Devlet yatırım yaptı. Mesela eski evleri, sit alanlarına ödenek ayırdı mesela.

N.K: Sizce Urfa'da dönüşüm olmalı mı? Nerelerde olmalı? Bunun için gerekli yaptırımlar uygulanıyor mu?

N.A: Tarihi yerlerde uygulanmalı. Eskisine göre iyi

N.K: Urfa'nın en büyük şehrsel sorunu? Bu sorun çözülmeye çalışılıyor mu?

N.A: Trafik. Bir de altyapımız yok. Elektrikinden tutun yollarına kadar.

N.K: Urfa'nın en büyük kırılma noktası nedir? Şu yıldan ya da belediye başkanından sonra çok şey değişti diyebiliyor musunuz? Hangi yıl/belediye başkanı?

N.A: Ahmet Bahçivan bundan 10 yıl evvel Urfa'nın su işini çözdü. Hakikaten 20-30 yıl daha bu su bize yeter yani. Fakıbaba'da (şuanki belediye başkanı) Urfa'yı köyden şehre dönüştürdü.. Eskiden Urfa'ya büyük köy diyorlardı Fakıbaba biraz çevresini değiştirdi. Sosyal yönden yani her yönden. Fakıbaba'nın eksigi var mı var tabi

Ek 2 Yrd Doç Dr. Cihat Kürkçüoğlu Görüşme (Harran Ün. öğretim görevlisi, 05.01.14)

Cihat Kürkçüoğlu: Göbeklitepe önümüzdeki yıllarda buraya çok büyük turist çekecek. Gelen turistler şehrin profilini değiştirecek. Konaklama tesisleri, yeme içme mekanları vs. olan göre gelişecek. Bu kazılar daha 50 yıl sürecek. İnsanlığın dikkati Urfa'ya çekiliyor. Önümüzdeki yıllarda Göbeklitepe şehrin ekonomik kaderini tarımla beraber belirleyen önemli bir faktör olacak. Zaten Urfa'nın turizm değerleri var ama Göbeklitepe ile bu katlanacak. Biz mesela Urfa'ya peygamberler şehri ya da inanç turizmi diyoruz. Her turist inançlı değil ki? Niye gideyim Urfa'ya diyor. Göbeklitepe herkes için bütün insanlık tarihi için önemli. Belki "Peygamberler Şehri" adından da öne çıkacak Göbeklitepe. Turizm açısından patlatacak ileri götürecektir değiştirecek bir yer orası. Türkiye'ye 30 milyon turist geliyorsa bunun 10 milyonu Göbeklitepe için gelecek.

Nihan Kahya: Göbeklitepe'nin çevresinde turistlere yönelik yerler var mı ya da olacak mı?

C.K: İl Özel İdaresi bir tesis yaptı ve Kültür Bakanlığına devretti. Yeme-içme, dinlenme, kitap satış yeri falan var. Ama ileride orada belki on tane yapılacak yol boyunca. 10-20 otobüs kafiler halinde geliyorlar. Orası şuan bir kazı alanı örenyeri değil. Kazı alanına normalde ziyaretçi alınmaz. Ama Göbeklitepe'nin ünü o kadar yayıldı ki artık örenyeri gibi ziyaretçi çekmeye başladı. Bakanlık ta buna yönelik önlemler aldı. Şuan bir çevre düzenleme projesi yapılıyor. Orası örenyeri statüsü alınca girişler de ücretli olacak. Oraya gün gelecek yüzlerce otobüs halinde gelecekler.

N.K: Urfa sizce kendini tanıtabiliyor mu?

C.K: Tanıtıyor ama yeterli değil. Diyelim ki dünyanın bütün telefonlarına Göbeklitepe'yi gönderdin insanları buraya çektin insanlar geldi akın akın. Şehir pisse, oteller düzgün değilse, yatak sayısı yeterli değilse, lokantalar hijyenik değilse, yemekleriniz kötüyse o gelen turistler memnun ayrılmayacak. Kötü duygularla ayrılan turist 500 tane 1000 tane turistin gelmesini engelleyecek. Onun için önce altyapı. Turisti getirdim Göbeklitepe'ye gitti hadi dedi bir de Harran'a gideyim. Harran'ın bugünkü hali nedir? Tezek var toz var çöp var beton yapı var yapılar harabe yıkılıyor kale yıkılıyor. Ben oraya turisti götürürken utanıyorum. Harran'ı tertemiz yapmamız lazım Urfa'nın tarihi evlerini, sokaklarını tertemiz yapmamız lazım. Turizme hazır olmak lazım. Sonra tanıtım yapmak lazım. Çok eksiklerimiz var. Harran UNESCO listesine aday ama asıl listeye geçmek için çok iş yapılması lazım. Beton evleri yıkılması lazım evlerin ve kalenin restore edilmesi lazım vs.

N.K: Kurumlar kuruluşlar Urfa'yı bir noktaya getirmek için çabılıyor mu?

C.K: Kendi kafalarına göre birşeyler yapıyorlar ama yetersiz kalıyor. Bu işleri uzmanıyla çalışmak danışmanıyla çalışmak lazım. Masaya sorunlarını yatıracaksın uzmanlarla çalışacaksın. Herkes herşeyi biliyor.

N.K: Urfa'da yapılan ilk toplukonutları sorabilir miyim?

C.K: İlk toplukonut Yenişehir Evleri 1956'larda olması lazım. Dupleks tek katlı villalardan oluşan hem de geleneksel mimariye uygun taş yapı ve bahçeli olarak yapıldı. Tabi onlar yıkıldı hiçbir tane kalmadı. Sanırım ondan sonra 1974'te yapıldı. Sonra emlak kredi evleri daha sonra Karaköprü tarafında üçyüzevler (lojman) yapıldı o da yetmişli yıllarda yapıldı zannedersen.

Ek 3 Cevher İlhan Görüşme (Mimar, 06.02.14)

Nihan Kahya: Urfa'da zaman içinde olan çarpık kentleşme nasıl oluştu?

Cevher İlhan: Göçlerin oluşu. Tabi ihmalden gelen sorunlar da ortaya çıktı.

N.K: Urfa'nın en büyük kentsel sorunu ne? Kurumlar üstüne düşeni yapıyor mu?

C.İ: Genelde ulaşım sorunu var o da kısmen çözüldü. Park sorunu var. Konut gelişim altyapı sorunu var. Sosyal yapıların eksiliği var. Yeşil alanlar ve otoparklar yetersiz. Urfa'da kentsel planlamanın geliştirilmesi lazım. Bazı gecekondu bölgelerinde altyapı olmadığı için otobüs bile zor geçiyor oradan. Yenice köydü sonra mahalle oldu mesela. Önceden buraların planlaması yapılmadığı için altyapı oluşturmak için evler yıkılıyor bazen yol açılıyor bir sürü külfet yani. Mesela eski tarım arazilerine imar verdiler.

N.K: Tarihi yapılara eskiden bakış nasıldı, şimdi nasıl?

C.İ: Cumhuriyet dönemine kadar yapılar taştan yapılıyordu. Eskiden taş ustaları ermeniydi onlar gidince bir boşluk oldu. Yeni taş ustalarının yetişmesi de 10-20 yılı aldı. Taşın inşası, taşınması zor olduğundan ve nüfusun sürekli artmasından dolayı beton briket piyasaya girdi. Yapılması kolay olduğu için taştan vazgeçmeye başladılar. Urfa'nın sorun içindeki kısmı yetmemeye başladı sonra surdan dışarı çıkmaya başladılar. Sonra Urfa kontrolsüz bir biçimde büyüdü ve gecekondu bölgeleri (Eyyübiye, Süleymaniye) gelişmeye başladı. İhmal ettiler buraları. Tabi oradaki insanların gelir seviyesi düşük onlar da briket kullanmaya başladılar. Şuan en düzgün dediğimiz semtlerde bile sosyal alanlar yetersiz. Urfa'da genelde planlamalar parsel bazında değerlendiriliyor. Duvarı çeviriyor otoparkı yok sosyal donatısı yok vs. Çevresiyle beraber bölgesel düşünmek lazım. Mesela Urfa'yı kurtarabilecek uydu kentler olabilir.

N.K: Kentsel dönüşüm yapılan yerlerde uzaklaştırılan yoksul kesimler şuan nerede?

C.İ: Şuan sosyal konutlar var Urfa'da. TOKİ, yeni yapılan belediyenin sosyal konutları ya da yapsatçılar var. Gecekondu sahipleri parasını alıp bunlardan birine gidiyor. Belki de parayı verip göndermek yerine onu yerleştirmek gerekiyor.

N.K: Urfa'nın neresi dönüşüne uğramalı?

C.İ: Buradan tut Harran'a kadar komple dönüşümün olması lazım. Oda para istiyor para olmayınca olmuyor.

Ek 4 Emin İzol Görüşme (Şanlıurfa Belediyesi Belediye Başkan Yardımcısı, 06.02.14)

Nihan Kahya: Size göre Urfa'nın en büyük sorunları nedir?

Emin İzol: Urfa'da birinci dereceden sorun olan şey düzgün bir imar yapısının olmayışı. 1 Nisan itibarıyla Urfa hem ilçeleriyle birlikte büyükşehir olacak. Biz 10 yıllık belediyeçilik yönetimimizde şununla karşılaştık yani bir şehre yollar yaparsanız ağaçlar dikerseniz görüntü kirliliği ile müracaat ederseniz edin orda düzgün bir imar yoksa bu yapmış olduğunuz şeyler kendini göstermez. Bizim şuan mevcut il bazında bir Eyyübiye İlçemiz var bir de Haliliye İlçemiz var. Eyyübiye'nin yaklaşık %60'ı şuan hazine arazileri üzerinde insanlar köyden gelmişler ve arazi mafyasından gitmişler arazi almışlar. Orada sokaklar dar caddeler yok ve çarpık kentleşme oluşmuş. Öyle mahallelerimiz var ki tamamı hazine arazisi üstüne kurulmuş. Buhara Mahallesi, Osmanlı Mahallesi, Selçuklu Mahallesi bunların hepsi hazine arazileri üstüne kurulmuş. En büyük problem şuan gecekondur. Mesela bir evin fiyatı 60 bin lira belediye o evin olduğu yerden bir yol geçirmek istese orası 100 bin liraya çıkıyor. Bu da sizin maliyetlerinizi arttırıyor. Şuan eski sanayi bölgesindeki çalışmalar (kentsel dönüşüm projesi) bu yüzden askıya alındı.

N.K: Peki sizin bu sorunlara olan bir çözümünüz var mı?

E.İ: Şimdi bu iki ayaklı bir şey. Merkezi hükümetin çıkardığı yasalar yerel yönetimlere takviye olursa bu hizmetler devam eder yoksa bir tek belediyenin çıkarmış olduğu şeylerle olmaz. Öyle bir yasa çıkaracaksınız ki o vatandaş mağdur olmayacak. Mesela bu arsaya a lira değer biçti o parayı o şahsın hesabına yatıracak.

N.K: Siz Şanlıurfa Belediyesi olarak ne tür projelere ağırlık veriyorsunuz?

E.İ: Bu 10 yıl içinde biz genelde kentsel dönüşümde pek başarılı olmadık. Niye başarılı olmadık o da biraz önce saydığım nedenlerden dolayı. Kızılkoyun'da 425 tane ev vardı. Belediye burada çok fazla ödün verdi orayı biz kamulaştırma yapabildik yoksa normalde insanların orada 20-30 milyarlık hakkı varken belediye bunlara 50-60 lira verdi. Bu dönemde yaptığımız en büyük şey tarihi dokunun korunmasıyla ilgili. Urfa turizm şehri. Hiçbir ilde olmayan 14 tane tarihi mahallemiz var. Belediye olarak bu evlerin altyapısını üstyapısını modernize ettik. Orda iyileştirme çalışmaları devam ediyor. 14 mahallede imar düzenlemesi yaptık. 2014 yılında meclis kararı devreye girdiğinde koruma kurulu kararıyla beraber bütün yapılar iki kat olacak. Buralar eski Urfa taşıyla restore edilecek. 15-20 sene bu proje devam ederse eskiye dönüş sağlanacak. Yabancı biri Urfa'ya geldiğinde eski Urfa evleri için Urfa'ya geliyor yoksa modern bir Urfa için Urfa'ya gelmiyor. Dört tane han otuzaltı tane kabaltı restore ettik. Biz AB' den 10 milyon euro hibe kredi aldık. Bu parayla o bölge komple ihya edilir. Önceden Diyarbakır ve Mardin turizm yönünden bizden ilerideydi ama şimdi biz onları geçtik.

N.K: Urfa Şuan turizm yönünden mi kültür yönünden mi yoksa emlak yönünden mi dönüşüyor?

E.İ: Emlak diyorlar. Diyorlar ki Urfa'da daireler çok yüksek. Ben ona katılmıyorum. Genelde lüks daireler pahalı. Şuan biz Maşuk'ta 600 konut yaptık. Onun da 320 dairesini satabildik. 125 milyara 145 metrekaareye daire sattık biz belediye olarak. Talep görmedi. Yine Yenice bölgesinde 40 bin lira daire sattık yine alıcı bulamadık. Yani o bahsedilen emlak yönündeki zenginlik göreceli birşeydir. Bu ateşin düşürülmesiyle ilgili biz yaklaşık 300 bin nüfusun yaşayabileceği imar alanları açmışız onlarla yetinmeyip onların altyapısını yapıyoruz şuan bitmek üzere. Bunlar ileriki yıllarda emlak rantını düşürecek. Urfa'nın gelişimi turizm ile olur.

N.K: Yaptığınız proje ve dönüşümlerin sizlere Urfa'ya en büyük katkısı neler oldu?

E.İ: 10 yıl içinde temiz bir çevre oluştu. Belediye olarak Türkiye'nin ikinci büyük temiz şehri seçildik Çevre Şehircilik Bakanlığı tarafından. Pis su arıtma için 38 milyon euro hibe kredi aldık. Urfa'da ki sular arıtılacak içilebilir bir su haline gelecek. Onu da tarımda kullanacağız.

Ek 5 Ömer Yetkin Görüşme (Şanlıurfa Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü Şehir Plancısı, 06.02.14)

Ömer Yetkin: Urfa'da şuan TOKİ ile yürütülen kentsel dönüşüm çalışmaları var. Şuan bizim ilçelerde kentsel dönüşüm projelerini yürütme yetkimiz yok. Yerel seçimlerden sonra büyükşehri bütün yürütmeyi almasının ardından ilçelerdeki kentsel dönüşüm süreci ilçeler üstünden yürüyecektir. Şuan kentsel dönüşüm dediğiniz zaman bunun farklı uygulama aşamaları var. 5399 Sayılı Belediye Kanunu'na ilişkin kentsel dönüşüm çalışmaları bir de 6306 Sayılı Afet Riski Alanlar Hakkındaki Kanun üzerine yapılan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yardımıyla yürütülen kentsel dönüşüm çalışmaları. Urfa'da bizim şuan 3 tane TOKİ aracılığı ile planladığımız proje var. Eski sanayi bölgesi, Yeşildirek Mahallesi, Akabe bölgesindeki emniyet müdürlüğü ile ortak protokol kapsamında yürütülen bir kentsel dönüşüm projesi. Yeşildirek projesi daha çok gecekondulu alanlarının ıslah edilmesi hakkında bir kentsel dönüşüm projesi, eski sanayi bölgesi de kent içindeki rantın yüksek olduğu alandan eski sanayi hizmeti veren (hurdacı vb) faaliyet gösteren kent içindeki artık çıkarılması gereken küçük meslek gruplarının temizlenmesi üzerine bir kentsel dönüşüm projesi. Eski sanayi bölgesinde uygulama aşamasında sonuca doğru geldik ancak hukuksal tamamlanmamış altyapılar uygulamanın durmasına neden olabiliyor. Sanayi bölgesinde uzlaşmalarımızın birçoğunu yaptık. Geri kalan bölgelerde kamulaştırma işi sürüyor. Bu süreçte Bakanlar Kurulu kararı düzenleyip durdurma kararı çıktı. İşlemin iptaline ilişkin sürecimiz var. Mesela Yeşildirek Mahallesi'nin uygulaması içerisinde karayollarının bir parseli vardı, bu parsel biz kentsel dönüşüm çalışmasına başladıktan sonra özelleştirilme kapsamına alındı. Böyle olunca buradaki çalışmaların hepsini durdurdu. Farklı kurum veya idarelerin farklı otorite ve yetki anlamında hangisinin üstte olmasına bağlı olarak projelerin durması söz konusu olabiliyor. Eski sanayi bölgesinin belki işlemlerinin bir süre daha uzamasına neden olacak olay Danıştay'da yürütme ve durdurma kararının çıkması oldu. Akabe'de işlemler devam ediyor şuan için onda bir sıkıntımız yok ama orada da aslında protokolün üç tane tarafı olması işlemi biraz daha yoğun bir hale getiriyor. Uygulama ayakları daha net daha sağlam olan projeler gerçekleştirilebiliyor. Ama kentsel dönüşüm projeleri uygulanması en az 2 yıldan aşağı olmayan projeler. Bunun süreçleri, aşamaları hem titizlikle yapılması gereken çalışmalar hem de alanda yapacağınız en ufak bir hata geriye dönüşü mümkün olmayan hatalar silsilesini meydana getirebiliyor. Projenin net bir şekilde konması ve fizibilitelemlerinin, analizlerinin yapılması gerekiyor. Mesela kişilerin talepleri doğrultusunda fizibilite maliyetlerimiz değişti. Talep toplama anlamında uzlaşma süreçlerinin doğru zamanlarda bitirilmesi çok önemli. Bizim proje 3. yılına girdi. Ben daha yeni duydum diyenler var. Ben uzlaşmak istiyorum deyince yok kardeşim ben uzlaşmak istemiyorum diyebilecek duruma gelebiliyorsunuz. Kentsel dönüşüm projelerinde uzlaşma çok önemli. Alanın tamamıyla uzlaşma sağlanması gerekiyor.

Nihan Kahya: Gecekondulu alanlarındaki kentsel dönüşüm çalışmaları için (Yeşildirek Mahallesi) oradaki yoksul kesim nereye gidecek onun hesabını yaptınız mı?

Ö.Y: Kira yardımı yapıyoruz bununla birlikte kendileri aşınması gerekiyor. Alanın tümünde bir anda boşaltım sağlamıyorsunuz alanı etaplara bölüyorsunuz bir bölümünü boşaltıp onları yerleştirdikten sonra 2 etabı yıkıyorsunuz. Süreç olarak uzuyor. Maliyet bakımından da artıyor. Şuan kentsel dönüşüm çalışmalarında uygulama safhasına geçmedik. TOKİ'nin farklı kendi başına yaptığı uygulamalar var (Akabe'deki TOKİ evleri) Bunlar boş ve kendi alanları olduğu için bir sıkıntı çıkmıyor.

N.K: Ben Yeşildirek projesinin render olarak birkaç görselini görmüştüm orada yüksek binalar vardı. Varmı gerçekten öyle bir tasarı?

Ö.Y: 24 katlı residencelar var 3 tane. Bunun dışındakiler 12-9-8 katlı. Buradaki önemli faktörlerden birisi kişilerin hakediş oranı. Yapıya karşılık yapı olarak verdiğiniz noktada buna borçlanma miktarı yüksek te olsa bir ev olarak vermeniz gerekir. Bu hesaplamalardan dolayı bu çıkıyor. Yoksa fazla kâr getirisi değil. Burada ödeme gücü ve sosyo ekonomik durumu önemli. 4 kişilik bir aile için bize en az üç tane ev verin derler. Matematiksel modeller bu projeyi bu şekilde doğurduğu için bu şekilde bir proje çıkıyor. Bunların bir kısmı boş kalabilir. Uzlaşma zamanında çıkar bunlar ortaya siz mimarinizde etap etap uzlaşmayı yaparsanız, mimari stoğunda fazla miktarda boş kalma var ise

bunların bir kısmını iptal ederek donatıya çevirebilirsiniz. Bunun sayesinde birçok maliyetten kurtulursunuz. Fazladan yapıp satmaktansa hiç yapmayıp kar sağlamak ta olabilir. Boş kaldığı takdirde talep toplamalar (satış) söz konusu olabilir. Sanayi Bölgesinde biz hak ediş oranına göre üretim yapıyoruz. Ancak burada yapının maliyetini karşılama adına bir kar öngörüsü var. Bunun için öngörülen metod bütün hak sahiplerine yerleri verildikten sonra banka sözleşmelerinde tapuları verilir. O aşamada talep toplamaya çıkılır. Talep toplamada yapılan başvurulara göre buranın satış bedelleri kesinleştirilir ve kişilere kura yöntemiyle satılır.

N.K: Size göre dönüşümlerin Urfa'ya ne gibi bir katkısı olacak?

Ö.Y: Yeni gelişen kentlerde zamanın getirdiği projelere çok hızlı giriyorlar. Altyapısı tamamen dolmadan gitmek zorunda kalıyorlar. Urfa için baktığınız zaman tamam bölge planları var, çevre düzen planları var, ulaşım planı yok. Aslında kaosa sürükleyen etkenlerden birisi orda tıkanıyor. Ulaşım planınız yoksa sizin yaptığınız her türlü müdahale ulaşımına sekte vuracaktır. Bunu hiçbir zaman düzeltmeyecek duruma gelebilirsiniz. Kentler hiçbir zaman ulaşımından kâr etmez. Urfa şuan ulaşımından zararı çok az olan kentlerden bir tanesi. Nüfus olarak fazla, büyükşehir yapılanmasına yeni girdi ulaşımını aslında ona entegre etmeye çalışıyor. Siz bir büyükşehir çalışmasıyla ulaşım girdiğiniz takdirde zararınız çok daha fazla artar. Ulaşımında sıkıntımız olduğu için kentsel dönüşüm projesi ulaşımı sıkıntıya sokabilir. Mesela ulaşım ile ilgili çalışmalar yapılıyor. Şuan trolleybüs projeleri var. Mesela onun yapımı zahmetli ama getirisi fazla (karbon emisyonu az, elektrikle de çalışıyor vs.). Bu şekilde projeler yapılırsa kentsel dönüşümlerin getirisi daha fazla olacaktır.

N.K: Urfa şuan hangi yönden dönüşüyor?

Ö.Y: Turizm ve kültür çalışmaları şuan yapılıyor. Tarihi ve kültürel zenginlikleri koruma ve bunları geliştirme anlamında projeler var. Bunu yaparken yapıyı koruma değil buraya bir işlev verme yeterlilik kazandırma da çok önemli. Sizin vizyonunuz yoksa sadece buraya insan getireceğim anlamında yaparsanız bu yeterli olmuyor. Bir şeye işlev verirken onun gelecekte neye dönüştüğünü görmemiz gerekiyor. Biz ellisekiz meydanı için okulu kaldıralım dedik güzel sanatlar fakültesi için rektörlükle görüşelim. Buraya öğrenci gelmesi buradaki öğrenci potansiyelini arttıracak, öğrenci potansiyelinin artması buradaki kültürel yapıyı değiştirecektir. Sergi anlamında da insanları buraya çekecektir Güzel sanat fakültesi olması, burada bir hareketlilik ve kent içinde bir zenginlik de olacaktır. Bunun yerine hadi bir cafe koyayım burası işlesin dersiniz belki mantık olarak aynı yere ulaşmayı düşünüyorsunuzdur ama aynı sonucu doğurmaz. Bu proje birçok noktanın kesişim yeri olmasından dolayı her yönden öğrencinin giriş çıkışını sağlayacaktır ve eski Urfa'nın canlanmasına katkıda bulunacaktır.

N.K: Sizin Urfa'nın bu bölgeleri de dönüşüm dediğiniz çalışmalarınız var mı?

Ö.Y: Çarpık kentleşmeye bakarak bu olayı yapıyorsunuz. Öncelikle sizin mevcut yapı stoğunu düzeltmeniz gerekir. Yapı stoğundan sonra sosyal ve kültürel alana girmeniz gerekir. Haleplibahçe'de mozaikler çıkartıldı buradaki yapı stoğunun düzeltilmesi gerekir. Çünkü Balıklıgölün turizm potansiyeli var Urfa'nın ana güzergahı üstünde olmasından dolayı. Gecekondu alanlarında da noktasal uygulamalar yapabilirsiniz. Çünkü büyük projelerde bir tarafın kilitlemesi bütün projeyi durdurabilirsiniz. Dolayısıyla bunu parçalayarak bütünlüğünü bozmadan bir ana temada toplayarak o şekilde projeleri düzenlemek gerekir. Balıklıgöl devlet hastahanesi civarında birçok gecekondu mevcut (2-3 katlı). Bunları yaparken imar haklarını taşınabilir. Aynı ayrı on tane üç katlı yapı yapacağınıza belki iki tane onbeş katlı bina yaparsınız geri kalan bütün alanı boş bırakırsınız (meydanlar, parklar vb.). Kulelerden insanların kaçmaması gerek.

N.K: TOKİ Urfa'ya Ne Zaman girdi?

Ö.Y: Kentsel dönüşüm anlamında son 3-4 yıldır var. Öncesini bilemiyorum.

N.K: Urfa'nın geleceğini nasıl görüyorsunuz?

Ö.Y: Benim gibi düşünen çok kişi var. Bu kişiler Urfa'yı ileri götürür. İnşallah güzel şeyler olacak.

Ek 6 Tablo A.1 Çözüm Önerileri ve Faaliyetlerin Belirlenmesi (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013b)

Sorun No	Kültür, Turizm ve Tanıtım Sorunlar	Çözüm Önerileri	Faaliyetler
1	Turizm'e yönelik altyapı eksiklikleri a) Ulaşım altyapısı, b) Tesis yetersizliği c) Üst yapı ve donatı yetersizliği vb.	Tesis yapmak isteyenlere maddi destek sağlanması	Konukevi yapımının özendirilmesi
		Ulaşımında profesyonel, sadece turizme hizmet veren firmalara, acente ve oteller tarafından destek sağlanması	Ulaşımında profesyonel, sadece turizme hizmet veren firmalara, acente ve oteller tarafından destek sağlanması
		Tur güzergahlarının belirlenmesi	Turistik yerleşimlerde tur güzergahlarının belirlenmesi
		İlgili kurumların altyapı ve tesis inşa etmesi	Kentsel dönüşüm ve Sokak sağlıklılaştırmasının yapılması
			Harran ilçesinin çevre Düzenlemelerinin yapılması (Yönlendirme elemanları, altyapı, kanalizasyon sistemi)
			Bütün turizm alanlarında var olan donatı eksikliğinin öncelikle giderilmesi
			İlgili kurumların araç gereç ve personel eksiklerinin giderilmesi
		İlgili kurumların ulaşım eksikliklerini gidermesi	Siverek Karacadağ kayak merkezinde otel yapılması
		Gelen turistlerin ilçelerdeki ve merkeze bağlı civar yerlerdeki kültür varlıklarına ulaşılabilirliğinin artırılması amacıyla yol ağının iyileştirilmesi ve servis birimlerinin kurulması	Şuayip Şehri yoluna dinlenme tesisi yapılması
			Harran ilçesi Harran Üniversitesinin turizme Kazandırılması.
Ören yerlerine dinlenme alanı, ihtiyaç birimleri gibi donatıların oluşturulması			
Konaklama için gerekli sosyal tesisler ile yüksek yatak kapasiteli otel sayısının artırılması	Turizm işletmelerinin açılmasının teşvik edilmesi ve otel, butik otel ve yatak sayısının artırılması.		
	Sivil halkın sürece katılımının sağlanması.		

Sorun No	Kültür, Turizm ve Tanıtım Sorunlar	Çözüm Önerileri	Faaliyetler
2	Turizm sektöründeki nitelikli, personel eksikliği, hizmet kalitesinin düşük olması.	Turizm sektöründe çalışabilecek vasıflı personel elde edilebilmesi	5-6 ay süreli mesleki eğitimlerin verilmesi
		Turizm yüksekokulunda İŞKUR'la birlikte sektörde çalışan personellere sertifikalı eğitim verilmesi	Sertifikalı mesleki eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi
		Turist rehberliğinin geliştirilmesi, kokartlı rehber sayısının artırılması	Turizm sektöründe sınav ve mülakat sisteminin oluşturulması ve kalifiye personel istihdamının artırılması
			Rehberlik eğitiminde Arapça, İngilizce, Fransızca ve Almanca'ya önem verilmesi
		Sektörün hizmet kalitesinin artırılması	Restoranlarda ve konaklama tesislerinde çalışan personelin sürekli eğitime tabi tutulması
			Özel sektör, turizm acentesi, esnaf ve halka turizm ve turizm gelirlerinin öneminin aktarıldığı, turizm bilincinin artırılması faaliyetlerinin yapılması
Turizme yönelik yapılan faaliyetlerin sürekli denetlenmesi			
3	İlgili kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği; a) İlin ortak bir turizm stratejisinin bulunmaması, b) Bölgedeki turizm plan-politika ve projelerin birbirinden kopuk olarak oluşturulması ve uygulanması, c) İl ve ilçe bazında temsiliyetin sağlandığı, bir platformun olmaması.	Merkez ilçe dışındaki ilçelerin de turizm sektörüne katılımının sağlanması	İlçelerde kültür adalarının oluşturulması
			Gerekli kaynakların ayrılarak İlçelerde turizm bürolarının açılması
		Kamu kurum ve kuruluşları ile STK'lar arasında işbirliğinin artırılması	Valilik bünyesinde oluşturulacak bir komisyonda bilgi ve kaynakların toplanması
			Belli periyotlarda sektörel toplantıların düzenlenmesi
			Turizm platformunun sürekliliğinin sağlanması, izleme değerlendirme sistemleri ile desteklenmesi ve etkinliğinin artırılması
		Kamu kurumlarının ortak bir platformda buluşturularak birlikte hareket etmelerinin sağlanması	Şanlıurfa Turizm Eylem Planının hazırlanması
Turizm platformunun periyodik olarak toplanması ve hazırlanan iyi projelerin, uygulamaların ödüllendirilmesi			
		Sivil toplum, belediye işbirliğinin artırılması	

Sorun No	Kültür, Turizm ve Tanıtım Sorunlar	Çözüm Önerileri	Faaliyetler
4	Kültür varlıklarının ve Sit alanlarının koruma-kullanma dengesinin yeterince sağlanamaması – Kültür varlıklarının/tescilli yapıların korunamaması ve erişilebilirlik sorunları - Baraj ve sulama çalışmalarının kültürel mirası tehdit etmesi	Kültür varlıklarının etkin olarak korunması için tapu sahiplerine maddi destek verilmesi	Sit alanlarındaki kamulaştırmaların tamamlanması
			Harran ilçesinin tamamı I. II. ve III. Derece sit alanı olduğundan kamulaştırmalarda karşılaşılan sorunların aşılması için Kültür ve Turizm Bakanlığınca gerekli çalışmaların yapılması
		Tescilli taşınmazların restore edilmesi ve kamulaştırmalarının yapılması	Tarihi ve kültürel dokudaki aykırı yapıların temizlenmesi
			Harran ilçesindeki tescilli yapıların onarılması için mali kaynak bulunması
			Siverek kalesinin restore edilmesi
		Sit alanlarında bilimsel kazılar yapılması ve çevre düzenleme projelerinin hazırlanması ile koruma alanlarının turizme kazandırılması	Sit alanları ile ilgili çevre düzenlemesinin yapılması ve koruma amaçlı imar planlarının tamamlanması
			Göbeklitepe'de düzenlemelerin yapılması ve öncelikle turizme kazandırılması
			Harran ilçesi Suriçi'nin çevre düzenlemesinin ve altyapısının yapılması
			Arkeolojik kazıların yapılması ve kültürel mirasın ortaya çıkarılması
			Hız Yakup çevre düzenlemesinin yapılması
			Koruma alanlarında çevresel iyileştirmelerin yapılması ve güvenlik önlemlerinin alınması
			Sit alanları ve tescilli yapıların web sayfalarından görülmesinin sağlanması
		Sit alanı ilan edildikten sonra alanın kaderine terk edilmeyip bir eylem planı hazırlanarak yapılacak işlerin planlanması	Videolar, fotoğraflar, tur güzergahları vb. bilgilendirme ve yönlendirme gibi ve tanıtım faaliyetlerinin dijital ortamda yayınlanması
			Turizme yönelik kullanım ve tanıtım stratejilerinin belirlenmesi
Yapılan çalışmaların belirli bir takvime bağlanarak sürekliliğinin sağlanması			
Koruma konusunda bilinçlendirme çalışmalarının yapılması.	Belirlenen nitelikli alanlarda kazı çalışmaları yapılması		
	Halkın bilinçlendirilmesi için faaliyetlerin organize edilmesi		

Sorun No	Kültür, Turizm ve Tanıtım Sorunlar	Çözüm Önerileri	Faaliyetler
5	Kültür envanteri çalışmasının tamamlanmamış olması, kültürel mirasın yeterince bilinmemesi ve tanıtılmaması	Kültür varlıklarına ilişkin geniş bir arşivin oluşturulması	Veri Bankasının kurulması
		Kültür varlıkları envanterinin ilçeler dahil edilerek kısa sürede tamamlanması ve kitap, broşür gibi materyallerle halka sunulması	Kültür envanteri çalışmalarının tamamlanması
			Envanterin sempozyum, panel, bilgilendirme toplantıları gibi araçlarla kamuoyuna bildirilmesi
			Yazılı ve görsel dokümanların hazırlanması
			Bölge kültürünü yansıtacak alanların ve ören yerlerinin belirlenmesi
6	Kültür turizm alanında hizmet veren kamu kurumlarındaki personel ve kaynak yetersizliği	İlgili kurumlara yeterli personel ve kaynağın aktarılması	Mevzuat değişiklikleri gerekli olduğundan Bakanlık tarafından mevzuat geliştirici çalışmaların başlatılması
			Kurumlara sözleşmeli teknik personel alınması
		Nitelikli uzman personellerin istihdamının sağlanması	Koruma kurulları, KUDEB, müzeler, Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü ve restorasyon laboratuvarının kurulması
			MYO turizm öğrencilerinin Bolu-Mengen aşçılık okulunda staj yapmalarının sağlanması

Ek 7 EDAM Rekabet Endeksi Değişkenleri

Ekonomik Etkinlik ve Canlılık: Kişi başı GSYİH, işsizlik oranı, sermaye artış oranı, tarım, sanayi ve hizmet sektörleri verimlilik, banka kredi/GSYH oranı, işyeri başına çalışan sayısı, bitkisel üretim değeri, kişi başı açılan şirket sayısı, kobi teşvik/yatırım oranı.

Emek Piyasası: 15-24 yaş nüfus oranı, işsizlik oranı, işgücüne katılım oranı, işgücünün nüfus içindeki payı, kadın işgücüne katılım oranı, kentsel işsizlik oranı, kentsel kadın işgücüne katılım oranı, istihdamda tarımın payı, net göç oranı.

Fiziki Altyapı: Km² başına asfalt yol uzunluğu, km² başına demiryolu uzunluğu, kişi başı havayolu yükü, kişi başı havayolu yolcu sayısı, kişi başına otomobil sayısı, kişi başına ticari araç sayısı, kişi başına adsl, sanayi elektrik tüketim/toplam tüketim oranı, kirli su arıtma yeterliliği, katı atık arıtma yeterliliği.

İnsani Sermaye: Öğretmen/öğrenci oranı (ilkokul, ortaokul, lise, üniversite), ortalama bitirilen okul yılı, okuma yazma oranı, öss başarı seviyesi.

Yaratıcı Sermaye: 1000 kişi başına teknik eleman, arge harç/çıktı oranı (kamu ve özel), kişi başı akademik yayın sayısı, kişi başı tescilli patent sayısı, kişi başı patent başvuru sayısı.

Sosyal Sermaye: Hastahane büyüklüğü, kişi başına doktor sayısı, kişi başına sinema sayısı, kişi başına gazete tirajı, kız okullaşma oranı, kişi başına stk sayısı, kişi başına konut elektrik tüketimi, net göç oranı, okuma yazma oranı.

Ek 8 Sabri Ertekin Görüşme (Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası, başkan, 03.02.14)

Nihan Kahya: Şanlıurfa'ya Ne Tür Yatırımlar Var? Sektör olarak hangi sektörler önde? Eskiye Göre Nasıl?

Sabri Ertekin: Urfa sanayileşmede geri kalmış. Yeni yeni sanayileştirmeye çalışıyoruz. Şu anda öne çıkan sektörler tekstil sektörü, gıda sektörü ayrıca çocuk bezi gibi maddeler üzerine çalışan var ama ağırlıklı tekstil ve gıda. Genelde organize sanayi bölgesindedir. Bunun dışındakiler daha küçük firmalar.

N.K: Bu gelişmeye kimler destek veriyor? (Aktörler)

S.E: Odamız (Şanlıurfa Ticaret Ve Sanayi Odası), Karacadağ kalkınma Ajansı, Yatırım Destek Ofisleri, Valilik, organize sanayideki müdürlükler vb..

N.K: Eskisine Göre Gelişmeler Nasıl? Hangi yılda sanayi sektörü ivme kazandı? Bu sektörün geleceğini nasıl görüyorsunuz?

S.E: Sanayileşme dönemindeki ilk teşvikleri Özal döneminde sağlandı (Gaziantep, Maraş, Urfa) O teşviklerde Urfa 2.derecedendi. Sonradan GAP sulamalarının artmasıyla gelir artışı oldu. Bu kadar gelir artışına rağmen sanayiye rağbet çok yok. Bunun sebeplerinden biri şehir rantının yüksek olması ve vergilendirilmemesidir. Yani devlet vergi prosedür iş güvenliği gibi şeyleri istiyor öbür yandan da arsa alıp satan adam senden çok fazla para kazanıyor ve hiçbir istihdam da yapmıyor vergi de vermiyor. Millet neden sanayici olsun? Herkesin de gözüne geliyor. Nasreddin Hocanın dediği gibi taşları bağlamışlar köpekleri salmışlar. Sanayileşmememizin en önemli sorunlarından biri bu. Belediyemizin de bu konuda sorunları var. Biz belediyeyi teşvik ettik yeni yerler açılın oraya uygun konutlar yapılsın. Belediyemiz de tam tersini yapıyor. Mesela gıdacılar sitesi yapıyor yirmibeş tane. Urfa'da yirmibeş tane mi gıdacı var? Şu anda sanayi olmaması için ne gerekiyorsa yapılıyor. Tabi döviz politikaları da çok doğru değil. Biz buna rağmen mücadelelere devam ediyoruz. Mesela 2012 de çıkan teşviklerle sigorta desteği falan vardı ve yatırım tutarına bağlıydı. Yatırım tutarına bağlı olduğu zaman emek yoğun olan sektörler de 6 ay sonra teşvik bitiyordu. Biz bu durumu bakana bildirdik. Uğraştık ve düzeldi. Şuan yatırım tutarından bağımsız hale geldi. Bizim mesela 2013 yılında aldığımız yatırım teşviğe bağlanan özel sektör yatırımı 1 milyar 100 milyon tl. Bu bölgelerde bunu en çok alan biziz. Gelen yatırımcı kaçmasın diye organize de yer temin etmeye çalışıyoruz. Hazine arazisi vardı böyle dağlık. Oranın tahsisi için bizden 865 milyar ot parası aldılar. Biz buna rağmen onu yatırdık ki vatandaşa yuh çekmeyelim. En büyük teşvik Özal'ın zamanındaydı. O zaman kaynak kullanma destekleme primi vardı. O zaman 100 lira ihtiyacın varsa 75 lirasını devlet ödüyordu.

N.K: Yurtdışı ilişkileriniz nasıl?

S.E: Yurtdışı yatırımcılarımız var tabi. Arap ta var, İsviçre var ,Yunanistan var. Bizim için yatırımcı yatırımcıdır.

Ek 9 URAK Rekabet Endeksi Değişkenleri

Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi: İlde kişi başına düşen öğretim üyesi sayısı, ildeki bir yüksek öğrenim programından mezun olan kişi sayısı (yüksek lisans dahil), ildeki bir doktora-tıpta ihtisas programından mezun olan kişi sayısı, kişi başına düşen uzman hekim sayısı, ilde mesleki ve teknik okul mezun sayısı, öss-ygs başarı yüzdesi, kişi başına düşen hastane yatağı sayısı, kişi başına düşen otomobil sayısı, kişi başına düşen mevduat miktarı, ilde işlenen suç sebebiyle kişi başına ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı, şehirleşme oranı, ilde 1000 kişi başına düşen alışveriş merkezi büyüklüğü, ildeki beş yıldızlı otel yatak kapasitesi, kişi başına düşen mesken elektrik tüketim miktarı.

Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik: İlde 100 milyon dolar'ın üzerinde ihracat yapan firma sayısı, iso 500 büyük sanayi kuruluşu listesi'ne giren firma sayısı, son beş yıla ait patent tescil ortalaması, son beş yıla ait marka tescil ortalaması, son beş yıla ait faydalı model tescil ortalaması, son beş yıla ait endüstriyel tasarım tescil ortalaması, süper ligde ili temsil eden futbol takımı varlığı.

Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli: Kullanılan kredi miktarı, tahakkuk eden vergi miktarı, ilin ihracat hacmi, ildeki toplam kamu yatırımı (enerji, haberleşme-ulaştırma hariç), sanayi elektrik tüketim miktarı, bir önceki yıla göre açılan şirket sayısındaki değişim oranı, bir önceki yıla göre kapanan şirket sayısındaki değişim oranı, ilde gümrük varlığı, yatırım teşvik belgesi verilen sabit yatırım miktarı, dış ticaret yapan firma sayısı, ilin iç talep potansiyeli.

Erişilebilirlik: İlde kişi başına düşen adsl aboneliği sayısı, ilde kişi başına düşen sabit telefon hattı sayısı, ile iç-dış hat uçak seferlerinin varlığı, haberleşme-ulaştırma alanında kamu yatırımı, ilin otoyol ağına bağlı olup olmaması durumu, ilde kilometrekare başına düşen bölünmüş yol uzunluğu, ilin demiryolu ağına bağlı olup olmaması durumu, ilde liman varlığı, kilometrekare başına düşen araç sayısı.

Ek 10 Halil Çakallı Görüşme (Karacadağ Kalkınma Ajansı, Müdür, 07.02.14)

Halil Çakallı: Urfa'da emlak adına çok sağlam işler yapılmıyor. Ne yapmamız lazım dersiniz birtakım büyük kentler var (İstanbul, Ankara, Bursa..). Genelde Urfa Büyükşehir Belediyesinden gördüğüm kadarıyla Kayseri ve buna benzer kentleri taklit ettiği ve birtakım çalışmalar yaptığını görebiliyoruz. Urfa'nın hedefi marka şehir olmaksızın eğer ortada somut bir eylem ya da proje yok. Bunlar da hep paraya, kaynaklara bağlı. Urfa'nın dinamiklerine baktığımız zaman turizm ve kültür zaten biz ajans olarak ta destekliyoruz. Fakat emlak noktasında ciddi bir planlamanın yapılması lazım. Urfa'nın önüne bir model konulması lazım. Özellikle Karaköprü noktasında ciddi bir talep var. İnşaat sektörü o tarafa doğru büyüyor. Şehir o tarafa doğru gelişiyor ama çok düzenli bir gelişme değil. Beş kat verdim müteahhite göre verdim arsaya göre fiyat biçtim vs vs.. Belediyenin harfiyen uyabileceği bir planlama yok. Kaos ya resmen burası kaos.

Nihan Kahya: Size göre şuan Urfa hangi yönden dönüşüyor? (Emlak, turizm, kültür)

H.Ç: Turizm yönünde bir dönüşüm var onu gözlemleyebiliyoruz. Ajansımız bu noktada kurulduğundan bu yana cazibe merkezleri adında bir program yürütüyor birde ajansımızın turizmde mali destek programları oluyor. Özellikle Mahmutoğlu projesinden diğerlerine kadar onların altında belediyenin ve ajansımızın maddi kaynağı var. Biz pek gözükmeyiz ama onlar biz yaptık biz ettik derler. Bizim kaynağımız olmadan hiçbirine bir çivi bile çakmamıştır, çakamazlar. Biz kaynağı kestik mi hiçbir şey yapılmıyor. Niye? Çünkü proje de üretilmiyor. Cazibe merkezleri projesinde yaklaşık 48-50 trilyon para aktardık. Kale eteğindeki 270 tane evi yıktık. Orayı turizmde kazandırıyoruz. Belediye de karşı tarafı yıktı (Kızılkoyun). Bundan sonra da bunlara fonksiyon verme olayı var. Bunlar her şey olabilir. Müze olabilir, yüzme havuzu olarak kullanabilirsiniz. Yeter ki bunu girişimciniz görsün. Karaköprü'ye inşaat yapmasınlar desinler ki ben bu projeyi çalıştıracam. Buraları da turizmde kazandırmak lazım.

N.K: Sizin gibi Urfa'nın gelişimine katkıda bulunan kurumlar/kişiler var mı?

H.Ç: Tarımsal alanda kalkınma ve destekleme kurumu destekliyor. KOSGEB ve GAP idaresinin destekleri var. Turizm noktasında bizim desteklerimiz daha fazla. Biz biraz daha kültürel turizmde önem veriyoruz. Bu noktada belediye ile birlikte yürüttüğümüz yaklaşık 9.5 milyon avroluk bir proje var. Orda da Eski Urfa sokaklarını sağlıklaştırma çalışması yaptık İl Özel İdaresi ile birlikte. Finansmanını cazibe merkezi projesinden karşılıyoruz. Bu kapsamda yaklaşık 5 km sokağın cephe çalışmasını yapıyoruz . 200 yataklı bir butik otel yapıyoruz. Amaç turistleri buraya çekip kalış sürelerini arttırmak. Urfa'nın tarihi dokusunu öne çıkarıp burayı turizmde kazandırmak. Bunun da bir domino etkisi yapmasını istiyoruz. Oralar bittikten sonra şunu bekliyoruz oradaki vatandaş evini butik otel yapsın cafe yapsın. Oradaki Reji Kilisesine Harran Üniversitesi'nin Görsel Sanatlar Fakültesini tahsis edip orada da bu tür çalışmaların yapılmasını (özellikle müzik, sinema...). Bu evlerde dizi sahneleri çekilsin buralar gün ışığına çıksın Urfa kültürü daha iyi tanıtılsın. AB'den aldığımız 9.5 milyon avroyu BUROK (Belgesel Operasyonu Rekabet) yaklaşık bir 3.5 milyon avrosu da Göbeklitepe'de çatı denilen üst örtüsü yapılacak. Onun finansmanında kullanacağız ve asma yürüme köprüsü yapılacak üstten gezilebilecek. Böyle bir projemiz var alman arkeoloji enstitüsü ile beraber. UNESCO listesine girme yönünde çalışma var Göbeklitepe'nin. Göbeklitepe ile ilgili tanıtım materyalleri hazırlıyoruz (broşür,magnet,kitap,takvim vb.). Bunları yurtiçi ve yurtdışı fuarlarında veriyoruz. Alan yönetimi adı verilen bir yönetim getirmeye çalışıyoruz. Tarihi yapıların koordinasyonu, işleyişi, bunlardan elde edilen gelirleri toplanıp bundan sonraki süreçte tarihi yapıların restorasyonunda kullanma ile ilgili bir süreç yaşıyoruz. Sadece bu amaçla kullanılacak bir yönetim oluşturmaya çalışıyoruz.

N.K: Sizin ajans olarak ağırlık verdiğiniz proje tipleri genellikle ne tür?

H.Ç: Otellerin restorasyonları ve desteklenmesi ile ilgili çok ciddi kaynaklar verdik. En son İpek Palas Oteline destek verdik. Otelin restorasyonu ve düzenlenmesi ile ilgili %75 ajansımızın verdiği desteklerle yapılmıştır. Bu katkılar devam edecek. Bir diğer desteğimiz ise yurtiçi-yurtdışı fuarlarına katılıyoruz. Oralarda maddi katkı sağlıyoruz ve ilin tanıtımını yapıyoruz. Turizm noktasında belli bir noktaya geldik onun farkını görebiliyoruz. Urfa kültür ve turizm noktasında yavaş yavaş kabuğunu

kırıyor. Bunun artması ve vatandaşın buna sahip çıkması gerekiyor. Kültür tanıtım merkezleri oluşturuyoruz (Mesela Balıklıgölde). Urfa zaten üç eksenle büyüyor bizim gördüğümüz kadarıyla turizm , sanayi ve tarım. Bu eksenlerden birinde iyi yoldayız tabi yeterli mi değil. 2 milyon tl Cazibe Merkezlerinin sadece kültür ve tanıtım işleri için İl Özel İdaresine aktardık. Turizm işletmelerin, tur operatörlerinin yani aktörlerin daha aktif rol oynaması lazım.

N.K: Urfa'nın sizin alanınızla ilgili en büyük sorunu ne? Bu sorunun çözümü için adım atılıyor mu?

H.Ç: Sorunların çözümüne yönelik olarak doğrudan faaliyet ve teknik destek diye ajansımızın 2 tane argümanları var. Bu destekler o işin yapılması için motive ediyor. Hadi şunu yapalım demektense kaynağımız da var sorunları tespit edelim buna çözüm bulalım diye buna yönelik raporlar, fizibilite çalışmaları yaptırıyoruz. Bunları tespit ediyoruz. Şuan bir 2. OSB Bölgesinde lojistik merkezi çalışmamız var. Organize Sanayi Merkezinde bir lojistik merkezi oluşturulup ihraç edilecek ürünlerin oradaki gümrük işlemlerin yapıp demiryolu ağıyla birlikte entegre olmuş bir lojistik merkez kurguladık. 2015 gibi bu çalışmamız hayat bulacak. Demiryolumuz da gelecek. Bu demiryolu Urfa'yı Diyarbakır'a bağlayacak. Teknoloji geliştirme ve eğitim merkezi hakkında çalışmalarımız var. Buna yönelik yeşil bina sertifikası almaya aday bir bina planlıyoruz. Projemiz bitti. Kaynak noktasında ise Cazibe Merkezleri projesi kapsamında destekleyeceğiz. Amacımız sanayicinin ihtiyaç duyduğu nitelikteki ara eleman ihtiyacını uygulamalı olarak karşılayacağız.

Urfa'nın en büyük sorununu göç ve nüfusla gelen şehrin intibakı ve kentsel planlama. Gecekondu bölgeleri oluşuyor buna da belediyeler çanak tutuyor. TOKİ aracılığı ile yapılan konutlarla bunlar çözüme kavuşabilirdi. Maalesef vatandaşın keyfine bıraktığımız zaman şehir çarpık büyüyor çarpık bir kentleşme ortaya çıkıyor. Buda şehrin marka değerini düşürüyor.

N.K: Sizin kentsel dönüşüm projelerinde rol alma gibi bir projeniz var mı?

Bizim aslında rol alacağımız alan bunun planlama kısmıdır. Uygulama bizim işimiz değil uygulama belediyenin, çevre ve şehircilik bakanlığının, diğer kurum ve kuruluşların işi. Biz bir üst ölçekli bakarsak burada çok ciddi bir planlama hatalarının yapıldığını görüyoruz. Planlama konusunda daha iyi işler yapılabilir, yurtdışından uzman getirebiliriz. Mesela Birecik'te Almanya'daki bir firma ile birlikte Birecik'in katı atık sorunlarının fizibilitelerini yapıyoruz. Bize bu işi yönetebilecek (vakıf,dernek..) biz bu süreci başlatalım. Bence en büyük sorunumuz planlama ve projelendirme ayrıca kaynak bulma sorunu. GAP Vadisi diye bir alanımız var 380 hektar. Oranın altyapısı için planlama yapıyoruz. Üstyapısı için de İstanbul'a gittiğimde Vialand teki satış temsilcisi Urfa'ya yatırım yapmak istediklerini ver alan aradıklarını söylediler onun gibi yerlere vermeyi düşünüyoruz. Amacımız bölgeye yabancı yatırımcı çekmek. Yurtdışından da CNC diye bir firmayı Şanlıurfa'ya getirdik. Çağrı merkezi yatırımı yaptılar. Yatırım yeri 1. OSB' den yer bulduk. Son teşvik yasasıyla birlikte yabancı yatırımcıların bölgeye bakış açısı değişti. Urfa'ya çok ciddi bir talep oldu. Bunlar 1500 istihdam hedefiyle Şanlıurfa'ya geldiler. Eleman bulma noktasında da kendilerine yardımcı olduk. 750-800 kişi işe başladı şuan. 2015-2016 da bu 1500 kişiyi bulacak. Tempo çağrı merkezi de ajansımızın desteğiyle buraya geldi. Teşvik yasasında çalıştırılan işçinin ücretini devlet karşılıyor. Şanlıurfa'ya gelen Pınar ve Eti Holding ile görüştük. Onların her türlü problemi için ajans olarak çözüm bulmaya çalışıyoruz. HOSAD diye bir projemiz var. Tekstil adası projemiz var. Altyapısını biz üstyapısını onlar yapmak koşuluyla yaklaşık 5000 istihdam planlıyoruz. Bu şekilde bir kümelenme olacak.

N.K: Genelde hangi sektörler yatırım yapmak istiyor?

Tarıma dayalı sanayi, tekstil, gıda, metal işleri, sulama ekipmanları, inşaat malzemeleri çünkü Urfa Ortadoğu'ya açılan kapı konumunda olduğu için bu ülkelere ihraç etme konumu var. Savaştan sonra bir canlanma bekliyoruz. Savaş sonrası oraya ihracat yapacak şekilde yaklaşıyorlar. Hatta bence şuan üretim konut sektörüne göre daha cazip. Konutta bir durma var şuan fakat yeni teşvik ile birlikte bir üretim sürecine girildi. Gelen yatırımcının %50'si Urfa dışından. Ajans olarak biz bu süreçlerin koordinasyonunu da sağlıyoruz, takibini de sağlıyoruz.

N.K: GAP vadisinden bahsettiniz onunla ilgilenen bir kurum var mı?

Gap Vadisiyle ilgili ajansımız Şanlıurfa Valiliği ile birlikte çalışıyor. Orada cazibe Merkezleri kapsamında yapalım diye bir görüş belirledik yaklaşık 60 milyon tl'lik bütçesi olan bir proje oluşturduk bakanlığa verdik fakat altyapı diye bakanlık bunu uygun görmedi. Biz de sadece altyapısını hazır hale getirelim yatırımcılara sunalım dedik. Onun proje alışmaları devam ediyor. Tabi bunlar kolay işler değil. Cazibe Merkezi projesi bile 3-4 yıldır uğraştığımız işler.

Şuan uygulanan yada tasarı halindeki projeler Urfa'yı çok geliştirdi/geliştirecek yada ileri götürdü/götürecek diyebilirsiniz?

Tekstil adası projesi Urfa'nın çehresini değiştirir çünkü tekstil adasındaki kümelenme Urfa'nın önünü açar. Orda kümelenme olduğu zaman büyük firmalar da otomatikman buraya gelecek Urfa tekstil ile ilgili önemli bir aktör haline gelecek. Organik gıda ve enerji sektörleri yönünden Urfa birtakım çalışmalar yapıyor. Fakat organik gıda, yenilenebilir enerji, tekstil ve gıda sektörüyle birlikte 4 eksenle Urfa çok farklı bir konuma gelecek. Göbeklitepe ile Urfa özdeşleşecek. Belki ismini değiştirecek diyecek ki benim ismim Göbeklitepe. Urfa'yı Göbeklitepe diğer illerden farklı bir konuma getirecek. Urfa marka konumunda bir yere gelmek istiyorsa Göbeklitepe konusunda gelişecek. Burası Urfa'nın çevresini değiştirecek. Buranın tarihin 0 noktası olduğunu iddia ediyoruz bunun tanıtımını çok iyi bir şekilde yapmamız gerekir. Göbeklitepe Urfa'yı uluslararası konumda bir marka şehir haline getirir. Belki İstanbul'dan sonra görülmesi gereken ikinci yer Göbeklitepe diyeceğiz. Yatırımlar artacak ama bunların katma değerine dönüşmesi bir süreç. Mesela buğdayı yetiştiriyorsunuz onu makarnaya dönüştürmek te bir süreç. Mesela Urfa'ya has bir makarna firması yok. Ürün burada çıkıp başka illerde makarnaya dönüşüyor. Biz bunları markalaştıramadık. İşletmelere 500 bin tl ye kadar bunun için destek veriyoruz. Organik tarımın ciddi yapılması bölgeyi diğer illerden daha anlamlı kılar. Enerji noktasından çok ciddi potansiyellerimiz var. Mesela güneş enerjisi.. Ama bu potansiyeli harekete geçiremiyoruz.

Peki siz bu bölgede kaç yıldır varsınız/aktifsiniz?

Şuan 4. Yılıımızdayız.

Yaptığınız projelerin sizlere en büyük sonuçları neler oldu?

Ekonomik anlamda sosyal anlamda şirketlere vermiş olduğumuz destekler var. KOBİ'lere verdiğimiz mali desteklerle istihdamı arttırdık. Bir proje kültürü oluştu. Mesela ben bu projeyi yaparsam bana verilecek destek var diye bir kültür oluştu. Yatırımcılara yön veriyoruz danışmanlık hizmeti veriyoruz. Böyle bir kurumun olması bölge için en büyük kazanımdır diye düşünüyorum. Biz Kalkınma Bakanlığına bağlıyız. Teşvik konusunda tek yetkili kurum biziz. Bunlar olmasaydı bu büyük şirketlerin birçoğu burada yatırım kararı almazdı. Onlarla biz görüştük, toplantılar yaptık teşvik ettik.. En son getirdiğimiz kaynak ise 6.5 milyon avro AB fonu. O kaynak bize aktarılacak. Ajans üstünden kadınların mesleki eğitimine kullandırtacağız.

Ek 11 Selçuk Ağanoğlu Görüşme (ŞURKAV müdürü, 31.01.14)

Nihan Kahya: Urfa Kültür yönünden kendini tanıtabiliyor mu? Yeterli mi? Teşvik var mı?

Selçuk Ağanoğlu: Tabiki teşvik var. Mesela Karacadağ Kalkınma Ajansı var. Eski turizm destekli, el sanatları destekli aynı zamanda Kobilere yönelik şeyler ve başka proje ofisleri de var. Ama beni ilgilendiren kısmın kültür ve turizm olduğu için söylüyorum. Yani biz buralardan proje hazırlıyoruz. Eski Urfa evlerinin restorasyonunu yapıyoruz. Orjinaline sadık kalmak şartıyla.

N.K: Sizin Genelde destek verdiğiniz projeler restorasyon ağırlıklı mı?

S.A: Biz Şurkav alarak folklöründen tut sözlü edebiyat, yazılı edebiyat, eski yapıların onarılması, hizmete açılması bunun yanında Urfalı sanatçıların çıkarmış olduğu eserlerinin yok olmasını önlemek için çalışıyoruz. Mesela geleneksel el sanatları merkezinin kurulmasının sebeplerinden biri bu. Burada gördüğün on mesleğin sekizi yaşamıyor. Mesela cülha ustamız son ustası. Yani işi yapan son ustası. Yaşayan çok ta.. Hepsi yaşlanmış, yorulmuş, kimseye öğretmemiş veya kimse öğrenmek istemiyor. Şimdi biz ustamızın üç çocuğuna öğrettik. Kendisi öğretti daha doğrusu. Bunlar yaşayacak, öğretecek. Bizim amacımız da bu zaten. Şurkav'ın misyonu bu vizyonu da bu.

N.K: Bu el sanatları kurslarına ne zaman başladınız?

S.A: 2010 yılında başladık.

N.K: Bu sene açmayı planladığınız el sanatları kursu var mı?

S.A: Alçıdan urfa'ya ait urfa figürleri var. Alçının üstüne sentetik kaplayacağız. Aynı zamanda ebruyu Urfa taşına yapacağız. Merkezimiz olarak turistlerimize yönelik burasını satış merkezi yapacağız. Aynı zamanda burada hem gezecekler, hem alışveriş merkezi yapacaklar hem kahvaltı veya öğlen yemeği. Burayı tamamıyla turizme kazandıracağız. Gelen turistlerin çoğu ürünleri görüyor. Bunu kim yaptı nasıl yaptı ne nerede yapıldı gibi sorulduğu zaman buraya gelmek istiyorlar ama vakitleri olmuyor. Biz o rehberlerle konuştuk burayı programın içine dahil edecekler. Buradan başlayacaklar gezmeye Urfa'yı.

N.K: Yaptığınız çalışmalarla Urfa'nın dışına açılmayı planlıyor musunuz?

S.A: Tabi şuan internet sitemiz var onun üstünde hem tanıtım hem de satış yapıyoruz. İstanbul'da EMİT fuarı var mesela biz her sene katılıyoruz. İzmir, Antalya fuarında da tanıtım yapıyoruz. Alışveriş te oluyor ama istediğimiz gibi değil

N.K: Yaptığınız Sanatlarda farklı tasarımlar (aksesuar, giyim eşyalar vs.) yapmayı düşünüyor musunuz?

S.A: El sanatlarında en büyük sorun yapmak değil satabilmek. Mesela ustamız içeride yapıyor. On çeşit ürünümüz varsa bunun üçü tutuluyor. Biz resmi bir kurum olduğumuz için şirketin zarar etmemesi için bazı ürünleri üretmiyoruz. Sipariş üstüne üretim yapıyoruz. Devamlı giden ürünleri seri bir şekilde üretmeye çalışıyoruz. Çin işleri bizi öldürüyor. Biz mesela el dokuma hışvari yapıp 50 liraya satıyoruz. Bunun aynısını Suriye'den getiriyorlar 5 lira. Fabrika işi. İşin meraklısı para veriyor. Mesela bugün bir mağazaya git el dokuma bir gömlek 1000 lira ama aynı işi makine yapsa 100 lira. Biz geleneksellikten fazla ayrılamıyoruz. Bizim amacımız hem el sanatını hem de geleneksel ürünleri yaşatmak. Biz halı üretiyoruz halıları satamıyoruz. Biz hem öğretiyoruz hem de ücret veriyoruz. O zaman senin dokuduğun halının maliyeti artıyor. Ben istediğim fiyata satamıyorum. Ben gidiyorum bir seccadeyi üretiyorum 135 liradan başlıyor 250 liraya kadar çıkıyor günlük ücreti. Ama halı firması gidip Çin'de yaptırıyor 30 liraya mal ediyor. Üstüne de 20 lira kar koyup 50 liraya satıyor. Şimdi benim malım mı tercih edilir onun malı mı tercih edilir? Biz ayrıca bayanlara meslek öğretmek istiyoruz. En büyük sorunlarımızdan biri de İşkur ve Sodes projeleri. İşkur'un kursunda gelen kursiyere günlük 20 lira ücret ödeniyor. Bizim kurslarımızda biz ücret ödemiyoruz kursiyerlere. Bizi tercih etmiyorlar.

N.K: El sanatlarını sizden başka teşvik eden kurum/kuruluş var mı?

S.A: Var kişisel olarak. Ama onların amacı aslında çantacılık. Projeyi hazırlıyor, proje parasını alıyor birkaç tane şey göstermelik yapıyor parayı kullanmıyor geri kalanı cebe atıyor. Kurum yok bizde valiliğe bağlıyız zaten. Valilik dese biz yapmıyoruz bu işi belediye bizi sahiplenir. 2006 yılında Kültür Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığının ortak çıkardığı bir genelge var. Her şehrin geleneksel el sanatlarına unutulmaya yüz tutmuş ölmüş veya ölmek üzere olan el sanatlarını yaşatmak zorundasınız diyor. Bundan dolayı sahipsiz kalmaz burası. Bir kurumun mutlaka bu misyonu yüklenmesi lazım.

N.K: Bence el sanatlarını endüstrileştirme çok önemli. millet bazen farklı bir şey bekliyor tasarım olarak.

S.A: Hollanda'dan stilistler geldi ve bizim geleneksel el sanatlarımızı şapkaya giysiye vs. uyarladılar. Kendi tasarladıkları elbisenin üstünde keçeden ve kürkten kullandılar. %100 değil. Zaten milletin düştüğü yanlışlık o. Sen keçeden %100 gömlek yapamazsın kullanışlı olmaz.

N.K: Ashında bir endüstriye tasarımcı ile çalışmak lazım belki de.

S.A: Bunun üstüne çalışmalarımız var fakat bürokrasiyi fazla aşamıyoruz. Şimdi ben bir keçe tasarımcısı buldum. Belgesi yok kurs açamıyor. Valilik zaten buna maaş veremiyor çünkü öyle bir istihdamı yok. O bayan belge alıp keçe tasarımı yapacak. Bizim de ustalarımızın hayal gücü var ama gelenekselliği bırakamıyoruz. Biz gazi üniversitesiyle envanter çalışması yaptık. Burada ürettiğimiz kumaşlardan elbise yaptı defile yaptılar sonra onları sattılar Ankara'da. El sanatları ile ilgili sempozyum yaptık.

Ek 12 Ramazan Baylan Görüşme (Şanlıurfa Koruma Kurulu, Sanat Tarihçisi, 05.02.14)

Nihan Kahya: Urfa’da ne tür yatırımlar var?

Ramazan Baylan: Kent platosu dediğimiz Balıklıgöl’ün olduğu alan ile Germuş dediğimiz Cumhuriyet Döneminde ermeni vatandaşa verilmiş bir yerleşim bölgesi var. İkisi de turizm gelişim alanı içerisinde. Kültür ve turizm alanında yatırım var. Urfa’da 2-3 senedir yeni oteller açılıyor. Germuş’u ayağa kaldırma gibi bir projeleri var. Mesela Soğmatar da çok önemlidir.

N.K: Sizin şuan mevcut projeleriniz neler?

R.B: Koruma amaçlı imar planı yapıyoruz. Alanı genişleteceğiz. Mesela Tıfındır Urfa’nın en eski yerleşim bölgesidir. Biz projelerin nasıl yapılması gerektiğini söylüyoruz. Biz bunların kontrolünü sağlıyoruz. Burası 2006 da açıldı.

N.K: Urfa’nın geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz bu konuda?

R.B: Urfa geçmişinin farkında ve bu farkındalık eskisine göre daha iyi. Daha bilinçli insanlar. Medya Urfa’yı farklı şekilde tanıttığı için insanlar Urfa’yı daha az gelişmiş biliyorlar. En büyük eksikimiz tanıtım.

Ek 13 Yüksek Mimar Nilüfer Alık Görüşme (Şanlıurfa Belediyesi Koruma Amaçlı İmar Müdürlüğü, 06.02.14)

Nihan Kahya: Urfa'nın en büyük sorunu?

Nilüfer Alık: En büyük eksisi insanların eğitimsiz olması. Kalıplaşmış bir gericilik anlayışının olması. Eskiden çok daha kültürlü bir Urfa varken şimdi köy kültürü ağır basmış. Urfa'nın asıl yerliler burada yaşanılmayacağını söylüyor. Yaşanacak bir şehir değil.

N.K: Urfa'nın gelişimi için hangi kurumlar çabalıyor?

N.A: Kesinlikle belediye. Fakıbaba (belediye başkanı) şehrin tarihi gelişimi için çok katkıda bulundu. ÇEKÜL vakfı ayrıca katkı sağladı.

N.K: Urfada hangi projelere genelde ağırlık veriliyor?

N.A: Karacadağ kalkınma ajansının, belediyenin İl Özel İdare'nin tarihi bölgeye yatırımı var. Özellikle AB'den koruma amaçlı imar sınırları bölümü için içerisinde aldığımız 9.6 milyon euro'luk hibeyi düşündüğümüzde.

N.K: Urfa'nın Geleceğini Nasıl görüyorsunuz?

N.A: Ben haritadan baktığımda koruma amaçlı imar sınırlarını kalbe benzetiyorum. Urfa'nın kalbi burası olacak ve müthiş bir gelişim gösterecek. Amaçlarımızdan biri Urfa'yı UNESCO'nun asıl listesine almak. Urfa ile Mardin yarışıyor. Urfa açık ara önde.

N.K: Urfa'ya yaptığınız projelerin sonuçları neler oldu

N.A: Kızılkoyun için konuşayım. 420 adet gecekondlu tipinde ev varken insanların yaşam kalitesini arttırmak için oranın gerçek bedellerinin daha üstünde paralar verildi. Haleplibahçe'de 3 sene önce atıl durumda olan alan temizlendi ıslah edildi. Karakoyun'da pis su atıklarının atıldığı ve insanların geçmeye bile cesaret edemediği karakoyun deresi ele alındı rekreasyon projesi düzenlendi. Samsat meydanında askeri garnizon vardı ona yer verildi eski yapı yenilendi. Oradaki tarihi köprüler gün yüzüne çıkarıldı. Şehir merkezine toplanma alanı sağlandı (Meydan gibi). Tarih yeniden canlanacak sloganımız bu.

Ek 14 Sait Rızvanoğlu Görüşme(Şanlıurfa Kültür ve Turizm Müdürlüğü, sanat tarihçisi, 05.02.14)

Sait Rızvanoğlu: Urfa'da eski eserleri restore edenlerin çoğu butik otele çeviriyor.. Bu da turizm için gelir demek bir dönüşüm demek. (Kültür Adası Projesi). Bitirilen arkeolojik kazılar özellikle turizmin gelişmesinden sonra arkeolojik alanlara ilgi arttı ve kazı yapılması için bakanlık ödenek aktarmaya başladı.

Nihan Kahya: Urfa'nın turizm ve kültür konusunda geleceğini nasıl görüyorsunuz?

S.R: Çok daha iyi olacak. Turist sayıları, yeni acentaların açılması, yeni konukevlerinin açılması, yeni otellerin açılması dünyaca ünlü otel firmalarının Urfa'da otel açması izlenen politikaların doğru olduğunu gösteriyor. Güneydoğu ve Doğu bölgelerinde siyasi açıdan ortamın ılımanlaşması, daha güvenli bir hale gelmesi, batıdaki insanların doğudakilere bakışının değışmeye başlaması bunlar afaki değil rakamlarla ortada. İzlenen politika doğru ve bu yolda devam etmek lazım ki bu yolda devam edilirse muhtemelen çok çok daha iyi olur. 5-6 yıl süre zarfı içinde ortalama rakamlar 4-5 katına çıkmış. Bu şekilde bu ivme devam ederse belki önümüzde 2-3 yıl içerisinde mevcutun 4-5 katına çıkabilir. Yani inşallah iyi diyoruz gidişat güzel.

N.K: Turizm ve kültürde yer alan aktörler kimler?

S.R: Bu hususta en başta Kültür Bakanlığını saymak lazım. Verdiği hibelerle özellikle şehir merkezi içerisinde evlerin restorasyonuna, projelerin bedelsiz çizdirilmesiyle, insanların teşvik edilmesi hususunda. Eskiden böyle bir yargı vardı derlerdi işte aman tescilli yapı almayın. Neden? Alamazsınız, satamazsınız bir çivi çakamazsınız. İnsanların kafalarındaki kısır döngüler kırılmaya başladı. Diyorlar ki hayır sadece tapunun üstünde bir şerh var yıkamazsınız. Ayrıca alınmasında satılmasında hiçbir mahsur yok. İnsanların tescilli yapılara ilgisi eskiye nazaran daha fazla arttı. Eskiden yapının bir yerini onarması gerekiyordu. Adam buradan kalkıp Diyarbakır'a gidiyordu. Proje yardımı alabilir miyim? Urfa- Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarına bağlı bir bölge idi oraya gidiyordu. Git gel dünyanın masrafı. İnsanları hem bıktırıyor psikolojik olarak hem de bir dünya külfet.. Şimdi hem Bakanlık onarımına yardım ediyor hem bürokrasi kıaldı Urfa'da Koruma Bölge Müdürlüğü açıldı şimdi artık insanların Diyarbakır'a Ankara'ya gitmesine gerek yok. Adam en fazla köydeyse minibüse biniyor. Adam oraya gidip soruyor benim evim tescilli mi değil mi? Diyorlar evet tescillenmiş. Diyor evim yıkık şurayı onaracağım yapabilir miyim? Tabi yapabilirsin. Orjinaline uygun bir şekilde yaptıktan sonra istediğini istediğin şekilde yaparsın.. Buradaki amaç insanların önünü tıkamak değil artık insanlar bunun görmeye başladı. Özellikle Urfa'da tescilli ev arayan büyüklerimiz var. 4 -5 arkadaş bir araya geliyor diyor bir tane tescilli ev alalım. Zaten proje yaptığımızda devlet veriyor bedava. Restorasyonun bir kısmını devlet karşılıyor. Bunların olması insanların tescilli yapılara olumlu baktığını gösteriyor ve tescilli yapılara yönelim olduğunu gösteriyor. Bakanlığın gayesi bu zaten. İkincisi başbakanlığın yürüttüğü projeler var. Dışişleri Bakanlığının uyguladığı projeler var. Öğrenci değışim projelerinde AB'den öğrenciler geliyor bunlar gezip görüyorlar. Bunun masrafını hükümet karşılıyor. Öğrenciler ortamla ilgili bir güvenlik sıkıntısının olmadığını görüyorlar, tarihi dokuyu görüyorlar. Devlet de diyor buraya turist geliyor burayı nasıl hareketlendirebiliriz? Korunmuş bölgeler içinde sokak sağıklaştırması yapabiliriz. İşte asıl bizi ilgilendiren mevzu buradan başlıyor. Turizmin hareketlendirilmesiyle kültürel dokunun korunması için finans kaynakları ortaya çıkmaya başlıyor. Yerel yönetimlerin bu işe müdahalesi var desteği var. Valilik, İl Özel İdaresi, başbakanlık destekleme fonları, Karacadağ Kalkınma Ajansları onlar işin içine giriyor. Diyorlar ki neye ihtiyacınız var? Valilik, Belediye , Ticaret Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları yeri geldiği zaman bu işten maddi kazanç elde eden oteller, acentalar bu defa onlar işin içine dahil olmak zorunda kalıyor taşın altına elini koymak zorunda kalıyor. Bu bir toplumsal bilinci gösteriyor. Herşeyi devlet babadan beklemeyelim. Sokak sağıklaştırması mı yapılıyor? O zaman siz de oradan bir ev alıp katkıda bulunacaksınız. Siz de bir ev kurtaracaksınız. Turizm aslında bacasız sanayi diyorlar ya çok doğru. Doğru projelerle desteklenirse doğru şekilde yürütülürse çok ciddi bir logomotif. Artık Edirne'deki adam Urfa'ya gidersek bizi dağa kaldırır mı diye düşünmüyorlar. Eskiden doğruya gidilmez bizi kesen diyen insanlar şimdi bir tur ayarlasak ne kadar maliyet çıkar diye düşünüyorlar. Geçen EMİT fuarına katıldık mesela. Senelerce EMİT fuarına

belediye ve ticaret odası tek başına katılmış. Sınırlı bütçeyle ne kadar yapılabilirse o kadar yapmışlar. Sonra turizm pastası büyüyene, geri dönüşümler olana kadar biraz geç olmuş ama valilikler, kalkınma ajansları, oteller acentalara kadar işin içerisine girdi. Bizde maddi destek sağlayalım diyorlar. Adam geri dönüşümünden emin olmasa bu işi yapar mı? Yeni yeni insanlar geliyor sayıları artıyor. Bu da bir dönüşümün olduğunu gösteriyor. Adam 10 milyar harcıyor ama sene içinde bu ona 20-30 milyar olarak eri dönüyor. Bu da turizm logomotifine olan güvenin olduğunu gösteriyor.

N.K: Urfa'da turizmin kırılma noktası olarak diyebileceğimiz. Mesela kaç yıldan/döneminden sonra turizm kültür desteği ve talep arttı?

S.R: Yıl olarak çok ciddi bir yıl verebilirim. Özellikle 2005'ten sonra 2006 ve 2007 yılında. Ne olduysa o üç yıl içerisinde oldu. 2005-2006 yılında hatta o iki yıl içerisinde oldu. Zaten rakamlar 2 katına çıkmış. Kamu kuruluşların bakış açılarını değiştirmeleri, belediyenin bu işe çok daha ciddi eğilmesi, ortak kararların alınması, Komisyonlar oluşturulması. Belediye, Valilik artık kendi başına proje yapmıyor. Turizm konusunda ve turizmi etkileyen (imar, yol, havaalanı) projelerinde komisyonlar oluşturuluyor. Valilik, Belediye Başkanlığı, Ticaret Sanayi Odası, Ticaret Borsası, Şanlıurfa'daki Turizm dernekleri ve logomotifteki önemli gruplar alınıyor istişare ediliyor. Mesela bizim sokak sağlıklaştırması projesinde birçok kamu kuruluşu vardı. Bir proje seçilip görev dağılımı yapılıyor. Tabiki bunu tetikleyen faktörler var. 2006 yılında Göbeklitepe dünya piyasasına çıktı. Almanya'da Der Spiegel dergisinde Göbeklitepe yayımları yapıldı. Arkasından birçok arkeoloji dergisinde Göbeklitepe ile ilgili yayınlar yapıldı. Bizim 2 yıl içinde yapamadığımızı alman arkeoloji dergileri birkaç ay içerisinde yaptılar. Bütün dünyaya Göbeklitepe'nin adını duyurdular. Arkasından İngilizler, Fransızlar, almanlar, ruslar, Japonlar, çinliler geldi. Burasıyla ilgili belgesel çektiler. Bu çok önemli bir ivme sağladı. Ortak akılların önüne hazır pişmiş malzeme geldi. Bence de iyi kullanıldı. Yeterli mi? Asla tabikide. İyi kullanıldı ki bu rakamlar artmaya başladı.

N.K: Biz Urfa olarak kendimizi tanıtabiliyor muyuz?

S.R: Bence tanıtıyoruz ama yeterli değil tabiki de. Urfa olarak yurtdışında birçok turizm fuarına katıldık. Valilik ve Kültür müdürlüğü, ajanslar vs. olarak. Avrupa'da turizm potansiyeli olan yerlerde turizm fuarlarına katıldık. Urfa ile ilgili farklı dillerde tanıtım filmleri hazırladık. Materyaller farklı dillere çevrildi. Tanıtım reklam ajanslarında olanlarda genel bir mantık vardır doğrudur yani. Kendi ilinizi tanıtmak istiyorsanız İstanbul'da tanıtacaksınız (Türkiye açısından), Avrupa'nın seyahate çıkan ülkelerinde ve Avrupa'nın uluslararası turizm fuarlarına ev sahipliği yapan ülkelerinde tanıtacaksınız. Almanya'ya gidip Almanca, İngiltere'ye gidip İngilizce, Arap ülkelerine gidip Arapça materyal vermeniz olayın boyutunu değiştiriyor. Tanıtım yapılmasaydı rakamlar değişmezdi. Ama tek bir yere mal edemezsiniz. Bu ivmenin artması başbakanlık politikaları ile de ilgili, Dışişleri Bakanlığının, Kültür Bakanlığının, hatta İçişleri Bakanlığına Emniyet Teşkilatına kadar. Bir de turizmin tetiklediği kültürel boyut var. Göbeklitepe'ye almanlar para akıtıyor, birçok kazı alanına kültür bakanlığı oluk oluk para akıtıyor. Neden akıtıyorlar yani bu parayı? Hem o bölgenin kültürel dokusunun korunması gelecek kuşaklara aktarılması ve bunun birde geri dönüşümü var. Göbeklitepe insanların gümrük hanının, sipahi pazarının gibi çarşıların görülmesini sağlıyor. Oradaki insanlar bizi tarihi çarşılarla vs. gibi yerlere de götürün diyorlar. Kültür para ister ama turizm para kazandırır. Kültür ve turizm de ikisi beraberdır. Turizm de meyve olarak sana geri döner.

N.K: Kültür ve turizm konusunda yaptığımız hatalar ne?

S.R: Kamu kuruluşları olarak insanları yeterince bilinçlendirmememizle alakalı. Turizmi yaşatacak olan kamu kuruluşları değildir. Kamu kuruluşları para verir. Orayı yaşatacak olan halkın kendisidir. Halk kültürü yaşatılması gereken bir değer olarak görürse turizmi de kültürün meyve veren eli olarak görürse işte o zaman birşeyler değişir. Bence esnafa iyiye dönüş var ama genel olarak dersiniz kamu spotları yapmak lazım. Toplumun anlayabileceği sıkmayan uzun olmayan, çarpıcı, ünlü insanlarla kamu spotları yapmak lazım. Bunların yerel ve ulusal her kanalda devlet eliyle yayınlanmasını takip edilmesi lazım.

N.K: Urfa'nın geleceğini nasıl görüyorsunuz?

S.R: Bir ivme var eğer bu ivme devam ederse Urfa'da ki yeni kültür alanlarının gündeme gelmesi sağlanır. İşte o zaman o mekanizma sıfırdan işlemeye başlar. Bu sefer turizm ilçelere kaymaya başlar. Urfa'ya tahminen yılda 1,5-2 milyon insan geliyor. Bunların 700-800 bini günübirlik gidip geliyor. O yüzden otellerimizde kayıtları yok. Biz o yüzden resmi rakam olarak veremiyoruz. O insanlar 1 gece yatarsa kimliklerine, uyruklarına ulaşabiliyoruz. Bizim sorunumuz insanların burada yatma süresinin kısa olması. Çoğunlukla 1 gece. Urfa iki günlük program diye geçiyor. bir gece Urfa. Sonra sabah Mardin'e gidiliyor. Acentaların destinasyon sunamamalarından ve bu işin maddi boyutlarından dolayı. Adam diyor Urfa'da en önemli neresi var Göbeklitepe, Harran, Balıklıgöl. Diyor ki yeter bir gün ikinci gün başka yere geçirim daha fazla Urfa'da kalıp neden maliyeti şişireyim? Yeni kültürel noktaların ortaya çıkması lazım ki o noktalar yeni turizm destinasyonları ortaya çıkarabilsin. İnsanlar Hz Eyüp'ün makamını geziyor ama kabrini görmeden gidiyor çünkü gün sınırlı. Bence gidişat iyi sonu iyi olabilir diye düşünüyorum.

Ek 15 Şanlıurfa'daki Geleneksel El Sanatları

Abacılık: Aba, el mekikli cülha tezgâhında deve yününden dokunan ve elbise üzerine giyilen bol bir giysidir. Aba, biçim olarak kürkü andırmaktadır. Erkek ve kadınlar için ayrı modellerde olan bu giysiler günümüzde kullanılmadığından dokunması da terkedilmiştir.

Ağaç Oymacılığı: Ağaç oymacılığı Şanlıurfa'da çok eski ve parlak bir geçmişe sahiptir. Marangozluk sanatı Urfa'da "İnce Neccârlar" ve "Kaba Neccârlar" olmak üzere iki ayrı gruptaki ustalar tarafından sürdürülmektedir. İşlemeli kapı, pencere kanatları, çeyiz sandıkları ve aynalar yapılmaktadır. Evlerdeki kapı ve pencere kanatları Urfa'daki ağaç eserler arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Bakırcılık: Urfa'daki tarihi geçmişi bu kadar eskilere dayanan bakırcılık sanatı 1960'lı yıllara kadar önemini korumuş, Kazancı Pazarı ve Hüseyiniye Çarşıları'ndaki dükkânlarda çok sayıda usta tarafından sürdürülmüştür. 1960'lı yıllarda alüminyum, plastik ve daha sonraları çelikten imal edilmiş fabrikasyon türü mutfak gereçlerinin piyasaya hakim olması ile bu sanat halen Bakırcılar çarşısında icra edilmektedir. 1950'li yıllarda 100 iş yerinde 300 usta ve kalfa ile sürdürülen bakırcılık sanatı günümüzde 10 işyeri ve 30 civarında usta ile sürdürülmektedir. Şanlıurfa bakır işleri "dövme çekiç" tekniğiyle ün salmıştır. Son zamanlarda bazı genç ustalar "kabartma çekiç" tekniğine yönelerek turistik amaçlı, tarihi yerleri ve özel amblemleri konu alan kabartmalı tepsiler, cezveler yapmaktadır.

Cülhacılık: Yün ipliği, pamuk ipliği ve floşun kamçılı tezgahın tek ayakla çalışan çeşidi olan "cakarlı" ve 2-4 ayakla çalışan çeşidi olan çekmeli tezgahlarda dokunarak "yamşah" ve "puşu" gibi baş örtüsü "ehram" gibi kadın boy örtüsü haline getirilmesi sanatına Şanlıurfa'da "Cülhacılık" denilmektedir. Cülha tezgahlarının kamçılı olmayan yani mekiği el ile atılan çeşitlerinde "aba (kadın ve erkek boy örtüsü) ve çaput çul (kilim) dokunmaktadır.

Çulculuk: At ve merkep gibi binek hayvanları üzerine atılan semerlere Urfa'da "palan", bu sanatta uğraşanlara da "Çulcu" (Palancı) denilmektedir.

Debbağlık: Debbağ, eski dilde deri işleyen kişiye verilen isimdir. Tabakhane kelimesinin kökü debbağhaneden gelmektedir. Debbağ kelimesi, günümüze tabak ve tabakhane olarak gelmiştir. Büyükbaş hayvancılığın yaygın olduğu Şanlıurfa'da Debbağlık sanatının geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Bu sanat günümüzde fabrika türü derilere yenik düşerek tamamen terk edilmiş bir durumdadır. Gön debbağlık ve deri debbağlığı olmak üzere iki bölüme ayrılan bu zanaatın her bölümü ayrı tabakhanelerde ve ayrı ustalar tarafından icra edilirdi.

Gümüşçülük: Güzelliğin ve gücün simgesi olan "altın" ve "gümüş" işleme sanatı, Şanlıurfa'nın en eski el sanatlarından biridir. Şanlıurfa yöresinde kullanılan takıların geçmişi, Neolitik (M.Ö. 8000-5000) ve Tunç Çağı'na (M.Ö. 3000-1200) kadar uzanmaktadır. Şanlıurfa'da altın, gümüş, inci ve elmas gibi kadın takılarının genel adı "hışır" (hulliyat)tır. Günümüzde gümüş takıların bir kısmı Şanlıurfa halk oyunları ekiplerinde bayan takıları olarak ve günlük hayatta bayanlar tarafından kullanılmaktadır. Şanlıurfa'da üretimi ve kullanımı devam eden gümüş takı çeşitleri: tepelik, üçkor, levzik, reşme, gerdanlık, küpe, tasma (beğnik veya gıdıklık), saç kuru, saç bağı, saç iğnesi, enselik, frenk bağı, hamaylı, göğüslük, kemer, bilezik, hızma, halhal'dır (Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013).

Kazzazlık: İpek ipliğin el ile bükülerek işlenmesine "Kazzazlık" denilmektedir. "Kazzaz Pazarı" denilen kapalı çarşıda (Bedesten) eskiden 30-40 dükkânda sürdürülen bu tarihi sanat günümüzde aynı çarşıdaki bir iki usta tarafından yaşatılmaya çalışılmaktadır. 100-150 yıl kadar önce ipekçilik Urfa'da önemli bir sektör durumundaydı. Bugün Urfa bahçelerinde görülen çok sayıda dut ağacının zamanında ipek böcekçiliğinde kullanıldığı yaşlılar tarafından söylenilmektedir.

Keçecilik: Kırpılmış ve yıkanmış hayvan yünleri ayrıldıktan sonra boyanır. Yarı keçeleşen plakalar haline geldiğinde sıcak su ve sabunla sıkıştırılıp dövülür. Parçalara ayrılır ve motifler çıkarılır. Motifler hasır üzerine serilir. Tekrar dövülür ve yıkanır. İlk yün kumaşları 3. yüzyılda Anadolu'da görülmektedir. 10. yüzyıldan itibaren ise Selçuklular'ın Asya keçesi çıkarılmıştır.

Kürkçülük: Hayvan kürklerinin işlenerek giysi haline getirilmesi insanlık tarihinin en eski sanatlarından biridir. Ana rahminde 5 aylık iken ölen kuzuların tüylü derilerinden yapılan düz yakalı (yakasız) dış kısmı "şakaf" denilen siyah kumaşla kaplı aba gibi bolca giysiye Urfa'da "kürk" denilmektedir. Urfa'ya has olan bu giysi Anadolu'da Urfa dışında başka bir yerde yapılmamaktadır.

Saraçlık: "Kösele" denilen kalın deri ve normal ince deri ile hayvan koşum takımları, kemer, silah kılıfı, mermi kılıfı, çanta gibi avcı gereçlerinin yapıldığı sanata "Saraçlık", bu işle uğraşanlara da "Saraç" denilmektedir. Atçılık ve at'a verilen önem dolayısıyla Saraçlığın eski Türk sanatları arasında önemli bir yeri vardır. Şanlıurfa'da ünlü Arap atlarının yetiştirilmiş olması, saraçlık sanatının önemini

arttırmış ve bu sanata büyük ilgi duyulmasına sebep olmuştur. Atın toplum hayatındaki yerini kaybetmesi saraçlık sanatının gerilemesine neden olmuştur.

Tarakçılık: Şanlıurfa geleneksel el sanatlarından olan tarakçılık, günümüzden 50-60 yıl öncesine kadar Eski Arasa Hamamı ile Hoca Abdulvahit Camii arasında kalan çarşıdaki 20 kadar dükkanda icra edilirdi. Fabrika türü plastik tarakların imal edilmesiyle önemini yitiren bu sanat, teknolojiye yenik düşmüştür. Hali hazırda tarakçılığa devam eden bir usta bulunmamaktadır. Bugün sadece Şanlıurfa Valiliği El Sanatları Merkezi'nde üretilmektedir.

Taş Süslemeciliği: Urfa çevresindeki dağlardan özel bir taş çıkar. Şehrin tüm eski yapıları bu taşlarla yapılmıştır. Süslemeye uygun, kolay işlenen bu taş ustalığı Şanlıurfa'da yaygın bir sanattır. Kireç oluşumlu bu taşlar, tarih boyunca Şanlıurfa yapılarında da kullanılmıştır. Urfa taşının işlemeye son derece elverişli olması, mimaride zengin bir taş süsleme geleneğinin doğmasına neden olmuştur. Şanlıurfa mimarisindeki taş süslemenin kaynağı Neolitik Çağ'a kadar inmektedir (Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013).

Ek 16 Mehmet Emin Güngör Görüşme (Kazzaz Ustası, ŞURKAV, 31.01.14)

Mehmet Emin Güngör: 1942 doğumluyum. Burada kazzazlık yapıyorum. Mesela bu yaptığım zaza püskülü. Diyarbakır'a satıyoruz.

Nihan Kahya: Kazzaz dediğimiz şey ipek mi?

M.E.G: İpekten ve elden örülen şey. Arasına renkli kaytanlardan takılır. Düğüne gittiğinde kızlar giyer. Bayramlarda seyranlarda yöresel bir takıdır.

N.K: Urfa'dan sizin meslekten birini bulamadım. Kalmadı mı?

M.E.G: Kalmadı. iki tane var onlar da emekli. Bende emekliydim hatta gelmeyecektik. Daha önceki müdürümüz bize tavsiyede bulundu. Allah razı olsun bize maaş ta veriyorlar. Unutulmuş bir mesleği elimizden geldiği kadar canlandırıyoruz. 30 taneye yakın da talebe yetiştirdik. Onlar da kredi almak bilmiyorlar. Bankaya gidip müracaat edemiyorlar.

N.K: O zaman Urfa'da çarşı tarafında kalmadı usta?

M.E.G: Elli küsur tane kazzaz vardı eskiden. Geçim sıkıntısından veyahut sermayenin dar olmasından biraz unutuldu biraz bırakıldı birazının da benimsenmedi. Şimdi benimsense bu yaptığımız şeyle folklor de çok iyi gider.

N.K: Şuan sadece Şurkav'da mı var sadece?

M.E.G: Evet. Şuan biz ölsek tamamıyla ne zaman biter bilmiyorum.

Bu işi yapmaya ne zaman başladınız?

M.E.G: 6-7 yaşında kazazlık yapmaya başladım. O zaman hem okuyordum hem çalışıyordum.

N.K: Sipariş falan veren oluyor mu? Ne kadar istiyorlar sayı olarak?

M.E.G: İnternete veriyoruz isteyenler oluyor. İstanbul'da kostüm satan bir toptancı var. Bizden bazı şeyler istedi olmadı malzeme de yok elimizde şuan.. Biz malzemeyi Suriye'den getirttiriyorduk bazen. Buralarda da az bulunuyor.

N.K: İzlemeye gelenler oluyor mu sizi?

M.E.G: Çok oluyor. Okulda okuyan çocuklar bile geliyor. Bazı sorular soruyorlar. Bizde bildiğimiz kadar anlatıyoruz.

N.K: Talep eskisine oranla azaldı o zaman?

M.E.G: Bu işin şuan burada olduğunu bilmiyorlar. Bu işin öldüğünü biliyorlar. Sağlam bir tanıtım olmadı diye sanıyorum.

N.K: Eskiden yaşayanlar bunları giyiyordu bunlar lazım oluyordu. Biz geldik 2014'e sonuçta. Kimse bunları giymiyor. Bunları farklı bir şeyin detayında kullanıyor musunuz?

M.E.G: Bulamıyor ki giysin? Köyde ceplik olarak ürettik. Ben eskiden yaptım modern şeyler. Onlar da olabilir.

N.K: Değişen piyasa koşulları sizin işinizi etkiliyor mu?

M.E.G: Bizim yaptığımız şeyler devletin sayesinde satılabilir. Biz EMİT fuarına gittik çok şey satıldı.

Ek 17 Ali Gülmezgöz Görüşme (Taş ustası, 01.02.14)

Nihan Kahya: Bu iş genelde nerelerde yapılır?

Ali Gülmezgöz: Bediüzzamanda

N.K: Bu işi yapmaya ne zaman başladınız? Sizi ne itti?

A.G: Bu işe elli sene önce başladım. Babam bu mesleği yapıyordu.

N.K: Ürünlerinize olan talep eskisine göre nasıl?

A.G: Eskisine göre canlandı. Eskiden Kayseri Tokat gibi yerlere gidiyorduk şimdi bu restorasyon olaylarından sonra canlandı.

N.K: Sizleri bu konularda teşvik eden var mı?(Kurum kuruluş..)

A.G: Ben Özel İdarenin altında çalışıyorum genelde minare cami restorasyon gibi işler yapıyorum.

Ek 18 Mehmet Gül Görüşme (Ağaç oyma ustası, ŞURKAV, 31.01.14)

Nihan Kahya: Bu iş genelde nerelerde yapılır?

Mehmet Gül: Çarşı tarafında (Neccar Pazarı) daha çok kaba işler yapılıyor. Benim gibi ince iş yapan yok. Ben tek kaldım

N.K: Bu işi yapmaya ne zaman başladınız? Sizi ne itti?

M.G: Çocukken başladım baba mesleği.

N.K: Üretimiz genelde büyük ölçekli mi küçük ölçekli mi?

M.G: Küçük ölçekli.

N.K: Hem üretim hem de satış mı yapıyorsunuz?

M.G: Üretim burada satış ise satış ofisimizde

N.K: Ürünü meydana getirirken sizi izlemeye gelenler oluyor mu?(Turistler vb.) Turistlerin ürünlerinize ilgisi var mı?

M.G: Genelde taşınabilir şeyler istiyorlar öyle şeyleri tercih ediyorlar. Aksesuar kutuları sandık vs. Çok turist geliyor fotoğraf çekenler oluyor. Urfa dışından da isteyen oluyor. Geçen İzmir'den istedi onlara yaptık. Urfa dışından genelde taşınması zor diye istemiyorlar.

N.K: Ürünlerinize olan talep eskisine göre nasıl?

M.G: Gittikçe biraz ilgi artıyor. Eskiden bunları yapan çoktu şimdi hoşlarına gidiyor.

N.K: Sizleri bu konularda teşvik eden var mı?(Kurum kuruluş..)

M.G: Başka kuruluş yok.

N.K: Arkanızdan yetiştirdiğiniz öğrencileriniz var mı? Onlarla ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?

M.G: Genelde marangozlar geliyor onların eli daha yatkın diye. Başkaları da oluyor tabi.

N.K: Başka hangi alanlarla ilişkili olarak çalışıyorsunuz?

M.G: Bazen inşaatlara küpeşte vb. elemanlar yapıyorum. Bir tane dükkânın içi için bazı elemanlar yaptım. El Ruha Otelinin içindeki oymaları ben yaptım.

Ek 19 Mustafa Kuş Görüşme (ağaç oyma ustası, 30.01.14)

Nihan Kahya: Bu iş genelde nerelerde yapılır?

M.K: Neccar Pazarı'nda yapılıyor. Benim yaptığım beşikleri başka kimse yapamıyor. 98'de yaptım Almanya'ya gitti. Dibek yapıyorum (kahve dövmek için). Kalıp çakıyorum inşaatlara. Mobilyacılar bize tahtasını getiriyor ben de tornasını yapıyorum.

N.K: Bu işi yapmaya ne zaman başladınız? Sizi ne itti?

M.K: 7-8 yaşından beri marangozluk yapıyorum. Amca mesleği.

N.K: Üretiminiz genelde büyük ölçekli mi küçük ölçekli mi?

M.K: 1-2 tane müşteriye özel yapıyorum. Diyorlar torunumuz oldu sipariş veriyorlar.

N.K: Hem üretim hem de satış mı yapıyorsunuz?

M.K: Hem üretim hem satış. Bu beşik Ankara'ya gitti. Sizin gibi bir bayan götürdü beşiği ona yaptım.

N.K: Ürünü meydana getirirken sizi izlemeye gelenler oluyor mu?(Turistler vb.) Turistlerin ürünlerinize ilgisi var mı?

M.K: Burada gelip çekim yapıyorlar röportaj yapıyorlar bizi izliyorlar. Kanal 7 beni çekti bakarsan intenetten görürsün. Genelde yerli turistler istiyor. Yabancı turistler de istiyor bazen yapıp gönderiyoruz. Şanlıurfa da Fenerbahçe-Trabzonspor maçı olunca Trabzonspor'un orman müdürü burada bir beşik yapmıştı onu beğendi dedim ki onun sahibi var veremem.. Dedim sen parasını ver 1 hafta sonra Trabzon'a beşiği göndereyim. 1 hafta sonra beşiği yapıp gönderdim. Sonra telefon açtılar usta gel mesleğini Trabzon'da icra et seni buraya davet edelim dediler.

N.K: Ürünlerinize olan talep eskisine göre nasıl?

M.K: Şimdi teknoloji değişti plastikler çıktı. Mesela bu oturduğun kürsünün plastiği çıkmış. Ama tahta kürsüler yıllarca kullanılır plastik gibi değil. Kız çocuklarına da oyuncak beşik yapıyoruz. Plastik çıkana kadar işlerimiz iyiydi plastik çıkınca işler öldü. Bu çarşıda oymacı benden başka kimse yok. Bir tane oymacı vardı devlet onu Makedonya'ya gönderdi. İngiltere'den gelip bur da "Çivi kullanmada 300 sene önceki yaşam tarzı "adlı belgeseli çektiler. Beni de İngiltere'ye göndermek istediler ailem bırakmadı. Zeki Müren bile gelmişti. Terk etmişim mesleği alışveriş yok diye.

N.K: Sizleri bu konularda teşvik eden var mı?(Kurum kuruluş..)

M.K: Oymacılık kursu açtılar. Hatta bana dedi bir usta gel diye. O usta ben usta gideceğim yanında yevmiye ile çalışacağım olur mu? Üç usta kaldık. Birisi oymacılık kursunda hoca.

N.K: Arkanızdan yetiştirdiğiniz öğrencileriniz var mı? Onlarla ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?

M.K: Oğlumu yetiştirdim 32 yaşında şuan. Oda bu işi yapmadı. Evini geçindiremiyor. Yevmiye 10 lira 5 lira 7 lira. Bir evin kirası 600-700 lira. Burada ayda 600-700 lira çıkıyor ki? Ben ölürsem iki tane oğlum var işsiz kalırlarsa yaparlar belki.

Ek 20 İbrahim Durmuş Görüşme (kürk ustası, 30.01.14)

Nihan Kahya: Bu iş genelde nerelerde yapılır?

İbrahim Durmuş: Buradaydı genelde Kürkçü Pazarıydı sonra Keçeci Pazarı yaptılar. Bitti artık. 5-6 kişi ancak kaldık geriye.80 dükkandı. Dabbakçılık öldü. Şimdi de biz bitiyoruz. Ben rahmetli olursam oğlum gelir dükkani satar. Bitti artık.

N.K: Bu işi yapmaya ne zaman başladınız? Sizi ne itti?

İ.D: 12 yaşında başladım.

N.K: Hem üretim hem de satış mı yapıyorsunuz?

İ.D: Yok canım biz mezatta satıyoruz. Sipahi pazarında satıyoruz. Millet orayı tanır burayı tanımaz.

N.K: Ürünü meydana getirirken sizi izlemeye gelenler oluyor mu?(Turistler vb.) Turistlerin ürünlerinize ilgisi var mı?

İ.D: Yerli turistler oluyor bazen bakıyorlar öyle. Fotoğraf çekiyorlar.

N.K: Ürünlerinize olan talep eskisine göre nasıl?

İ.D: Deri pahalı olursa, satamazsan ölür bu meslek tabii. İş zor. Bizim 6-7 tane eleman vardı baktılar işi zor hepsi üniversiteyi bitirdiler emniyette işe girdiler, öğretmen oldular.

N.K: Sizleri bu konularda teşvik eden var mı?(Kurum kuruluş..)

İ.D: Valimiz birazcık el attı. Gel öğret bu mesleği diyorlar ama sadece diyorlar yani. Dernek te bitti. İki dükkândan dermek olur mu?

N.K: Arkanızdan yetiştirdiğiniz öğrencileriniz var mı? Onlarla ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?

İ.D: Yok. Oğlum bile emniyette memur olmuş. Gelip bu işi yapar mı?

N.K: Urfa'nın gelişmesi sizi nasıl etkiliyor(yapılar piyasa vb.)

İ.D: Şimdi bu yelek 50 lira ediyor. Satsan da para kazanmazsın.

Ek 21 Halil Akkuş Görüşme keçe ustası, 30.01.14)

Nihan Kahya: Bu iş genelde nerelerde yapılır?

Halil Akkuş: Hiç usta kalmadı bir tek ben kaldım. Bu çarşının hepsi keçeciydi. Hamamda keçe pişirirdik.

N.K: Bu işi yapmaya ne zaman başladınız? Sizi ne itti?

H.A: Dede mesleği. Dedemden babamdan oğluma kadar hepsi keçeci. Şuan yeğenlerim var ben dükkanı bıraktım oğlanlar çadırcılık yapıyor. Ben bir şey yapmıyorum Keçecilikten emekli oldum. Geçen TRT bizi çekti resmimiz çıktı.

N.K: Üretimiz genelde büyük ölçekli mi küçük ölçekli mi?

H.A: Küçük ölçekli. 80 yılına kadar herşeyi elle yapıyorduk sonra makineler çıktı makine ile yapıyoruz. Doğudan bazen sipariş veriyorlar. 2 tane 5 tane 10 tane istiyorlar.

N.K: Hem üretim hem de satış mı yapıyorsunuz?

H.A: Benim üretim yerim ayrı. Bazı işçilerim yapıp satıyor çarşıda. Çoğunu ben emekli ettim. Şuan çadır branda üretiyoruz.

N.K: Ürünü meydana getirirken sizi izlemeye gelenler oluyor mu?(Turistler vb.) Turistlerin ürünlerinize ilgisi var mı?

H.A: Eskiden Kültür Müdürlüğü turist getirirdi. Ben onlara keçe yapımını gösterirdim. Şimdi de yapımını merak ediyorlar ama keçe almıyorlar. Ben Antalya'ya bu keçeyi nasıl götüreyim diyor. Küçük masa kadar istiyorlar. Masa kadar da yapılmıyor yani. Biz küçük bir şey yapmıyoruz. Bazen turist rehberleri getiriyorlar turistlerin görmesi için. Kusura bakma ama bizde avare oluyoruz işimizden ediyorlar. Resim çekiyorlar falan.

N.K: Ürünlerinize olan talep eskisine göre nasıl?

H.A: Eskiden güneydoğuda halı yerine keçe vardı. Keçe yelek yapardık keçe küllah yapardık herşey yapardık. 1975 ten sonra talep azaldı. Derneğime 185 dükkan kayıtlıydı azaldılar azaldılar. Bizi öldüren Antep halıları oldu. Çok meraklısı kalmadı. Geçen keçeden tablo yaptım doğuda verdim. Diyorlar ki keçe mi kaldı neden keçe alıyorsun. Alan kişi ya memleketin kokusu geliyor o yüzden aldım diyor.

N.K: Sizleri bu konularda teşvik eden var mı?(Kurum kuruluş..)

H.A: Ben şimdi işçi çalıştırsam 50 lira. Bide bunun sigortası var. Sabah öğle yemeği var birde bunun servisi var. Altından çıkamıyorum.. Ben günde 12 tane 2 metre yapardım.. Sabah 6 dan akşam 8'e kadar . Kolay değil yani. Bide bunun tozu toprağı var. Kimse tozun toprağın içinde oturmak istemez. Göz gözü görmüyor kardeşim! Ne teşviki olacak ben şimdi gidip onlardan para mı dileneyim?

N.K: Arkanızdan yetiştirdiğiniz öğrencileriniz var mı? Onlarla ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?

H.A: Burada ÇATOM var orada öğrenci yetiştirdim ustalık belgesi verdim. Onlar keçeden teşbih patik vs. her işi yapıyorlar. Orada yapıp satıyorlar. Diğer işçilerimiz var doğuda üretim yapıyorlar. Doğuda hayvan çok bu hayvanın yününü kırıp ne yapacak? Keçe yapacak. Doğuda hava soğuk. Halı serse bile halının altına keçe seriyor. Urfa'nın köyleri şımarı. Su geldi ya pamuk geldi ya şımarıldılar ben sana söyleyeyim. Herkes artık keçeye tenezzül etmiyor. Kıl oluyor diyorlar her yer. Tabi olur birkaç ay süpürse ayna gibi olur. Eskiden küçük çocukları gönderiyorlardı çıraklığa şimdi kalktı artık.

N.K: Farklı tasarımlar neden yapmıyorsunuz(Giysi keçeden olan yeni Tasarımlar)

H.A: Giysi yapmıyoruz. Çoban giysisi yapıyoruz. Bizim yaptıklarımız kaba iş. O tür şeyleri Çatom'da yapıyorlar. Bana da dediler yap diye. Biz böyle ufak keçeleri yapamıyoruz. Sabrımız yok daha doğrusu.

N.K: Başka hangi alanlarla ilişkili olarak çalışıyorsunuz?

H.A: Keçecilikte sadece yün kullanıyoruz. Bide kök boya kullanıyoruz içinde kullanmak için. Aktardan alıyoruz boyayı. Eskiden dericiler derinin yünlerini kırpardı bize satardı. Zamanında ben bir kooperatif kuracaktım yanlış ettim kurmadım. Herkes getirip keçeyi benim dükkânıma koyacaktı. Onu bir el pazarlayacaktı. Şimdi götürüyor Mezat Pazarına. O keçenin değeri 50 ise adam diyor 30 lira. E o adam da aç 30 liraya verecek. Mecbur 30 liraya verecek ki geçimini sağlasın. Ama bu Ahmet'in keçesi bu Mustafa'nın keçesi diye böyle tutsak mecbur o adam yine 50 liraya alacak. Yanlış ettik bunu yapmamakla. Bide doğruya açılmadık. Rusya Ukrayna tarafına soğuk yerlere.

N.K: İhracat falan yapmıyorsunuz o Zaman?

H.A: Benden istediler 20-25 sene önce. Bana dediler Azerbaycan'a gel Türkmenistan'a gel. Orda da Keçecilik var çadır bile yapıyorlar. Dedim ben Harran Kapisına gidemiyorum. Ben götüreyim bir tır ya satılmazsa? Devlet orada bana destek vermezse, bana barınak yer vermezse pazarlama yeri vermezse ben nasıl edeyim? Ben ne yer biliyorum ne iz biliyorum oralarda. Kime satayım? Kültür Müdürlüğü bizi tanıtmazsa vatandaş ne bilsin orda keçe var.

Ek 22 Ömer Bakır Görüşme (bakır ustası, 30.01.14)

Nihan Kahya: Bu iş genelde nerelerde yapılır?

Ömer Bakır: Bakırcılık işi Urfa-Antep Maraş üçgeninde kalmış. Genelde bakırcılar çarşısı ya da Balıklıgöl çevresinde bu iş yapılıyor

N.K: Bu işi yapmaya ne zaman başladınız? Sizi ne itti?

Ö.B: Baba mesleği. 78-79 sanat okulu mezunuyum. Mezun olduktan sonra baba mesleğine meyil ettim. Daha doğrusu üniversiteyi kazandım o zaman durum müsait değildi sağ sol davasından dolayı ben bu mesleğe başladım. O zamandan beri devam etmekteyim.

N.K: Üretiminiz genelde büyük ölçekli mi küçük ölçekli mi?

Ö.B: Sayı olarak aslında biz küçük ölçekli olarak geçiyoruz. Yaptığımız imalatlardan dışa açılım fazla yapamıyoruz. İmkânlardan dolayı eleman sıkıntısından dolayı. Ama şuan yaptığımız her çeşitten Türkiye'nin her yerine gönderiyoruz ve yurtdışında da pazarladığımız yerler var. Ağırılık sipariş üstüne çalışıyoruz. Hediyeelik eşya sektöründe bu işi devam ettiriyoruz.

N.K: Hem üretim hem de satış mı yapıyorsunuz?

Ö.B: Evet hem üretim hem satış.

N.K: Ürünü meydana getirirken sizi izlemeye gelenler oluyor mu?(Turistler vb.) Turistlerin ürünlerinize ilgisi var mı?

Ö.B: Mutlaka onlar zaten merak sarıyorlar. Turistler zaten daha fazla ilgi gösteriyorlar. Çalışmayı dükkân önünde yaptığımız zaman aşırı derecede ilgi görüyor.

N.K: Ürünlerinize olan talep eskisine göre nasıl?

Ö.B: Daha çok ilgi var ama imalat sektöründe yapacak kimse yok. Sorun orada yani. Eskiden bakır mutfaktan çıkmıştı tekrar bakır mutfığa döndü ama şuan yapacak kimse yok. Eleman yetişmiyor sorun orada. Bizim yapacağımız üretimle talebi karşılayamıyoruz. Bakırcılık şuan eski yetişen elemanlarla devam ediyor ama şuan hiç yetişen kimse yok.

N.K: Sizleri bu konularda teşvik eden var mı?(Kurum kuruluş..)

Ö.B: Şuan biz bakırcılığı el emeği ve teknoloji ile birleştirmeye çalışıyoruz. Şuan markalama olayında lazer işinde proje sunduk Kalkınma Ajansına. Ben işin böyle olacağını bilseydim girmezdim. Birçok şey istiyor. Mesela Çed raporu. Çed raporunun benimle bir ilgisi yok. Dükkanın benden koordinatlarını istiyorlar Çevre il Müdürlüğü. Tapudan gidip adam getireceksin koordinat çıkaracaksın. Veya haritacıyı çağıracaksın uydudan koordinatlarını bulup verecek. Daha bu aşamada Çed raporu ve koordinatlarını istiyorlarsa proje onaylandığında ne istiyorlardır Allah bilir. Prosedür çok var. Şuan çırak yetiştirmek için teşvik var ama prosedür çok. Yani işin olmayacak imalatın olamayacak vurgun tim in ile beraber bu işlere girmen lazım. Ama bir eleman yetiştireyim bir faydam olsun dersenez bir şey yapamazsınız çünkü projedeki zorluklar sizi mutlaka bir yerlerde kesiyor.

N.K: Arkanızdan yetiştirdiğiniz öğrencileriniz var mı? Onlarla ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?

Ö.B: Yetiştiremiyoruz çünkü eğitim 12 yıl (ilköğretim+lise). 18 yaşında yanımıza gelen çocuğa hiçbirşey öğretemezsin. Çocuk küçük yaştan öğrenmesi lazım eskiden okuldan bırakıyorlardı yanımızda çalışıyorlardı.1-2 yıl içinde çocuk işlemeyi öğreniyordu.

N.K: Urfa'nın gelişmesi sizi nasıl etkiliyor(yapılar piyasa vb.)

Ö.B: Urfa'nın değişime uğraması turistin fazla gelmesi demektir. Turistin fazla gelmesiyle iç piyasaya bizim açığımız daha fazla olması demektir. Ama biz onu değerlendiremiyoruz Bizim tek başımıza yapabileceğimiz bir iş değil. Bunun toplum olarak birşeyler yapmak lazım. Bunlar yanyana gelmiyor. Hep ayrı çalışıyoruz. Bizim meslek odamız var ama o sadece bir sıfat. Silah belinde olsun kimlik cebinde olsun başkanım. E bu başkanlık böyle yürümez. Esnafın peşine düşüp te böyle çaba göstermek lazım. Antep'te bir arkadaş var meslek odası başkanı. Yapmadığı kalmıyor. Adamın 3-4 tane projesi hep gündemde. Ama bizde ne var hiçbirşey yok. Neden yanyana gelemiyoruz birlik-beraberliğimiz yok? Ben odadan belge almaya gidiyorum her bir belgeye 10 tl para ödüyorum. Senede 200-300 lira odaya para veriyorum artı bu bütün belgelere toplam 300-400 tl para veriyorum. Çin bizi etkileyemiyor çünkü el emeğinin olduğu yerde Çin geri kalmış. Çin seri üretimde tamam fakat el emeği işlerinde Çin yok. Zaten Uzakdoğu ülkelerine baktım el emeği ile üretilen şeylerin ucuzluğu yok. Ucuz olmadığı için de Türkiye piyasasına girmiyor zaten. Çok nadir mesela döküm işlerine girebiliyorlar. Dökümler de el emeği ile pek ilgili değil kalıp üstüne dökülen şeyler. Elle işlenmiş bakırın zaten fiyatı yüksek.

N.K: Meslektaşlarınız ile ilişkileriniz nasıl?

Ö.B: Ben yapıyorum onlar kopyalıyorlar ve işi berbat ediyorlar. Şu anda benim yaptığım işi 15 kişiye yakın yapıyor. Yeni bir üretim-tasarım yapmıyorlar. Osmanlıyı yaparsın Osmanlıyı yaparlar, Balıklıgöl'ü yaparsın Balıklıgöl'ü yaparlar. Modelde farklı düşünce yok. Şuan ben resmi bakırla birleştirdim onlarda bu yok. Ama yapmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Bu memleketin de yapısında bu var.

N.K: Başka hangi alanlarla ilişkili olarak çalışıyorsunuz

Ö.B: Kalıp sektörü, kaplama sektörü, makine sektörü, ile ilişkiler içindeyiz. Şuan nikelaj üstüne çalışıyoruz. Çalıştığımız şeyi de gizli tutmaya çalışıyoruz. Yeni bir tasarım yapıyorsun 3-4 ay onun üstünde çalışıyorsun kafa yoruyorsun yine alıp aynısını yapıp düzeni bozuyorlar. Yanımda bir adam çalışıyordu o zamanlar gümüş üstüne çalışmalarımız vardı sonra o adam ayrıldı. Adama bir yemek yedirmişler. Bir yemekte kendini satmış. Gerçekten acı bir şey..

Ek 23 Filiz apar Görüşme (Gümüş kırma(telkari) ustası, ŞURKAV, 31.01.14)

Nihan Kahya: Bu iş genelde nerelerde yapılır?

Filiz apar: Urfa'da atölyelerde yapılıyor.(Kuyumcular yaptırıyor vs.)

N.K: Bu işi yapmaya ne zaman başladınız? Sizi ne itti?

F.: Bu işi yapalı 4 yıl oldu. Maddi açıdan katkı sağlasın diye. El işini seviyorum

N.K: Ürünü meydana getirirken sizi izlemeye gelenler oluyor mu?(Turistler vb.) Turistlerin ürünlerinize ilgisi var mı?

F.: Evet bayağı ziyaretçi geliyor.

N.K: Ürünlerinize olan talep eskisine göre nasıl?

F.: Daha iyi. Gümüşü daha çok Türkiye'nin batısından tercih ediyorlar. Farklı şeyleri yaptırmak istiyorlar ama bizim genelde yaptığımız takı türleri bunlar olduğu için.. Geleneksel takıları merak edenler alıyor.

N.K: Arkanızdan yetiştirdiğiniz öğrencileriniz var mı? Onlarla ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?

F.: 12 kişiydik hocamız vardı. Sonra 1 kişiye düştük hocamla ben çalışıyorum.

Ek 24 Osman Ağan Görüşme (debbaağ ustası, 30.01.14)

Nihan Kahya: Bu işi yapmaya ne zaman başladınız? Sizi ne itti?

Osman Ağan: 7 yaşımdan itibaren bu işi yapıyorum.. Dedem babam dayım kürkçüydü.

N.K: Üretiminiz genelde büyük ölçekli mi küçük ölçekli mi?

O.A: Dışarıdan deri alırsız kürk yaparsız. Kürkü de gidip Sipahi Pazarına veriyoruz onlar da satıyor. Onlar alır birer tane beşer tane biriktirir. Sonra biri gelirse satarlar. Şimdi kalmadı bir şey artık. Biz burada kürk yapıyoruz kürk olayınca bazen kürk tamir ediyoruz. Birer tane def yapıyoruz. Hani derler ya son devresini yaşıyoruz. Dört tane dükkan kalmış.

N.K: Ürünü meydana getirirken sizi izlemeye gelenler oluyor mu?(Turistler vb.) Turistlerin ürünlerinize ilgisi var mı?

O.A: Evet oluyor mesela televizyonlar geldi röportaj yaptılar.

N.K: Ürünlerinize olan talep eskisine göre nasıl?

O.A: Herhalde 15-20 dükkân vardı. Fakir de 200-300 liraya kürk giyerdi işte zenginler de mesela ağalarda giyerdi. Şimdi herkes ağa. Köyleri böldüler. Fakir kalmadı.

N.K: Sizleri bu konularda teşvik eden var mı?(Kurum kuruluş..)

O.A: Valilik falan yaptı. Fakat ne yapacaksınız? Meslek ölmüş. Kime satacağsınız? Suriye ise Suriye dağılmış Irak ta dağılmış. 500 liradan başlıyoruz 2.5 milyara da var.

N.K: Arkanızdan yetiştirdiğiniz öğrencileriniz var mı? Onlarla ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?

O.A: Valla kızım 2 tane oğlum var bugün ben işi bıraksam yarın da onlar işi bırakır kaçar. Bir nevi benim zorunla yapıyorlar. Bunlarda heves yok başka meslek yapacaklar. Çok yorucu bir meslek. Para da kazanmadın mı... 400 lira buranın sigorta parası var. 300 lira da kirası var. Sen şimdi hiç elini sürmesen günde 25 lira vereceksin. 100 lira kazanman lazım ki işi götürebilesin.

N.K: İstanbul'dan falan alan oluyor mu?

O.A: Oluyor bazen ama onlar pahalı satıyor. Biz onlara 18 liraya toptan satıyoruz onlar 40-50 liraya satıyorlar.

Ek 25 Mehmet Karader Görüşme(Cülha Ustası, ŞURKAV, 31.01.14)

Nihan Kahya: Bu iş genelde nerelerde yapılır?

Mehmet Karader: Eskiden Kamberiye Mahallesinde yapılıyordu.1980 den beri yok. Bizim hala atölyemiz orada duruyor. Dediler gelin bizim yanımızda çalışın 4 yıl önce biz de geldik.

N.K: Bu işi yapmaya ne zaman başladınız? Sizi ne itti?

M.K:1969 da başladım baba mesleği.

N.K: Urfa'da sizin gibi az sayıda mı usta var?

M.K: Bizim mesleğin dalları farklı. Aynı meslek ama dalları farklı. En az 9 tane usta var o kumaşın çıkması için. Ama biz hepsini birleştirip tek ustaya indirdik. 9 işin vazifesini biz yapıyoruz. Benim gibi 9 işin vazifesini yapan yok. Eski ustalar var fakat onlar sadece bir işi yapabiliyor. Her makinenin ustası farklı. Biz ipliği bile kendimiz boyuyoruz. Ben buraya gelmeden önce ben de hepsini bilmiyordum.

N.K: Ürünü meydana getirirken sizi izlemeye gelenler oluyor mu?(Turistler vb.) Turistlerin ürünlerinize ilgisi var mı?

M.K: Amerika'ya gönderiyoruz daha nasıl olacak? Kapalıçarşı'ya gönderdik. Ben bunu satıyorum 50 liraya o 150 liraya satıyor. Çok geliyor izlemeye gelen. Bıkılmıştık artık bir zaman. Çalıştığımız zaman insanlar para kazanacak çalışmadıkları zaman kazanmayacak. Mesela misafir kafile gelmiş Hadi o ne onu anlat bu ne bunu anlat derken adamın yevmiyesi gitti. Biz o yüzden bıktık. Bize bir faydası da olmadı. Adamın yevmiyesinden etti ver parasını anlatsın sana. Zaten fakir adam. Sonra dedim yevmiyemizi verin anlatalım diye. Onlar dedi ki olur mu sizin tanıtımınızı yapıyoruz. Sonra dedim bizim reklama ihtiyacımız yok. Çevre iller ile geleneksel şeylerimiz bağımlı olduğu için onlar da ilgi gösteriyor.

N.K: Ürünlerinize olan talep eskisine göre nasıl?

M.K:Talep azalmadı öldü. Şuanda yetkililerimiz sağolsun bizleri topladılar. Yetiştirdiklerimiz gözümüz arkada kalmayacak şekilde yetişiyorlar. Eskisine göre biz kendimizi tam anlamıyla tanıtıyoruz. Biz burada 50 kişi çalışsak ta yetiştiremeyiz. Çünkü ürünler ağır çıkıyor. Benim çıraklık zamanında günde 5000 adet çıkardı. 5000 adet çıkınca da rafın ucunu görmez tezgahta hemen satılırdı. Niye? Herkes kullanırdı. Urfa nüfusu da 30.000 idi.

N.K: Genelde ne tür şeyler üretiyorsunuz?

M.K: Urfa'ya has şeyler. Erkeklerin kullandığı başörtüsü, folklör kuşakları...

N.K: Arkanızdan yetiştirdiğiniz öğrencileriniz var mı? Onlarla ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?

M.K:Bize yardım da ediyor onlara da öğrettik ayrıca. Onlar bunu devam ettirebiliyorlar. Şu anda 4 tane öğrencim var.

N.K: Urfa'nın gelişmesi sizi nasıl etkiliyor(yapılar piyasa vb.)

M.K: Bizleri esasen bozan Suriye, İran, Pakistan ve Çin ürünleri 2-3 liraya satıyorlar. Ama bu özellik yok onlarınkinde.

N.K: Başka hangi alanlarla ilişkili olarak çalışıyorsunuz

Bizim kullandığımız pamuk ipliği bide bazı ürünlerimizde floş ipek.

Ek 26 Medine Albayrak Görüşme (Kilim Ustası, ŞURKAV, 31.01.14)

Nihan Kahya: Bu iş genelde nerelerde yapılır?

Medine Albayrak: Önce Halk Eğitimdeydi. Çarşıda şuan yapan yok. Şurkav yapıyor sadece. Urfa genelinde 5 usta bu işi öğretiyor herhalde.

N.K: Bu işi yapmaya ne zaman başladınız? Sizi ne itti?

M.A: Okulu bitirince başladım. Çok hoşuma gitti bende yapmaya başladım bu işi.

N.K: Üretiminiz genelde büyük ölçekli mi küçük ölçekli mi?

M.A: Ayda 1 kilim yapıyorlar 1 seccade yapıyorlar. İlmek karşılığı ücret alıyoruz. Aylık ihtiyaçlarımız karşılıyor hem de bu mesleği öğrenmemizi sağlıyor. İlmek başına 2 tl alıyoruz.

N.K: Ürünü meydana getirirken sizi izlemeye gelenler oluyor mu?(Turistler vb.) Turistlerin ürünlerinize ilgisi var mı?

M.A: Evet.

N.K: Ürünlerinize olan talep eskisine göre nasıl?

M.A: Önce daha fazlaydı. Mağazadan almıyorlardı halıyı. Fabrikasyon yoktu. Eskisi gibi talep yok.

N.K: Sizleri bu konularda teşvik eden var mı?(Kurum kuruluş.)

M.A: Sadece ŞURKAV yapıyor.

N.K: Arkanızdan yetiştirdiğiniz öğrencileriniz var mı? Onlarla ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?

M.A: Var onlar da hoca oldular. 4-5 tane oldu.

N.K: Başka hangi alanlarla ilişkili olarak çalışıyorsunuz

M.A: Yün kullanıyoruz. İplik kullanıyoruz. Malzemeler Urfa dışından geliyor. Çünkü Urfa'da üretimi yok.

Ek 27 Gökhan Gökmen Görüşme (Şanlıurfa Tüm Emlakçılar Odası, Başkan, 09.02.14)

Nihan Kahya: Urfa'nın en büyük şehirselleşme sorunu nedir size göre?

Gökhan Gökmen: Arsalar çok pahalı. Hızlı bir nüfus artışı ve kentleşme var.

N.K: Urfa tarihine sahip çıkıyor mu? ESKİSİNE GÖRE DURUM NASIL?

G.G: İyi ama yeterli değil. Çok iyi diyemem. Son 4-5 yıl ivme kazandı.

N.K: Urfa'da şuan bildiğiniz gibi kentsel dönüşüm çalışmaları var. Buna ilaveten Urfa'nın dönüşmesi gereken başka hangi yerleri var? İlgili kurum ve kuruluşlar üstüne düşen görevi yapıyor mu? Ya da böyle bir tasarımı var mı?

G.G: Düşünce var ama altyapı yok. Karşıyaka Mahallesi'nde, Eyyübiye Mahallesi'nde, Açıksu da olan gecekondulaşmış bölgeler, Topçu Meydanı'nda, Bamyasuyu'nda var kısmi olarak. Fakat şuan kentsel dönüşümü yapabilecek bir teknik altyapımız yok. Bu dönüşüme destek veren kurumlar var tabii ama bunu götürecek logomotif beyin yok. Belediye başkanının bu konuda öncü olması lazım. Teknik konuyu bilmediklerinden bunu yeterli düzeyde götüremiyorlar.

N.K: Urfa'da arsa fiyatlarının artmasının sebebi ne?

G.G: Hızlı göç, nüfus artışı, katma değer artışı ve sanayileşmenin az oluşu.

N.K: Belediyeden görüştüğüm kişiler biz birçok yeri imara açtık diyorlar?

G.G: İmara açış tamamen fevri, çalışılmamış ve bu konuda stratejisi düşünülmemiş. Urfa'nın bütüncül olarak incelenmesi ,tarihi ve kültürel değerlerinin ön planda oluşu ve sosyolojik ihtiyaçlarının ön planda oluşunu inceleyerek bir plan yapmak lazım. Belediyenin yapmış olduğu plan bunları düşünmekten uzak. Şehrin geleceği de düşünülmemiş. Düşünülmediği için peyderpey mevzi imar gibi bunu yapmaya çalışıyorlar.

N.K: Urfa şuan emlak yönünden mi, turizm yönünden mi yoksa kültür yönünden mi dönüşüyor diyebiliriz?

G.G: En çok emlak yönü ağır basıyor. Sebebi ise dediğim gibi katma değer çok para çok insan çok. En önemli şeylerden biri ise Urfa Güneydoğu Anadolu'da ve Doğu Anadolu'da huzur kenti. İnsanlar sanayiye fazla girmediği için tarım toplumu olduğu için herkes elindeki yatırımını emlağa yatırınca emlak ister istemez yükselmeye başladı ve devam ediyor.

N.K: Göbeklitepe'nin Urfa'nın turizmini patlatacağını düşünüyorlar..

G.G: Göbeklitepe burayı patlatır doğru fakat Urfa'daki turizm patlamasının yaşanması isteniyorsa Urfa'da özellikle metropolitan imar planlama merkezinin yapılması lazım. Buranın stratejilerinin belirlenmesi lazım. Çünkü Urfa kültür ve turizm açısından dünyada sayılı şehirlerden bir tanesi. Şehirdeki insanların şehirde yaşayan insanların koordine edilerek optimum bir plan çizilmesi lazım. Fakat plan yapılırken bunların hiçbirisi hesaba alınmıyor. Hesaba alınmayınca patlayacak dediğiniz turizm patlamıyor. Mesela Urfa'da birisi bir otel yapmak istese bir yeri 7-8 trilyona alması lazım. 7-8 trilyona aldığı zaman o yatırımı yapamıyor. Bunu orta ölçekteki girişimci yapamıyor. O halde bu bölgelerde eğer turizmin artması isteniyorsa, yatırım artışı isteniyorsa özellikle daha ucuz araziye sağlamak gerektiğine inanıyorum. Yeni bölgelerin cazibe yeri haline getirilmesi gerekiyor. Tarihi Urfa'nın korunması gerekiyor. Şehrin dinamik unsurlarının şehir merkezinden çıkarılması gerekiyor. Şehrin tamamıyla turizme açılması gerekiyor. Eski Urfa'yı koruyamazsanız buradaki turizmi patlatamazsınız hatta geri götürürsünüz.

N.K: Eski Urfa ile şimdiki her yönden karşılaştırırsak çok belirgin bir fark var mı?

G.G: Kabul etmek gerekir ki Urfa'nın geleneksel mimarisine uymuyoruz. Böyle bir arayış içinde de değiliz. Urfa'nın tarihi geçmişini benimsemeyen bir planlama söz konusu olduğu için. Tabiki modern evler caddeler olacak. İnsan sosyolojisi incelenerek bu planın yapılması lazım. Eski Urfa geleneksel mimarisinin yeni Urfa'yla ilgili geçiş değerlerinin ve motiflerinin olması lazım. Siz eğer eski Urfa'dan bambaşka bir yapı modeli imar planı ortaya çıkarırsanız şehrin geçmişini ve geleceğini birlikte yaşatamazsınız. Geçmişle geleceği bir arada tutan imar planının yapılması gerekir. Bu konuyla ilgili çalıştayların yapılması gerekiyor.

N.K: Urfa'nın şehrsel kırılma noktaları neler?

G.G: 1980 yılındaki 12 Eylül ihtilalinde 12 Eylül Caddesi açıldı. 12 Eylül Caddesi Urfa'nın tarihi değerlerinin bir kısmını maalesef yıktı. Sırf o caddeyi açmak için o yol üzerindeki eski Urfa evlerinin hepsi yıkıldı. O önemli bir kırılma noktasıdır. Ondan 10-20 sene sonra Urfa'daki tarihi evleri yıkmaya başladılar. Son 10 senedir Urfa'da tarih bilinci yavaş yavaş oluşmaya başladı. Özellikle turizmin artması ve insanların kültür turizmine de ağırlık vermesi bu bölgedeki insanların dikkatini çekti ve tarih bilincinin oluşması sağlandı.

N.K: Urfa'nın geleceğini nasıl görüyorsunuz?

G.G: Çok hızlı bir nüfus artışı yılda 70 bin çocuk doğuyor bu aşağı yukarı 10 yılda 700 bin demektir. Siz dış göçlerin dışında Urfa'nın nüfusunu en aşağı 2.5 milyon göreceksiniz. Birde bunun üstüne göç olursa bu 3 milyon demektir. Urfa Türkiye'nin en hızlı büyüyen kenti. Bu büyüyen kentin doğru ve sağlıklı büyümesi önemli. Eğer sağlıklı büyütmezseniz bu dezavantajlar getirebilir. Ama en acısı bu büyümeyle birlikte artan nüfusun eski Urfa kültürünü ve geçmişini kaybettirme riskiyle karşı karşıya olduğu için çok önem arz ediyor.

ÖZGEÇMİŞ

Fatma Nihan KAHYA, 1990 yılında Şanlıurfa'da doğdu. 2008 yılında Bursa Turhan Tayan Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. Aynı sene içinde İstanbul Kültür Üniversitesi'nde Mühendislik - Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'ne kayıt olup 2012 senesinde mezun oldu. Yüksek lisans eğitimine yine İstanbul Kültür Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı, Şehircilik Programı'nda başladı. Eğitim hayatının dışında, 2012 yılında Kuzeybatı Gayrimenkul'de tam zamanlı olarak çalıştı.

Yayımlar:

Kahya, F.N, Töre, E. TOKİ'siz Bir Dönüşümün Tahayyülü: Şanlıurfa Kültür-Eksenli Dönüşebilir mi?, 1. Uluslararası Kentsel Planlama- Mimarlık Tasarım Kongresi-8-11 Mayıs, Kocaeli, Bildiriler Kitabı-2, sf: 645-661, 2014.